BUYRUK

Beloyannis'in Öyküsü

Dido Sotiriyu

Belge yayınları

BUYRUK

Dido Sotiriyu

DİDO SOTİRİU

Aydın doğumlu olan yazar, 1922 yılında ailesi ile birlikte Atina'ya geçti. Bir kız çocuğu için eğitimin gereksiz olduğunu düşünen ailesine karşın, akademik kariyer yaparak öğretim üyesi oldu. Ailesinin kısıtlamaları, göçmenliğin acıları, Alman işgali dönemindeki kıyımlar ve açlık yazarın yaşamında önemli izler bıraktı. 1940-45 yılları arasındaki Nazi işgali sırasında yeraltı basınında önemli görevler aldı. Daha sonra iç savaş döneminin zorlu ve trajik deneyimi başladı . İşte, ***"Beloyannis'in Öyküsü / Buyruk"*** adlı elinizdeki kitap da iç savaşı izleyen karanlık günlerin bir tanıklığı. Nazım Hikmet'in anısına en ünlü şiirlerinden biri olan ***"Karanfilli Adam"***ı yazdığı Beloyannis, Dido'nun kızkardeşinin kocasıydı. Onun yargılanması sırasında ve idamının engellenmesi için büyük bir mücadele veren Dido, daha sonra kendisini Beloyannis'in çocuklarına adayacaktı.

Dido Sotiriyu, kendisini şöyle tanıtıyor: ***"Geç eğitim gördüm, geç yazdım, tutucu bir ailenin içinde yetiştim ve ortaokul sıralarından beri toplumun yasaklarıyla savaştım. O günlerden beri özgürlük, bağımsızlık ve insan hakları mücadelesi içindeyim"***.

"Dido Sotiriyu'nun yapıtları: ***"Inekti Perimenun/Ölüler Bekler"***, 1959, roman, Türkçe çevirisi: Kriton Dinçmen, Arion Yayınları, 1995; ***"Ilektra-Anagenis/Yeniden Doğuş"***, 1961, roman; ***"Matomena Homata/Kanlanmış Topraklar"***, Türkçeye Attila Tokatlı tarafından ***"Benden Selam Söyle Anadolu'ya"*** adıyla çevrildi, 1. basım Sander yayınları,1970, 4. basım Alan Yayınları 1982; ***"Küçük Asya Faciası-Emperyalizmin Doğu Akdeniz Stratejisi"***, inceleme 1975; ***"Mesa Stis Floges/Yalımlar İçinde", 1978,*** roman; ***"Episkeptes/Ziyaretçiler"***, tiyatro 1979; ***"Katedalfizamethel/Yıkılıyorduk"***, 1982, roman.

BELGE YAYINLARI
Marenostrum Dizisi

BELOYANNİS'İN ÖYKÜSÜ

© Dido Sotiriu

Dizgi
Çağdaş

Düzelti
A. Yasemin

Kapak Düzeni
Vartan Paçacı

Montaj
Adım Grafik

İç / Kapak Baskı
Güler Ofset

Cilt
Güven Mücellithanesi

Birinci Baskı
1989 (Boyut Yayınları)

İkinci Baskı
Ağustos 1999

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Divanyolu Caddesi Binbirdirek İşhanı No: 15 / 1
Sultanahmet / İstanbul
Tel / Faks: (0212) 517 44 53 / 638 34 58

Dido Sotiriu

BELOYANNİS'İN ÖYKÜSÜ

"Buyruk "

Elence aslından Türkçeye çeviren:
Panayot Abacı

MARENOSTRUM

KARANFİLLİ ADAM

Seher karanlığında,
projektörlerin ışığında,
kurşuna dizilen beyaz karanfilli adamın
fotografı
duruyor üstünde masamın.

Sağ eli
tutuyor karanfili
bir ışık parçası gibi Yunan denizinden.
Karanfilli adam
ağır kara kaşlarının altından
bakıyor cesur çocuk gözleriyle,
hilesiz bakıyor.

Türküler ancak böylesine hilesizdir
ve ancak komünistler
and içer böylesine hilesiz.
Dişleri bembeyaz:
gülüyor Beloyannis
Ve elindeki karanfil,
bu yiğit
bu rezil
günlerde
söylediği sözlerden biri gibi insanlara...

Mahkemede çekildi bu fotograf.
İdam kararından sonra...

NAZIM HİKMET
MOSKOVA, 28 MAYIS 1952

SUNUŞ

Kâğıdın üzerine lav dökmen, ellerini, yüreğini, hattâ sanatını yakman olası mı? Alman işgalini izleyen yıllarda başımıza gelen yıkımlar çok ağır, yazılacak gibi değil. Yazık ki sonu gelmedi bu yıkımların. Bu bir fırtınadır, geçti gitti, anısı kaldı, diyemedik. Geçen otuz beş küsur yılda kendimize gelmek, ayakta durabilmek, ölülerimizi, kalanlarımızı saymak, yitirdiklerimizi, kazandıklarımızı, yanılgılarımızı saptamak, dünü ve bugünü belirlemek üzere sağcılarımız, solcularımız, liberallerimiz bir araya gelme olanağını bulabildiler mi? *Nesnel* olabilmek, geçen zamandan yararlanarak sanatımızı özentiden kurtarmak...

İşgal sırasındaki *direnme,* ülkemiz için büyük bir savaşım olmaktan çıkmış, tüm ulusumuzu kapsayan büyük bir hareket olmuştur. Önemsiz işbirlikçi sağcılarla Gliksburg hanedanına bağlı Kral ailesi bu hareketin dışında kaldı. Sağcılarla yabancı çıkarlara bağlı çevrelerin, ayaklanmış olan halkın boyunu 9.3'lük ölçülere göre düzenlenmiş alçak tavanların altına sığdırmak istemeleri, olası mıydı? Toplu göçler, mahpusluklar, sürgünler, kurşuna dizilmeler... Sabırsız ve acımasız. Bağımsızlık ve *modası geçmiş (!)* yurtseverlik duygularını bir an önce yoketmek amacını güden İngiliz-Amerikan müdahalesi sabırsız ve acımasızdı ve bizim ağır, trajik, sürekli yanlışlarımız, yanlışlarımız, yanlışlarımız...

Kurban edilmiş Yunanistan'ın bedenindeki kan kanserleşmeye yüz tutmuş. İnsanlar, olaylar, sözcükler, ilişkiler, allak-bullak olmuş. Güvenlik, insanlık yitirilmiş. Yiğitlik, yurtseverlik, vicdan gibi kavramlar darbeler yemiş. Boyun eğmeyenlerin de peşine ateş ve demirle düşülmüş. Tam bir asimilasyon...

Yine de yiğitlik büyüdükçe büyüdü, yüceldi. Binlerce erkek, kadın korkusuzca infaz mangalarının karşısına dikildi. Boyun eğmemek, halkın savaşımını, hayallerini boşa çıkarmamak için gençliklerini feda etmekten çekinmediler. O yıllara ait bir şeyler vermek kararında olan kişi, buyruk altına girmemekte direnen o kuşağın büyüklüğü karşısında ürkmekten kendini alamaz.

Bu kitabı (yazın sanatının hangi türüne girer acaba) zamanın akışı içinde bir görevi yüklenerek ve büyük acılar çekmiş biri olarak kaleme almış bulunuyorum. Bu kitap, diktatörlükten önce yayınlanmalıydı. Yazık ki gerçekleşemedi bu. Kovuşturmalar, yangınlar, gizlenmeler, tahriplerle kimi değerli metinler yok oldu, onları yeniden yazmak gereği çıktı ortaya. (Zulmün getirdiği zararları kimse gereği gibi önemsemedi. Biz yazarlar bile...)

Bu yapıtım için bir açıklama yapmam gerekseydi, şunu söyleyebilirdim: Gerçek ya da düşsel kişileri, bilinen ya da adsız insanları, bir romanda olduğu gibi tüm yönleriyle açıklamaya çalışmadım. Onları, salt olaylar içindeki yerleri ve düşünceleri ışığında vermek istedim. Onların düşünceleri, bir dönemin olaylarını ve özellikle iç savaşımızı izleyen yıllarda oluşan durumu yansıtmaktadır.

Tanıklar, ihbarlar, yıkım, kişisel ve genel durumlar, bilinen ya da bilinmeyen, yorumlanmış ya da yorumlanmamış, ya da zamanın gazetelerinden yapılan alıntılar, kitabın dayanağı olan belgelerdir. Sonsuz bir acıyla ve namusumla çalıştım; özentiden uzak durdum. Ortalığı karıştırmak değil, arındırmaktır amacım... Dingin yurdumuzun insanları, dilerim bundan böyle buna benzer korkulu günler yaşamaz. Ve yazarlarımız da böyle ağır görevler yüklenmek zorunda kalmazlar.

DİDO SOTİRİU

1

Ana yol, bostanların, bağların içinden geçtikten sonra kademe kademe yükseliyor ve ağaçlı tepeleri tâ denize inen dağın eteklerinde daralıyordu. Bu ara duraktan Atina otobüsüne binmek için o tepelere kadar çıktım. Köyün alanında herkes göz kesilmiş. (Bunca yıl geçmesine karşın hâlâ adını söylemeyi göze alamıyorum.)

Elimden geldiğince umursamaz görünerek boş bulduğum bir yere, bir kadının yanına oturdum. Düşünmem gereken, çözmem gereken o kadar çok sorun vardı ki kafamda. Bu yolculuk tehlikeliydi. İlerde daha da büyük güçlüklerle karşılaşabilirdim. Çünkü geride Anna'yı bıraktım, asılı olarak. Ve ayaklarının altında boşluk. Salt o mu boşlukta asılıydı? Tüm ülke uçurumun kıyısında değil miydi? Bunu öğrenmek için o anı beklemem gerekmiyordu. Yine de özel çağrı almanın anlamı başka.... "Geçiniz. Sıranız geldi."

Otobüs, ışıkların içinde yol alıyordu. Bir yanda görkemli görünümüyle Moria dağları, öte yanda üzüm bağları, portakal, limon, zeytin ağaçlarıyla süslenmiş yumuşacık kıyılar. Ülkemiz, yabancılar için afişlere konu olabilecek kadar güzel ve aydınlık. Oysa, üzerinde yaşayan bizler için vahşi bir karanlık.

"Elbisen çok güzel... Hazır mı aldın? Nerden? Bağışla..."

Yanımda oturan yabancı kadın, kendine bir arkadaş arıyor olsa gerek. Benim de yalnız görünmem sakıncalıydı. Otobüse bindiğimden beri birinin beni izlediği kuşkusu vardı içimde. Şurda oturan siyah bıyıklı adam. Belki de bilet almayan beriki. İzleme kuralları bugün çok değişik. Oysa

işgal sırasında... İşgalle karşılaştırmak olası mı? O zamanlar aramızda birlik vardı, güven vardı, güçlüydük. İşbirlikçiler bile bizi ele vermekten çekinirlerdi. Korku nedir bilmezdik. Aşk öpücüğü verir gibi verirdik hayatımızı. Halk, çağrı beklemeden, kendiliğinden sokaklara dökülür, işgalcilerin tanklarına, silâhsız olarak karşı koyardı. Bedava şeker dağıtılıyor havası vardı sanki her yerde.

"Haydi arkadaşlar, gayret, sonuca varmak üzereyiz." Ve şimdi nereye vardık?

Anna, beni karşısında görünce ürktü. "Niçin geldin Katerina? Sana ne demiştim?" Sıkıca sarıldı bana. Kalbinin atışını duydum. Anna serinkanlıydı. (Özellikle de zor anlarda. Ama kimi kişisel duygularımı, zaaflarımı ona da bulaştırmaktan korkuyordum.)

"Ne zaman gideceksiniz? Burada kaldığınız sürece... Gazeteleri okudun mu? Tutuklamalar, infazlar..."

Yine bu konuya girmekten kaçındı. Güneşten nasıl yandığına dikkatimi çekmek istedi. Gururuyla oynanmasına olanak vermez hiçbir zaman.

"O itle böylesine uzun bir yolculuk mu yapacaksın? Başka kimsen yok mu? O insanlarla yalnız mı gideceksin? Suratlarını hiç, ama hiç beğenmedim. Kaçakçılara benziyorlar."

Gülümsedi.

"İdeolog olmalarını mı bekledin? Seni kaçırmak sorumluluğunu kim üstlenebilir ki?"

"Paraları peşin vermeyecektin."

Sorularının ona sıkıntı verdiği besbelliydi.

"Başka çözüm var mıydı sanki? Sen neden geldin? Bu yaptığın büyük düşüncesizlik. Seni görmemeleri gerek, anlıyor musun? Sana sözünü ettiğim o adam Atina'ya dönecek. Şantajcıya benziyor."

"Gemi niçin hareket etmiyor, ne oluyor?" diye sordum.

İnandırıcı olmayan birtakım gerekçeler öne sürdü. Yok, makine bozukmuşmuş... Yok... Söylediklerine kendisinin de inanmadığı besbeli.

"Geç kalmanın da iyi yanları var. Hava değişimindeyim sanki. Başka ne yapabilirim ki!.."

"Neden böylesine tehlikeli bir biçimde kaçmaya karar verdin?"

"Serüveni severim, bilmez misin?"

"Bilirim. Doğru dürüst bir iki söz edelim istedim, o kadar. Gizlerini öğrenmeye de istekli değilim; bunu hiç düşünmedim. Özel konularını da konuşmak istemiyorsan, diyeceğim yok..."

Neşelendi.

"Neler söylüyorsun, şaşkın. İnsanlar, yasadışı nasıl yaşarlar, çok iyi bilirsin. Ama şunu da iyice bilmeni isterim; kişisel güvenliğim beni hiç ilgilendirmiyor. Nasıl kurtulacağım önemli değil. Ama önemli olan şeyler başka..."

Alnındaki buruşukluklar, duyduğu acının ve yorgunluğun belirtisiydi. Ona yardım etmek istiyordum ama umutsuzluktan olacak, daha beceriksiz ve sıkıcı oluyordum.

İki kayanın arkasında, yanyana oturuyorduk. Mayosunu giymiş, ayaklarını denize sokmuştu. İnce bedeni, onu onbeş yaşındaki bir kız gibi gösteriyordu. Bu görünümü, onu çok kez tehlikelerden kurtarmıştı. Görünümünü, adını, saç rengini sık sık değiştirirdi. Aşırı süslenmesi, çalımlı bir kadın gibi yürümesi, çekik kaşları, yalancıktan gülümsemesi, tüm bunlar yapmacıktı, gizlenmek amacını güdüyordu. Gerçek adı da Anna değildi.

Onu, işgal yıllarından anımsıyorum. (O zamanki adı Aliki idi.) Gösterişsiz bir üniversitesi öğrencisiydi. Süssüz, çok yürümekten yıpranmış ayakkabıları ve özellikle "anlamlı kocaman kara gözleri"yle dikkati çekerdi. Canlıydı, hiçbir şeye aldırış etmezdi, bencildi, yürekliydi. Zor işlere bayılır-

dı, her şeyin üstesinden gelirdi. Her zaman duygusal serüvenleri olurdu, ancak bu serüvenler hiçbir zaman yaşamının amacı olmadı. "Bizim kuşak aşk şarkıları söylemez. Devrim şarkıları söyler, Paris'in ayaklanmasını söyler", derdi hep.

İlk çıkışı için tanıtıcı mektubu ben vermiştim ona. "Katerina'nın kardeşi" olarak bilinirdi. Kısa süre sonra işler tersine döndü. "Anna'nın ablası" demeye başladılar bana. Geniş kültürü, kuramsal bilgisi, devrime bağlılığı, daha öğrencilik günlerinde çevredekileri etkilemeye başladı. Hayranları çoktu. O kadar ki, şımartırlar diye bir korku belirmişti içimde. Anamız da tâ küçüklüğünden beri şımartmıştı onu. Ben bile nesnel olmaya onca çaba göstermeme karşın, yine de onu öbür kardeşlerimden ayrı tutardım.

Anna'nın arkadaşı gençler de bir süre sonra harekete tüm güçleriyle katılmaya başlamışlardı. Direnmenin ve iç savaşın büyük ağırlığını henüz çocuk yaştaki bu ateşli gençler omuzladılar dense yeridir. Çünkü örgütte bulunmak onlar için büyük onurdu. Ne diplomalarda, ne mesleklerde, ne sanat yapıtları yaratmakta, ne de yaşamlarını garanti altına alacak herhangi bir işte gözleri vardı. Savaşıma katılmak için tüm bunları terketmek, onlara göre önemli bir özveri de değildi. Oysa içine atıldıkları savaşım, tehlikelerle doluydu ve ancak yoksul bir yaşam sağlıyordu onlara.

Uzun yıllar Anna, yeni bir giysi, sıcak bir yemek ve bir taşıt yüzü görmemiştir. Atina'ya, Pire'ye, her yere yürüyerek gider gelirdi. Yemeği genellikle bir simitle kahveden oluşurdu. Zaman zaman gazetecilikten kazandığı tek bir yüzlüğü ise, sanki elini yakıyormuşcasına hemen harcardı. Ve parayı arkadaşlarıyla birlikte yerdi. "Gelin çocuklar, paraya boğdular beni. Koşun, yetişin!"

İkimiz de dalmış gitmiştik. Anna, ayağıyla suya vuruyordu hafif hafif.

"Ne oldu böyle bize? İç açıcı bir şey söylemeyecek miyiz? Sotiri'den ne haber? Çocuk yapmaya ne zaman karar vereceksiniz? Lilaki ne yapıyor? Her zamanki gibi gevéze mi? Kızkardeşi saçlarını örüyor mu? Ben sırf saçlarını örmek için bir kız çocuğum olsun istiyorum.."

"Hele önce damadı bul. Saç örmeyi sonra düşünürsün..."

"Damat bulmakta güçlük çekiyorum sanıyorsan yanılıyorsun."

"Tanasi ne yapıyor?"

"İyidir. Bir yolunu buldu, dağa çıktı."

"Seni niye götürmedi?"

"Yapılması gereken işler vardı."

"Şimdi bitirdin mi işlerini?"

"Aşağı yukarı."

"Kendiliğinden mi gidiyorsun, buyruk mu aldın?"

Karşılık vermedi, Tanasi konusunu sürdürdü.

"Şanslıydı. Bir sineği bile öbür tarafa uçaramayacağı bir zamanda gitmeyi başardı. Lanet olsun! Her yanımız sarıldı, kentlerde kımıldayamaz duruma geldik. Zamanında dağa çıksaydık... Şimdi yiğit arkadaşlarımızın çoğu sürgünde, hapiste, mezarlıklarda. Demokrat Ordu da, yedek güçlerden yoksun olduğu için, tehlikelerle karşı karşıya."

Peynirli ve kıymalı börek almıştım yanıma, yemeye koyulduk. Anna sevinç içindeydi.

"İzin ver de, önce koklayayım. Uzun zamandır evine gelemiyorum. Anadolu yemeklerini nasıl özledim bilemezsin."

"Sen boşver yemeklere. Ev sorununu çözebildin mi?"

"Büyük güçlüklerle karşılaştım. Fotini anlatmadı mı? Senin evinden sonra Despina ve Aleko'nun evi de kullanılamayacak duruma geldi. Ama boşver. Her şey geçti gitti."

O korkunç dönemi çok iyi bilirim. Anna ve Fotini'yle birlikte ben de yasadışı olmanın heyecanını yaşıyordum. Özellikle 1948-49 yılları Atina için bir karabasandı. Örgütler

yukarıdan aşağıya çözülmeye başlamıştı. Sarılmalar, toplu tutuklamalar, ele vermeler, işkenceler, infazlar... Anna hâlâ yaşamasını, örgütçe bilinmeyen iki eve sahip olmasına borçluydu. Ama sonradan onları da yitirdi. Gece çalışan bir hemşirenin tek odası kaldı elinde. Çok kalabalık bir halk toplukonutundaydı bu oda. Soluk alırken bile dikkatli olmak gerekiyordu, duyulmamak için. Bir gün sabaha karşı büyük bir talihsizlik olmuş. Kendi çığlıklarına uyanmış, kalkmış, yatağa oturmuş ve nerede bulunduğunu, ne olduğunu, nelerin geçtiğini çıkarmaya çalışıyormuş. Ama salt bununla kalsa iyi. Çığlıkları duyan kadınlar kapının önüne gelmişler telâşla...

"Neler oluyor hemşirenin evinde?"

"Siz de çığlıkları duydunuz mu? Sanki içerde insan kesiyorlar."

"Tanrı korusun!"

"Hastabakıcı yok evde."

"Yok mu?"

Kapıyı çalmaya başlamışlar.

"İstersen bay Todoros'u uyandır."

Anna işin içine Todoros'un ve polisin girmemesi için dışarıya çıkıp kadınları yatıştırmayı düşünüyormuş ki, tam o anda hastabakıcı belirmiş.

"Nedir bu yaptığınız? Dün akşamdan beri konuğum var. Teyze kızı. Köyden hasta geldi. Bugün hastaneye gidecek. Kâbus görmüştür", demiş ve kadınların içeriye girip, kuşkularını dağıtmaları için kapıyı açmış hemen. Kadınlardan biri mırıldanmış:

"Evinde bir yabancı bulundurduğunu sanırım polise bildirecek zaman bulamadın. İyisi mi ses çıkarmayalım. Yoksa başına belâ gelir."

"Öyle mi?" demiş hastabakıcı, başı eğik. "Polise haber mi vermeliydim? Tek bir gece içinde mi?"

Böylece, Anna o tek odadan da yararlanamamıştı ve açıkta kalmıştı.

O dönemde aramızdaki iletişim de tümüyle kesilmişti. Telefonla bile görüşemiyorduk. Evimden hiç yararlanamıyorduk yani. Aramızdaki bağ, Fotini ile sağlanıyordu. Anna'nın, hemşirenin evindeki serüveni beni çok düşündürüyordu. Neden böyle tedirgindi, anlayamıyordum. Oysa çok serinkanlıydı.

"Son zamanlarda çok zorluk çekiyor", demişti bana Fotini. "Sorumlulukları var, çok dikkatli olması gerekiyor. Çalışmak istiyor, her taraf engel dolu. Kendi başına da karar veremiyor. Tüm bu tersliklere karşın halk, örgütlerimizi ayakta tutuyor. Düşünebiliyor musun? Bu koşullarda nasıl çalışılır?"

Fotini her zaman, her şeyden sakınırdı, ama bana açılmaktan hiç çekinmezdi. Bu onun için bir gereksinme gibiydi. Anna'nın gönderdiği raporları ve notları söylerdi. Bu gönderdiklerine hiç karşılık almamış. Yetkililerin eline varıp varmadığını bilmezmiş. Bir gün kent sekreteri ile karşılaşmış. Konuşmuşlar. Sekreter, örgütün yeniden düzenlenmesi gerektiğini kabul etmiş. Anna, küçük ama hareket yeteneği olan, mücadeleci grupların oluşturulmasından yanaydı. Anlaşmışlardı, ama yine de hiçbir sonuç elde edilemedi. Veya sonra daha da garip bir şey oldu. Bir basımevinin sorumluluğunu üstlenmesi için buyruk almış. Bu, geri hizmet anlamına geliyordu. Daha sonra kent komitesi, yetersizlik nedeniyle görevden alınmış, komiteye bağlı çeşitli kuruluşlar da dağıtılmıştı. Bu değişiklik Anna'yı haklı çıkarıyordu, ama ne yazık ki, genelde mücadele önemli bir yara almıştı.

"Evlerle ilgili öyküyü sonuna kadar dinle ve ne yapacağına karar ver. Çıkmazdayız", dedi Fotini. "Hemşirenin de evinden kaçmak zorunda kalınca nereye gitti, biliyor mu-

sun? Amcazadeniz Rigas'ın dükkânına. O dükkânı bilirsin. Her bir yanı açık. Vitrin gibi! Ancak sütunun arkasında gizlenebilirsin. O da, tek ayak üstünde durmak koşuluyla; leylek gibi. Daha sonra bir akrabamın yanına götürdüm. Bu yakınım, frengi tedavisi için kasabadaı gelmişti. Ben de odasında iki gün kalmıştım. 'Dangalağın, saldırganın biridir,' dedim Anna'ya, 'Ama sana karşı saygılı olacak. Aslında namuslu bir insandır çünkü.' Akrabamın odasına gitmek zorunda kaldı. Başka çıkar yolu yoktu. Akrabam, Atina Caddesi'ndeki bir otelde bir oda tutmuştu. Topaldı, kültürsüzdü, herhangi bir politik görüşü yoktu. Sabahları, sağlam ayağına seslenirdi: 'Haydi yiğidim, cesaret. Kaldır, yürüt beni.'

"Aynı gece polis araṃa yapmış. Akrabam, doğrusu, serinkanlılık göstermiş. Anna'yı bir gemici torbasına sokmuş ve pencerenin önüne bırakmış. Polis dışardan durmadan bağırıyormuş: 'Açın ulan, açın!' diye. "Bekleyin, topalım, sakatım", diye karşılık vermiş bizimki. Böylece Anna o tehlikeyi de atlatmış.

"Yatağı olmayan bir somyanın üzerinde yatarmış. Termometrenin eksi otuz dereceyi gösterdiği gecelerde, kirli bir battaniyeye sarınıp yatarmış. Kafasını da battaniyenin altına sokarmış. Bu, akrabamın koşuluymuş. 'Seni uyurken görmek istemem. Gençsin, güzelsin, ben de ateşli bir insanım. Saygı duyulması gereken kadınlara dokunmam,' dermiş. Soyunmadan, ayakkabısını bile çıkarmadan yatar, derin uykulara dalmamaya çalışırmış. Adam sabahlara kadar yatağında durmadan döner, durmadan homurdanır, sık sık soğuk su ile yakınır, sürekli küfredermiş.

"Bir sabah, Anna'nın korktuğu başına gemiş. Gözleri kapalı olmasına karşın, içgüdüyle, canavar gibi birinin, üzerinde durduğunu hissetmiş. Battaniyeyi üzerinden sıyırmış, doğrulmuş. Ve adamın soluyarak faltaşı gibi açılmış

gözlerle kendine baktığını görmüş. Anına, adama öyle bir bakmış ki... Bakışında ne vardı kimbilir, adam kendine gelmiş hemen. Dudaklarını yummuş. Elleri aşağı düşmüş. Gözlerinde bir kötülük belirmiş. 'Git', diye bağırmış Anna'ya. 'Git, bir daha da buralara gelme!'

"Anına yıkanmadan, taranmadan kapıya fırlamış. Dışarı çıkmadan bir duraklamış. Dışarıda kalabalık varmış. Biraz beklemesi gerekiyormuş. İyiliksever o yabanî adama dönmüş, 'Her neyse', demiş, 'bu yaptıklarına teşekkür ederim'. Adam bir küfür basmış. Elleriyle yüzünü örtüp kendini ayıplayarak şöyle demiş: 'Kadınlar pantolon giymiş biz de kadın olmuşuz! Tu Allah kahretsin!'"

Fotini'den aldığım bu bilgiden sonra, Anna'nın umutsuzluğa kapılarak gitmeye kalkıştığını düşünmeye başladım. Onu bulmak için fırladım, köye gittim.

"Dalıyorum", dedi. Denize atlayarak yüzmeye başladı. İkide bir sesleniyordu: "Yazık, mayon yok yanında! Deniz harika!", diyordu.

İyice açılmıştı. Birden döndü, hızlı hızlı kıyıya doğru yüzmeye başladı.

"Atinalı geliyor!" diye bağırdı denizden. "Gitmelisin Katerina! Saat kaç? Üçte otobüs gelecek. Köyden binme! Anayola çık, yetişirsin!"

Geminin kalkıp kalkmayacağını görebilmek için otelde kalmayı yeğlediğimi söyledim. Gidecek mi? Gitmeyecek mi?

"Eve dönmen daha doğru olur. Bugün ya da yarın seni telefonla arayacaklar. Gecikmemin nedenini söylemelisin onlara. Bilmeleri gerek."

Gitmek üzere kalktım. Boğazımda bir şey düğümlendi.

"Dikkatli ol Anna."

"Sen beni merak etme. Yolun sonuna geldik..."

Otobüs son durağa varmak üzereydi. Atina önümde sereserpe... Akropol ve Likavitos tepesi, bakır üzerine işlen-

miş bir gravür gibi. Ve alacakaranlıkta İmitos dağı, göğsüne takılmış bir menekşe sanki. İçime hüzün çöktü. Bu sıcacık, tümüyle bizim olan kent, bir kızı bile saklayamayacak kadar konukseverliğini yitirmiş. Akılalmaz bir şey. İşgal sırasında kucağı sürekli açıktı. "Gelin yurttaşlar, evlerimize buyurun, ekmeğimizi paylaşın", derdi. Oysa şimdi evlerde, yüreklerde, yollarda her yerde korku egemen. Tutuklamalar... Suçlanmalar... Yargılamalar...

Hapishaneler hıncahınç dolu. Okullar, depolar, ıssız adalar mahpus damlarına dönüştürülmüş. Yiğitlerimizin göğüslerine madalya takılacağına, infaz mangalarının kurşunları yağdırılıyor. Zeytinliklerimizde mezarlar, salt mezarlar... Hayatta kalanlar ise fişlenmişler: *"Kamu düzeni ve güvenliği için tehlikeli hainler."* Nasıl düştük bu duruma?..

2

Anahtarı dış kapının deliğine sokarken duraksadım. Kimlerdi acaba böylesine gürültü yapan evsahiplerimizin bu yeni konukları? Çocuklar odaların içinde bağrışıyor, konuşuyor, büyükler ise yüksek sesle konuşuyor, gülüşüyorlardı. Piyangodan büyük ikramiyeyi kazanmak, o gürültülü evde rahat etmekten kesinlikle çok daha kolaydı. Ev sahibimizin sekiz kişilik neşeli ailesi, sanki biz yetmiyormuşuz gibi, dostlarına, komşularına, akrabalarına da kapılarını her zaman açık tutardı.

Terpandros Orfanidis'in evinde bir oda kiralamaya karar verdiğimizde (karısı kocam Sotiri ile uzaktan akrabaydı) bizi nelerin beklediğini bilmiyor değildik. Yine de bu oda bizim için büyük şanstı, başımızı sokacak bir yer bulmuştuk. Bay Terpandros, polise, evine aldığı yabancılarla ilgili "zorunlu bildiri"yi yapmamayı kabul etmişti. O zamanlar için çok önemliydi bu. Cezası çok ağırdı. Yaşam boyu hapse kadar gidebilirdi. Aslında Bay Terpandros, yaptığı iyiliğin ölçüsünü bilebilecek durumda değildi. Kendi dünyasında yaşardı, *milliyetçi* oluşunu kendisi için bir garanti sayardı. Ayrıca Sotiri'yi sessiz biri olarak bilirdi. O kadar ki, onun için elini ateşe bile sokabilirdi. Benim çalışmalarımla ilgili kimi kuşkuları da yok değildi ama, pek önemsemiyordu. İşgal sırasında hemen bütün Elenler, az ya da çok, *direniş*e katılmışlardı çünkü. *Direniş* dedikleri, onun için, *akılsızca, amacı olmayan, tehlikeli yiğitlikler*'di. Şimdi artık Yasa Devleti egemendi ve doğal olarak kurunun yanında yaş da yanacaktı. Yaş dediği de milliyetçiliğine sığınmak zorunda

kalan bizlerdik. Yine de kimi zararsız hesaplar yapmaktan geri kalmazdı. "İyi insanlar, iki kira ödüyorlar", diye düşünürdü. Zaman zaman bizlerden borç para istediği de olurdu. Doğrusu, tüm isteklerine karşı olumlu davranmam, kimi art düşüncelere dayanırdı, doğal olarak. Diyeceğim, birbirimizi karşılıklı sömürür dururduk.

Sotiri, bu *alışverişimiz*den hiç hoşnut değildi.

Bay Terpandros da hiç zora gelemezdi. Her zaman sakindi, iyi huyluydu, az konuşurdu, düşünmekten çekinirdi. Yapmacıksız bir iyimserliği, gerçek bir mutluluğu, ilgisizliğe varan bir serinkanlılığı vardı. Görünümü, Viktorya dönemindeki bir bankacıyı andırır. Uzun yıllar Mısır ve Hindistan'da yaşamıştı. Ailesiyle birlikte Atina'ya döndüğünde, satın aldığı binalardan toplayacağı kiralarla geçinebileceğine inanmıştı. Çalışmayı hiçbir zaman düşünmemişti. Eldeki paralar bittiğinde, bütün taşınmazları satıldığında bile, bütün sorunlarını çözmüş bir insan gibi rahat uyurdu. Sabahları güzel bir *breakfast** alırdı. (İngiliz geleneklerine bağlılığını sürdürüyordu.) Hasır bir koltuğa uzanır, sağ elini başının arkasına, sol elini göbeğinin üstüne koyar, ajans haberlerini dinlerdi. Haberlere pek önem vermezdi. Önemsediği tek konu, işgal sırasında satılan malların geri verilmesiyle ilgili yasaydı. Bu yasanın çıkmasını bekliyordu. Tüm mallarını işgal sırasında satmak zorunda kalmıştı çünkü.

Daha Bay Orfanidis'in holünde gözükür gözükmez, üzerime yağmur gibi yağmaya başlamıştı sorular:

"Nerede kaldın bütün gün?"

"Ortalık aydınlanmadan mı çıkıp gittin?"

"Gezinti mi?"

"Kimlerle gittin?" Uyan Sotiri, uyan! İnsan karısını böyle başıboş bırakmaz."

* Breakfast (İng.) Kahvaltı.

"Rahat bırakın kadını", dedi Elpida, gülerek. "İçeri girmeye vakit bulamadı, soru yağmuruna tuttunuz. Popi (evli kızı hep mutfakta olurdu), Katerina'ya buzlu bir vişne suyu ver. Yoksa kahve mi isterdin? Kahve için çok geç ama."

Elpida Teyze sözünü sakınmazdı konuşurken. Nokta, virgül de kullanmazdı. Çoğu zaman konuşurken de sinirli sinirli gülümserdi. Gülümsemesi keyifli de değildi, tasasız da değildi.

"Otur. Niçin oturmuyorsun? Tenezzül etmiyor musun yoksa?" dedi o ara Hondroyergena diye bilinen şişman, neşeli, şakacı bir komşu.

Yeni evli bir fabrikatörün karısından söz ediyorlardı:

"Adam karısını pos bıyıklı bir herifle yatakta yakalamış. Kadın gelinlik geceliğini giyiyormuş üstelik", diye sürdürdü konuşmasını, sonra kaçmak için fırsat kollayan bana döndü. "Otur ve dinle. Sodom ve Gomore..." dedi.

Bu insanlara gereksinmem vardı, onları küstüremezdim. Ama bu zor durumdan beni Orfanidis'in küçük kızı Mirto kurtardı. Elimden tuttu, odasına doğru sürükledi. Odanın kapısını kapadı ve yeni bir örgütçü edasıyla şöyle mırıldandı:

"Gelişinden biraz önce, biri telefonla seni aradı. Adını söylemedi. Yarın sabah yine telefon edecekmiş."

Mirto, Anna'nın durumunu bilen tek kişiydi kaldığımız evde. Anna'nın eve geliş ve gidişlerini onunla birlikte planlardık. Mirto'nun yardımı olmaksızın işler gerçekten zorlaşacaktı. Yardımı çok önemliydi, tüm yaptıkları dostluğa dayanıyordu. Belirli politik görüşleri yoktu, bu konu onu hiç ilgilendirmiyordu. Dişçilik fakültesinde okuyordu ve genç bir mimara âşıktı. Bu iki olay onun yaşamını tümüyle dolduruyordu. Mutluluğu Memo'nun sevgisine dayanıyordu. Memo solcuydu, çok okurdu, düşünmesini bilirdi, çeşitli sorunlar üzerine kafa yorardı. Birkaç kez eve de geldi, çeşitli

konular üzerinde tartıştık. Mirto, sevgilisine Anna'nın serüvenini söyler diye bir korku vardı içimde. Ama bu kızın çok iyi bir yanı vardı, üçüncü kişilerle ilgili konuşmalara, bilgilere, dedikodulara önem vermezdi hiç.

Mirto ile dostluğumuzun önemini o eve taşındığımızın hemen ilk günlerinde anlamıştım. Bir öğlen üzeri eve polis gelmiş, arama yapacağını bildirmiş. Elpiniki Teyze bir Demokrat Birliğin onur başkanıymış. Bir oyun arkadaşı, bu belâyı sarmış başına. *"Çok beğeneceksin, yönetim kurulunda önemli kişiler var, doktorlar, avukatlar, tüccarlar ve karıları. Seni kimse tedirgin etmeyecek"*, demiş.

Demokrat Birlikleri dağıtılınca, kadının odasında polis arama yapmış. Arama sırasında Orfanidis ve karısı evde yokmuş. Ben polisin eve girdiğini pek anlamamıştım zaten. Mirto ve kızkardeşi Popi, polisleri odama yaklaştırmadılar. Evin yedi odası vardı. Benim odam giriş kapısının yanındaydı, kapı duvarla aynı renkte olduğundan, farkedilemiyordu. Mirto ve Popi, polislerden hiç çekinmediklerinden, onlarla rahat konuşuyorlardı. Mirto, bir ara annesine telefon etmek üzere hole çıktı. Durumdan haberli olabilmem için, yüksek sesle konuştu. Elpida Teyze, hiçbir şeyden kuşkusu olmadığından serinkanlılıkla konuşuyordu. *"İstedikleri kadar arama yapsınlar! Saklayacak hiçbir şeyim yok. Gelmem gelemem! Kafasına esti diye polis evimde arama yapıyorsa, bu beni ilgilendirmez. Pokerimi bırakıp gelemem. Mirto şekerim, Sinanis'lerin bir bahçeleri var ki sorma, düş gibi! Lili seni bekledi, gelmediğine üzüldü..."*

"Peki anne, peki" dedi Mirto, konuşmayı kesmek istedi ama kadın susmuyordu, yüksek sesle konuşmasını sürdürüyordu. Polisler de konuşmayı duydular, gülmeye başladılar. Bu evde *"komünist yuvaları"* olamazdı, bundan kuşkuları yoktu.

Bir koltuğa oturup öylece beklemeye koyuldum. Beynim uyuşmuştu, düşünemiyordum. Ancak kulağımı da kapıya dikmiştim. Kapının tokmağı çevrilince birden, az kalsın korkudan düşüp bayılmak üzereydim ki, polis yerine Mirto'nun güler yüzünü gördüm.

"Of!" dedi Mirto derin bir soluk alarak. "Neydi bu be?.. Duydun mu?"

"Duymaz olur muyum."

"Bak Katerina, seni sanırım azizler koruyor. Daha doğrusu, azizler değil de geyiğin boynuzları korudu seni", diye ekledi gülümseyerek. "Boynuzlar dikkatlerini çekmiş, durmadan baktılar. Aralarında da durmadan şakalaştılar. Ben şakalarını anlamıyor gibi yaptım ve çok ciddî ve övünerek babamın Hindistan'daki avlarından sözettim. Yoksa senin kapına doğru gelip, 'Burası ne? Oda mı? Aramadık' diyebilirlerdi. Engellemek istedim."

Sevgili Mirto, senin iyi kalpliliğini unutmak olası mı?

O gün polisin araması, Orfanidis'lerin evinde geçirdiğim tek heyecanlı olay değildi. Anna'nın gelip gitmeleri, beni zaman zaman çok zor durumlarda bırakıyordu çünkü. Özellikle bir ya da iki gece kaldığı zamanlarda. Çeşitli bahanelerle Elpida Teyze'nin ya da başkalarının ziyaretlerini engellemek çok zor oluyordu. Bunu başarmakta güçlük çektiğimde, Anna, eski zaman komedilerinde olduğu gibi dolabın içine girerdi. Elpida Teyze, odaya geldi mi de, kolay kolay çıkmazdı, durmadan da konuşur, bir sosyete kadını olan görümcesinden ve yeğenlerinden söz eder, şaraplı ahtapot ve enginar turşusunun nasıl yapıldığını anlatırdı.

Anna'nın yasadışı çalışmaları beni de sık sık zor durumlara düşürürdü. Salt eve gelmeleri değil, ortadan kaybolmaları da benim için sorun oluyordu. Kimi zaman şu gün şu saatte sana telefon edeceğim der, dediğini yapmazdı. Ve türlü bahaneler ileri sürerdi -bilmem, belki de doğru söylü-

yordu-. Ben sinirlenirdim. Daha doğrusu, kendi kendime kızardım. "Onunla artık ilgilenmeyeceğim", derdim kendi kendime. Biraraya geldiğimizde onu iyice payladıktan sonra, artık evime gelmesini istemediğimi, ona dayanamadığımı söylemeye karar verirdim. Ama biraraya geldik mi her şeyi unuturdum. Her zaman keyifliydi. Daha oturmaya vakit bulamadan, 'espri'lere başlardı. *"Tatlı yapar mıyız? Güzel bir mayoneze ne dersin? Perdelerin rezalet. İndir, yıkayıp kolalayacağım."*

Mirto bir gün, Anna'ya evlenmekten sözetti: *"Benim için en büyük mutluluk Memo ile evlenmektir"*, dedi. *"Sen evlenmeyi düşünmüyor musun?"* diye sordu sonra da. *"Düşünmez olur muyum?" "O halde neden evlenmiyorsun?"* Yerimden fırladım: *"Bu ne biçim soru! İçinde bulunduğumuz koşullarda evlilik olur mu?"* Anna gülmeye başladı: *"Biz hep koşullara mı bağlı kalacağız? Bu durum uzun sürerse ve bu arada öbür dünyaya göçersem ya da yaşam boyu hapse mahkûm olursam, 'koşullar nedeniyle' rafa mı kaldırılacağım? Ve saçı örülü, tatlı kara gözlü kızım nasıl olur?" "Aman acele et, yap çocuğunu, onu da buraya getir." "Bak, bu fena fikir değil."*

Anna'yı iyice tanımayan, onun ciddî mi yoksa şaka mı yaptığını kolay kestiremezdi. Kendini hiç belli etmezdi çünkü. "Yasadışı koşullarda yaşayan kişi, sürekli olarak rol yapmak zorunda. Kimi zaman gerçek kişiliğinden merhaba deyişine kadar, tüm davranışları gerçek dışı olmalı."

"Yani dediklerinden şu çıkıyor; yasadışı olmanız nedeniyle karakteriniz olumsuz yönde değişebilir. Bu durumda... Yeniden özgürlüğünüze kavuştuğunuzda karakteriniz düzelebilecek mi peki?"

"Zafer gelsin de, varsın kimi kusurlar kalsın tümümüzde."

"Kötü olan ne, biliyor musun? Kusurdan başka hiçbir şeyin kalmaması tehlikesi."

Yaptığım bir şakaya ilk kez gülmemişti. Kuru bir "Olabilir," demekle yetindi.

Hiç unutmam, Atina'nın kurtuluşundan sonra, Anna, koltuğunun altında bir 'Kamu Hukuku' kitabıyla geldi eve. Seviçten gözleri parlıyordu.

"Üniversitedeki kaydımı yeniledim. İşgal sırasında yiğitlik gerekti, ülkeyi yeniden kurarken bilim gerekecek."

İç savaş nedeniyle bilimi yine bırakmak zorunda kaldı ama.

Anna ile hiçbir benzerliğimiz yoktu. Ne görünüm, ne de karakter yönünden. *"Her çocuk, kendi yazgısıyla dünyaya gelir. Orada, iki kaş arasında basar Tanrı damgasını. Şunu bilesiniz, insanın yazgısından kurtulması olanaksızdır."* Bu sözleri İzmir'deki evimde duydum. Bu sözler gözdağı niteliğindeydi. Nedeni de şu: Yukarı odada, annem Anna'yı dünyaya getirmek için çırpınıyordu. Mutfakta ise kimi kadınlar toplanmış gevezelik yapıyorlardı. Arada bir de, içlerini çekmekte, haç çıkarmakta ve korkunç bir şey bekliyormuşcasına yukarıya bakmaktaydılar. Bu arada ebe sık sık girip çıkıyor ve doğumun geciktiğini söylüyordu. *"İlk üç çocukta çok hızlıydı. Şu Katerina'yı hamamda doğurdu, çabucak."* Anneannem üzüntüyle başını sallıyordu: *"Zamansız bir doğum. Ama kim beklerdi bunca felâketlerle karşılaşacağımızı?"*

Ben korkudan ne yapacağımı bilemiyor, bir dadımın, bir ninemin eteğine sarılıyordum. Bu arada da söylediklerine kulak veriyordum. *"Cephe kırıldı... Elenler gemilere binip kaçıyorlar... Türkler'in insafına kaldık... Herkes kaçmak istiyor, ama nasıl?.. Zenginler gemi kiralıyorlarmış..."*

Tam ağladım ağlayacaktım, Anna imdadıma yetişti birden. Babam, "kız oldu!" diye bağırarak kapıya doğru koştu.

Anneannem birşeyler söylemek için onu durdurmak istedi. Ama babam, "Acele etmeliyim, yapılması gereken işler var!" dedi yine bağırarak.

Çıktı gitti. Uçları döşemeye değen uzun, siyah, büzgülü eteğiyle odasının ortasında dimdik dikilmiş duran anneanneme baktım. "Demek gerçek. Her şey bitti demek", diye mırıldanıyordu kendi kendine. O daha tanımadığım bebeğe karşı korku ve nefret duygularıyla dolmaya başlamıştım. Onun yüzünden gemiye binip gidemiyorduk, kurtulamıyorduk. Dadım, paniğe kapıldığımı görünce şakalar yapmaya başlamıştı.

"Yahu annen yine kocaman bir kız çocuğu doğurmuş. Kızlarla doldu taştı evimiz. Harem mi açacağız? Götü boklu, durmadan ağlıyor. Gülmesini de bilmiyor mu ne? Geldiği bu acı dolu dünyada... Bebekler, biz büyüklerden daha akıllı.. Bizler, doğumlarda güler eğleniriz, ölümlerde ağlarız..."

Bizim evde her bebeğin ilk ağlamasını, büyük eğlenceler izlerdi. Bebek, kız da olsa... "Kızlar Tanrı armağanıdır, ana babalar onlardan ancak destek görür", derdi anneme babam, onu avutmak için. Ve kollarına altın bilezikler, boynuna kolyeler takardı. Bebeklere de altın beşibirlikler armağan ederdi. Bu arada gümüş tepsilere doldurulan tatlılarla şerbetler çarşıda gezdirilir, fabrikaya gidilir, orada çalışan Türkler'e, Rumlar'a sunulurdu.

Ama 1922 yılının o sıcak Ağustos gününde herkes donakalmış, Anna'nın ağlaması kutlanamamıştı. Bu dünyadaki en acı gözyaşlarını döktüğümüzü sanmıştık o sıralarda. Ne büyük iyimserlikmiş. Kutsal amaçları ve emelleri olan bir ailenin bireyleriydik. Ne ki günlük yaşamın küçücük olayları karşısında her zaman da pusulayı şaşırırdık.

Anna, annemin hayalindeki, düşündeki "olağanüstü" çocuğu yaratmak için gerekli kozu da vermişti. "Elinde kitapla

dünyaya geldi!" derdi annem. Bununla övünür, söylediği kurnazca sözleri derler, güzelleştirir, düşünü tamamlardı. Amacı, Anna'nın söyledikleriyle bizi etkilemek, büyülemekti.

"Benim bu çocuğuma çok haksızlık edildi", derdi sonra. Sizin gibi dadılar ve öğretmenlerle büyümedi o. Beyaz, deri pabuçlar giyinmedi, ipekli fiyonglar bağlamadı. Her zaman başkalarının eski kılıklarını giymek zorunda kaldı. Kokkinia bölgesindeki çamurların içinde yalınayak göçmen çocuklarıyla oynadı."

Anna, annemi dinlerken kimi zaman kızar, kimi zaman da gülerdi. Lisedeyken bir gün bir kompozisyon ödevine şu tümce ile başlamış: *"Dar kapıdan geçmeye bakınız."* Annem kompozisyonu okumuş, hayalinin gerçekleştiğine inanmıştı. Ama ne denli gurur duysa da, dar kapı ile ilgili olarak söylediklerinin salt sözde kalmadığını görünce içine büyük bir korku da düştü. Metaksas diktatoryasında, o zamana kadar izimde yürüyen o küçük kız okul sıralarını mücadele kalesi yapmıştı.

"Tanrım!" diyordu annem, "bu gidişle başını yiyeceksin. Diktatörlükle yönetildiğimizi anlamıyor musun? Katerina gibi görüşlerini söylemek başka, olayların içine girmek başka. Terörü, hafiyeleri, ihbarcıları görmüyor musun?"

Katerine salt görüş ileri sürmüyordu. Anti-faşist mücadeleye fiilen katılmıştı. Ama annem benim için kaygılanmıyordu, bunda da haklıydı. Zengin dayımın evinde kalıyordum ve o ev polisin koruması altındaydı, benden kimse kuşkulanamazdı. Ama küçük, *"Ah, bu çocuk çok düşüncesiz! Erkeklerden de beter... Kokkinia'da polis hiç şaka kaldırmıyor, acımasızdır"*. Ama kızının gözünde küçük düşmek de istemiyordu. *"Evet, kendimizi savunmamız gerekir, ama bilinçle, planlı olarak"*, derdi hep.

Annem ne düşünceye ne de plana önem verirdi. Hızını kesmekti amacı. Buna karşın zaman zaman kızının görüş-

lerini benimsemekten de çekinmezdi. Devrimcilerden yana çıkar, broşür ve dergiler okur, tartışır, propaganda yapmaktan çekinmez, İspanya iç savaşını bir general kaygısıyla izlerdi. Ama polisin, Anna'nın peşine düştüğünü duyunca paniğe kapıldı. Bir gün Marx'ın bir fotoğrafına bakarak şöyle bağırdı: *"Sensin tüm bunların kabahatlisi. Sen! Sen!.."*

Sık sık bu olayı anlatır, hep birlikte gülerdik. *"O sözleri ciddî olarak söylediğime inanmadınız herhalde. Ben kimin kabahatli olduğunu çok iyi biliyorum"*, derdi.

Annemiz Alman işgali sırasında hastalandı, kısa bir süre sonra da öldü. Kendimizi tümüyle yurdumuzun kurtuluş savaşına verdiğimiz günlerde öldü; ölümü sırasında yanında olamadık. Beklenmedik bir felâketin içine düşmüştük. Onu yitirmekten doğan acımız çok büyüktü ama öyle bir zamanda yaşıyorduk ki, anamızın ölümü bile önemsiz bir olay olarak kalıyordu.

3

Sotiri'nin dönüşünü sabırsızlıkla bekliyordum. Sevgisine, serinkanlılığına gereksinmem vardı. Telefonda gelemeyeceğini söylemesi, çok ağırıma gitti.

"Tam gününü buldun", dedim öfkeyle.

"Çok önemlidir. Anlatırım", dedi.

Sesi kaygılıydı, heyecanlıydı. Çeşitli yorumlar yapmaya başladım.

Onu benden uzak tutabilecek tek şey, işiydi. Arkeolojiyi hastalık derecesinde severdi. Çalışırken zaman zaman kendinden geçer, sabahlara dek laboratuvarından çıkmazdı. Ama bugünkü gecikmesi bağışlanamaz. Her şeyi bırakıp gelmeliydi.

Sevecenliğiyle de beni oldukça bencil bir insan yapmıştı. Kendi sorunlarını hiç konuşmazdı. Salt benim sorunlarımla ilgilendiğine inanmıştım.

Akşam, eve döndüğünde, karanlıkta, bir koltukta çöreklenmiş bekliyordum. Koştu, yanıma geldi, kucakladı. Anna ile ilgili haberi vermemi bekledi. Ama sustuğumu görünce işlerin yolunda gitmediğini ya da konuşmamam, bu konuda kendisine bilgi vermememem gerektiğini anladı. Saygılıydı. Bana soru sormaktan her zaman kaçınırdı, bunu saygısızlık sayardı. Nereye gittin? Ne yaptın? Böylesi sorular beni tedirgin ederdi. İlgisizlik, soğukluk gibi gelirdi bana.

Sotiri'nin, sevinci de üzüntüyü de ne denli sessizce ve gösterişsizce karşıladığını öğrenmem çok zaman aldı. "Olağanüstü" şeyler karşısında duygusal değildi. Bu sözcükler onun kitabında yoktu. Ama küçük bir çocuğunki kadar saf

ve sıcak yüreği duygu doluydu. Bu ve buna benzer sözcüklerden pek duygulanırdı.

Odanın içinde acemice geziniyor, öfkemin nedenini bir türlü anlamıyordu. O an, heyecanımı, korkularımı söylemem, onunla hesaplaşmam için kaba kuvvet kullanmasını öyle istedim ki... Huyunu iyi bilirdim, o akşam öğrenecek değildim ya... Yine de ben neden böyle alçaldım? Mutsuzluk gösterisi miydi yapmak istediğim? Böyle anlarda bile, insan gerçek heyecanı aptalca davranışlarla nasıl olur da karıştırabilir? Pişmanlık duydum ve yanına sokuldum.

"Neden böyle solgunsun?" dedi.

"Mutluluktan."

"Öğlen yemeğini yememişsin."

"Ama sen yoktun."

"Gel çocukluğu bir yana bırakalım."

"Aynı düşüncedeyim."

"Söyler misin, neden geciktin?"

"Teftişe geldiler. Erteleyemezdim."

Ona inandım ve olup bitenleri ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldum.

"Anlıyor musun Sotiri? Çepeçevre tehlikelerle sarılıyız."

Ellerimi avuçlarının içine aldı, o tertemiz, mavi gözleriyle gözlerime baktı ve yumuşacık bir sesle konuştu:

"Koşullar ne olursa olsun, savaşacağız", dedi. "Bunu yapmak zorundayız."

O gün, "politik görüşleri" nedeniyle arkeolojik bürosundaki görevine son vermişler. Sağa sola koşmuş, derdi çokmuş meğer. Sonradan öğrendim bunu.

Kalktım, mutfağa gidip yemek için bir şeyler hazırlamak istedim. Engel oldu.

"Ajans haberlerini kaçırma", dedi.

Radyoyu açtı. Haberler bana canlılık verirdi, bunu biliyordu. Türlü yorumlar yapardım, alay ederdim, zafer çığ-

lıkları atardım. Ne ki son zamanlarda, haberleri dinlerken, yaklaşmakta olân yenilginin boyutu üzerinde düşünmekle yetiniyorduk. Kaçınılmaz bir çözüm. Acı ve kabul edilemez.

Erkenden yatağa girdik, birbirimize sarıldık. Umutsuzluğumuzu birleştirdik.

"Sana büyük mutluluğu verecek erkeği bulursan, ben engel olmayacağım."

"Nerden buldun bu boş sözleri? Bizi evlendirecek misin yoksa?"

"Neden olmasın?"

Birbirimizi yalancıktan dövmeye başladık.

"Sefil!.. Pis!.. Düzmeci!.."

Gözyaşı, kahkahalar, acı, aşk, tüm bunlar bir arada ve peşinden Sotiri'nin rahat soluğu. Sotiri az sonra rahat ve mutlu bir uykuya daldı. Kocaman bir çocuktu, kocamdı. Bu alçakgönüllü adam, beni daha iyi bir erkeğe uygun görür ve bunun heyecanıyla yaşardı. Ben de kimi zaman kendimden geçer, kimi de açıkyürekliliği, olağanüstü namusu ve yetersizliği üzerinde durur, ona takılırdım. "Yalnızlığının güvenilirliğine sığınmaktan haz duyuyorsun. Alkışlamaktan, karşı gelmekten, istekte bulunmaktan çekinirsin. Bak, ben bir insanla evlendim, bir azizle değil."

Uyandırmaktan hiç korkmadan, sürekli ışığı yakıp söndürüyordum. Çok kolay uyurdu ve ben bu huyunu çok kıskanırdım. Bir ara "Aralık" olaylarını anımsadım.

Bir akşamüstü, İngilizler Atina'yı işgal etmeden önce, biz de kaçmaya karar vermiştik. Bir kamyona bindik. Yanımızda tanıdıklar vardı, yabancılar vardı. İngiliz donanması yolları bombaladığından kamyon geri dönmek zorunda kaldı. Biz uykusuz ve sinir içindeydik. O karışıklıkta uyuyabilen tek kişi Sotiri'ydi. Şoförün ani freniyle uyandı.

"Vardık mı?" diye sordu.

"Ne varması be!" dedi yanındaki adam öfkeyle. "Geri

döndük. Farkında değil misin, İngiliz donanması yollara bomba yağdırıyor."

Sotiri hiç istifini bozmadı. "Savaştayız... Ne yapılsın isterdiniz?" dedi, sakin sakin.

Şoför de ondan yana çıktı. "Arkadaş doğru konuşuyor", dedi. "Ne isterdiniz, bonbon yağdırmalarını mı? Ama biz bir yolunu bulur geçeriz."

Gerçekten de bir süre sonra yolumuza devam etme olanağını bulduk. Sabaha karşı "sütçü" ile kovalamaca oynamaya başladık. Beyaz bir İngiliz uçağı, her sabah havalanır, topluluklara ve arabalara saldırırdı. (Halk bu uçağa "sütçü" adını vermişti.) İkide bir kamyondan iniyor, ağaçlar arasına, köprülerin altına, çukurların içine gizleniyorduk. Bu tehlikeli kovalamacada Sotiri, bir şövalye inceliğiyle elini yaşlı, sakat bir kadına uzatmış, ona yardım ediyordu. Kadının kızları, İngiliz donanmasınca açılan ateş karşısında paniğe kapılmışlar, onu terketmişlerdi. Bir süre sonra kamyon hurda oldu. Biz yolumuza yüreyerek devam ettik. Saatlerce yürüdük. Karşılaştığımız insanlar ağızlarını açıp konuşmuyor, bu yeni serüvenin getireceği sonuçları düşünüyorlardı. Eskiden olduğu gibi savaş şarkıları duyulmuyordu artık. Salt gençler, hızlı yürüyor, ELAS* güçlerine bir an önce katılmak için sabırsızlanıyorlardı. Yaşlıca olanlar yorgunlardı, olaylardan ürkmüşlerdi. Kurtuluşu beklerken, nelerle karşılaşmışlardı böyle?.. "Almanlar'dan sonra şöyle bir nefes bile alamadan, bu kez de 'müttefikler' donanmalarıyla, uçaklarıyla, ajanlarıyla, tanklarıyla üzerimize çullanmışlardı."

Partizan savaşından Atina'ya ilk inenlerden bir öğretmen durmadan mırıldanıyordu: "Nedir bu İngilizler'in amacı? Sanırım, Yunanistan'ı zorla ele geçirmek. Karşı çı-

* ELAS: Elen Halk Kurtuluş Ordusu

kabilmemiz için kafalarımızı biraz yormamız gerekir. Çünkü gücümüz buna yeter. ELAS savaşçıları sağolsunlar. Tanrılar gibi savaşıyorlar."

"Kabahatliyiz hoca, biz kabahatliyiz, onları biz buyur ettik. İşgal güçleri gibi gireceklerdi ki ülkemize... Güç kullanacaklar, zorla elde etmeye kalkışacaklardı ki Yunanistan'ı, sıkıysa..."

"Müttefikiz diyorlar. Topraklarımızda onlar da birkaç damla kan akıttılar..."

"Evet, edepsizler, kendi kanları çok değerli, lord kanı. Bizim kanımız ise değersiz, önemsiz."

Sesimi çıkarmadan dinliyordum. Lübnan ve Gazerta anlaşmaları imzalandığında, zararın nereye varacağını bilememiştik. Bugün her şey gözümüzün önünde. Ülkenin anahtarlarını İngilizler'e teslim ettik, şimdi de ülkeyi yağma etmelerini şaşkınlıkla karşılıyoruz. Öte yandan iyi ya da kötü, direnme kararı aldık, Aralık savaşını başlattık ve şimdi Atina'yı Skobi'ye, işbirlikçi Hitorio'ya ve Çörçil'in seçkin çocuğu Papandreu'ya terkediyoruz. Nerede duracak bu kaçış? Direnme nasıl başlayacak? İnsanlarımız önderlerinden yoksun, kendilerini koruma güçlerini yitirebilirler. Bu uyuşukluğu hiç beğenmiyorum. Umutsuzluğa dönüşebilir, ne yazık!.."

Thiba'da Anna'ya rastladık. Büyük sorumluluklar onu yıpratmıştı.

"Bak", dedi. Sıkkındı, caddede akordeon gibi açılıp kapanan çok uzun bir siyah çizgiyi gösterdi. "Binlerce kadın ve çocuk. Ne yaptıklarını bilmeyen insanlar. Yollara dökülmüşler. Büyük bir göçmen sorunu yarattılar. Çok zor bir sorun."

Anna'nın korkusunu sezdim. Bu kadınlarla çocuklar ilerde bir engel oluşturacaklardı. Önemli kayıplar verme pahasına bile olsa, en yakın zamanda evlerine dönmek isteyeceklerdi doğal olarak.

"Bunca dağ, tepe, orman dolaştık, hiçbir yerde direnme hazırlıklarıyla ilgili bir şey görmedik" dedim Anna'ya. Şaka yapmıyordum. Acı duyuyordum, huzursuzdum.

"Ben de görmedim", diye karşılık verdi ve hemen uzaklaştı.

"Tüm siperlerimizi ve ülkemizi bırakıp gidecek miyiz?"

ELAS partizanlarının silâhlarını teslim etmeleri için İngilizler'in çıkardıkları buyruk üzerine Atina'yı savunan gençlerin öfke dolu gözlerini anımsadım. (Bununla ilgili madde Lübnan anlaşmasında da vardı.) Oysa tüm Yunanistan, ulusun kararlı tutumuyla çalkalanıyordu:

Silâhlarımı vermem
Bir iki üç dört
Silâhlarımı vermem
Beş altı yedi

Ve tüm dünyadan yükselen ses:

Partizan verme
Silâhlarını
Gün gelir
Pişmanlık duyarsın...

Ve olaylar birbirini kovaladı. Ve halkımız yine kararlılığını şarkılarıyla dile getirdi:

Korkutmaz bizi Almanlar'ın kurşunları
Ve de Skobi'nin şerefsiz kılıçları
Yüreklerimizin derinliklerine yer etmiştir.
Kralsız halk yönetimi.

İkiye bölünen Atina'da savaş tüm şiddetiyle sürüyordu. ELAS'ın yedek güçlerini oluşturan gençler, Skobi'nin ve es-

ki işbirlikçi güçlerin tanklarına karşı koyuyorlardı.

Bir gün eve Anna'nın bir arkadaşı, Aleksi gelmişti. On dokuz yaşlarında, güçlü, delişmen bir oğlandı. "Akıllıların" hayatını kurtarmak için kendilerini tehlikeye atmaktan çekinmeyen o yürekli gençlerden. Öfkeliydi, gözleri şişmişti, kıpkırmızıydı. Saatlerce ağlamış gibiydi. Kirpi gibi dik saçlarında, yüzünde, ellerinde ağır bir koku vardı. Lağımlarda yüzmüş gibi...

"Yüzmekten geliyorum" dedi ve banyo yapmak istediğini söyleyip evinden çamaşır getirtmemi istedi.

Banyosunu yaptıktan sonra yarım karafaki uzo'yu bir dikişte indirdi mideye ve o günkü serüvenini anlattı. Makine mühendisi Kostas Tapinos yönetimindeki bir direnme grubu son derece cüretli bir proje hazırlamış: İngilizler'in işgali altında bulunan Sintagma alanındaki Büyük Britanya Oteli'ni havaya uçurmak. O otelde, iç savaşı körükleyen halkın iç ve dış düşmanları ile Genel Kurmay subayları bulunuyormuş. Bu projeyi hazırlayanlar, uygulamayı da üstlenmişler ve ne pahasına olursa olsun, bu işi sonuna kadar götürmeye karar vermişler. Ölmek pahasına bile olsa. Tüm çalışmalar büyük bir gizlilik içerisinde yapılmış. Çalışanların tümü bu işin uzmanıymış. Lağımlar açılmış, boklar içinde yüzülmüş, barut fıçıları taşınmış, ama hazırlıklar bitmek üzereyken ve tam otelin havaya uçurulmasıyla ilgili son hazırlıklar yapıldığı sırada, bir haberci bir not iletmiş sabotajı hazırlayanlara: "Yukardan emir var, çalışmaları durdurun! Otelde Çörçil de bulunuyor! Tüm dünya çalkalanır!"

Aleksi bunları anlatırken ayağa kalkmıştı. Öfke ile sürdürdü konuşmasını: "Beyinlerimizi havaya uçurmak geldi içimizden! Tapinos, buyruğu dinlememe düşüncesindeydi. Ama biz çekindik, korktuk. Gençtik, savaş deneyimimiz azdı, mücadeleye zarar verebilirdik. Ama bu karar içimi ke-

miriyordu, kuduruyordum. Çörçil içerde ne demek? Ulusumuzu katletmek için buralara gelen celladı mı düşünecektik? Yahu, ne istiyoruz, silâhlarımızla iktidarı mı almak, yoksa bize düşman olduklarını açık açık söyleyenlerle birlik mi olmak? Gerçek şu ki, aramızdaki birlik tamdır. Bugün seçim yapılsa oyların en az yüzde 85'ini alırız! Ama eğer bilemediğimiz diplomatik ya da başka nedenlerden bağımlı olmamız gerekiyorsa, Atina savaşını neden açtık? Bu savaşı açmak zorunluydu ne demek? Zorunlu idiyse bu acemilikler neden? Nerede ELAS ordusu? Nerede ağır silâhlarımız? Savaşın sonucunu belirleyecek Atina çatışmalarına neden katılmadı savaşçılarımız? Temel sorunlarımızı görmezlikten geliyor, Epir'de ıvır zıvır işlerle uğraşıyoruz. ELAS ordusunun yedekleri harikalar yaratıyor. Evet, yaratıyor. Ama karşısında İngilizler'in donanmasıyla ordusu varken, savaşı harikalarla, eski püskü tüfeklerle kazanmak olanaksızdır."

Aleksi gerçekten çok gençti, ateşliydi, doğru olanla doğru olmayanı sık sık karıştırıyordu. Gerçekten, Atina'da İngilizler'e karşı kesin sonucu belirleyecek savaşın yapıldığı sırada, tüm orduyu önemsiz Zerva birliklerini yoketmek üzere Epir'e göndermek, akıl almaz bir şeydi. Ve Skobi'nin tankları ve ordusu, birkaç eski püskü tüfek ve ELAS'ın yedek gücü olan bir avuç gencin yiğitçe karşı koymasıyla yok edilecekti ha!..

Çörçil'e gelince, belki tüm Elen ulusu ondan nefret ediyordu. Ama Büyük Britanya Oteli'nde bulunduğu bilindiğine göre, oteli havaya uçurmak, büyük sorumluluklar getirecekti: Uluslararası karışıklıklar ve bunun sonucunda da Yunanistan'da ve dünyada süren anti-faşist mücadele zarar görebilecekti. İyi ama Çörçil'in gelişinden neden yararlanamadık, neden politik olgunluk ve incelikle konularımızı konuşmadık, tartışmadık? Kaldı ki Lübnan ve Gazerta an-

laşmalarına bağlıydık. Görüşmelerde hoşgörülü olamadık, havayı tekmeleyen küçük çocuklar gibi öfkeli davrandık. Ve iki hafta sonra Atina'yı terkettik. Yarın, aklın alamayacağı, küçültücü bir yenilgiden sonra tüm Yunanistan'ı terketmek zorunda kalmayacağımızı kim garanti edebilir bizlere?

Bu düşünceler yüreklerimizi etkileyecek kadar ağırdı. Thiba'nın yakınlarında, bir çiftlikte, biraz dinlemek için mola verdik. Uzanıp biraz yatmaya vakit bulamadan bir haber geldi. Hemen gitmek zorundaydık. İngiliz tankları görünmüş! Yeniden yürüyüş başladı. Bu kez sinirli adımlarla. Yollar insan, hayvan, araba, otomobille doluydu. Almanlar'ın Avrupa'yı işgalleri sırasında insanların kaçışlarını andırıyordu genel durumumuz. Kestirmeden gidiyor, tepelerden, boğazlardan geçiyorduk.

Yol çok yormuştu beni. Pabuçlarım yürüyüşe uygun değildi, üstelik delinmişti. İçine giysilerimizi doldurduğumuz torbayı Dervenohoria'da bıraktık. Köylerden birinde, bir çift postal buldum. Ayağıma büyüktü, eskiydi. Ama araba bulmuş gibi sevindim.

Köyün dışında, bir çeşmenin başında oturup yaralı ayaklarıma bez sardım. Çorabım yoktu.

Orada bizim kadar yorgun, elli kadar insana rastladık. Aralarında kadınlar da vardı. Yüz ifadelerinden, kılıklarından, konuşma biçimlerinden, zengin ama mutsuz Atinalılar oldukları anlaşılıyordu. Anna haklıydı. Bu bilgiden, deneyimden yoksun insanların ne işi vardı buralarda? Biz de gerçi elimize tüfek alabilecek durumda değildik ama, her çeşit işte yardımcı olmaya hazırdık. Bunlar, *"Savaşçı kardeş, nasıl görüyorsun durumu?"* tümcesini bile garip bir biçimde söylüyorlardı.

"Bunlar rehinelerdir", dedi onlara eşlik eden bir genç ELAS savaşçısı.

"Rehineler!" dedim, yanlış bulduğum bu sözcüğü doğru bulmadığımı belirtircesine.

"Evet, rehineler. Neden? Onlara acıyor musun? Kimbilir ne büyük ulusal suçlar işlemişlerdir. Sınıfsal düşmanlardır bunlar, Lenin'in dediği gibi."

Bu küçük ve bilgisiz ELAS savaşçısı, "rehine" ve "sınıfsal düşman" konularını tartışabilecek durumda değildi. İşgal sırasında o acı veren iğrenç olaylarla ilgili toplu sorumluluklar belleğimizden silinmedi henüz. "Rehine yakaladılar... Rehineler öldürüldü..."

Konu tartışılırsa verecekleri kolay yanıtları bildiğimden, kendi kendimi avutmak için durumu kabullenmeye çalıştım. Savaşıyoruz, ayin yapmıyoruz... Bunlar, dünkü işbirlikçilerdir, ülkeyi Almanlar'a satanlardır, halka işkence edenlerdir, insanlarımızı küçük düşürenlerdir, öldürenlerdir. Bugün de aynı zorbaların hizmetine girmişler, aynı kötülükleri yapmaktadırlar. Sanki onlar da günahsız insanları yakalayıp öldürmüyorlar mı? İyi, tüm bunlar doğru, ama bizim rehin almamız?.. Hayır, hiçbir zaman...

O yaşlıca kadınlara ve yanlarındaki erkeklere baktım. Sanki "pinakl" oynuyor ve aralarında aşk dedikoduları yapıyor gibiydiler. Politik görüşlerine gelince, Kolonaki ya da Agamon alanında dondurmalarını yerlerken ya da "aperatif"lerini alırken, iktidarı elde etmek için ayaklanan bu küstah halkı aşağılamaktan öteye gitmezdi.

Diyeceğim, asıl sorumluları, tehlikeli olanları, canavarları ellerimizden kaçırıyor, onların gölgelerini yakalıyoruz. Üstelik adımızın kötüye çıkmasını sağlamak amacıyla aramıza giren ve bunun için ters işler yapanların varlığını kim yadsıyabilir?

Atina'dan ayrılmadan kısa süre önce, geçici olarak kaldığım eve komşu bir küçük sanayicinin karısı geldi bana.

*PİNAKL: Bir çeşit kâğıt oyunu.

Oğlunu yakalamışlar ve OULEN'e kapatmışlar: "Siz oğlum Tasuli'yi çok iyi bilirsiniz. Kendi halinde, kimseye zararı olmayan bir çocuktur. Olaylar başladığından beri evden dışarı çıkmadı", dedi.

Çocuğun patolojik bir korkak olduğunu çok iyi biliyordum. İyilik ya da kötülük yapabilecek durumu yokttu. Arkadaşları ona *"muhallebi çocuğu"* derlerdi. Yakından bildiğim bir üniversite öğrencisini bulmak üzere Kipseli'ye gittim. OPLA örgütünde görevliydi. Salt ekonomik durumları iyi olanları yakalayıp hapsetmek mi amacımız, onu öğrenmek istedim.

Üniversite öğrencisi, suçluyla ilgili evrakı arayıp buldu. Tek bir sözcük vardı üzerinde: "Tehlikeli." Üzgün, kafasını salladı. "Buna benzer yanlışlıklardan kaçınmamız için büyük çaba gösteriyorum. Ne ki eğitilmiş elemanlardan yoksunuz. İnsanlarımız, daha önce uğradıkları haksızlıkların etkisindediler ve bilgisizdirler... Bir halk ayaklanmasında aşırılıklardan, haksızlıklardan kaçınmak olası değil. Öyle kötülükler yaptılar ki bizlere..."

"Bizim toplumumuz insancıldır, bağışlamasını bilir. Aman içimize sızan ajanlara dikkat edin. Tüm kötülükler onlardan gelir."

Savaşımıza zarar veren şeyleri gördükçe kendimi güç tutuyordum. Geçenlerde Mavromateon bölgesinde çok sempatik bir gence rastladım. Bir zamanlar Anna'ya âşıktı. Kimi genç ELAS savaşçılarının, benim de içinde kaldığım bir apartmanı havaya uçurmaya karar verdiklerini haber verdi. Son anda engel olabildim.

"Bunu, doğal olarak, senin için yapmadım. Kendim için de, başkaları için de yapmazdım. Engel olmak istedim, bina durup dururken havaya uçurulacaktı. Buna benzer havaya uçurmalarla başımız belâda. Çoluk çocuğun eline patlayıcı madde verilirse..."

"Bu çocuklar bir yerlerden buyruk almadan binayı, havaya uçurmaya cesaret edebilirler mi sanıyorsun?" dediler.

Canı sıkıldı. Fazla ileri gittiğimi anladım, şunları ekledim: "Bu benim görüşüm, yanılmış olabilirim."

Yirmi dört saat kadar daha yürüdük; çektiğimiz çilelerden, rehineleri unuttum. Köylerden birinde "Rizospostis" gazetesinin bir sorumlusuyla karşılaştım.

"Bugün Trikala'ya gitmelisin. Gazeteden arıyorlar seni", dedi.

Kadın, çocuk ve patlayıcı madde dolu bir kamyona binmemizi sağladı. Kamyon hıncahınç doluydu. Biz rahattık, şoförün yanına oturmuştuk.

"Burada da torpil", dedi. Sotiri, yakınarak. "Neden bizi böyle rahat yere oturttular?"

Yaşlı bir kadın, Sotiri'ye, kızı ile yer değiştirmeleri için ricada bulundu: "Çocuğunu düşürebilir", diye fısıldadı.

Sotiri hemen kabul etti ve rahatladı.

Bir yokuşta kamyon durdu, şoför motora su dolduracaktı. Yerimden doğruldum, Sotiri ile bakıştık. Çevresindekileri tedirgin etmemek için elinden geldiğince az yer işgal etmeye çalışıyordu. Sonra ortalık karıştı. Yolda kalan bir orta yaşlı, şişman kadın, onu kamyona almamız için yalvarıyordu. Heyecanlıydı, bitkindi. Şoföre kadını almamız gerektiğini söyledim.

"Nereye yerleştireyim? Başıma mı? Arabanın içine bir göz at da sen karar ver. O olmadan bile araba çökmek üzere. Hafif olsa neyse. Baksana yüz kilodan fazla..."

Bazıları güldü, kucağında çocuğu olan bir kadın sesini yükseltti: "Bu kadının kim olduğunu biliyor musunuz? Direniş sırasında yaptıklarını bilseniz, kendiniz iner ona yer verirdiniz! Üstelik varisleri var."

"Böyle zamanlarda herkes kendini kurtarmak ister", dedi biri ve hiç kimse karşı çıkmadı. Yalnız kucağında çocuğu

olan kadın mırıldandı: "İnsanlığımızı yitirdik. Buna neden olanlara lânet olsun! Yabanıllar gibi dağ yolunu tuttuk ve yabancıllar gibi davranıyoruz."

Yaşlı kadının kızı kusmaya başladı, istemeyerek üstümü kirletti. Temizlemek için çantamdan bir bez parçası çıkardım. Bu arada şoför de yerini aldı, yola koyulduk. Bir yokuşa geldik, kamyon hızla inmeye başladı. Yaşlı kadın durmadan omuzuma vuruyordu. "Özür dilemek istiyordur" diye düşündüm.

"Tanrı kocanı korusun. Sağ olsun, var olsun" dedi. "Hiç önemli değil" dedim. "Nasıl önemli değil", dedi kadın, şaşırarak. "Arabadan indi, yerini güçsüz zavallı bir kadına verdi."

Yerimden fırladım. "Sotiri indi mi? Ne zaman? Nerede?"

Şoföre durmasını söyledim.

Bir erkek eli beni itti, yerime oturttu: "Otur kardeş. Böyle şakalar yapmanın zamanı mı? Erkektir, yürüyebilir, kaygılanma."

Yaşlı kadın acı acı konuştu: "Sen de erkek değil misin? Neden inmedin?"

Şoför kamyonu durdurdu, birlikte indik. Her yanı aradım. Seslendim... Yollar ıssızdı. Hendeklerde cesetler vardı. Gözlerim doldu, kamyona döndüm.

"Söyledim", dedi şoför. "Bulamazdın, dağın öbür yanına geçtik."

Savaş sırasında küçük bir çocuk yitirmiş gibiydim. İyi bir huyu vardı Sotiri'nin. Başkalarının yiyebilmesi için kendisi yemez, başkalarının evsiz kalmaması için ev sahibi olmak istemezdi. Ve doğal olarak, kamyondaki yerin kendisine ayrılmasını da istemeyecekti. Bunlar yetmiyormuş gibi tehlikeli bir fıtığı vardı, ameliyat ettirmek için vakit bulamamıştık.

On gün heyecanlı geçti. Her yere telefon ettim, onu aradım durdum. Bir gün, Trikala'daki gazeteye gülümseyerek girdi, keyifliydi.

"Çok iyi vakit geçirdim. Gazeteci Sturna'ya rastladım. Dağcılık Kulübü ile yaptığımız gezintileri anımsadık. Bu, ülkemizi tanımamız için ne güzel bir fırsat."

"Birbirimizi bir daha göremeyeceğimizi düşünmedin mi?"

"Ama görüştük!"

"Evet bre Sotiri. Ancak korkum şu; tüm bu serüven, senin serüvenin, benim serüvenim; dünyanın serüveni pek anlamsız kalacak."

"Yine kötümsersin."

"Evet. İki gün burada kal ve Trikala'nın, yenik solun merkezini tanı. Bak gör tavernalar ne kadar güzel çalışıyor."

"İnsanlarımızın pirzola yemeleri zarar mı verir?"

"Zarar vermez, ancak mücadele gücümüzü yitirdik. Direnme hazırlığımız yok. Sanıyorum şimdi başka ilkeler egemen. Anlaşma yolüna gitmek. Haksızlığa uğramış yenik insanlar olarak evlerimizde iken, Çörçil'in koşullarını kabul etmedik. Şimdi ise evlerine dönmek üzere lütufta bulunan, yaşamlarını kısıtlanmış haklarla sürdürmek zorunda bırakılan göçmenler durumundayız..."

Acımızı söylüyorduk ama utandırıcı koşullarla imzalanacak Varkiza anlaşmasının yaklaşmakta olduğunu bile bilemeden... Van Flit'in bazukaları bizi Viçi'ye doğru püskürttüğü şu sıralarda, Varkiza anlaşması kulaklarımızda yankılanıyor! Sonumuz ne olacak? Bunu sezinliyor ama inanmak istemiyoruz.

★

★ ★

Tanyeri ağarırken kalktım. Yakındaki bir parkta karatavuklar ötüyordu. Balkonumdan zevksizce yapılmış, koyu renklere boyanmış iki üç katlı çirkin evler görüyorum. Bu evlerde yaşayanlar, geceliklerini giyiyor, çıkarıyor, esniyor, yemek yiyor, tuvaletlere girip çıkıyor ve rezervuarı çekiyor olmalıydılar şimdi.

Sık sık oturup kadınlara bakıyorum. Bigudileriyle ve ucuz renkli ev giysileriyle kocalarını uğurluyorlar. Kimileri neşeli, kimileri öfkeli. Komodine bıraktıkları paraları sayıyor, hayat pahalılığı için sızlanıyorlar, her gün aynı sevimsiz işleri yapıyorlar. Yeri süpürmek, yemek pişirmek, çamaşır yakamak, ütü, dikiş... Gerçekten göründükleri gibi mi, hiçbir şeye aldırış etmiyorlar mı? İç savaştan habersiz mi tüm bu kadınlar? Oysa işgal sırasında bizi desteklemişlerdi. İnandıklarımıza inanmışlar, inandıklarına inanmıştık. Şimdi uzaklaştılar bizden. Dıştan yönetilen "parlamenter" zorbalık, bu insanların ilgisizliği üzerine kurulmuş.

Her şeyi kapkara görüyorum. Sotiri uyanmış, kahve hazırlıyor. İkimiz de odanın içinde dolaşıyor, sinirliliğimizi gizlemeye çalışıyoruz.

"Pek acele etmiyorsun bakıyorum! İşe gitmeyecek misin?"

Kimi nedenleri ileri sürüyor, işten çıkarıldığını gizlemeye çalışıyor. Bilinmez kişiye telefonda söyleyeceklerimi düşünüyorum. Durumu olduğundan daha kötü göstermeye gerek duymuyorum. Ama korktuğum şeyi de açıklamak zorundayım. "Sanıyorum Anna sahtekârların eline düştü."

Sotiri ekmeğinin üzerine marmelat sürüyor. İsteksiz çiğniyor ekmeği. Mırıldanarak odada dolaşıyorum. Beni kaygılı bakışlarla izliyor. "Bir şeyler yapmak zorundayım. Böyle elim kolum bağlı bekleyemem... Gidip bakmak gerek..."

Yüz ifadesinden beni onayladığı anlaşılıyor. Ama konuşmaktan çekiniyor. Öğüt vermeyi hiç sevmezdi. Oysa benim

o anda bir desteğe gereksinmem vardı. Hayal gücünden tümüyle yoksun. Ya da ünlü bağımsızlığıma saygılı olması gereğini çok ciddiye almış.

Sık sık telefona doğru gidiyorum. Gözlerimi dikip bakıyorum. Bakışlarım, telefonun çalmasını sağlayacak sanki. Sotiri bozuk bir prizi onarmaya koyuldu. Neden giyinip gitmiyor acaba! Beni rahatlatan, gurumu okşayan bir yanıt var kafamda: Sotiri beni yalnız bırakmak istemiyor. Bu arada Anna tutuklanırsa... Bir çete üyesi olarak tutuklanması korkunç olacak.

"Ceza yasasına göre mahkûm olanlar, ulusal yıldönümlerden birinde ilân edilen genel aftan yararlanırlar", diyor durup dururken Sotiri.

Nasıl bildi? Yanıma geliyor, beni okşarcasına sağ gözkapağımı kaldırıyor.

"Neden kendi kendini yiyorsun? Anna artık eteklerinin altında dolaşan küçük kızkardeşin değil. Yollarınız ayrıldı. O ateşle oynamaya alıştı. Bir gün yanabilir de. Herşeyi göze aldı."

Düşüncesi yaralıyor beni. Kafamda salt Anna'nın bulunduğu kanısında.

"Mücadele benim dışımda kaldı artık."

Sesim yorgun, noksan gibi çıkıyor ağzımdan. Telefonun sesi geliyor. Koşuyorum, evet, o. Söylemem gerekeni kısaca söylüyorum. Soruyor:

"Gidip getirebilir misin?"

"Evet, getirebilirim."

Acele giyiniyorum. Bu arada da Anna'nın "kaçırılması"nı düşünüyorum, çılgınca düşüncelere kapılarak... Sotiri de giyiniyor, onu engellemek istiyorum.

"Delilik bu. Ayrıca hiçbir pratik yararı da olmayacak. Hareketlerimi engelleyeceksin", diyorum öfkeli öfkeli.

Cebindeki tüm paraları saymadan çantama koyuyor.

"Taksiyle git."

"Taksiyle! Zengin olduk desene!"

"Böyle zamanlarda paranın değeri yoktur." Heyecanını belli etmemek için dimdik duruyor.

4

Motor, karaya bağlı, sallanıyor. Ne düşünebilirim? Yakalandılar mı acaba? Dün buluştuğumuz limana doğru koşuyorum. Anna uzanmış güneşleniyor. Gülerek ayağa fırlıyor. Sanki hiçbir şey olmamış.

"Geleceğini tahmin ettim. Telefon mu ettiler?"

"Evet."

"Ne var?"

"Geçen seferki kişiydi."

"Ne dedi?"

"Dönmeni söyledi."

"Ben de bunu yapacaktım. Fazla gecikmem doğru olmaz."

"Vakit kaybetmeyelim. Hadi!"

"Acele etme. Bir plan kurmamız gerek. Ayrı ayrı gideceğiz. Yolları tutuyorlar."

"Evet, bunun için birlikte gitmeliyiz. Bırak ben karar vereyim", diyorum.

Direnmedi. Uykusuzdu, yorgundu. Köyün ara sokaklarından dikkatlice geçtik. Zar zor yokuşa vardık. Kimse görmemeli bizi. Serinkanlı olmaya çalışıyordum. Lâf olsun diye konuştum:

"Telefon eden adam genç mi? Sesi hoşuma gidiyor da... Sıcak, saygılı..."

Gülümsüyor...

"Birşeyler öğrenmeye çalışıyorsun."

"Olabilir. Doğrusu... insan ne kadar az bilirse, o kadar iyi. Dikkat ettin mi? Serüvenleri hiç sevmem."

"Ben seviyor muyum sanki?"

"Sen seviyor gibisin."

Kendi kendimi çözümlemeye, çocukluk yıllarımızı anımsamaya başlıyorum. O Kokkinia'da büyüdü. Ben ise zengin dayılarımla, soyluların yaşadığı Psihiko bölgesinde...

"Kimi çocuklar, rahatça aynı ülkede, aynı kentte, üstelik aynı evde dünyaya gelirler ve büyürler. Bizim gibi bunca ayaklanma, göç, baskı, toplumsal değişim görenler çok az. Gerçekten söyle, Kokkinia'dan bir göçmen olarak bizim buralara, Psihiko'ya gelirken neler duydun?"

"Sıkıldım, o kadar."

"Anımsar mısın, dayı villayı satın aldığında nasıl bulduğunu sormuştu. Sen şu karşılığı vermiştin: 'Güzel bir mezarlık gibi.' Hıncından mı, yoksa çocuksu bir umursamazlıktan mı böyle konuştun?"

"Anımsamıyorum. İşçilere olan öfkesi beni çok etkilemişti. Bunlar Tanrı yasasını unutmuşlar, sürekli olarak birşeyler istiyorlar. Tüm parmaklar aynıdır sanki, demişti."

"İpekli çorap ve rugan ayakkabı isteyen tütün işçisi kadınları da anımsıyor musun?"

"Büyük sanayici olduğunun ve tüketimin kendisine yaradığının da farkında değildi."

"Bilir misin Anna, seni küçüklüğümüzden beri kıskanırdım. Açık bir dünya görüşün var. İşsizliğin, sosyal yoksulluğun ne olduğunu kitaplardan öğrenmek gereğini duymazdın. Bunları kendin yaşardın. Ve savaşırdın. Ben sosyalizmin, insanlığın kabul edebileceği tek tarihsel yol olduğunu duyguyla, dürüstlükle anlamaya çalışırdım."

"Ama ilk sen oldun gözlerimi açan."

"Bizim tutuklulardan biri şöyle demişti: Ah Marx, gözlerimizi açtın, ama öte yandan evlerimizi kapattın."

Gülmeye başladık. Yarı ciddî, yarı şaka, çocukken işçi doğmadığıma üzüntü duyduğumu, salt proletaryayı değil,

tüm insanları özgürlüğe kavuşturmak amacıyla bir tarihsel rol üstlenen bu "efsanevî" sınıftan biri olmak istediğimi söyledim.

"Devlet, savaş nedir bilmeyen sınıfsız toplum hülyası beni mest ediyordu. İnsan sömürüsüne son verilmesi sorunu beynimi yakıyordu. Sosyalizm benim için yetkin olandı. Sosyalizme inanan kişi, yetkin kişiydi!"

Kendim için ve özellikle gençliğimde inanmış olduğum devrimci görüşler üzerine konuşurken, işi kara mizaha kadar götürüyordum, belki kendimi önemli bir devrimci olarak ileri sürdüğümü sanırlar korkusuyla. Üstelik o anda Anna'ya on üç yaşında iken yapmış olduğum çocuksu bir devrimci "girişim"imi anlattım:

"Beremi giyer, koltuğumun altına bir iki devrimci broşür alır, kimseye görünmeden Zapyon bahçesine giderdim. Kanepelerin herhangi birinde halktan birini gördüm mü yanına yaklaşır, propagandaya başlardım. Çoğu kez konuştuğum kişiler, Marx'ın, Engels'in, Lenin'in kim olduklarını bilmezdi. Bu canımı çok sıkardı. Çünkü öğrenmek gereğini de duymazlardı. Daha hoşa gidecek konulara kaydırırlardı konuşmayı. Kimileri de benden kuşkulanırdı. Yanlarına yaklaşmamı doğal karşılamazlardı, beni şeytanca süzerlerdi. Yaşımın, istediğimi tahmin ettikleri şeylerle bağdaşmadığını düşünürlerdi?

"Sonra, bir akşamüstü hâlâ belleğimdedir; kalktım tek başıma Atina sendikalarının bulunduğu binaya gittim. 'Merhaba' dedim, 'işçi sınıfı için çalışmak istiyorum'. Bana şöyle bir baktılar. Şaşırmışlardı. Yine de 'Adsızlar'ın bulunduğu 'San Susi'ye gönderdiler. Orada salt büyük şirketlerde çalışanlar değil, aydınlar da vardı. Diyeceğim, 'İntelijensia'. Doktor Sideris ve Elektra coşku ile karşıladılar beni. Sideris beni ilk gördüğünde şunları söyledi: 'Sen, yoldaş, çok şey yapabilirsin.' Sevincimden havalara uçuyordum.

Ben yoldaş, öyle mi? Ne büyük onur! Bu titri ne zaman ve nasıl kazanmıştım?

"Her gün, yapılması gerekenleri yazmak için elimde bulundurduğum bir kâğıtla toplantılara koşardım. Kafamdaki düşünceleri, makine gibi boşaltırdım. Elektra her türlü eleştiriye açıktı. Benim, bu konuda uzmanlığım vardı. Bir gün şöyle dedim: 'Telman'ı kurtarınız' diyoruz. Ama önce Elen ulusunu uyandırmak için olumlu hiçbir şey yapmıyoruz. Kendi özgürlüğüne nasıl kavuşacağını ona öğretmiyoruz. 'Uygun kişi uygun yere' diyoruz, ama işçi konularından tümüyle habersiz olan beni, Papastratos grevine gönderiyorsunuz.' Kullandıkları dili, yayımladıkları broşürleri eleştiriyordum. Örneğin, parti kararları ile ilgili broşürleri eleştirirdim. 'Ekmeğiniz için savaşım vermelisiniz' tümcesiyle başlayan kararlarını açıklarken buğdayın yüzyıllar boyunca tarihi üzerinde duruluyordu. Elektra yürekten gülüyordu. 'Doğru yolu bulana kadar güçlüklerle karşılaşacağız' derdi. Eleştiri yaptığım için beni kötülemezdi.

"Bir gün, şimdi bile 'doğru' bulduğum bir şey söyledim: 'Halk yığınlarını, özellikle köylüleri ayaklandırmanın ne denli güç olduğunu, 'ajitatör'lerden yoksun olduğumuzu söyleyip duruyoruz. Sorun ne zaman çözülecek biliyor musunuz?' dedim, 'önemli dört mesleği sağlam temellere dayandırdığımızda ancak; askerler, papazlar, öğretmenler ve doktorlar."

Tüm bu gereksiz konuşmayı isteyerek yapıyordum. Bu arada dikkatle çevreyi süzüyordum.

"Biraz hızlı yürümeliyiz Anna", dedim.

"İyi gidiyoruz. Otobüs için zamanında yetişeceğiz."

"Taksiye bineceğiz, yeter ki bulalım."

Pek fazla beklemedik, taksi bulundu. İyimser olmak üzereydim ki bir motorsikletli polis peşimizden gelmeye başladı.

"Trafik polisidir şekerim" diye fısıldadı Anna.

Ve esnemeye başladı.

"Üç geceden beri gözümü kapatamadım. Tahtakuruları, sivrisinekler..."

Uzanması için yana çekildim. Hemen uyuyuverdi. Savaşçıların "Hint fakirleri" gibi gerektiğinde çivilerin üstünde de yatabildiklerini, her yemeği yiyebildiklerini, tahta çivilere varıncaya kadar, boyun eğmemek için çelikten olmaları gerektiğini söyler, gülüşürdük.

Çok rahat uyuyordu. Gözlerimi ondan ayırmıyordum. Yüzü solgundu, zayıflamıştı. Bu, hazırladığım planı uygulamama yardım edecekti. Büyük bir mendil çıkardım, ikiye katladım, hafifçe alnına koydum. Sonra şoföre döndüm,

"Ateşi yükseldi yine", dedim.

"Küçük hasta mı?", dedi.

"Evangelizmos hastanesine götürüyorum, ameliyat olacak. Dün akşam gitmeliydik. Doktor bağırsak delinmesinden korkuyor."

"Ne diyorsunuz?"

Şoför, bağırsak delinmesiyle çok ilgilendi. Bu konuda bir iki korkunç olay anlattı. Sözde pek kaygılandım. Ama şoförle arkadaşlığı sürdürmek de pek uygun düşmezdi. Gözlerimi kapadım, uyur gibi yaptım bu kez. Huzursuzdum. Dört bir yan denetim altındaydı. Acaba geçebilecek miydik? Atina'ya dönüşümüz nasıl olacaktı? Ne olabilirdi? Yasadışı olanların biraz rahatlamaları için bir değişiklik olmuş muydu acaba?

Ama, Anna'nın evimdeki son serüveni daha da kaygı vericiydi. Eve gece gelmişti. Yüzü asıktı, gözleri mosmordu, yüzü sararmıştı. "Neyin var Anna?" dedim. "Yorgunum" dedi; "basımevine bir kasa dolusu yedek malzeme taşıdım. Ve sanki içinde pasta varmış gibi, şöyle, hafifçe taşımam gerekiyordu". "Ne zamandan beri hamallık görevini üstlendin?

Sana daha doğru dürüst bir iş veremezler miydi?" Sözümü kesti: "Şu anda istediğim, senin tartışma tutkun değil, yalnızca yatacak bir yer. Gözlerim kapanıyor", dedi.

Yattı ve hemen uyudu. Soluğu ağırdı: Sayıklamaya başladı. Derece koydum. Ateşi kırk ikiye yükselmişti. Ateş dürücü ilâçlar verdim. Sürekli olarak su ve sirkeyle bedenini ovdum. Bütün gece boyunca bildirileri ve gizli basımevlerini sayıkladı durdu. Gizlendikleri bir yeri söyledi. O yere girmek için bir evin gezgin apteshanesini kaldırmak gerekiyormuş. Ayrıca güvenemediği kimi arkadaşlarını da sayıkladı.

Ateş ertesi gün de sürdü. Doktor çağırdık. Hastalığı paratifo imiş, hastaneye gitmemiz gerekiyormuş. Mirto ve Popi'ye haber vermeliydik. Hastalık bulaşıcıydı, çocukları başka yere götürmeliydiler. Doğal olarak, hastalığı Elpida da öğrendi. Hastalığı Bay Terpandros'tan gizleyebilecek miydik acaba?

Anna hastalığı yendi. Ama, gözlerini açar açmaz gitmek istedi. Bazı işler için dışarı çıkmıştım. Döndüğümde giyinikti. Uyuşukluğunu gidermek için evin içinde biraz dolaşmak istiyor, diye düşündüm.

"Hayır" dedi, "gitmem gerekiyor".

"Gitmek mi? Herhalde şaka yapıyorsun?"

"Çok ciddîyim."

"Evet, devrim sensiz başsız kalacak."

"Alaylarına karşılık vermeyeceğim, yeter ki gitmem gerektiğini anla."

"Sana yalnızca şunu söyleyebilirim: yasadışı ölümünle başa çıkmam olanaksızdır. Öylesine kalın kafalısın ki, ölümün beni ilgilendirmiyor artık. Düşündüğüm tek şey, seni nerede nasıl gömeceğimdir."

"Beni gönmene gerek yok. Banyoya koyar, özel bir asitle yakarsın."

"Soğuk espri yapmakla üstüne yok!"

"Öbür akrabalarımızın yaptığı gibi benimle karşılaşmaktan çekineceğine, zorla belâmı arıyorsun."

"Bunu senin için yapmıyorum."

"Zavallı Sotiri'nin ne günahı var?"

"Şunu iyi bil, buraya geliş gidişlerini Sotiri'ye borçlusun. O, kurban olarak dünyaya geldi. Yoksa ben seni çoktan başımdan atmıştım."

Kahkahalarla gülüyor, keyifli keyifli giyiniyordu.

Sürekli pencereden dışarıyı gözlüyor, sık sık hole çıkıp kimse var mı diye bakıyordum.

"Acele et" dedim Anna'ya. "Bay Terpandros tuvalette. Çıkarsa, kaçamazsın."

"Hemen gidiyorum" dedi ve tırnaklarına vernik sürmeye başladı. Bu işi de bitirdi, şöyle bir soluk alayım derken, baktım yere uzanmış, duvardaki tahtalardan birini sökmeye çalışıyor. Elini deliğe sokmuş, içinden küçük bir paket çıkarıyordu.

"Ne bu?" dedim.

"Bu mu? şey..." dedi ve yaramazlık yaparken yakalanan bir çocuk gibi gülünç bir biçimde yüzünü buruşturmaya başladı. "Bunlar kâğıt..."

"Görüyorum."

"Öyleyse neden kızıyorsun? Bak, anlatayım. Hasta olduğum günlerde, yatağın yanındaki duvarın oyulmuş olduğunu anladım. Ben de hemencecik kâğıtlarımı duvarın içine gizledim."

Gözlerim faltaşı gibi açılmıştı.

"Tabiî bunu kocanın izni ve yardımı olmadan yapmayı da düşünmedim" dedi.

"Üstelik bir de alay ediyorsun", dedim.

"Bunca gün kâğıtlarımı açıkta mı bırakacaktım? Ya bir arama yapılsaydı?"

Yazılı kâğıtları ayırmaya başladı. Sigara kâğıtlarının üzerine yazılmıştı yazılar. Kâğıt paketçikler böylece küçücük deliklere bile gizlenebiliyordu. Araştırmasını bitirdikten sonra kâğıtları bana verdi.

"Bunlar sana emanet", dedi. Aleksandra'nın, zamanı gelince değerlendirilmesi için hapishaneden gönderdiği mektuplar."

"Gidiyorsun, yakınmamam için de bana bir başka belâ bırakıyorsun, öyle mi?.."

Anna ciddîleşmişti.

"Belâ değil. Bu bir kanlı belgedir. Okuyunca anlarsın", dedi sinirli sinirli.

Anna o anda benim küçük kızkardeşim değil, elinde "On Emir"i bulunduran ve yitirilmemesi için onları gizleyebileceği güvenilir eller arayan "Parti" idi. Gitmek üzere davrandı ama, birden döndü.

"Sana Mirto'yu soracaktım", dedi. "Bu kız hoşuma gidiyor. Yardımcı olabilir belki. Askere giden arkadaşı bizden değil mi?"

"Sen bu gidişle yakında Bay Terpandros'u da kendi safına alacaksın."

"Neden olmasın? Emekli generali anımsıyor musun?"

Anımsamaz olur muydum hiç? Anna, bir zamanlar kendini gizlemek için, generalin torununu parka dolaştırmaya götürürdü. General de arada bir onlarla birlikte giderdi. Nezaket gereği, içine çocuk kitaplarıyla sandviçlerin konduğu torbayı kendisi taşırdı. Oysa masal kitaplarıyla sandviçlerin altında propaganda broşürleri gizliydi. Anna'yı anlıyor ve haklı buluyordum. Mücadelenin, benim gibi duygusal kişilere değil, onun gibi kararlı kişilere gereksinimi vardı. Genellikle kişisel değil, toplumsal çıkarlar gözetilmeliydi.

Anna, yaptığımız konuşmalarda, "kişinin kendini tümüyle devrime adaması yiğitlik değildir", derdi. Bu bir ya-

şam biçimi, bir tarihsel zorunluluktur. "Kişi, güzel olan yaşamı sever doğal olarak, ama başkalarının yaşamını da düşünür, bu yüzden ölümü göze almasını bilir. Bir ülkü uğruna savaşan için kişisel çıkar yaşamının temel amacı olamaz."

"Bir yerde okudum, insanlar varoldukça, ülküleri uğruna ölmekten çekinmeyecekler", dedim.

Söylediklerimi hiç sevmedi, çok soyut buldu.

Kuramsal bilgilerim yalnızca broşürlerden öğrendiklerimdi. "Devrimci olabilirsin, gerçek bir devrimci olabilirsin, politik olgunluğa da sahip olabilirsin, ama marksizm denen o zor bilimle başa çıkabilmen için oturup ciddî ciddî çalışmalısın."

Bay Terpandros, Anna'nın hastalığını odamda geçirdiğini duyunca çok korktu. O akşam yakınlarından biri, bir sanayicinin evine konuk ettiği bir yakınını polise bildirmediği için şimdi askerî mahkemeye verildiğini söylemiş. Mirto'nun dediğine göre babası bizden polise beyanname vermemizi isteyecekmiş. Kaygılandım, ama adamı kandırabileceğimi düşündüm. Ama gerek kalmadı. Çünkü olaylar öyle gelişti ki, artık evi kullanmamız mümkün değildi.

O gün odama son günlerde bizimle birlikte yaşayan Elpida teyzenin kızkardeşi girdi. Görünce korktum. Eskiden uzun boyu, kızıl renkli saçları ve soylu yürüyüşüyle dikkati çekerdi. Oysa şimdi yüz yaşlarında, kambur bir kadın vardı karşımda sanki. Gözlerinde panik ve mutsuzluk okunuyordu.

"Aleko'yu yakaladılar", dedi. "Emniyete götürdüler."

"Aleko'yu mu? Neden? O cephede değil miydi?"

"Hayır, cephede değildi. Yalan söyledik. Gemi bulup kaçana kadar gizleniyordu. Gemi bulundu ama bu bir gerçek gemi değilmiş, polisin kurduğu pusuymuş. Kendi sınıfını çağırdıklarında şöyle demişti: 'Ana, ben askere gitmeyece-

ğim. Karşı cephedekiler düşman değil, idealist insanlardır. Onlara karşı ateş açamam.' 'Ne yapacaksın oğlum? Bunlar şaka kaldırmıyorlar. Kocaman Hrisikopulos'u bile vurdular. O adam zengindi, güçlüydü...' 'Gizlice kaçacağım, Fransa'daki kuzenlerime gideceğim, orada öğrenimimi sürdüreceğim. Kaçacak yolu bulurum.' Kafasını değiştirmem olanaksızdı. Gizlendi. Arada sırada, önlem alarak onu görebiliyorduk. Bir gün, kendisini kaçırabilecek adamları bulduğunu söyledi. Altmış altın liraya ihtiyacı vardı. Çekingendi, bizi masrafa sokacak olmaktan utanıyordu. 'Ne demek, altmış da buluruz yüz de buluruz' dedi mutsuz babası. Bunun için evimizi kiraya verdik ve buraya geldik!"

Aklım almıyordu. Aleko'dan daha tutucu bir genç tanımamıştım. Salt matematikle uğraşırdı. Genç bilim adamlarının cesaretle savaşım verdiklerini söylediğimizde şu karşılığı verirdi: "Çok değer veriyorum onlara, onlara hayranım, ama benim yiğitçe işler yapabilecek durumum yok." İnsanların önce içten değişmeleri gerektiğine inanırdı. Zora karşıydı, her türlü zordan korkardı.

Stasa teyzenin buz kesilmiş ellerini avucumun içine aldım. Benden yardım isterken gözlerinden yaşlar akıyordu. "Senin de ne zor durumda olduğunu biliyorum. Neden böyle altüst oldu her şey? Her aile ayrı bir yara."

★
★ ★

"Bak bayan, biraz ilerde durmak zorundayız. Polis denetimi var. Polisten onaylı doktor kâğıdı aldıysan bana ver. Hastalara öncelik tanınıyor."

Bana dikkatle baktığından soğukkanlılığımı korumaya çalışıyorum.

"Böyle bir kâğıdım yok. Doğrusunu istersen dayımın çı-

kattığı serbest dolaşım iznini de yanıma almayı unutmuşum", dedim ve çantamı karıştırmaya başladım.

"Dayın trafikte mi?" diye sordu büyük bir ilgiyle.

"Hayır", dedim. "Emekli generaldir." (Bunu söyleyecek cesareti nereden buldum, bilemiyorum).

"Be kızım, bu kâğıtlar evde unutulur mu? Kötü zamanda yaşadığımızın farkında değil misin?"

"Ne bileyim", dedim, yapmacık bir umutsuzlukla.

"Peki, boşver. Ben izinsiz de geçmemizi sağlarım. Emniyet'teki çocuklarla tanışıyoruz. İki saat önce, gelirken yardımcı oldular", dedi.

Ve kendini övmeye başladı.

"Benim sözüm her yerde geçer. Annemin kardeşi büyük hizmetler yaptı! Bölgemizi komünistlerden temizlediler. Her taraf komünist doluydu. Ama bıçak işledi! Vay vay... Meryem Ana! Paskalyada kesilen kuzular gibi. Tümünü kestik. Kana kan derler. Ben bu yüzden böyle işlere karışmıyorum. Aldırmazlıktan geliyorum. Ama ülke tehlikede diyorlar. Doğrusunu istersen, bölgemize huzur geldi. Ölüler ağızlarını açamazlar. İşte bu kadar!"

"Ben bu işlerden hiç anlamam", dedim ve konuyu değiştirdim. "Araban yüzle gider mi?"

Gururla güldü, gaza bastı.

"Yüz nedir ki? Yüz elli desen neyse... Arabayı çok meraklı bir Amerikalı'dan satın aldım. Yarı fiyatına. Sevgilisinin yardımıyla..."

Derin uykuya dalmış olan Anna'ya baktım. (Üç gün uykusuz kalmış olması çok işime yaradı.)

"Daldı galiba", dedim.

"Uykudan korkmayacaksın. Uyku her şeyin ilâcıdır. Ben bir ara köyde sıtmaya yakalandım sonra..."

Güneşin altında parlayan asfalta bakıyordum, üzerinden sular akıyormuş gibiydi. Sular bir anda gri üniforma ve kasket oluverdi.

"Polis kordonuna vardık", dedi şoför, sevinçle.

Yolun sağında, solunda otobüsler, kamyonlar, özel arabalar, taksiler park etmiş, denetim sıralarını bekliyorlardı.

"Bak şimdi ne olacak", dedi gururla. Motoru stop etti, arabadan indi.

Onu gözümle izlemeye koyuldum. Durmadan bir ona gidiyor, bir buna gidiyor, polislerle rahatça konuşuyor, gülümsüyor, sigara dağıtıyordu. Ağzım kurumuştu. Heyecanım sürekli artıyordu. Bir an için Anna'yı uyandırmayı düşündüm, ama karar veremedim. Böyle alnında mendille uyuması daha uygun olurdu. Ben bile acaba gerçekten hasta mı diye düşünmeye başladım.

Saniyeler zor geçiyordu. Bir ara şoför bir polisle birlikte arabaya doğru geldi. Polis acaba ne yapacak, ne diyecekti? Anlamsız gözlerle Anna'ya baktı bir süre. Neden bana değil de Anna'ya bakıyordu? Patlak gözlüydü. Yüzüne dikkatle bakıyordum. Bir an için şoföre birşeyler söyledi, o da bana döndü:

"Bayan, kimliklerinizi gösterin gidelim."

Kendi kimliğimi çıkardım. Anna'nın kimliği sahteydi. Aptal aptal gülümsedim, 'öbür kimlik?' sorusunu bekledim. Polis uzattığım elime şöyle bir baktı. Acaba o da elini uzatacak mıydı?

"Çek", dedi şoföre öfkeyle, kimliğime dokunmadı bile.

Derin bir soluk aldım. Şoför gururla direksiyona geçti.

"Kabul etmek zorundasın, becerikli adamım!", dedi kabararak. "Öyle değil mi? En az bir saat beklememiz gerekecekti. Bundan sonra uçarak gideceğiz."

Böyle anlar, önemsiz olmalarına karşın büyük anlardır. Ambülanslar gibi sürekli klaksona basıyordu. Anna gözlerini açtı.

"Ne oluyor, geldik mi?" diye sordu yerinden kalkmadan.

Onu dövmek istedim, öpmek istedim, sevinçten bağırmak geldi içimden. Ama hiçbir şey yapmadım. Usulcacık

yüzüne doğru eğildim ve konuşmaması gerektiğini anlayabilmesi için parmağımı usulcacık dudaklarına götürdüm. Sol elimle de "kalkına" der gibi dürtükledim.

"Küçük nasıl oldu?" dedi şoför.

"Biraz daha iyi", dedim.

"Polis aramasını anlattın mı?"

"İyice uyanmadı daha."

"Babam altın gibi bir adamdı. İyilik yap, karşılığını görürsün! derdi."

"Güzel söz."

"Yunan, onurludur, hanımcığım. Kabul ediyor musun? Paraya aldırmazlık etmez ama, namus ve onurunu her şeyin üstünde tutar."

Anna şaşırmış, sağa sola bakınıyor, hâlâ uykulu ve mahmur, ne olup bittiğini anlamaya çalışıyordu.

Evangelizmos hastanesinin önünde araba durdu ve ben şoföre iyice bir bahşiş verdim.

"Teşekkür ederim, küçüğe geçmiş olsun", dedi.

Anna'nın koluna girdim, hastaneye giriyormuş gibi yaptık.

"Hastalığım neymiş?" diye sordu neşeyle.

"Her an bağırsak delinmesi olabilir", dedim. "Acele ameliyat olman için hastaneye giriyoruz."

Şoför dönüş yaptı ve önümüzden geçerken klaksonla selâm verdi.

Biz Kolonaki'ye doğru çıkmaya başladık.

Öbür dünyaya kadar gitmiş ve Anna'yı elinden çekip getirmiş gibiydim. Evet, elinden çekip getirdim ama şimdi nereye gidecektik?

"Telefon edeceğim", dedi ve bir kulübeye girdi.

Kulübeden çıktığında yüzü gülüyordu.

"Ev sorunu çözüldü. Hiç olmazsa bir haftalığına..."

Başarısız kaçışın sıkıcı serüveniyle artık ilgilenmiyordu.

"İyi olalım, yenisini görelim", dedi gülerek.

"Eksik olsun", dedim.

"Fena mı, başardık?"

"Eninde sonunda yakalayacaklar bizi."

"Bu da hesapta var kuşkusuz."

Bakışları, bir vitrinde asılı duran güzel bir giysiye takıldı. Durdu, hayran hayran baktı.

"Para bulur bulmaz gelip alacağım. Biliyorsun, giysi valizim yok oldu. Değişecek kilotum bile yok."

Bende kalan bütün parayı cebine koydum.

"Ne yapıyorsun? Hemen geri al!" dedi.

"Parasız yasadışı çalışma seni darağacına götürür."

Oradan geçen bir taksiyi durdurdu ve ben daha ne olup bittiğini anlayamadan bir öpücük kondurdu yanağıma ve arabaya atladı, elini neşeyle sallayarak çekti gitti.

"Sen bir canavarsın, canavar!" diye bağırdım arkasından, ama içimde de büyük bir gurur duydum.

5

İlk sorunsuz Pazarımızdı, huzur içindeydik. Nikitas ile Lela geldiler, gezmeye gidecektik. İç savaştan önce her hafta sonu Atina'nın dışına çıkardık. Dağ, deniz demeden, sıcakta, yağmurda, karda gezerdik.

"Neden çekingensin?" dedi Nikitas, kararsızlığımı görünce.

"Çekingen değilim, uykum var", dedim.

"Anna mı telefon edecek yoksa?"

"Dün telefon etti, sanırım işler yolunda."

"Öyleyse kalk. Sokratis ile Avgi benzin istasyonunda arabalarıyla bekliyorlar."

Lela onu destekledi:

"Hadi gel Katerina! Yalvarmamızı mı istiyorsun? Sensiz gezintinin tadı mı olurmuş!. Nikitas da bak öyle diyor" (Acaba gücendirdi mi diye kocasına şöyle bir göz attı). "Bir musakka yaptım ki sorma!"

Sotiri'ye döndüm.

"Ne dersin, gider miyiz? Musakka sözkonusu oldu mu direnmem olanaksız."

Sotiri pek istekli görünmüyordu.

"Hayır desem dinleyecek misin?" dedi.

"Söylediği söze bak", dedim.

"Sotiri de her şeye karşı çıkmaya başlamış! Sanırım ortak cephe kuracağız", dedi Lela, sevinçle.

Nikitas biraz şaka yapmak istediyse de o gün keyfi pek yerinde değildi herhalde.

"Haberler çok kötü", dedi.

"Ne gibi?"

"Yolda konuşuruz. Ayaküstü konuşulmaz bu konular."

"Evet, konuşulmaz", dedi Lela, her zamanki gibi kocasını tekrarlayarak.

Öğrenmekte direndim. Lela'nın konuşmasını dinlemekle yetindim. Her zaman yaptığı gibi kocasını övmeye başladı. "Nikitas dedi ki... Nikitas şuna inanıyor..." Hayrandı kocasına, onu sürekli olarak pohpohlamaktan hoşlanırdı. Ama bir soyluluk vardı üzerinde utangaçlıkla karışık. Sessizce ve sabırla yoluna giden, sakin, küçücük bir nehri andırıyordu. Huyları da biraz Sotiri'ninkilere benzerdi. (İkisi bir çift olsalardı kimbilir nasıl sıkılırlardı.) Nikitas gürültücüydü. Doğrusu ben de ondan aşağı kalmazdım. Birimiz kartallar gibi çıkış yaptı mı, diğerimiz şahin gibi davranırdı. Genellikle duygusallığa dayanan tartışmalarımızda düşünce birliğine varamazdık, çoğu zaman da tartışmamız kavgaya dönüşürdü. Ancak şu bir gerçek ki, birbirimizden hoşlanırdık. Ama ikimiz de içten pazarlıklıydık, bunu belli etmekten de kaçınırdık. Tartışmalarımızın çekişmeli geçmesi belki de bundandı.

Nikitas huzursuz bir insandı. Açık yürekliydi, ama çok sinirliydi. Kalın dudaklı, elâ gözlüydü. Bakışı alaycıydı, zaman zaman tatlı bakışlı olmasını da bilirdi. Kimya okumuştu, ama acayip bir insandı, meslek olarak gazeteciliği seçmişti, kimya onun hobisiydi. Zekiydi, kuşkucuydu, saldırgandı. Ona "entellektüel" denmesine sinirlenirdi, bunu onur kırıcı bulurdu. "Herşeyi biliyor pozunda olurlar, çok önemli kişiler olduklarını herkese kabul ettirmektir amaçları", derdi, kendilerini aydın kişi olarak öne sürenler için. Alaylı konuşmasını, acayipliklere benzeyen alışılmadık sözler söylemesini severdi. Onu dinlerken insan bir gariplik duyardı. İnsanları, yaşamı, idealleri soyuyormuş gibiydi.

Anna onun için "amatör" derdi. Evini bir laboratuvara çevirmişti. Araştırmalar yapar, küçük keşifler peşinde ko-

şardı. Hiçbir meslek onu çekmezdi. Bunun için de bilinmeyen, tanınmayan bir çevirmen olarak kalmak isterdi. "İnsan ancak bu koşullarda namuslu ve bağımsız kalabilir", derdi.

Politik yaşamı öğrenciliği sırasında başladı. Komünist gençliğin en yüksek yönetim kademelerine çıkmıştı. Daha sonra liderlerle anlaşmazlığa düştü, sarsıldı, arkadaşlarını terketti, yeniden geri döndü, sonuçta onları tümüyle bıraktı. "İdeolojime bağlılığımı sürdürmem için mühür bekçilerine gereksinmem yok", derdi.

Ona "yanlışbulan" lakabını takmıştık. En parlak dönemlerimizde, politik çizgimizin doğruluğu üzerinde tartışmanın yapılamadığı zamanlarda bile o yanlışlarımızı yüzümüze vurur, büyük facialarn yaklaşmakta olduğunu sezinlediğini söylerdi. Arkadaşları bu görüşlerine karşı gelirlerdi ama kendisi aldırmazdı, direnirdi. Görüşlerinin doğruluğuna inanırdı. Genellikle dokunaklı sözler etmeme ve zaman zaman onu aşağılamama karşın bana karşı saldırgan değildi.

"Benim bağışlanamayacak yanlışım nedir biliyor musunuz?" dedi bir gün. "Düşünüyorum. Düşünmek son derece büyük bir yanılgıdır. Özellikle derinlemesine düşünmek. Yanlışları önceden görebiliyorum, oysa liderlerimiz yanlışları iş işten geçtikten sonra anlayabiliyorlar. Ve tarihsel kongrelerde, özeleştiriler yaparak bunları kabul ediyorlar. Ama liderlik görevlerinden ayrılmayı düşünmezler yine de. Mücadelemizin tepesine binerler, liderliklerini veraset yoluyla kazanacaklarına inanırlar. Yetersiz olmak, doğaldır. Ama yetersizliğin sürmesini sağlamak için özel bir çaba göstermek ve bu yetersizliği kutsal bir şeymiş gibi dokunulmazlık kılıfına sokmak, nedir, bilir misiniz?.."

"Yeter Nikita!" diye bağırdım. "Kes artık!"

"Ben keserim, ama olaylar durmuyor. 'Yiğitlerimiz'in sandalyelerini 'her ne pahasına olursa olsun' korumayı iste-

meleri, herhalde nedensiz değildir. Yukarılarda bulunanları hedef olarak almak çok zordur. Çünkü bunlar kendilerini Parti ile iç içe olarak görürler."

"Sen lider olsana. Neden olmuyorsun?" dedi biri.

"Gerçek düşmanın kim olduğunu unutturmak istercesine konuşuyorsun", diye ekledim ben.

Şaşkınlıkla baktı ve konuşmasını sürdürdü:

"Budur işte!" dedi. "Başkanın esnediği gibi esnemediğimiz için 'kuşkulu' sayılmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Öyle bir duruma geldik ki, düşünceyi rafa kaldıranın gerçek devrimci olduğu kabul edilecek. Neden bana dehşetle bakıyorsun? Gerçekten korktuğunuz, düşüncenizi söylemekten çekindiğiniz doğru değil mi? Hayallere ve putlara dokunmaktan ödünüz kopuyor. Putlarla ideallerimizi nerede ise karıştırmak üzereyiz."

Yeni karşı çıkmalar. Nikitas acı duyan ama yenilmeye de niyeti olmayan bir kişi gibi başını sallıyordu.

"Bizi tedirgin etmesi gereken en önemli şey, sizin huzur içinde bulunmanızdır. Ve sizin yerinize başkalarının düşünmesini kabullenmeniz. Hem de beyaz kart vererek. Uygun bir dogmatizmin içine kapanıyorsunuz. Araştırmaya son verdiniz. Yeni gelenle ilgilenmiyorsunuz artık. Mücadele, iktidarı ellerinde bulunduran birkaç 'yanılmaz' kişinin değil, hepimizin! Yapılan ters işlerden tümümüz sorumluyuz. İşte bu sorumluluk duygusunu uyandırmak istiyorum sizlerde."

Buna benzer tartışmalarda herkes konuşurdu. Lela bile. Ama her zaman amacı, kocasına olan hayranlığını vurgulamaktı. Yalnız Sotiri hiç ağzını açmazdı. "Ne gerek var bu kadar söze", derdi, "Hiç yanlış yapmadan bir mücadeleyi sürdürmek olası mı?"

★

★ ★

Mesogia'ya doğru yola çıktık. Sunion'a gidecektik. Sokratis'in sağlam bir arabası vardı, hızı severdi. Obur gözlerimiz, hızla geride bıraktığımız şekilleri, renkleri yutuyordu sanki. Küçük tepeler, koyu kırmızı tarlalar ve her yerde kehribar üzümleriyle sonsuz bağlar... Her yanda reçine ve kekik kokusu, arada zeytin ağaçları ve bodur çam ağaçları bir görünüyor, bir yitiyordu. Ve parça parça mavi deniz... Büyük hız tüm bunlara bir soyut resim duygusunu veriyordu. Gözden ırak bir yerde küçücük bir liman bulduk. Tam başkanın istediği gibi. (Gezintilerde Nikitas'a böyle derdik.) Sokratis ve karısı portbagajı açıp içinden bir sürü küçük sürprizler çıkardılar: Bir küçük buzdolabı, bir plastik sandal, katlanmış koltuklar, yataklar, şemsiyeler. Hepsi de ithal malı şeyler. Her gördüğümüz şeye hayranlığımızı gösterdikçe, sevinçle gülüyorlardı. Ben acı duydum. Bu arkadaşlar devrimci ideallerini, bu ıvır zıvır plastik şeylerle değiştirmişlerdi.

Sokratis bir zamanlar meslek edinme konusu üzerinde pek durmazdı. Politik savaşım onun için önde gelirdi. Şimdi artık önemli bir makine mühendisidir, aldığı işleri yetiştirmekte güçlük çekiyor. Duyguları ve ideolojisi bakımından halkın yanında yer almak isterdi. Ama polis buna engel olmak için elinden geleni yaptı. Binlerce kişiye uyguladığı yöntemi uyguladı: "Ya pişmanlık dilekçesi verirsin, ya da sürgüne gidersin." Bundan kaçınmak için çok uğraştı, güçlü yakınlarının yardımını istedi, ama savunmasını üstlenenler, onu daha da güç duruma düşürdüler, sonuçta *pişmanlık dilekçesi*'ni imzalamak zorunda kaldı.

Buna en büyük tepkiyi de karısı göstermişti. Oysa karısı Avgi, doğuştan korkak bir kadındı. Ama yiğitliği severdi. Aydın bir burjuva çocuğuydu. Metaksas diktatoryası sırasında, o rejime karşı gelenlere katıldı. (Diktatoryalar her zaman devrimcilerin saflarını güçlendirirler.) O dönemde

Avgi, çekinmeden savaşçılarla birlikte çalıştı, öylesine ki, İçişleri Bakanı Maniadakis onu tutuklattı, hapse attı, hintyağı içirtti, buzların üzerine oturttu. Kimi güçlü yakınları araya girdiler -bir bankacı, bir bakan, bir general- ve *pişmanlık dilekçesi*'nden de sürgünden de kurtuldu.

Sokratis ve Avgi'yi korkaklık ve mücadeleden kaçmakla suçlamamıza kızardı Nikitas. "Onları mücadeleden uzaklaştıran, korkaklıkları değil. Gerçi korkaklık doğal ve insana özgü bir tutkudur, saygı göstermemiz gerekir. Sorun bu değil, eski mücadele arkadaşlarımızı bizden uzaklaştıran, uyguladığımız politikadır. Mücadelemiz artık ortak bir sorun olmaktan çıkmıştır. Öne sürülmek istenen 'başkaldırma' psikolojisi yanlıştır. İlerde yapılacak 'tarihsel' bir kongrede şu gerçek ortaya atılacaktır: 'Yenilgimizin nedeni, müttefiklerden yoksun olmamızdır'."

"Aferin hoca, yine bize gereken dersi verdin", dedik, alayla.

Hep birlikte denize girdik. Sotiri'den başka hiçbirimiz doğru dürüst yüzme bilmiyorduk. O yüzmeye başladı, bizler de birbirimizi ıslatmaya, oynamaya koyulduk. Sonra kumun üzerine uzandık ve bir roman üzerine başlattığımız tartışmayı sürdürdük. Nikitas yine mudahale etti. "Bilgiç'liğimizle ve "kültürel kaygılarımızla" alay etmeye başladı.

"Gezinti sırasında, denize, gökyüzüne, bir küçük yaprağa, bir küçücük taşa, bir böceğe bakmaktır önemli olan..."

Avgi'nin çantadan çıkardığı kitabı kapatmak üzere elini uzattı.

"Artık fazla zalim olmaya başladı. Neredeyse herşeye yasak koyacak", dedi Avgi.

Pas aldım;

"Ama masallara, kumda kovalarla, küreklerle oynamaya izin var", dedim.

Karşı saldırıya geçmiştik.

"Aklınızca benimle alay ediyorsunuz. Büyük yanılgı. Başa çıkamazsınız."

Sokratis ile çevreyi gezen Sotiri, elinde kocaman bir ahtapotla döndü. Herkes "Yaşa!" diye bağırmaya başladı.

"Ben yakalamadım, o teslim oldu!" dedi Sotiri.

Bir yandan yemek yiyor, bir yandan şakalaşıyorduk. Gerçekleri düşünmekten, konuşmaktan çekinmiyorduk. Ama bir de Nikitas'ın bize söyleyeceği haberler vardı.

Bir ara Sokratis ile Avgi bir iş için Sunio'ya gitmeye kalkıştılar.

"Kahvede bazı yabancılar var, bizi bekliyorlar. Çabuk döneriz", dediler.

"Bizi avutmak mı istiyorsunuz? Dilediğinizce geç kalın, seviniriz" dedi Nikitas, onlara takılarak.

Yalnız kalınca bir sessizlik çöktü. Neşe bir maske imiş sanki. Çıkardık attık. Nikita'nın kuru ve şaşkın yüz anlatımı beni korkutmaya başladı. Bize söyleyeceği haberin yeni bir "yanlış karar"dan başka bir şey olmayacağına inanmıştım.

"Biz bunu önceden tahmin ettik", dedi birdenbire, bir yakınımızın kanser hastalığına yakalandığını söyleyen bir doktor edasıyla.

"Neyi tahmin ettik?" diye sordu.

"Tüm tatsız gelişmeleri. Viçi'de her türlü direnme durdu. Yani... Gerçekte... Diyeceğim... Demokrat Ordu yok artık... Herşey bitti!"

"Nasıl böyle konuşursun?", dedim ve kuşku bulutunu dağıtacak birşeyler söylemesini bekledim.

"Keşke benim yorumum yanlış olsa. Günlerdir duyuyor ve inanmak istemiyordum. Müdür'ün bürosuna askerler, politikacılar sevinçle dalıyor, savaşın bittiğini söylüyorlardı. Dün bu söylenenleri doğrulayan bir haber geldi. Gazete-

de, Ulusal Ordu, İyiliksever Amerikalılar, Papagos'un askerî dehası ve Van Flit için özel sayı hazırlanıyor."

Donakaldık. Hiçbirimiz düşündüklerimizi söyleyemiyorduk. Kısa bir süre sonra Lela, yenilgiyi kabul etmek eğiliminde olduğunu gösteren bir soru sordu:

"Acaba terör gevşer, halk rahatlar mı dersiniz?"

"Cömertçe davranmalar ve demokratik özgürlükler beklemeyin", dedi Nikitas. "Sağ, sert bir yönetim biçimi uygulayacak. Ölümü gözleriyle gördü. Güveni yok, korkuyor. Ne halk ne de hak ondan yana. Tek desteği Amerikalılar. Amerikalılar da gerek kuracakları üsler, gerekse yapacakları ekonomik yatırımlar için kimi garantiler isteyecekler. Durumun çok açık olması isteminde bulunacaklardır doğal olarak."

"Sonunda, sen de kabul ettin", dedim ona saldırmayı hiç düşünmeden. "Sen hep bizim yanılgılarımızı söylerken, ben hep şunu düşünürdüm: Yanılmamaya çalışsak ve bunu başarsak bile İngilizler'le Amerikalılar, iktidarı vermek şöyle dursun, soluk almamıza bile izin vermeyeceklerdir. Sinsice savaştılar. Ülkemize düşman gibi, faşist gibi değil, sözde 'özgür dünyalarında' bizim de 'demokratça' yaşayabilmemiz için bize yardım etmek üzere geldiler."

Nikitas beni sessizce dinliyordu. Ortak acı bizi o an birleştiriyordu. Ama çabuk sinirlendi, ses tonunu yükselterek konuşmaya başladı:

"Tüm bunları düşünmeli ve davranışlarımızı ona göre ayarlamalıydık. Elde ettiklerimizi dişlerimizle, yüreğimizle korumalıydık. Ne bekliyorduk sanki? Böylesine güçlü bir halk hareketini Amerikalılar destekleyecekler miydi? Hem de nerede? Güneydoğu Avrupa'nın duyarlı bir bölgesinde, Birleşik Amerika için, Türkiye dışında köprübaşı sayılan Balkanlar'da! Ciddî konuşalım. Kritik zamanlarda sözünü ettikleri özgürlük, bağımsızlık, self determinasyon ilkeleri-

ne saygılı olmalarını mı beklediniz? Ben, diplomatik çevrelerde konuşulan konulara da inanmakta hiç tereddüt etmiyorum. Yalta'da, büyük güçlerin, dünyanın yetki alanlarını yeniden düzenledikleri doğru mu değil mi? Ülkemiz, anlaşıldığına göre Batılılara kalmış. Bir Yunan olarak acı duyuyorum, öfke duyuyorum. Ama sorumluluğu Stalin'e yüklemek doğru olmaz. O, sosyalizmi uluslararası satranç masasının üzerinde oynuyor. Bir yerde bir asker yitirecek, başka bir yerde bir kale kazanacak. Sorun, bizim ne yapacağımızdır. Dost ve düşmanlara karşı strateimiz, taktiğimiz ne olacak?"

Ağzımı açıp konuşamıyorum. Beynim, yavaşçacık, acıyla, tıpkı bir kör gibi umutsuz, yavaşçacık sağa sola dokunarak, acıyla tüm bunların şekil ve genişliğini kavramaya çalışıyordu.

"Garip olan nedir Katerina, biliyor musun? Zamanında ve bilinçli olarak hiçbir şey yapmadık. Eyleme geçmemiz gerekli olduğu zamanlar, demokratik devrimin bize daha yararlı olacağını düşündük. Demokratik devrim gerektiğinde silâhlı çatışmayı yeğledik. 1946 seçimine katılmamamız buna yerinde bir örnektir. Bu, en trajik yanılgımızdı. Zahariadis o kararı neden aldı? Seçime katılmamanın, yasal olanakları terketmek olduğunu bilmiyor muydu? Ve ardından silâhlı çatışma. *"Yol göstericimiz Kapetan Brutas*'tır dendi. Ama hangi koşullarda? Kimin desteği ve hangi hazırlıkla? Tüm Yunanistan elimizde iken böyle bir karar almak istemedik. O zamanlar tüm halkımız birlikti ve bizden yanaydı. Ayrıca parlak bir de ordumuz vardı. O sıralarda sağ felç olmuştu, küçülmüştü, bir kenara çekilmişti, işbirlikçi olarak suçlanıyordu. Devlet dağılmıştı, ordu yoktu, polis örgütü yoktu. İngilizler'le Amerikalılar da ülkeye ayak basmamıştı. O sıralarda gerçekten güçlüydük. Ama biz ne yaptık? Tito gibi iktidarı elimize alacağımıza, *"demokratik*

devrim" dedik ve Lübnan ile Gazerta anlaşmalarını imzaladık. Bu arada neler oldu da değişmek gerekliliğini duyduk. İşte sorun burada. Her zaman bir sonraki davranışımız, bir önceki davranışımızın inkârı oldu. En mantıksız çelişkilere düştük. Bir sağa bir sola yalpaladık durduk. Gazerta ve Lübnan anlaşmalarından Aralık savaşını ve sonra ikinci çete savaşını hazırladık. İngilizler'in bize saldıracaklarına inanmamız olanaksızmış. Hıh... Neden inanmamak? İngiliz emperyalizminin ne olduğunu bilmiyor muyduk? Ortadoğu'daki tahriklerini ve bunun sonucunda Elen Ordusu'nu, demokrasi ilkelerine bağlı diye dağıtmamış mıydı İngilizler? Daha sonra Çörçil, 'işgal edilmiş bir kentte bulunuyormuşçasına davranın' diyerek ülkeye gönderdiği askerlere, daha sonra kendisinin de Atina'ya gelmesine rağmen, yine niye inanmakta güçlük çektik? *"Sıkı ise gel al"* demekten çekinmedik. Bu sözün anlamı ne idi? Biz güçlüyüz, savaşır ve yeneriz demekti kuşkusuz. İyi ama neden on beş gün kadar sonra Atina'yı ve bir süre sonra da tüm Yunanistan'ı terk ederek ve Varkiza anlaşmasını imzalayarak işgal sırasındaki savaşçıları faşizmin pençesine bıraktık? Bu savaşçılar bugün yüzer yüzer kurşuna diziliyorlar. Varkiza'dan sonra yine demokratik devrimi anımsadık. Ve bunun propagandasını yaptık. Sonra birdenbire, 1946 seçimlerine katılmama kararı aldık!"

"Bu garip bir tartışma biçimidir", dedim. "Olayları nedenlerinden ayrı görüyorsun. Aralık olayından söz ediyorsun ama şunu hatırlamak istemiyorsun. Basit, silâhsız bir gösteriyi komünist ayaklanması olarak niteleditler ve kan döktüler. Ve en önemlisini gözönünde bulundurmak istemiyorsun. Çörçil'in amacı politik krize çözüm bulmak değil, EAM'ı yok ederek Yunanistan üzerindeki egemenliğini yeniden kurmaktı..."

"Çok doğru. Bunu kimse inkâr edemez. Önemli olan bizim, kurulan pusuların içine neden düştüğünüzdür. Onların çok güçlü olduklarını kabul ediyor musun? Ama biz planlarını bozabilecek durumda değil miydik? Bunlar temize çıkarır mı bizi? Yeni bir şey öğrendim. General Grigoriadis anlattı. Bir gün gerçek olduğu ortaya çıkarsa, bizi yönetenlerin ve onların yolunda giden bizlerin nasıl itham edileceğimizi bilir misin? Zahariadis, seçime katılmama kararından vazgeçmiş -politik bürodan birileri onu ikaz etmiş olabilirler- ve adamlarına seçim listelerini hazırlamalarını söylemiş. Ama geç kalınmış. Geç ka-lın-mış. Duyuyor musun? Hazırlık için verilen süre sona ermiş! Bunu doğrulayan başka bir şey de duydum dün. Başbakan, tanınan süreyi uzatmaya hazırmış. Ancak buna İngilizler'in izin vermeleri gerekiyormuş. Ama onlar, işlerini çok iyi bilen patronlar gibi 'Now!" buyurmuşlar. Elbette ki bizim, işlerimizi yoluna koymamızı istemezlerdi. Seçime katılmama kararımızı gökte ararlarken yerde buldular. Zahariadis kendi yandaşları olsaydı ancak böyle bir karar alabilirdi. Böylece Bevin, bizim için ancak yüzde 9,3 alabilirler, demiş. Ve bu rakamın üstüne çıkmamız sürekli engellenmekte. Bu seçime katılmamanın günahını çekiyoruz bugüne kadar. Ve Tanrı bilir ne zamana kadar çekeceğiz."

Umutsuzluktan ağlamak geldi içimden. Bu söylediklerinin çoğu uzun zamandan beri benim de kafamı kurcalıyordu. Ama inanmaya cesaret edemiyordum. Daha doğrusu söylemekte güçlük çekiyordum.

"Böylece, dağda kurulan ayrı bir *komünist hükümet* olayını yaşadık. Bundan aldığımız yaraları, bilirsin. Tüm olumlu koşulların bozulmasını, düşmanın güçlenmesini, Amerikalılar'ın gelmesini bekledik sanki. Ve sonra, son derece önemli güçlerimizi, gençleri kentlere bırakıp dağlara çıktık. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi, kalın kafalı Kutvis,

tecrübeli ELAS komutanlarıyla anlaşmazlığa düştü. Cepheden savaşacak muntazam ordu kurulsun istedi. Oysa Markos, hareket yeteneği üstün, çete birlikleri kurulmasını önerdi. Bunlarla terörü bastıracak, düşmanı barışa zorlayacaktık."

O anda bile otoriteyi savunma gereğini duydum. (Ama hangi otoriteyi?)

"Yeter!" diye bağırdım ve iki elimle şakaklarımı sıktım.

Nikitas allak bullak olduğumu görünce,

"Üzgünüm", dedi ve sustu.

Savunmak istediğim yanlışlarımız değil, umutlarımız, geleceğimizdi. Bunu acaba anlayabilmiş miydi?

"Ölenlerimiz ne kadar şanslı..." dedim. "Yaşamlarını yitirdiler ama hayallerini kazanabildiler..."

Nikitas'ın bakışı yumuşadı. Okşar gibi baktı bana.

"Bak Katerina", dedi dostlukla, "benim çöpe atılacak bir insan olduğuma inanabilir misin? Eleştirilerimin -tonu ne olursa olsun- içtenlikle yapıldığına, mücadelenin, ayrıca işçi sınıfının bağlı bulunduğu partinin zor günler geçirdiğinden üzüntü duyduğuma, kaygı duyduğuma inanmalısın."

"Buna inanmasaydım burada olmazdım", dedim.

Yine alaycı bir tavır takındı.

"Övgü gibi geliyor bu söylediklerin..."

"Neden? Sana hayran olduğumu söylememi mi bekliyorsun?"

"Evet, bunu isterdim senden. Ve şuna inanıyorum, istediğince karşı gel, söylediklerim sana inandırıcı geliyor. Bunda hiç kuşkum yok."

"Yanılıyorsun", dedim. "Biz, ikimiz, olaylara değişik açılardan bakıyoruz. Kötülüklerden, yanlışlardan 'arınma' isteğin zamansızdır. Bizim için kötü koşullarda, amansız bir savaşımın içindeyiz."

"Savaşım verdik demen gerekir, oysa şimdi..." (İçini çekti.) "Her şey bitti demiyorum. Bir halk ayaklanmasının

kökleri derin olur, tükenemez. Yeter ki biraz yardım görsün..."

"Bu yardımı, deniz kenarında tartışmakla sağlıyoruz, öyle mi? Üstelik kumda güneşlenerek!"

"Yapma be! Gizlendiğimiz yerlerde olsun, olumlu özeleştiri yapabilecek duruma gelelim. Sen zeki bir kadınsın Katerina. Mesleğinden de uzaklaşmana neden olan salaklıkları, daha doğrusu uygulanan kimi yöntemlerin hafifliğini görüyor ve anlıyorsun. Bu bakımdan dar görüşlü olmaman gerekir..."

Sinirlendim, sözünü kestim:

"Hiç de öyle değil. Kişilerle ilgili durumlardan destek mi alacaksın? Sen liderlere dokunmaktan çekiniyorsun. Onların yanlışlarını açıklamaktan korkuyorsun. Son derece safsın. Entrikalar sonucu, hiç de demokratik olmayan merkeziyetçiliğe kurban gittiğini unutma."

"Kişi olarak haksızlığa uğramam ve acı duymam beni yanlış sonuçlara götürecek düşüncelere kapılmama neden olamaz."

"Sonuçlar değil, olaylardır önemli olan. Her neyse, gereksiz yere kalplerimizi kırmayalım. Gel denize girelim, neredeyse ötekiler de gelir. Dönme zamanı geldi."

Kalkmam için elini dostlukla uzattı.

"Yalnız kalmak istiyorum", dedim.

O günkü tartışmalar, sağlam temellere dayandığını bildiğim, kutsallığına inandığım, değişmez olduğunu sandığım inancımı sarsmaya başlamıştı. Bir hareketin, yanlışlar sonucu yok olduğuna inanmak çok güçtür.

"İnancımız gerçektir, yanlış değildir, yanlış değildir", diye bağırdım umutsuzlukla. Ve birdenbire yükselen o sese ben de şaşakaldım.

★

★ ★

Yalnız kaldığımda kafam allak bullaktı. Eski olaylar, yeni olaylar, beynimi kurcalamaya başladı. Yabancı bir radyo istasyonundan dağda "salt komünist hükümeti"nin kuruluşunu duyunca tepki göstermiştik. Nikita'nın sözleri, o zaman göstermiş olduğumuz tepkiyi hatırlattı bana. Anna o gün evdeydi ve durmadan bütün radyo istasyonlarını aradı durdu. Bir yalanlama yapılmasını bekliyordu sanki. Arada bir heyecanını belirten bir tümceyi yineliyordu: "Kentler böyle bir olaya hazır değil... Parti dışı büyük örgütler ne olacak şimdi? Binlerce insan ne olacak? Birdenbire yasadışı çalışmalara başlayabilirler mi? 'Salt komünist hükümet' ne demek? Bu garip değil mi? Müttefiklerimizin desteği olmaksızın savaş mı yapacak bizimkiler?"

Bütün gece radyo istasyonlarını dinledi. Haberin doğruluğuna inanınca da düşüncelerini dramatik bir biçimde değiştirdi: "Herhangi bir düşünceyi öne sürebilmemiz için gerekli bilgiden yoksunuz", dedi. "Ne daha zeki, ne de daha tecrübeliyiz yetkililerden. Böyle bir karar aldıklarına göre gerekli sağlam desteği sağlamışlardır... Ve doğal olarak, tüm önlemleri almışlardır. Bizim bilgi sahibi olmamamız önemli değildir. Ani baskın, gizliliği gerektirir. Ve ani baskın, başarının yarısıdır."

Söyledikleri pek önemsiz değildi. Ama söylediklerine inanıp inanmadığını bilemiyordum. Her zaman görüşlerini açık olarak söylemezdi, bunu çok iyi bilirdim. Ne ki çeşitli sorularla onu zor duruma düşürmek istemedim. Uzun yıllar, salt Anna gibi örgütün içinde bulunanlar değil, bizim gibi dışında olanlar bile düşüncelerimizi kontrol etme yoluna gidiyor, tüm yanlışlarla terslikleri hoşgörü ile karşılıyorduk. Halkımızın mücadelesine zarar vermekten, düşmanlarımızın bilmeden oyununa gelmekten korkuyorduk.

Durmadan kahve içiyorduk.

"Avunmak için..." dedim.

"Haklı değilsin. Böylesi belki daha iyi. Sorunu temelden çözmek için bu bir fırsattır. Yeter ki..."

"Yeter ki ne?.."

"Yeter ki doğru yoldan sapmayalım. Bu işlerin acemisi değiliz."

Erkenden gitti. "İstersen eve kadar git, Sofi geri kalan kitaplarını topladı mı, kontrol et", dedi giderken de. Polis ziyaretine gelebilir. Aydınlat onu. Vay anasını! Ne yapıp yapıp iç savaşa sürüklediler bizi."

"Düşman işini biliyor. Biz niye oyuna geldik?"

Söylediklerimi büyük tepki ile karşıladı.

"Nedir bunlar! Sızlanmalarla, kuşkularla mücadele kazanılmaz. Ayaklanmalı, yer yerinden oynamalı. Kafanla, vücudunla, uykuda iken, uyanıkken, hattâ ölü iken savaşacaksın."

Onu dinliyor ve kendi durumumu düşünüyordum. Bu mücadele başladığında kimse eli ayağı bağlı duramazdı. Mücadeledeki yeni rolüm için beni ayıplayabilirler. Bir tiyatro sanatçısının rolüne benzetebilirler. Kimi zaman çok önemli roller üstlenen kimi zaman da sahneye çıkıp "Size su getirdim!" ya da "Yemek hazırdır" diyen bir oyuncu. Ama ne diyecekleri umurumda bile değil. Böyle zamanlarda su taşıyıcıları bile faydalıdırlar. Yeter ki kişisel kırgınlıklar ardına gizlenmesinler ve saygınlıklarını öne sürerek bencilliklerine kapanmasınlar.

Lisenin birinci sınıfında Kosta Paroritis öğretmenimdi. Yapıtlarında ayaklanmış proleterlere ilk olarak yer veren bir yazardır o. Zengin çocuklarının bulunduğu o özel okulda, Paroritis ile avunurdum. İki iyi arkadaş gibi oturur konuşurduk. Gençlik hülyalarımı, aile sorunlarımı anlatırdım ona. Beni ilgi ile dinlerdi. Bir gün şunları söyledi: "Dikkatli ol. Dikkatli ol. Sen kolay aldatılabilirsin. Yakınların, dostların, hattâ parti seni sömürebilir..." Olayları önceden ha-

ber verme yeteneği. Ne garip... İşgal sırasında buna inanmam olanaksızdı. Partinin bana verdiği görevi, yasadışı basında çalışarak yerine getirmiştim. Oysa parti üyesi değildim, bunu istemeyi aklımdan geçirmemiştim.

Sonra kurtuluş geldi. Almanlar'ın Atina'yı terkettikleri o güzel günü hep anımsarım. Halk bayraklarla yollara dökülmüş, şarkılar söylüyor, dans ediyordu. Pire'de ELAS savaşçıları elektrik fabrikasını kurtarmak için savaşı sürdürüyorlardı. Ve ben illegal basının basımevinde, Nea Elvetia bölgesinde, mermer üzerinde, kurtuluşun ilk başyazısını yazıyordum. Daha doğrusu, yazmıyordum, yeniden doğuşu selâmlıyordum kendimden geçerek. Hemen sonra Atina'ya indim. Eski Saray'da, bakan gazetecileri kabul edecekti. Ve bu bakan, Zevgos'tu. Kalbim nasıl da atıyordu. Bizim bakan! Gerçek miydi bu, yoksa bir düş müydü?

Baskıları protesto amacıyla muhtıralar vermek üzere girdiğim bu kapıdan şimdi sevinçle giriyordum. "Zafer" haberini vermeye giden koşucu gibiydim. Birdenbire hızım kesildi. Almanlar çekiliyordu ve bu olağanüstü bir şeydi. Ama İngilizler? Amerikalılar? Yabancı askerler, Ralli'ler, krallar, generaller? Hayallerimizde yaşattığımız o yeni dünyayı oluşturmamıza izin verecekler miydi? Buna inanmak güzel şeydi. Kısa bir süre sonra Emniyet Müdürü Evert'e, bizimkilerden biri için bilgi verdiklerini, benim de illegal basında çalıştığımı söylediklerini duydum. İçimden şöyle devam ettim: "Ya çok safız, ya da yalanlar bitmiştir, iktidar elimizdedir."

Birkaç gün sonra ülkeye "millî felâket hükümeti" ayak bastı. "Halk yönetimine inanıyoruz." "İşbirlikçiler cezalarını çekeceklerdir." "Harabeler üzerinde yeni bir dünya kurulacaktır." Vay benim bedbaht ulusum! İktidarı elinden kaptılar. O saf ellerin silâhları bırakmış barışı selâmlamak için havaya kalkmıştı. Vatanı savunan bu namuslu ellerin tek

bir kusuru vardı: Çoktu, pek çoktu bu eller. Silâhsız bile korkutuyordu onları. Kırılmalıydı bu eller! Yabancı güçlerin buyruğu açıktı: "Onları öldürünüz!" "Kill them!"

Nasıl da hemencecik "sorun" olduk. Birleşmiş Milletler'de "Yunan sorunu" görüşülmeye başlamış. Genel Kurul'da bu konuda görüşmeler yapılıyormuş. Birleşmiş Milletler'e bağlı bir Araştırma Komisyonu Atina'ya gelmiş iç savaşın nedenlerini araştırıyor. "Yunan sorunu"na çözüm bulunmasına "yardımcı" olacakmış. Gazetemin temsilcisi olarak bu komisyonun çalışmalarını izledim. Selânik'teki çalışmalarını da izledim. Ne rastlantı... Zevgos orada gazetecileri kabul etti. Ama salt solcuları. Artık bakan değildi. Bir otelin yarıkaranlık bir odasında kalıyordu. Selânik halkı, ayaktakımının silâhlı tehditleri altında korkulu dakikalar geçirmeye başladı.

Birleşmiş Milletler Komisyonu'nun durumu yürekler acısıydı. Kimi ajanlar, casuslar, barışı engellemek için gizli ya da açık olarak entrikalar çeviriyorlardı. İyi niyetim ve saflığımdan olsa gerek, yemek yiyemiyor, uyku uyuyamıyor, rahat edemiyordum. Sanki bedbaht vatanımın geleceği benim önemsiz gazetecilik çalışmalarıma bağlıydı. Yabancıların gerçek amaçlarının ne olduğu konusunda kamuoyunu aydınlatmaya çalışıyordum.

Selânik'te bulunduğum sıralarda beklenmedik bir haber aldım: İngilizler ülkemizi terkedecekler, yerlerini Amerikalılar'a bırakacaklarmış! Haberi gazeteme verdim.

Haberin yayınlanmasından sonra yapılan tartışmaları hiç unutmam. Selânik'ten döndüğüm gece iki üç yakın arkadaşım, eve gelmişlerdi:

"Bu, büyük bir gazetecilik başarısıdır! Büyük haber! Katerina nasıl elde etti bu haberi? Hepimizi geride bıraktı." Bu sözler eski bir gazeteci olan Maksimos'undu. Bir toplantıda söylemiş. O toplantıda Nikitas da varmış.

Ancak" dedi Nikitas, "haber daha açık ve kesin olmalıydı. Bir kuşkum var. Metnini değiştirdiler gibi geliyor bana. 'Amerikan mandası'nın doğuracağı tehlikelerle ilgili izlenimleri bir yere kadar silmek istemiş olabilirler."

Konu üzerinde tartışmak istemedim, işi alaya döktüm:

"Elbette, haberin yok mu? Truman'ın Atlantik'i geçecek olan beyaz gemileri bize çeşitli makineler ve demokrasi getirecekler. İstersen ciddî konuşalım. Aralık ayında, bize bağlı çok kişi, Amerikalılar'ın bizi İngilizler'in pençesinden kurtaracaklarına inanmışlardı. Hattâ mitinglere ellerinde Amerikan bayraklarıyla katılmışlar, durmadan 'Mac Way! Mac Way!' diye bağırmışlardı. Bu bağrışmaları gazetenin balkonundan bir İngiliz gazeteci ile izlemiştim. İngiliz şunları söylemişti bana: 'Bir gün, olur da Amerikalılar gelirse, bizi çok arayacaksınız.' Şu karşılığı verdim ona: 'Neyi arayacağız? Sırtlanın dişlerini beğenmeyip yeniden aslanın dişlerini mi isteyeceğiz?' 'Evet, arada fark var?' demişti."

Tüm bu "güzel" ayrıntılar Nikitas'ı pek tatmin etmemişti. Çenesindeki bir sivilceyi sinirli sinirli eziyordu. Kafasını bu düşünce kurcalıyordu, besbelli. Diğer arkadaşlar meze dolu masaya doğru gittiler, bir ara yalnız kaldık. Bana şunları söyledi:

"Amerikalılar'la ilgili haberin başkanı pek memnun edeceğini sanmıyorum."

"Neden? Bu habere sağ dışında herhangi bir kimsenin memnun olacağına inanıyor musun?"

"Anlayamadın. Seninle ilgilidir söylediklerim... Gazetenin haberi çok açık olarak vermesi, onu kuşkulandırmıştır. Bahse girerim... bunu sana ödetecekterdir..."

"Boş konuşmayalım. Bu küçük politik düşüncelerini anlamakta güçlük çekiyorum."

"Daha açık konuşayım. Zahariadis'in bu denli iyimserlikle iç savaşı hazırladığı bir sırada bir haber yayınlanıyor.

Bundan böyle dişleri düşmüş İngiliz aslanıyla değil, saldırgan Amerikan emperyalizmiyle boğuşmak zorunda kalacakmışız. Böyle bir haber Politik Büro'nun içinde ve dışında bulunması olasılığı olan çatışmaları kızıştırabilir. Ne demek istediğimi anlıyor musun?"

"Hayır, anlamadım, anlamak da istemiyorum. Zaman zaman kendi kendime soruyorum; Acaba hayal gücün mü zayıf, yoksa içinde garaz mı var?"

"Tamam, susuyorum. Yaptığım 'saygısızlık' için de bağışlamanı diliyorum."

Bir iki kadeh rakı içtikten sonra neşemiz yerine gelir gibi oldu. Başarılı bir sınav vermişim gibi herkes beni kutluyordu. Gecenin adamı olmuştum, bu bana kıvanç veriyordu.

"Günahım nedir, sana anlatayım" dedi bir ara Nikitas. "Başarın garibime gitti. Sen *'ilginç haber verme'* meraklısı değilsin, bunu bilirim."

Gülmeye başladım.

"Güzelliğimle etkiliyor olabilir miyim dersin... Yahu çocuklar, size bir polis hikâyesi anlatmamı beklemeyin. Herşey çok kolay oldu. Brezilya elçisinden bir randevu almıştım, hatırlarsınız. Yaptığı açıklamaları eksiksiz, doğru bir biçimde verdiğime memnun olmuş. O zamandan beri Birleşmiş Milletler'de her karşılaştığımızda bana dostça selâm verirdi. Selanik'te, kaldığı otelin barında bir rastlantı sonucu karşılaştık. Kahve içtik. Ve *'Yunan sorunu'*nu konuştuk. İngilizler'in iç işlerimize karışmalarını kınadığımı söyledim. İşte o zaman haberi verdi bana. Hattâ, ciddiyetime güvenerek görüşlerini de söylemekten çekinmedi. 'Kuşkum yok' dedi, 'size vereceğim haberi doğru olarak kullanacaksınız. İngiliz askerleri çok yakın bir gelecekte ülkenizden çekilecekler. Yunanistan'a artık Amerikalılar yerleşecek."

"Düşüncesini ve amacını bilemiyordum. Ayrıca bu konuda herhangi bir görüşü var mıydı, bilemiyorum. Ama olma-

masına pek ihtimal vermiyordum. Ben, telgrafhaneye koşup haberi gazeteye vereceğime, Parti yetkililerini aramaya başladım. Haberi önce onlara söyleyecektim. Pek fazla ilgilenmemişlerdi. Belki de inanmamışlardı. Akşam, telgrafımın metnini gören diğer gazeteciler şaşkınlıklarını gizleyemediler. 'Elinde böyle bir haber var, ve sen vakit geçiriyorsun, haberin bayatlamasını bekliyorsun. Böyle bir haber özel baskı kaldırır. Sen muhabir olamazsın!' Hakları vardı. Gazeteci de olamazdım, politikacı da. Zaten yeminliydim."

Nikitas, bana takılmadan, dikkatle dinliyordu ve Grammos'a gidişimi anlatmaya başladım.

"Elde ettiğim bu tecrübeyi Zevgos'a borçluyum. Son anda 'özel' olarak gitmemi o sağladı. Hastaydım, dağlara değil, hastaneye gitmem gerekiyordu. Siantos kimi gazetecilere görevler vermişti. Zevgos bu gazeteciler grubuna benim de katılmamı istedi. 'Çete savaşını yakından görme olanağı bulacaksın. Böyle bir fırsat bir daha ele geçmez. İşgal sırasında seni Atina'da tuttuk. Git. Canlı izlenimlerle döneceksin. Yorgunluk duyar duymaz dönebilirsin. Çok araba var.' Böyle bir öneriyi kabul etmemek olası mı?"

"Gerçekten kocaman bir konvoy hareket etti. Jipler, arabalar, kamyonlar. Hiçbir zaman Grammos bu denli değişik ziyaretçi görmedi. Diplomatlar, askerler, gizli ajanlar, gazeteciler durmadan Markos'u aradılar. Ama Markos hiçbir yerde yoktu. İngilizler'le Amerikalılar'ın isteği, Markos'u Halk Cumhuriyetlerinden birinin sınırında yakalamak ve 'Yunan Savunması' denen hareketin Elen ulusu ile ilgili değil, 'yabancılarca' yönetilen bir hareket olduğunu göstermekti. Markos'a gelince, o, Yunanistan'ın kalbine doğru ilerlemesini sürdürüyordu. "O yabancı komisyonlarda neler oluyordu, neler. Her bir temsilcilik ikiye bölünmüştü. Amerikan temsilciliğinde bile namuslu, demokrasi ilkelerine bağlı kişiler vardı. Ama, Amerikan emperyalizminin Yuna-

nistan'a yerleşmesini hazırlayan karanlık kişiler, gizli ajanlar ve endüstri gangsterlerinin temsilcileri de eksik değildi."

"Kortej, kimi tanıkların dinleneceği Katerina bölgesinde bir süre durdu. O terör cehenneminde hiç kimse iç savaşın gerçek nedenlerini söylemeye cesaret edemezdi. Bu nedenleri açıklamak yürekliliğini gösterenler, o anda 'meçhul' kişiler tarafından ortadan kaldırılır ve cesedi hendeklerden birine atılırdı. Ama yine de gerçeği söylemek yürekliliğini gösterenler oldu! Ve bunlar bir ya da iki kişi değildi. Çok, çoktu."

"Salona, ölüm mahkûmları gibi giriyorlardı. Masaların çevresinde soğuk bakışlı yargıçlar vardı. Kendi amaçları ve çıkarları doğrultusunda, *'tuzak-sorular'* sormaya başladılar. Sorulara karşılık veren insanların dilleri basit, acıydı. Gerçeğin kendisi gibi. 'Nedenleri mi arıyorsunuz?' diyorlardı. 'Korku!' 'Hiçbir yiğit barış içindeki yaşamını bırakıp dağa savaşmaya gitmez.' 'Aileni, hayatını, namusunu koruyamamanın acısını bilir misiniz? Düne kadar Almanlar'la işbirliği yapanlar gece evlerimize giriyor, çocuklarımızı alıp kurşuna diziyorlar! Kızlarımızın namusuna saldırıyorlar, onları hapsediyorlar, sürgüne gönderiyorlar, hayvanlarımızı alıp götürüyorlar. O denli baskı altında tutuyorlar ki bizi, 'Tanrım, neden Almanlar'ın kurşunlarından kurtulma cezasını verdin bana?' demekten kendimizi alamıyoruz.'

"Siyah başörtüsü ile yabancıların masalarına doğru sert adımlarla gelen uzun boylu, zayıf, son derece ciddî, yaşlı bir kadın herkesi çok etkilemişti. Sordukları sorulara karşılık vermiyordu. Ne yapacağını bilemiyordu. 'Çocukların var mı?' sorusunu duyunca kendine geldi. 'Sekiz çocuğum vardı, ikisi kaldı', dedi. Sorular çakıl taşı gibi yağmaya başladı. 'Çocukların nerede, ne yapıyorlar?' 'Yavaş olun, şaşırtmayın beni. Dimitri, Ulusal Ordu'da, Konstanti Demokrat Or-

du'da!' Sovyet temsilcisi, kadına bir bardak su verdi. Suyun ne faydası olabilirdi ki. İçini yakan ateşin su ile sönmesi olası mı?

"Bir hayvan yetiştiricisi de doğru dürüst konuşamıyordu. Hep 'Kana susamış' bir Vasili'den söz etti durdu. Bu Vasili'nin, köylerini kana boyadığını, polisin elinden kurtulduğunu ve kötülüklere yeniden başladığını duyunca onu lânetlemiş, 'Yıldırım düşer yakar onu inşallah!' demiş. İngiliz temsilci sevinçle, 'Vasili polisin elinden kurtuldu dediniz. Yani o çeteci miydi?', diye sordu hemen.

Hayvan yetiştiricisi yanıt vermekten çekindi. Soruyu tekrarladılar. Çevirmen onu sıkıştırdı: 'Söyle, çeteci miydi?' 'Hayır, hayır, sağcılarla beraberdi.' Bunun üzerine Yunan Hükümet temsilcisi alaylı bir biçimde sordu: 'İfadesinin güvenilir olabilmesi için tanık bize politik görüşleri üzerine bilgi versin.' Hayvan yetiştiricisinin yüzü sertleşti: 'Benim kim olduğumu mu soruyor? Söyleyeceğim ve tüyleri diken diken olacak. Ben, 'kana susamış' Vasili'nin babasıyım. Duydun mu? Vasili, köyümüzün gözbebeği kardeşini de öldürdü.'

"Tanık olarak bir de doktor geldi. Kısa boylu, zayıf, altmış yaşlarında. Siyah elbise, siyah gömlek giyiyordu. Karısını, çocuklarını, gelinlerini, torunlarını, seksen yedi yaşındaki babasını bir gecede öldürmüşler! 'Ben o gece evde yoktum, bu yüzden hayatta kaldım. Dün, iç savaşla ilgili gerçekleri öğrenmek üzere kentimize geldiğinizi duydum ve tanık olmak istedim. Siz arabalarınıza binip gittikten sonra beni neler bekliyor, biliyorum. İsterlerse derimi yüzsünler, aldırmam, çünkü bunu yaparlarsa bana iyilik etmiş olurlar. Hayat benim için sanki bir ceza artık..."

"Temsilcilerin gözlerinin içine bakıyor, sorularına açıklıkla, duygusallığa kapılmadan, saptırmalardan kaçınarak cevap veriyordu. 'Burada toplandınız ve çatışmaların nasıl

başladığını öğrenmeye çalışıyorsunuz. Dilinizi bilmiyoruz, doğrudan doğruya sorularınıza karşılık veremiyoruz. Bizim dilimizde anlamlar tersine dönmüştür. Durup dururken bize şunlar söylenmiştir: Hain, işgal sırasında düşmanla çatışan ve kanını vatan için akıtan adamdır; Vatansever ise, düşmanla işbirliği eden, ölü tahtakurusu gibi davranan, tarafsız kalan ve kendi özgürlüğü için başkalarının ölmesini bekleyen kişidir, dediler.'

"Konuşması bitince durakladı. Ama birşeyler de eklemek istiyordu sanki. Gözlerinde intikam okunuyordu. 'Savaşımız sırasında bize savaş malzemesi gönderdiniz, nişanlar gönderdiniz. Bizim için yiğit dediniz, yarı tanrı dediniz. Şimdi alaşağı ettiniz bizi. Savaşın babası sayın Wiston Çörçil ve Birleşik Amerika'nın Başkanı Truman'ın idealler, özgürlükler ve bağımsızlık üzerine bir diyecekleri var mı? Uğrunda savaştığımız ve savaştığınız ulusların kendi yazgılarını kendilerinin saptamaları konusunda ne diyeceksiniz? Bizler için savaş bitmedi ve faşizm ölmedi. Bize vereceğiniz ödül bu ise, sizi kutlarız, başardınız...'

"Trajik bir düellocu gibi savaşım verdi doktor. O alkış beklemiyordu, korkunç bir ölümün eşiğindeydi. Bütün bu yiğit insanlar ne oldu acaba?

"Öğleden sonra Katerina'dan ayrıldık. Kent, tüm halk vebaya yakalanmış gibi, boş, terkedilmiş izlenimini veriyordu. İnsanlar evlerine kapanmışlar, yollarda salt korku geziniyordu. Ama sonradan halk bir arı kümesi gibi ansızın yollara döküldü. Küçük öğrenciler, ellerinde çocukları aksaçlı kadınlar, arabalarımızın peşinden koşmaya başladılar. Demokrasiyle, adaletle ilgili sloganlar atıyor, bize çiçek dağıtıyorlardı. Yüzlerini zafere olan inançları aydınlatıyordu.

"Ertesi sabah iki rakip orduyu ayıran son köprüye vardık. Bir yanda hükümetin askerleri, öbür yanda çeteler. Birleşmiş Milletler temsilcilerinin gelişi nedeniyle çatışma-

lara ara verilmişti. Bundan her iki tarafın da faydalandığı belli oluyordu. Barış olmuş gibi aralarında şakalaşmaya başladılar. 'Sigara alır mısın...' 'Kardeşim hakkında birşey biliyor musun?'

"İki ordu arasında büyük eşitsizlik vardı. Ulusal Ordu mensupları iyice örgütlenmiş, iyice silâhlanmış, modern askerî teknolojiye göre yetiştirilmişti. Tanklar, bazukalar, uçaklar, taşıtlar... İngiliz lirasının cömertçe harcandığı besbelliydi. Demokrat Ordu'ya gelince, çıplak gibi. Sanki bir ideoloji, fişeklikler kuşanmış. Silâhları yok, asker az. Uçak hiç yok. Arkasında hiçbir güç yok. Ne Sovyet ne de başka herhangi bir devletin desteği. Gizlice aldığı önemsiz yardımlar, susuzluğunu giderebilecek denli doyurucu değil. Tek destek, dik dağlar ve değişik halklarıyla fakir köyler. Politik önderler askerî rütbeler almışlar. Babalarının ELAS'tan öğrendiklerini anlamaya çalışan bilgisiz, ama canlı ve iyi niyetli köylü çocukları. Ayrıca karşı gelen çiftçiler. Bıkmışlardı artık serüvenlerden. Bu arada çok önemli bir güç olan, kentlerden sürülüp dağlara kaçmak zorunda kalanlar. Bunlar inanılmaz yararlılıklar, yiğitlikler göstermişler."

Nikitas biraz sinirlenmeye başladı galiba. Doğrusu, beni rahat bırakmış, konuşmamı engellememişti hiç. Birden tatlı bir gülümseme ile sözümü kesti. Bu gülümseme garibime de gitti ya...

"Bu lirik-epik konuşmanı kestiğim için bağışla beni", dedi. "Demokrat Ordu'da askerî komutanın eksikliğinden söz ettin. Bu konuda bir parantez açmak isterim. Zahariadis şu ünlü iç savaşı gizliden gizliye hazırlarken, çok kuşku kaldıran bir olay oldu. Savunma Bakanlığı, ELAS ordusunu kuran tüm muazzaf subaylar için çağrı yaptı. General Sarafis, general Papastamatiadi ve diğerleri. Subaylar kararsızlık içindeydiler. Bu anî çağrıdan hiç hoşlanmamışlardı. Başka-

na başvurarak fikrini almak istemişler. O ne demiş biliyor musun? Gidin Savunma Bakanlığı'na! Evet! Gidin! demiş. Onlar da gitmişler ve tutuklanmışlar! Bu konuda yorum yapmak istemiyorum, daha doğrusu yorum yapmaya cesaret edemiyorum. Yorum zamansızdır diyelim ve bunu geleceğe bırakalım. Ancak bir gerçek var, komutansız kaldık..."

Keyfim kaçtı.

"Bu ayrıntıyı bilmiyorum", dedim.

Öykümü sürdürdüm. "Yunan sorunu"nun ne denli büyük olduğunu vurgulamak için Fulton ile Grammos arasında bir karşılaştırma yaptım.

"Çörçil'in Fulton'daki konuşmasından sonra Soğuk Savaş başladı. Grammos'ta ilk olarak sıcak savaş denemesi yapıldı. Orada açık bir çatışma oldu. Dünkü müttefikler doğudakiler ve batıdakiler diye ikiye ayrıldılar. Batılı temsilciler Markos'u aramaktan vazgeçtiler, onunla görüşmeyi artık istemediklerini bildirdiler ve geri döndüler. Soğuk savaş ısınmaya başlamıştı..."

Nikitas, yine alaycı bir tavır takındı.

"Sen, dış konular üzerine yorumlar yapan bir gazetecisin, gözünden kaçmaması gereken bir konu var. Amerika, daha başka ülkelere de müdahale etmek girişiminde bulundu. Bunu o denli pervasızca yaptı ki, Roosevelt'in oğlu şunları yazmak zorunda kaldı: '... Direnme örgütlerinin güçlü oldukları ve yönetimi ele geçirme kararında oldukları ülkelerde -örneğin Fransa- biz direnişçilerin ağzına kaşık soktuk, arkalarına da silâh dayadık...'

Sütunumda Roosevelt'in bu tümcesi üzerine yorum yapmıştım. Bunu Nikitas'a hatırlattım ve salt kendisinin doğru düşündüğü fikrinden vazgeçmesi gerektiğini söyledim.

"Tüm bunlar yeni değildir", dedim. "Almanya'nın savaşı yitireceği belli olur olmaz, emperyalizmin amaçları arasında, büyük direnme örgütlerini ve halk ordularını ortadan

kaldırmak projesi de vardı. Bu orduların iktidarı ele geçirmelerine karşıydı. Bu amaçlarına normal yoldan varamadıkları ülkelerde, iç savaşı körüklediler, böylece müdahale olanağı doğdu."

"Tamam, buraya kadar anlaşıyoruz. Bundan sonra işleri bozuyorsun. Bir zamanlar *'Humanité'* gazetesinde, Fransız Komünist Partisi'nde yapılan bir tartışmayı okudum. Fransız koalisyon hükümetinden solcu bakanlar uzaklaştırılmıştı. Bu durum karşısında Partinin tutumu ne olacaktı, bu konu konuşulmuş. Sanıyorum Duclos şunları söylemiş: 'Bu kışkırtma karşısında silâhlara sarılabilirdik. Ama Amerikan emperyalizminin istediği de buydu. Bize saldırmak için bir neden arıyordu. Diyeceğim, Amerikalılar'ın müdahalesine meydan verecek herhangi bir girişimde bulunmamız, amaç ve görüşlerimize ters düşerdi. Böyle olunca da biz bir Politik Parti olmaktan çıkar, bir maceracılar çetesine dönüşürdük'."

O akşam, Selânik'ten döndüğümde, yorgundum ama hoşnuttum. Arkadaşlarım, gücümün üstünde bir iş başardığıma inanmışlardı. Önemli olan, yaptığım bu gezinti sırasında öğrendiklerimi değerlendirmekti. Ama gerek kalmadı. Orada her şey bitti.

Ağzımı açmadan beni gazetenin büyük salonuna götürdüler ve *"Ateş"*... Partili olarak yaptığım o küçücük iş sona erdi. Gerekçe olarak şunu ileri sürdüler: Grammos'taki görevimden izin almadan dönmüştüm. Oysa diğer partili gazeteciler Markos'u aramayı sürdürüyorlardı. Sonuç neydi acaba: Korku. Nedeni de: Burjuva sınıfından olmam!

Yapılan bu haksızlık çok garibime gitti. Bunun dışında, bu gibi yöntemlerle işlerini yürütmeye kalkışanların hesabına utanç duydum. Bu denli çürük ve geçersiz suçlamalar yapmalarının nedeni ne olabilirdi? Neden böyle acele ettiler? Kronos çocuklarını böyle mi yer acaba? Gücenmek ge-

reğini duymadığım için de kendi kendime kızıyorum. Nikitas gibi olayların gidişine kapılıp yanlış sonuçlar çıkarmak istemiyordum. Hattâ beni suçlayanlar için hafifletici nedenler bulmaya çalıştım. Zevgos ve Siantos'un acaba gazeteyi haberdar etmeleri mi gerekiyordu? Ama gazete idaresi neden bunlara başvurup gerekli bilgiyi almadı. Bu bilgiyi telefonla da alabilirdi. Buna ne gibi engel olabilirdi? Zevgos ile birlikte işgal sırasında illegal basında çalışmıştım. Çok dürüst bir insandı, gazete yöneticilerinin hafifliklerini ve çıkarcı kararlarını örtbas etmek istemeyecekti. (Acaba bu karar salt gazete yöneticilerinden mi çıkmıştı?) Zevgos'un dönmesini bekledim. Ama inanılmaz bir şey oldu. Gözyaşlarım iyice kurumadan Zevgos'un Selânik'te katledildiği haberi geldi. Kısa bir süre sonra da Siantos hastalandı ve öldü.

Ülke, vahşi ve kanlı bir terör batağına saplanıyordu. Truman Doktrini'ni kabul etmek yoluna girmek üzereydi. Ve o zaman Zahariadis, Amerikalılar'la ilgili haberi nasıl ve nereden aldığımı sormak gereğini duydu. Öte yandan gazeteden de işbirliğimizin sürmesini istediler. "Bu bir fırtınadır ve geçecektir. Sana olan takdirimiz ve güvenimiz tamdır" diye yazmıştı bana Karayorgis.

Bu serüvenimi hiçbir zaman sömürme yoluna gitmek istemedim, genel birtakım sonuçlar çıkarmaktan da kaçındım. Düşünülecek o denli önemli sorunlar vardı ki o sıralarda çünkü. Gazeteye dönmedim. Bencillik ya da kin tutmaktan değil. Gzaetecilik mesleği, benim saygı duymakta artık güçlük çektiğim kimi parti mensuplarıyla birlikte olmamı gerektirecekti. Halkım için bu denli krirtik bir zamanda uzaktan eleştiri yapmak durumuna düşmek de istemedim, bu namuslu bir davranış olamazdı, bu yüzden sessizce, yardımcı olarak çalışmaya devam ettim.

Çok kez düşündüm. Acaba tüm bunlar insanın kendini yitirmesine mi yoksa gerçek kişiliğini bulmasına mı yol

açar? İnsanın gerçek kişiliği ne demektir? Ne olursa olsun ben kendi kişiliğimi pek merak etmedim. Yaptıklarımın her zaman önemli şeyler olmadığı kanısındaydım. Sanıyorum alçakgönüllülüğümün ardında, kötü niyetli olmasa bile bir bencillik yatıyordu. Ve bu beni çok tedirgin ediyordu.

Bir zamanlar kız kardeşim Despo, bu denli yumuşak huylu olan benim, bu sert olayların içine düşmemin nedenini sormuştu. Yanıt bulmak için çaba göstermem gerekmedi. Faşizmin barbar eli -yerli ve yabancı- Yunanistan'ı saçlarından yakalayıp boşluğa savurduğu sürece yiğitlikler yapabilecek durumda olmasam bile, kendimi direnişin içine atmam doğaldı.

Bir korna sesi duyuldu, arkasından Sokratis ile Avgi'nin arabası göründü. Onlarda da bir gevşeklik vardı, onlar da keyifsizdiler.

"Yabancılarla eğlence iyi gitmedi mi?" diye sordu Nikitas.

"Bize göre iyi ama Yunanistan için değil... Bir açık alan, etrafı çevrilmemiş bir bağ gibi görüyorlar ülkeyi. Her şey kendilerinin sanıyorlar. İnsanlarımız, denizlerimiz, topraklarımız, yeraltı zenginliklerimiz hep onların. Öyle biliyorlar, öyle istiyorlar. Tabiî bu istekleri, yeni yeni ağız tıkaçları, yeni kelepçeler getirecek bizlere...

6

Bir sürü kederli düşünceler, korkular ve hattâ kötü önsezilerle, kuruntularla döndüm o akşam gezintiden. Viçi'den gelen haberler ve Nikita ile yaptığımız konuşmalar en serinkanlı adamı bile altüst edebilirdi. Oyalanacak bir şeyler aramaya koyuldum. Durmadan birtakım işlere başladım, bıraktım, yeni uğraşılar aradım. Ev işleri ile ilgilendim, radyo dinledim, kitaplar karıştırdım, yazılar yazdım, ama kendime gelemedim.

Bir ara Anna'nın arkadaşı Aleksandra'nın hapishanede gönderdiği mektupları anımsadım. "Kanlı dokümanı al, bir şeyler hazırla. *'Yunan sorunu'* görüşülürken gerekecek. Kızıl Haç'a ve Birleşmiş Milletler'e vermemiz için. Çok önemli dokümanlar var bu mektuplarda", demişti dün bana Anna.

Sigara kâğıtlarını gizlediğimiz yerden çıkardım ve pervasızca okumaya çalıştım. Benim de gereksinmem vardı bu yazıların içerdiği bilgilere. Bir şeyler aradım durdum. Belki Nikita ile yaptığım tartışmalar sırasında içimde beliren sorulara karşılık bulurdum. Belki de kendilerini mücadeleye adayanların ağzından yenilmediğimizi duymak isteği vardı içimde.

İki yıldan beri Averof Hapishanesi'nde bulunuyorum. İstediğin malzemeyi ancak şimdi gönderebiliyorum. Evvelce de bu malzemeyi göndermek olanağını bulduğum oldu. Ancak elime kalemi alır almaz beynim bulanmaya başlıyordu. Arkadaşlarımızın yaşamı ve ölümü "malzeme" olmuş. Ne kadar acı, Ne diyebiliriz ki. Biz ölü olarak bile savaşımı sürdürmek durumundayız.

Tutuklanmamdan başlamak istiyorum. Kardeşimin evine gece yarısından sonra geldiler. Bir ara rüzgâr kapıyı zorluyor sandık. Ne önemli bir parti üyesiymişim. Koca bir askerî birlik gelmiş beni tutuklamaya. Ama beni gören askerler, kendilerinden ve silâhlarından utandılar. Bunlardan biri dayanamamış, şöyle demiş. Yengem duymuş: "Ulan bu bebek be! Kimliğine bakın, dün başımıza gelen tekrarlanmasın." Ama ben, o andan itibaren özgürlüğümün ve belki yaşamımın noktalandığını biliyordum.

Bütün evi aradılar ve sonra, "Giyin, gidiyoruz. Kısa bir sorgulama", dediler. Kardeşim başlangıçta hiç konuşmadı ama terden sırılsıklam olmuştu. "Bu sorgulama gündüz olamaz mıydı? Üstelik bir kız...", dedi. "Aman kıza dokunmayın" diye alay ettiler. "Kız mı bunlar yoksa şeytan mı? Allak bullak ettiler Yunanistan'ı." Beni ite kaka bir cipe soktular. Nereye götüreceklerdi? Tecavüz ve işkence yapacaklarını söyleyerek beni korkutmak istediler. İçimde büyük bir korku vardı, ama bunu belli etmemeye çalışıyordum. Konuştukları dili anlamıyormuşum gibi yapıyordum. Yüzümü ifadesiz tutmaya çalışıyordum. (Oysa ben durup dururken bile arada bir tikle, yüzümü buruştururdum.) Yol boyunca tek bir tanıdık izledi beni. Köpeğimiz cipin ardından geliyor ve durmadan havlıyordu. Bir aya kadar da, merkezin önüne geldi ve kimi zaman tehditle kimi zaman üzüntü ile havladı durdu, her gün.

"Kısa sorgulama" seksen gün sürdü. Diğerleri kadar işkence görmedim. Kalın bir sopa ile dövdüler, tokatladılar, tekmelediler, falakaya yatırdılar. Geceleri, sabahlara dek süren sorgulamalar ve diğer bilinen her şey. Kırk beş gün kadar daracık bir hücrede kaldım. Ağzımdan hiçbir şey alamayınca bodrum katındaki bir koğuşa götürdüler. O koğuşta otuz kadar kadın vardı. "Neden buraya getirdiniz onu? Nereye oturacak?" diye bağırdılar. Beni fahişe sandılar.

Ama kim olduğumu anlayınca, büyük ilgi gösterdiler. Yaralarımı yıkadılar, sardılar. En iyi yemeklerinden verdiler, karnımı doyurdular. Yumuşak bir yatağa yatırdılar. Ellerinden geldiğince tatlı sözlerle beni avutmaya çalıştılar.

Akşam yatar yatmaz, üstümüzde ve yanımızda kocaman aç fareler dolaşmaya başladı. Kadınlar pek aldırmadılar. Güzel güzel uyudular. Bir ara yanımdaki kadın öksürmeye başladı, battaniyesi kanla doldu. "Önemli değil" dedi kadın bana. "Veremdim ve şimdi sıkıntılar yüzünden yeniden depreşti hastalığım." Diğer kadınlar da uyandılar ve bağırmaya başladılar. "Nöbetçi! Nöbetçi!" Kapıya vurdular durmadan. Fakat kimse tınmadı. Elimizden geldiğince yardım ettik ona. Sabah olunca asma kilitler açılmaya başladı. Önce sayım yapıldı. (Dört saatte bir sayım yapılırdı.) Sonra apteshanelerde yıkanma. O apteshanelere girince kusmamak için büyük çaba göstermek gerekirdi. Demir kapılar durmadan açılıp kapanıyordu. İsimler okunuyordu. Savcılığa, hapishanelere, hastanelere götürüleceklerin isimleri. Sorgu için yapılan çağrılar tüyler ürperticiydi. Salt senin sıran gelecek diye değil, diğerleri de götürülürken heyecandan titrerdin. Sık sık avluda da işkence edilirdi tutuklulara. Salt gösteriş olsun diye. Hiç unutmam, gittiğimin ilk günüydü, on kadar uzun boylu, güçlü, ceketsiz, gömlek kolları yukarıya doğru kıvrılmış memur, zayıf bir çocuğu birbirlerine pas verircesine tekmeliyorlardı. Bu arada sopa ile vurmalar, yumruklar, kafa atmalar. Kiminin elinde kayış vardı, kiminin elinde cop... Çocuğun ağzından, burnundan, kulaklarından kanlar geliyordu ama çocuk sesini çıkarmıyordu. Vücuduna inen her sopa ile biz tüm kadınlar yerimizden sıçrıyorduk. Sopa bizim vücudumuza iniyordu sanki. Sonra çocuğu üst kata çıkardılar. Orada işkence "bilimsel" bir biçimde yapılırdı. Tırnaklar sökülür, tenasül uzuvları ezilirdi. Gece yarısı çocuğu bodrum katına indirdiler. İçimizi parçalayan bir

"Aaahh!" duyuldu. (O çocuğun sesi kulağımdan hiç gitmiyor.) Adının Liako olduğunu öğrendik. Üniversiteye yeni girmiş. Bildiri dağıtırken yakalamışlar. Komşularını, akrabalarını, köylülerini, dost ve düşmanlarını çağırmışlar, konuşturabilmek için, ağzından tek kelime alamamışlar. Kimseyi tanımıyor, hiçbir şeyi kabul etmiyormuş. Bir yolunu bulduk, ona elbise, battaniye, yemek gönderdik. Ama ne sütü yutabiliyor, ne eline kaşık alabiliyordu. Bir et külçesi gibiydi. Bir süre sonra davası başlamış, yargıçlar yiğitliğinden ürkmüşler, ölüme mahkûm etmişler ve karar hemen infaz edilmiş.

Bir süre sonra benim de sorgum bitti. Averof Hapishanesi'ne götürülmem emredilmiş. Sıra numaram bin'di. Götürüldüğüm hapishane ancak üç yüz kişi alırmış. Başgardiyan, helânın yanındaki bir yere yerleştirdi beni. Bohçamı yere koydum, kendime gelmeye vakit bulamadan, genç bir kadın bana doğru koştu. Sarıldı, öpmeye başladı. Bir yakınına rastlamış gibiydi. "Seni de mi Dachau'ya getirdiler. Ne yazık. Neden getirdiler? Burada hepimiz öleceğiz. Ve sen de öleceksin. O güzel gözlerin sönecek, iki karanlık deliğe dönüşecek. İçleri kurtlarla dolacak. Yüreğin kuruyacak, erimeye yüz tutmuş gübre gibi..." Hıçkırıkla ağlamaya ve uzun saçımı yolmaya başladı. "Kurtarın onu" diye bağırıyordu. "Dachau'ya girmesine niçin izin verdiniz? Buna hakkınız yoktu. Bunca sene neden mücadele verdik? Zafer kazanmışız, niçin?" Ne yapacağımı şaşırmıştım, ben de ağlamaya başladım. Bir iki kadın koşarak yanımıza geldi, onu okşayarak yanımdan alıp götürdüler.

"Hapishaneye yeni gelen oldu mu bunalım geçirir", dediler. "Sorgusu sırasında ona kardeşinin nerede gizlendiğini sormuşlar, kafasına demir çember geçirmişler, elektrik vermişler, aklını yitirdi."

Kendime gelememiştim ki, gardiyanın sesi duyuldu. Ga-

rip bir sesti. O kocaman hapishanenin koridorlarına, koğuşlarına, hücrelerine dek yayıldı. "Teodora hazırlansın, götüreceğiz", diye bağırıyordu. Tam bir sessizlik oldu. Kadınlar öyle kalakalmışlardı. Nereye götürülecekti o kadın? "Götürülecek!" dedi bir kadın alaylı alaylı. "Ölüm mahkûmlarının götürülmesi ne demek biliyor musun? Kurşuna dizilecek!"

Teodora diğerlerinden ayrıldı, yavaş ve gururla biraz yürüdü, sonra koşmaya başladı, koğuşuna girdi. Yüzünü yıkadı, saçını taradı, yeni elbisesini giydi. Pırıl pırıl oldu. "Benim sıram da geldi..." dedi kiliseye doğru yürüdü, duasını yaptı. Dindarmış. Duadan sonra çocukların bulunduğu koğuşa doğru yürüdü. Koğuşta seksen kadar çocuk vardı. En büyükleri üç yaşındaydı. Onu görür görmez sevinçle bağırmaya başladılar. Sık sık onlara oyuncaklar yapardı. Bazıları dizlerine sarılıyor, bazıları eteğini çekiyordu. Birer birer kucağına alıp havaya kaldırıyor, sonra kulaklarına bir şeyler söylüyordu. Çocuklara ne söylediğini kimse öğrenemedi. Çocukların koğuşundan çıkarken yüzü solmuştu. Ama yine de gülümsüyordu. Kime gülümsüyordu acaba? Geleceğe mi? (Ah, bu gelecek dediğimiz Teodora'yı anımsar mı acaba?) Avluda bin kadar kadın vardı, nefes alışları bile duyulmuyordu. Teodora konuşmadan çevresine bakındı. Ağlamak üzereydi, ama o birden şarkı söylemeye başladı. Bir direnme şarkısı. Teodora direnişçilerdendi. Şarkıyı sonuna kadar söyledi. Diğer kadınlar da ona titrek seslerle eşlik ettiler. Memurlar oldukları yerde mıhlanmışlardı. Bu yasak şarkıyı kesmek akıllarından bile geçmedi. Yalnız dışarda bekleyen ekipten bir ses yükseldi: "Yahu, içerde neler oluyor? Nerde kaldı bu?" Teodora önem vermedi. Son dakikalarını istediğince geçirebilirdi, bu onun hakkıydı. Hepimizi selâmladı. "Dayanın arkadaşlar!" dedi. "Diri olarak da, ölü olarak da gerekliyiz bu mücadelede."

İdam edilmek üzere götürülürken gördüğüm ilk tutukluydu Teodora. Bütün gece uyuyamadım, yatağımda dön-

düm durdum. Yarın benim de sıram gelecek diyordum içimden. Nasıl olacak acaba? Nasıl olur ki?.. Teodora, ölümü de, onu ölüme götürenleri de rezil etmişti çünkü. Yanımdaki uyuyamadığımı farketti. İçimdeki yıkımı sezmiş olacak, konuşmaya başladı.

"İlk gün için çok ağır geldi kuşkusuz..." dedi. "Dayanırım..." dedim. Utandım, gösteriş yaptığımı düşünebilirdi. Kendisi çok alçakgönüllüydü. Belki de ömür boyu hapse mahkûm edildiğinden, böyle görünüyordu. "Birkaç infaz gördüm", dedi. "Statula'yı anımsıyorum. Götürdükleri ilk kadındı. Pire'de kumaş fabrikasında işçiydi. Duymuş olmalısın. Bakan Ladas'ın öldürülmesiyle suçlanan '62'lerden biri olarak yargılandı. Oysa o olayla hiçbir ilgisi yoktu. İdam edilmeden ancak bir gün önce çıkardılar onu hücreden. Avludan geçerken, bir an için durdu, kadınlara ve hayata selâm verdi. Yolculuğa çıkıyormuş gibi soğukkanlıydı. "Uykunuzu kaçırmayın, nöbet tutmayın. Sabah olur olmaz şarkımla uyandıracağım sizi", dedi bağırarak. Hapishanenin biricik ağacı, palmiye ağacının altında dans eden ve şarkı söyleyen ilk mahkûmdu.

Hoşça kal garip dünya
Hoşça kal tatlı hayat...

"Hapishanedekiler ölüme bu denli korkusuzca giden o kadına şaşkınlıkla baktılar. O zamandan beri palmiye ağacının altında şarkı söylemek ve dans etmek gelenek haline geldi."

Hapishanedeki deneyimlerimden şunu anladım: İnsan, yaşadığı büyük anlarda cesur olabiliyor. Oysa günlük hayatın önemsiz anlarında çok küçülüyor. Bir yandan ölüm karşısında yiğitleşiyor, öte yandan yanındaki fazla yer işgal etti diye, yandaki ranza kendi ranzasının fazla yakınına geldi

diye, arkadaşı gereğinden fazla yemek yedi diye, su fıçısında, avluda, uykusunda, şunu dedi, şunu yaptı diye kavga çıkarmaktan çekinmiyor... Başlangıçta tüm bunlara alışmakta güçlük çektim, arkadaş bulmakta güçlük çektiğim gibi. Bir süre sonra Virgo'ya rastladım. (Edebiyat Fakültesi'nin giriş sınavına birlikte girmiştik.) Kendi arkadaşlarıyla tanıştırdı, anlaştık. Sekiz kız. En büyükleri yirmi, en küçükleri on altı yaşındaydı. Birlikte çalışır, birlikte kitap okur, konuşur, vakit geçirirdik. Davetler çoğu kez ölüme çağrıydı. Ne yapmış olduğun önemli değildi. Önemli olan inançlarından vazgeçtiğini bildirmendi. Tek bir sözcükle: "Evet, ya da hayır!"

Kızlar çağrı aldıklarında sevinçten ne yapacaklarını bilemediler. Onlar için önemli olan, giyecekleri elbise, saçlarının şekli, karşılaşacakları kişiler. Dava sekiz gün sürdü. Her geldiklerinde dış dünyadan haberler getirirlerdi. Yollar, vitrinler, reklamlar, sinemalar, tatlıcı dükkânları. "Hayat biz olmadan da devam ediyor", diyordu Maraki gülerek... Davayı bütün ayrıntılarıyla anlatırlardı. İşin şaka yönü ilgilendirirdi onları. Yaramazlık yaptıkları için öğretmenleri tarafından azarlanan ama işi alaya döken küçük öğrenciler gibiydiler.

Herhalde duymuşsundur. Hapishanelerde bir gelenek var. Her dava skeç şeklinde oynanır. Oyunun kişileri de sanıklar olur. Arkadaşlarım rollerini başarı ile oynadılar. Bir pazar günüydü. Bir gün önce savcı, Yeorgia ve Maraki için ölüm cezası istemişti. Ama bu, onların davayı komediye çevirmelerini engellemedi. Her şeyle alay ettiler, hattâ "gidecekleri yer"le bile. (Eşil ve Sofokles'in ülkesinde yaratılan bu tür trajedi oyunlarını acaba yetkililer haber almışlar mıydı?)

Avukatların iyimser olmalarına karşın biz mahkemenin kararını korku ile bekledik. Yeorgia oy birliğiyle ölüme

mahkûm edilmiş. Maraki için de ölüm kararı vermişler. Ancak bire karşı dört oyla. Kararı büyük soğukkanlılıkla dinlediler. Ağlayanlar, salt ölüme mahkûm edilmeyen diğer altı arkadaştı. "Yeorgia ile Maraki fazla ne yaptılar ki?" dediler sitem edercesine.

Akrabalar, avukatlar, kararı durdurmak için hemen girişimlere başlamışlar. Maraki için bir tehlike söz konusu değildi. O sıralarda bir yasa vardı. Oy birliğiyle karar alınmadı mı, ölüm kararları derhal infaz edilmezdi. Bu yasa, asker kaçağı bir zengin çocuğunun ölümden kurtarılması için çıkarılmış. "İşe bak, sen", diyordu Maraki. "Yaşayacağız! Bunu beklemiyordum." Saçlarını kısa kestirdi. Mahkemede büyük görünmesi ve ciddî bir görünüm alması için uzatmıştı saçını. Kararın verildiği günün akşamı, annesinden aldığı bir mektubu okudu bize. "Maraki, avukattan öğrendiğimize göre dörde bir kararla infaz yapılmazmış. Rahatladık çocuğum."

Tam o an gardiyanın sesi duyuldu. Yeorgia'yı çağırıyordu. Avukatı gelmişmiş. Maraki mektubu bırakıp ok gibi yerinden fırladı. Yeorgia'nın yolunu kesmek istedi. Avukatın geldiği doğru değilmiş. Hücreye kapatmak için çağırıyorlarmış onu. Hapishane yönetiminin buna benzer davranışlarını çok iyi bilirdik. Eninde sonunda onları götüreceklerini bildiğimiz halde iki saatliğine de olsa, arkadaşlarımızı yanımızda tutmak bizim için büyük zaferdi. Maraki yanımızdan ayrıldıktan sonra hiç geri gelmedi. Kesilmek üzere götürülen piliçler gibi yakaladılar onu. Oy birliğiyle ilgili yasa iptal edilmişmiş meğer. Bundan avukatların bile haberi yokmuş. Yeorgia, Maraki'yi götürdüklerini görünce, onun da sırası geldiğini anladı. Hapishanede bir sessizlik oldu. O korkunç sessizliğin içinden birdenbire güçlü bir ses yükseldi. Maraki şarkı söylüyordu. Bize cesaret vermek istercesine yüksek sesle söylüyordu şarkısını. Bu arada demir kapıların açıldığı du-

yuldu. Birinci ölüm hücresine dört gardiyanla bir kadın girdi. Birbirimizin omuzlarına çıkarak yüksek pencerelerden dışarıya baktık. Kimin veda sesiydi acaba duyulan? "Yeorgia'yı götürüyorlar." "Arkadaşlar, götürüyorlar beni! Hoşçakalın!" Böyle anlarda insan hayatta kaldığı için üzülüyor. Yeorgia hücreye girer girmez şarkı yeniden duyuldu. Bu kez iki ses birden söylüyordu. Yataklarımızda oturmuş, dişlerimizin birbirine vuruşlarını dinlemeye koyulmuştuk. Tanrım, dünya nasıl da soğumuş! Sabaha doğru, Türk Dağları yöresinden yoğurtçunun sesi duyuldu. Ölüme mahkûm edilenler her zaman bu saatlerde dinip hücrelere kapatılırmış. Ve yoğurtçunun sesi her zaman infazların yapıldığı saatlerde duyulurmuş. Bu bakımdan sesini duyar duymaz ürperirdik. Genç kızlardan biri kolyos balıklarıyla bozdu. "Bu balığı verdikleri gün birimizi alıp götürüyorlar. Bir daha kolyos balığı vermesinler bize!" diye bağırdı. Tabaklarımıza tatlı, kuruyemiş, meyve doldurduk. (Bunları ziyarete gelen çocuklara vermek üzere saklardık.) Birkaç da çiçek bulduk. Yeorgia ile Maraki'nin arkadaşları, geceyi onlarla geçirmişlerdi. Bu isteğimiz kabul edilmişti. Ölüm mahkûmları son gecelerini yakın arkadaşlarından biriyle geçirirlerdi. Geceyi ölüm mahkûmlarıyla geçirenler, ağır bir hastalıktan kalkmış gibi dönerlerdi koğuşlara. Mahkûmlara son sözlerini söylerler, yaptıklarını anlatırlarmış. Maraki soğukkanlılıkla durmadan konuşmuş. "Çok az yaşadım", demiş. "Ama zararı yok. Bildiğimce yaşadım..." Arkadaşıyla şakalaşmış, bekleme süresinin fazla sıkıcı olmaması için başından geçen çeşitli olayları gülmece şeklinde anlatmış. Makronisi'de sürgün olan nişanlısına şunları yazmış: "Sana kalbimi ve tüm hayallerimi bırakıyorum. Sev beni. Bir de dolmakalem bırakıyorum. Başka hiçbir şeyim yok..."

Gün iyice ağarmadan dış kapının zili duyuldu. Askerî taşıt, infaz mangası ve bir papaz gelmiş! Pencerelere tır-

manmaya çalıştık. Onları görmek çok zordu. Maraki bunu düşünmüş olmalı, askerî taşıta girmeden, oyun oynuyor gibi yaparak, ayağı ile bir taşa vura vura onu görebileceğimiz yere kadar geldi. Başını kaldırdı, gülümseyerek baktı ve bizi selâmladı. Sonra motorun sesi duyuldu. Maraki'yi de aldılar elimizden Çok yiğit kızdı, yaşaması işlerine gelmezdi. Ve Yeorgia. Yeorgia'nın o dramatik yüzü. Nişanlısı, pişmanlık dilekçesi vermiş. Bu onu çok üzmüştü. "Sen bir yiğit kadın olarak ölmek isteyebilirsin. Ama annemin bana gereksinmesi var", demiş ona. Ne ki gerekli formaliteler gecikmiş ve ölüm mangasının önünde karşılaşmışlar. Kızların yataklarını çeşitli anılar, resimler ve çiçeklerle süsledik. (Bu da âdet halini almıştı.) Sabah erkenden, yataklarının önünden sessizce geçmeye başladık. Bu, öğlene kadar sürdü. Her birimiz onlardan bir anı aldı. Bir bez parçası, bir lastik silgi, bir kurşun kalem... Anne babaların, çocuklarının çamaşırlarını almaya gelişleri... Çok hazindi. Savcı ölüm cezası istediği gün Maraki annesine şunları yazmış: "Oğlunu Almanlar öldürdüler. Beni Yunanlar öldürüyor. Bir kızın daha var. Bizim için de sevecek seni. Bu seni avutabilir. Sakın ağlamayasın anne!.." Ağlamamış. Ancak bir süre sonra insanların dertlerini hiç duyamadığı bir huzur evine kapatmışlar onu.

★
★ ★

Gece gündüz ölüm korkusu, tüm hapishanede yaygın. Nefes almak olanaksız. İki yeni sanık getirdiler. Bir üniversite öğrencisiyle bir öğretmen. Teknik Üniversite öğrencileriyle birlikte yakalanmışlar gizlendikleri yerde. "İnfaz mangası daha çok adam yer", dedi kadın gardiyanlardan biri. "Dilini ye uğursuz kadın!" dedi Kastaniça nine. Üniversite-

linin adı Niki idi. Yirmi yaşlarında, uzun boylu, esmer. Tatlı yüzlü, yaşına göre çok ciddîydi, daha doğrusu ağırbaşlı. Hep düşünceliydi, yanına yanaşmak çok zordu. Aramızda bir yabancı gibiydi.

"Dilini mi yutmuş, yoksa kendini beğenmiş biri mi bu kız?" demeye başladı kadınlar. Mücadeleye yeni girmiş. Bu konudaki bilgileri sınırlıydı. Geleneklerine bağlı, kasaba burjuvası bir ailenin kızıymış. Yakalanıp da basın ondan söz edince, "doğru yol"a girmesi için terketmişler onu. Niki kendisini hiç düşünmezmiş. Salt nişanlısını düşünürmüş. Yakalanan üç kişiden biriymiş. Onun hatırı için atılmışmış mücadeleye.

Avukatlar iddianameyi okur okumaz, durumun çok kötü olduğunu söylemişler. Salt erkekler için değil, kadınlar için de. Niki aldırış etmeden dinlemiş onları. Biz, ailesine mektup yazarak içinde bulunduğu tehlikeyi anlatmasını söyledik. İkna etmeye çalıştık, başaramadık. Çeşitli bahaneler buluyor, mektup yazmaktan çekiniyordu. Evlâtlıktan çıkarılmasından çok acı duymuştu.

Dava başladı. Savcı tüm yakalananlar için ölüm cezası istemiş. Niki için bu beklenmedik bir şeydi ama bir yandan da memnundu, sevgilisiyle aynı cezayı alıyordu. Yine ailesine mektup yazması için ikna etmeye çalıştık. Ve yine kabul etmedi. Kolay kolay fikir değiştirmezdi. Dava sonuçlandı, öğretmen yirmi yıla, Niki ölüme mahkûm edildi. Çok sert bir çocuktu, fazla bencildi, duygularını hiç göstermezdi. Ailesi onu kurtarabilecek güçteymiş, ama bunu istemedi. Son gece hücresine giden, geceyi onunla geçiren arkadaşına şunu söylemiş: "İnfaz sırasında Andoni'nin elini tutacağım. Korkmayacağım..." Almaya geldiklerinde, gardiyanlara gurur dolu bir göz attı. Sonra bize döndü, sevgi ile baktı. Bu ilk ve son görüşmemizdi. Hepimize sarıldı, öptü. "Mücadelemizi şimdi çok iyi anlıyorum", dedi. "Hoşçakalın!" Niki ile beraber bir de kadın işçi kurşuna dizilecekti. Çok korkuyor-

du. Ama Niki'nin yürekliliği ona da güç verdi. Kadın orta yaşlıydı. "Bakın çocuklar", dedi. "Halkımız bu mücadelemizden karnını doyuracaksa, hayatım helâl olsun!.."

İnfaz Gudi'de yapılacaktı. Tüm hazırlıklar tamamlanmış. İnfaz mangası, papaz ve savcı yerlerini almışlar. Erkekleri getiren kapalı hapishane arabası infaz yerine biraz gecikme ile gitmiş. Niki'nin gözü arabanın kapısında. Hep bu anı beklemişti. Onunla, infaz yerinde karşılaşmak. Bu anı hiçbir şeyle değiştiremezdi. Arabanın kapısı açılmış, Andoni'nin iki arkadaşından biri atlamış. Niki'ye bakmış ve gülümsemiş. Acaba Andonis neden önden inmemişti? İkinci arkadaşı da atlamış arabadan. Bir şeyler söylemek istemiş "Niki..." diye başlamış ama devam edememiş, kafasını indirmiş. Arabanın kapısı kapanmış, bir daha da açılmamış. Tanrım! Andonis nerede acaba? Mahkûmlarla beraber gelen başgardiyan savcıya yaklaşmış, kulağına bir şeyler söylemiş, bir not vermiş. Durum az sonra anlaşılmış. Andoni pişmanlık dilekçesi vermiş, ailesi çok güçlü bir aileymiş, son anda infazın yapılmamasını sağlamış!

Niki, infaz mangasının önünde dimdik, fotoğraf çektiriyormuş gibi durmuş. Bu, doğal duruşu değildi. Gereğinden fazla gerilmiş. Ölümden korkan kadın işçiyi elinden tutmuş. Kendisinde hiçbir korku belirtisi yokmuş.

Birkaç gün sonra annesi ile babası elbiselerini almak üzere hapishaneye geldiler. Umutsuzlukla ağladılar. "Böyle bir şeyi beklemedik. Kızlar da kurşuna diziliyormuş! Ülkemizde böyle cinayetler işleniyor da bundan haberimiz yok. Şimdi ne yapabiliriz biz?" Mezarına da gitmişler, çökmüşler, kızlarından kendilerini bağışlaması için yalvarmışlar. "Hayatımızın sonuna kadar acı çekeceğiz. Bu bizim cezamız olacak", demişler.

★

★ ★

Hiç unutmam, akşam yemeğimizi yedik, yatmaya hazırlanıyorduk. Beklenmedik bir hareket oldu. Anahtarlar, asma kilitler. Koğuşumuzun sürgüsü çekildi, kapı açıldı, bir kadın gardiyan içeriye iki kız itti. Yanlarına koştuk. Eksarhia bölgesinde on üniversite öğrencisiyle birlikte yakalanmışlar. Sahte kimlik düzenlemekle suçlanmışlar. Emniyette ağır işkenceden geçirilmişler. Davaları hemen başlayacakmış. Hapishaneye gelişlerinde ellerinde askerî mahkemenin davetiyesi vardı. Dediklerine göre bu acelecilik pek iyiye işaret değilmiş. Böyle durumlarda kuşkularımız hiç boşa çıkmazdı. Yeni gelenlerin yıkanmalarını, rahat etmelerini sağladık. Yiyecek de verdik onlara. Yatak sıkıntısı çekiyorduk. Onlara kendi yataklarımızı verdik, biz sandalyelerin üstünde uyuduk.

Matina çok gençti, kalbinden rahatsızdı. İlk akşam kriz geçirdi. İlk iki günü rahat geçirdiler. Üçüncü gün dava başlayacaktı. Dava bir hafta kadar sürer diye tahmin ettik ama akşama doğru döndüklerinde ölüme mahkûm edildiklerini öğrendik! Bu, infaz kesin olarak yapılacak demekti. Angela için pek korkumuz yoktu, yabancı uyrukluydu. Ama Matina? Yaşlı ve fakir bir ailenin çocuğuydu. Kendisini hiç düşünmedi. Desteksiz kalacak yaşlı ana ve babasını düşünüyordu. Babası da annesi de heyecanlarını saklayamadılar. İnfazdan bir gün önce vedalaşmak için geldiklerinde hüngür hüngür ağladılar. Pişmanlık dilekçesi imzalaması için kızlarına durmadan yalvardılar. Kız birbiri ardından kalp krizleri geçiriyordu. Her kendine geldiğinde aynı heyecanla sahne tekrarlanıyordu. En sonunda dayanamadı, dilekçeyi imzaladı. İmzaladıktan sonra kalp krizleri daha da sıklaştı. Paçavraya dönmüştü. Yatağına sürünerek gitti. Bizim onu hor görmeye başlamamız acısını on katına çıkarıyordu.

Tek başına kaldı. Ona artık hiç yardımcı olamıyorduk. Bu onun için de bizim için de korkunç bir şeydi. Matina'nın

son gününde tek başına, palmiye ağacının altında bir koltukta oturduğunu anımsadıkça yüreğim sızlıyor. O gün koğuşlarda arama yapıldı, o yüzden hepimiz avluya çıkmıştık. Bu karşılaşma Matina'yı daha da ezdi. Önceki günler onunla yüz yüze gelmekten kaçınıyorduk, o da aynı şeyi yapıyordu. Acısını görüyor, onu aşağılamaktan çekiniyorduk. Arama biter bitmez, öğleye doğru hemen koğuşlarımıza döndük. Ayakta duramayacak durumda olduğundan Matina'ya Angela yardım ediyordu. İnfaz mangasının önüne çıkarılacağını hiç düşünemiyorduk. Ama akşam saat altıya doğru kara haber geldi. Hapishanede herkes allak bullak oldu. Bu infaz yapılmamalıydı. Avukatlara haber salmak için elimizden geleni yaptık. Çabalarımız fayda etmedi. Dışardakilerden hiçbir yanıt alamadık. Annesi, babası, hiçbir şey yapabilecek durumda değildiler, fakirdiler, salt panik yaratabilirlerdi. Matina soğukkanlıydı. Tek isteği, onu götürürlerken kalp krizinin gelmemesiydi. Elbisesini giyindi, tarandı, ayakta durmayı başarabildi. "Ne iyi", dedi bir ara, "kalbim tutmadı". Sevgi ile hepimizi selâmladı, içinde bize karşı kötülük olmadığını göstermek istedi. Sert davranışın bizlerden değil, mücadeleden kaynaklandığını biliyordu. "Hoşça kalın" dedikten sonra infaz yeri olan Gudi yolunu tuttu. Onunla birlikte on sekiz ile yirmi yaş arasında altı genç oğlan da kurşuna dizildi. Öğrendiğimize göre Matina'nın kurşuna dizilmemesi ile ilgili tebligat aynı gün, sabah saat on'da gelmiş. Babası ile anası kızlarının eski elbiselerini almaya geldiler. Elele tutuşarak yürüyorlardı. (Onlar da ölüm yolcusuydular sanki.) Acılı bir sesle tek bir tümceyi yineliyorlardı hep; "Temiz hayatını biz karaladık, buna biz neden olduk!"

Matina hayatını karalamadı. Bunu kimse ileri süremezdi. Ama... ama ne ki hapishane, cephedeki ön saflar gibidir. Cephede hiçbir geri çekilme bağışlanmadığı gibi, bizde de bağışlanamaz.

★
★ ★

Salı, Perşembe, Cumartesi ziyaret günleri... Bir nefes ve sonra büyük acı. Tel çitlerden kızlarını görebilmek için itişen kederli insanlar... Beş dakikalık sürede kızlarının sesini duymak ve kendi yüreklerini açmak için didinen bahtsızlar... Ziyaret günlerinde hapishanede bir bayram havası eser. Hiçbir ağır iş yapmamaya çalışırız. Aklımız hiçbir şeye takılmasın isteriz. Sabahları erkenden kalkar, yıkanır, iyi elbiselerimizi giyeriz. Yakınlarımızın bizleri bakımlı görmelerini isteriz. Acılarımızı koğuşlarımızda bırakır, kötülükleri gizleriz. Onlar da heyecanlarını, hastalıklarını ve hattâ yakınlarımızın ölümünü açıklamazlar. Boş çantalarımızı hazırlar, üzerlerine istediklerimizi yazdığımız kâğıtları iğneleriz. Tüm bunlar, yakınlarımıza ulaşmadan, kontrolden geçirilir. Hapishane kapısı açılır açılmaz, görevli gardiyan isimleri okumaya başlar. Hepimiz heyecanla adlarımızın okunmasını bekleriz.

O yarı karanlık yerde, tel çitlerin arkasında duran annesiyle babasıyla karşılaşınca bir tuhaf olur insan! Rüyada imiş gibi olur. Konuşmaları bir sözcük yığını gibidir, kimi zaman gül yaprakları, kimi zaman tabanca kurşunu gibi çıkar ağzından. Bu arada saatin yelkovanı beş dakikayı çabucak yutar. Ama yine de güneşi görür gibi olur insan. Karşısında sevdikleri var, onları güçlü görür, ellerinden herşey gelir sanır, sevinçten deliye döner, onlara olan sevgisi sonsuzdur.

Tüm haberleri, ciddî haberleri, önemsiz haberleri, ailesiyle, dostlarıyla ilgili haberleri, düğünleri, yeni doğan çocukları, skandalları, politikayı, ülkenin ekonomik durumunu bir anda öğrenmek ister. Kendi sorusuna, içini yakan sorununa hiç dokunmaz, ya da en sona bırakır. (Belki yüreklilikten, belki korkudan.)

Zil ikinci kez çalar. Eller uzanır, vedalaşma başlar. Korkunç bir an. Gözler dolmuş, bakışlar hüzünlüdür. "Getirdiğim yemeği ye, e mi? Dikkatli ol!.."

Doldurulan torbayı alırken, duyulan heyecan da bir başka heyecandır. İçine doldurulan yemekler hiç ilgilendirmez insanı. Önemli olan, içine konan kâğıtta yazılanlardır. İçin titrer kaybolmasın diye torbanın içine konan not. Okursun, bir kere, iki kere, on kere. Önemsiz sözcüklerden gizli bir takım anlamlar çıkarmak istersin. "Acaba bu ne demek?.." Hiçbir şey demek değildir. O kâğıt parçası çok büyük değer taşır. Hiçbir zaman yırtıp atamazsın. Evden getirilen her şey önemlidir, değerlidir.

Evlerimizden getirilen yemekler, tatlılar, meyveler, yakınları gelmeyenlerle paylaşılır. Ama yakınlarımızı görmekten duyduğumuz sevinci paylaşmamız olanaksız. Bu konuda eşitlik söz konusu olamaz. Köylerden gelen kimi kadınların hiç ziyaretçileri olmaz. Ancak bayramlarda yakınları gelir, bir iki lâf etmek için onları büyük sabırsızlıkla beklerler. Olga teyze, onu ziyarete gelen bir örgüt mensubuna şunları söylemişti: "Bak oğlum, hapishane mezarlık değildir. Sadece mezarlığa Noel'de ve Paskalya günlerinde gidilir. Biz yaşayan insanlarız..."

Yeni gelecek tutukluları önceden haber alırız. Demir kapılar sürekli açılır, kapanır, üstleri aranır. Merak içinde kalırız. Kimlerdir acaba yeni tutuklular? Atinalı mı? Kasabadan mı getirildiler? Sanık mı, yoksa mahkûm mu gelenler? Nedir mahkûmiyetleri? Tüm bunlar çok önemlidir bizler için.

Son olarak kasabalardan bir grup getirildi. Hepsi de mahkûm. Bu da önemli. Dava heyecanını yaşamayacaktık. Gardiyanlar, getirilen kızlardan birini ölüm mahkûmlarının koğuşuna götürdüler. Diğerlerini bizim koğuşlara bıraktılar.

Demek o tatlı kız ölüme mahkûm edilmiş. Tüm tutukluları bir hüzün tuttu. Ama kız hiç oralı değil. Avluya çıktı, diğer tutuklularla konuşmaya başladı. Bazı yakınlarıyla karşılaştı, birbirlerine sarıldılar, öpüştüler. "Elli, tatlı kız!" Gerçekten de öyleydi. Çok tatlı bir kız. Kimsenin hatırını kırmazdı. Yabancı dil derslerine de başladı. Sanki daha uzun yıllar yaşayacakmış gibi. "Öbür dünyada yararlı olabilir", derdi. Her şeyiyle olgun, yetkin bir kız. Bu bizi daha da hüzüne boğmaya başladı. "Çabuk alırlar aramızdan!", dedi kimi kadınlar. "Böylelerini yaşatmazlar!" Yandaki erkek hapishanesinde nişanlısı bulunuyordu. Onu yakından görmek, ona yardımcı olmak için çırpınıp duruyordu. Avukatlar gönderiyor, mektuplar gönderiyor, armağanlar gönderiyordu durmadan. O, şu yanıtı verirdi: "Meraklanma, soğukkanlıyım, güçlüyüm."

Elli aramızda fazla kalmadı. Bir akşam her zamanki saatlerde hazırlıklar başladı. Birilerini götüreceklerdi. Kimlerdi acaba? Ölüm mahkûmları yemeğe oturmuşlardı. Yemeye başlamak üzereyken kapı açıldı. Gardiyanlar girdi içeriye. Tüm gözler üzerlerine dikildi. Sıra kimdeydi acaba? Korkunç bir bekleyiş... İsim okunana kadar.... Bu kez Elli için gelmişlerdi. "Biliyordum", dedi ve üstünü değiştirmek için kaktı. Eline bir de ceket aldı. Ne yapacaktı ceketi? Koğuşların pencerelerine koşuyor, herkesle ayrı ayrı vedalaşıyor, öpüşüyordu. Öyle neşeliydi ki, tatile gidiyormuş gibiydi. Durmadan o salladı. "Hoşçakalın arkadaşlar, hoşçakalın!"

Anası, tüm bunlardan habersiz mektup yazmıştı ona: "Ağaçlar filizlendi kızım, ama sen hapiste olduğun sürece, gözlerim ilk yazı göremeyecek kuşum..."

★
★ ★

İnsanlarımızı salt infaz mangası yemiyor. Hastalıklar da var. Verem, kalp hastalıkları, kanser, beyin kanamaları... Bizi içine kapattıkları hapishaneleri mezarlığa benzetirler. Oysa bizim savunma mevzilerimizdir hapishaneler.

Stasa'yı birdenbire yitirdik. "Ah!" bile diyemeden gitti. Yetimdi, anası yoktu, ailesinin tek kızıydı. Babası sürgündeydi. Kendisi sapasağlamdı, hapishanenin ambarında çalışırdı, içi bakliyat dolu koca çuvalları, zeytinyağı dolu fıçıları kolaylıkla kaldırırdı. Sağlam vücut yapısı, yüzünün keskin hatları, örgülü parlak saçları, yirmi yaşın verdiği canlılığı gösteriyordu. Oysa, bir kez içini çekti ve hemen son nefesini verdi.

Hapishane yönetimi birimizin ağır hastalandığını anlar anlamaz hemen aramızdan alır, uzaklaştırır. Gösteri yapmamızdan çekinir, önlemeye çalışır. Dimitra'nın hastalığını pek önemsememiş olacaklar ki, dispanserden uzaklaştırmamışlardı. Kız veremdi, bir akşam can verdi. Yanındaki hastalar bize haber vermek istememişler, olay çıkarmamızı önlemeyi düşünmüşler. Tüm gerekenleri kendileri yapmışlar. Kızı kefenlemişler, süslemişler, kiliseye götürmüşler.

Sabah saat beşte, avlunun kapısı temizlik için açıldığında acı haber hemen yayıldı. Sessizce, umutsuz bir korku ile arkadaşımızla vedalaşmaya gittik. Dimitra'nın üç kardeşi varmış. Üçü de savaşımız uğruna can vermişler. Cenazesiyle ilgilenecek kimsesi yoktu. Cenazesini dış kapıya kadar izledik. Bize "Hoşçakalın!" diyemedi. Biz vedalaştık. Kesik bir hıçkırık ve ardından dış kapının kapanışı. Gece sanki bitmeyecekmiş gibi... Ben de bir ara verem oldum. Aylarca 38 derece ateşle kıvrandım. Tedavi gördüm, şimdi daha iyiyim. Hastalığı tamamen yenmek için savaşım veriyorum. Son zamanlarda çok heyecanlı günler geçirdim. Askerî mahkemeden başlayayım. Benimle birlikte yargılanan beş kişi "pişmanlık dilekçelerini" vermişler, bir an evvel kurtu-

labilmek için davanın çabuk bitmesini istemişler, birtakım girişimlerde bulunmuşlar. Davanın sonucunu tahmin etmiştim. Savcı benim için ölüm cezası istedi. Bunu bekliyordum, heyecanlanmadım. Askerî mahkeme, ömür boyu hapis cezası verdi, bu benim için beklenmedik bir sürprizdi. Kurtulduğum için, doğrusunu istersen utanç duydum. Yargılanan başka bir arkadaş, cesur bir sendikacı, aynı cezayı aldı. Ömür boyu hapis cezası almamızın nedenini birbirimize sormaya başladık. Oysa ikimiz de dava süresince dimdik durduk, hattâ çoğu zaman yargıçları kışkırtmaktan bile kaçınmadık. Ömür boyu mahkûmiyete tam alışmak üzereydim ki, hapishane yetkililerinden biri geldi ve benim koğuş değiştirmem gerektiğini söyledi. Bu beklenmedik olay canımı sıktı. Böyle bir mecburiyet yoktu. Koğuş değiştirmek zorunlu değildi. Garip şey! Gururumun zedelenmesini istemedim, direnmedim. Ama bu dokundu bana. Ölüme mahkûm edilmem tehlikesi bile bu denli etkilememişti beni. Yetim kaldığım yılları anımsadım. Dayılarımdan biri beni başka bir dayımın evine göndermişti. İstenmeyen kişiymişim gibi.

Doğrusu, yargılananların koğuşunda rahattım. Koğuştaki arkadaşlarımla tanışmıştım, her birinin zayıf yanlarını iyi bellemiştim, herşeyimizi aramızda paylaşırdık. Bu yeni koğuş ise yeraltındaydı, karanlıktı, elektriği yoktu, helâsı yoktu. Bu koğuşta yaşlı kadınlar kalırdı. Beni çok iyi karşıladılar. Yargılandığım sıralarda serüvenimi öğrenmişler, o yüzden sempati ile karşılamışlardı. Davalar, tanınmamıza neden olurdu. Yoksa bu kadar kalabalığın içinde birbirimizi bilmemiz olanaksızdı. O bağrıyanık yaşlı kadınlara bakarken içim sızlıyordu. Çok dertliydiler. Hava iyice kararmadan yataklarına girerlerdi. O karanlık koğuşta başka ne yapabilirledi ki. Ne dikiş dikebilirlerdi, ne örgü örebilirlerdi. Birkaç gün içinde tüm o "teyzelerin" küçük isimlerini ve büyük dertlerini öğrendim. Neden bilemiyorum, ikinci gece-

den sonra onlara masal anlatmaya başladım. Bildiğim masallar bitince okuduklarımı söylerdim. Sofokles'in "Antigone" yapıtına varıncaya kadar. Saygıyla, ilgiyle dinliyor, sonra bana sarılıyorlardı. O günlerde hapishanede Van Gogh'un biyografisi moda olmuştu. Yaşlı kadınlardan biri bir ara şöyle dedi: "Bize Vikendios'tan da söz edecek misin?" Yaşlı kadınlara çok bağlanmaya başladım. Tersliklerine, durmadan sızlanmalarına karşın... Bunlardan biri, bir akşam şöyle bir şey dedi: "Çok sinsidir bu Atinalılar! Dereceyi koltuk altlarına koyar, parmaklarıyla ovalar, ateşli olduklarını kabul ettirirler. Tembeldirler, iş yapmaktan kaçınırlar." Bunun üzerine 38 derece ateşle ağır işler yapmaktan kaçınmak istemedim. Doktor ve beni yeni koğuşa getiren kadın gardiyan, bu gidişle hastalığımın tehlikeli bir hâl alacağını söylediler. "Teyze"ler de durumu öğrenince bağırıp çağırmaya başladılar: "Bak kızım, nedir bu naz! Ya yataktan kalkmazsın ya da seni bağlarız. Biz eski toprağız, sağlamız, dayanırız. Sizler daha kendinize gelemeden ölümü yüklendiniz sırtınıza..."

Kimi zaman yalvarırlar, kimi zaman tehdit ederlerdi. En sonunda yaptıkları öneriyi kabul ettim. "İşleri biz yapacağız, sen bize okuma yazma öğreteceksin." Görevimi çok ciddiye aldım. Okuma kitapları buldum. Onlar da işi çok ciddiye aldılar. Dikkatle dinliyor, hevesle çalışıyorlardı. Öğrenme istekleri ve kavrama yeteneklerine hayran oldum. Kısa sürede heceleyerek gazete okumaya başladılar. Gurur duydum, sanki Yunanistan'ın okuma yazma sorununu çözmüş gibiydim!

Bazıları ağızlarını açıp konuşmazlardı. Örneğin Vasilo ninenin sesini hiç duyan olmamıştı. "Bir şey ister misin nine?" diye sorulduğunda, sadece kafasıyla evet ya da hayır yanıtını verirdi. Sesini hiçbir zaman duymadık. Yetmiş altı yaşındaydı ve ömür boyu hapse mahkûm edilmişti. Sorgu-

laması sırasında da tek bir yanıt vermemiş. Savcı ölüm cezası istemiş. Acaba utançlarından mı ölüme mahkûm etmediler? Kim bilir? Bir süre sonra bu yaşlı nineyi, "tehlikeli aydınlar" grubu ile Patras Hapishanesi'ne gönderdiler. Belki de nakil listesinin dışında kalmayı başarabilen birinin yerine yazıldı. Kim bilir? (Söylendiğine göre, ikinci bir liste hazırlanıyormuş. Bu listede benim de adım varmış. Suçum, yaşlı kadınlara okuma yazma öğretmekmiş...)

Biraz da Burika nineden söz etmek istiyorum. Değer. Olağanüstü cesur, yiğit bir kadındı. Patra'dan getirdiler. Çocuklarını içeri tıktıktan sonra. "Seni neden mahkûm ettiler nine?" diye sorduk, şu karşılığı verdi: "Lânet olsun! Gidin, onlara sorun. Başım dik dururum, o kadar." Yaşlı kocası ile de "ilgilenmişler". Ama bir süre sonra bırakmışlar. Küçük oğlunu bıraktıkları gibi. Burika teyzenin büyük derdi, oğlu Stavro idi. Kucağında iken öldürmüşler. Çok uğraşmış ölüsünü kurtarıp gömebilmek için. Ondan söz ederken gözyaşlarını hiç tutamazdı. Uyurken sık sık "Stavro! Stavro!" diye sayıklardı. Bunu yaşlı kadınların çoğu yapardı. Teyzenin söğüt ağacı gibi bir duruşu vardı. Gözlerinin arkasından garip garip bakardı insana. Okumayı yazmayı öğrendiği zaman sevinçten deliriyordu. Sabahtan akşama kadar, karanlık basıncaya kadar bir kâğıdın üzerine eğilir, çocuklarına, kocasına mektuplar yazardı. Bir ara şiir de yazmaya başladı. Böyle sıradan, hece vezniyle dizeler değil. Dizelerin içeriği, sözcüklerin yanlışlığına karşın heyecan vericiydi. "Kâğıdın üzerine düşüncemi, acımı dökmemi öğrettin kızım, sağ olasın!" Nine zamanında yazı yazmasını öğrenebilseydi, kimbilir ne büyük bir ozan olurdu? Çok yazık!

Rahat yerde oturmayı sevmez, ranzayı da sevmez, üçlü yatağın en üst katına çıkar, "Azıcık gökyüzünü göreyim" derdi. Oradan bizi gözetler, yaptıklarımızı kontrol ederdi. Arkadaşlarımla bir araya geldik mi zaman zaman takılırdı

bize. Konuşurken yabancı sözcük kullananlara "Mersi! Mersi!" derdi alaylı alaylı. "Ne demek mersi! Sağ ol demek yok mu?" Halk dilini sever, ağdalı konuşmalardan nefret ederdi. "Ağdalı konuşmalar yapmacıktır, halka azap çektirir", der, gizli olarak düzenlediğimiz tüm eğlencelere katılır, genç kız gibi şarkı söyler, dans eder, hazırlayacağımız skeçler için görüşlerini söylerdi. "Neşe, gülmek, savaşımdır. Bizi diri diri gömmelerine izin vermeyeceğiz. Hadi ileri! İleri! İleri! Hapishane şarkı ister!" Bir gün onu bürodan çağırmışlar, pişmanlık dilekçesi vermesini önermişler. Dilekçeyi imzalarsa serbest bırakacaklarını söylemişler. Basmış küfürü, koşarak bürodan dışarı çıkmış. Panik içindeydi, koğuşa geldi, bir sandalyeye çöktü ve ağlamaya başladı. "Allahsızlar, aşağıladılar beni, çok ağır aşağıladılar. Çocuğumun kanı üzerine basmamı istediler", dedi.

Nineler, pişmanlık dilekçesi konusunda çok duyguluydular. "Biz sadece Tanrı'nın önünde eğiliriz", diyorlardı.

Bir Karadenizli kadın var aramızda. Varvara teyze. Yanlışlıkla pişmanlık dilekçesi alırlar elinden diye ödü kopuyor. Böyle bir durumda, mücadeleyi de çocuklarımı da utandırırım diye düşünüyor. Çocuklarını yaşıyor biliyor, oysa ikisini de öldürmüşler! Bir gün çağırmışlar, "Adına gelen şu para makbuzunu imzala", demişler. "Okumam yazmam yok", demiş. "Parmak basarsın" demişler. Kabul etmemiş. "Pişmanlık dilekçesi mi, asla!" demiş. "Nine, bu bir para makbuzudur" demişler. Avluya koşmuş, bir arkadaşını bulmuş, çekmiş müdürün odasına götürmüş ve makbuzu okumuş ona. Gerçekten para makbuzu imiş. Bunun üzerine parmağı basmış.

Son günlerde bir sahte imza olayı oldu. Konu Fotila adında siyah elbiseli bir köylü kızıyla ilgiliydi. (İki kardeşiyle gelinini vurmuşlar.) Davada yiğitçe bir tavır almış ve mahkûm olmuş. Pek aldırmamış. Onun içini kemiren asıl

başka şeymiş. Saftı, namusluydu, aldatılmış ve elinden pişmanlık dilekçesi alınmıştı. Bunu avukatından öğrenince ölmek istemiş.

Ülkenin tüm hapishanelerinde her gün birilerinin kurşuna dizildiği bir dönemde. Fotila intikam almak istemiş. Hiç ses çıkarmadan, hiçbirimize bir şey demeden, hapishane sekreterliğine girmiş, kendi dosyalarını istemiş, içinden pişmanlık dilekçesini almış ve üzerine mürekkep şişesini boşaltmış. "Ben sizi kirleteyim de bakın kirletmek nasıl olurmuş", demiş. Kurşuna dizileceğine hiç kuşku yoktu. Ne ki Fotila rahat nefes almaya başladı. Sürekli güleryüzlüydü ve korkusuzca ölümünü bekledi. Burika ninenin dediği gibi, "dünya üzerinden gururu silmekti amaçları".

★
★ ★

Sana kendimle ilgili bir olayı da açıklamak istiyorum. Ama aramızda kalsın. Yani ile ilgili bir şey duydun mu bilemiyorum.

Ben tutuklandığımda o dışardaydı. Daha sonra yakalanmış ve Makronisos adasına sürgüne gönderilmiş. Onunla ilişki kuramadım, birlikte çalıştığımız kuşkusunu uyandırırım diye korktum. Kocalarından haber alan kadınları kıskanmaya başladım. Yani'den hiçbir haber alamıyordum. Ne iyi ne kötü. Korkmaya başladım. Acaba bir yolunu bulup bana iki satır yazamaz mıydı? Ziyaretime gelen kardeşlerime sordum, onlar da Yani'nin nerede olduğunu bilmediklerini söylediler. Sürgün yerlerinde büyük işkencelerin yapıldığı haberleri geliyordu. (Gençlerin, kudurmuş kedilerle doldurulan çuvalların içine konup denize atıldıkları doğru muydu acaba?) Dina'nın annesi gelip de köylüsü Kaptan Levendakis olayını anlatınca yüreğimiz karardı. Levenda-

kis pişmanlık dilekçesini imzalamakla kalmamış, eline kırbacı alarak eski mücadele arkadaşlarını dövmeye başlamış.

Buradaki tutuklulardan kocalarını, kardeşlerini, nişanlılarını yitirenler çoktur. Ama yaslarını, üzüntülerini çevrelerinden gördükleri yakın ilgi, sevgili ölülerinin yiğitlikleri dindiriyor. Kocaları pişmanlık dilekçesi imzalamak durumunda olan kadınların durumu trajiktir! Yazık ki o zehiri ben de tattım. Yani'ye tapardım, teslim olabileceği aklımdan geçmezdi. Mücadeleye beraber atıldık, ikimiz de mücadelemizi her şeyin üstünde tutardık. Çoğu kez buluşmayı, gezintiler yapmayı tasarladık ama göreve çağırıldık mı hemen koşardık hiçbir şey düşünmeden. Bunu doğal bulurduk. Evlenmek, aile kurmak tasarılarımızı konuşurken her zaman, "yaşarsak..." diyerek başlardık söze...

Haber bir rastlandı sonucu geldi bana. Bir yakınım bir gün ziyaretime geldi, ondan öğrendim. Yani'yi evimizde gördüğünü söyledi. "Kim dedin?" diye sordum. Yüreğim az daha parçalanıyordu. "Nişanlın", dedi. "Güzel erkek ama çok hüzünlü. Bir kenara oturuyor, kimse ile konuşmuyor. Her zaman böyle miydi?"

Yer sarsılmıştı sanki! Etrafımı göremez oldum. Yani geri mi gelmiş? Olamaz. Yani! Yani! Demek kardeşlerim onun için suskun. Koğuşa girmeden önce basamaklara oturdum, biraz düşünmek istedim.

Kocaları pişmanlık duyduklarını söylemektense ölümü yeğleyen kadınların yüzlerine nasıl bakarım ben? Bu faciamı anlatacak sözcük nasıl bulurum. Böyle durumlarda sanki kabahatlıymışsın gibi herkes sana hor bakar, kuşku ile bakar. Duyduğun acıdan, yakınını reddedeceğin ana kadar geçecek süreyi hesap eder dururlar! Yapmam gereken belliydi, fazla düşünmeme gerek yoktu. Acı haber gelir gelmez, kararımı verdim. Ama yine de Yani'yi kötülerlerken içim burkuluyordu. Geceleri, kimseye belli etmeden örtünün

altına sokuluyor ve kara kara düşünerek, onun için, kendim için, yitirilen mutluluğumuz için gözyaşı döküyorum.

Onu şimdi başka bir kadının yanında düşünüyorum. Ona sevgisini verebilecek, çocuklarını doğurabilecek, onu avutacak, evinin kadını olabilecek biri. Benim de hayalimde böyle bir hayat yok muydu sanki? Andruços ya da Atanasios Diakos mu olmaktı amacım sanki? Ne ki biz, pişmanlık bildirisi karşılığı verilen kişisel mutluluğu hiçbir zaman kabul etmedik. Ödün vermeyi kesinlikle reddettik. Özveri, bizim için bugüne ve geleceğe karşı sorumluluktur, özsaygıdır. Buradaki kadınların çoğu zor koşullar altında yaşamasını bilen, hayatın güleryüzlü yanını göremeyen kişilerdir. Ama aramızda düne kadar bebekleriyle oynayan, rahat koşullar altında büyeyen kızlar da var. Bugün, bu kızlar bile, kendi istekleriyle mücadeleye atılmışlar. Mücadele uğruna hayatlarını vermekten onur duyarlar.

Gerçekten, kızlık kokularımızı, duygusallığımızı, okşanmak, aşk yapmak gereksinmemizi nereye sakladık? Ölüm bizim için çok doğal görünüyor. Ölümü, Asyalılar gibi alın yazısı olarak göremiyoruz. Ölümden sonra da var olabileceğimiz savı da bizleri hiç avutmuyor. Salt yeryüzündeki hayatı güzelleştirmektir amacımız... Zaman ne de kötü anna! Ne denli zor! İnsanlar acaba bizi nasıl yargılayacaklar dersin? Gelecekte bizim kuşak için neler söylenecek? Kendimiz için hiçbir şey istemedik. "Tek bir karşılık bekliyoruz: Mücadelemizin ve özverimizin hakkı verilsin, o kadar..."

★
★ ★

Böyle bir dokümanı elde ettikten sonra rahat uyumak olası mı? Rahat yaşamak olası mı? Güzel hayallerle dolu tüm bu kızlar, infaz mangasının önüne başları dik olarak

çıktılar. Teodora, hapishane arabasına binmeden kısa bir süre öncesine dek seksek oynayan Maraki, Niki, Matina, ceketini omuzuna atarak yolculuğa çıkarcasına hayata veda eden Elli. Ve o bağrı yanık yaşlı kadınlar... Tüm bunları hangi Goya çizebilir?

Sinema kameraları Hitler'in Avrupa'dan geçişini, örgülü saçlardan, çocuk ayakkabılarından, taş bebeklerden, yaşlıların takma dişlerinden oluşan tepelerin de üzerinde durarak onları görmemizi sağladı... "Müttefiklerin" Yunanistan'dan geçişini kurşuna dizilen bu kızlar gösterecek. Bu arada ise Çörçil ve Truman, yazacakları anılarda, Doğu Akdeniz'de de özgür dünyanın ideallerini korumak için bu kızların "üstün" mücadelelerinden sözedecekler.

Ve şu anda, Viçi ve Grammos'ta, tüm bunların son sözü söylendi. Açık konuşalım, bu konuda bizim de sorumluluğulumuz büyük! Çok yakın gelecekte yürekleri acı dolu analar ve hapishanelerde bulunan insanlarımız şunları okuyacaklar: "Dışa bağlı çeteciler yok edilmiştir."

"Kendimiz için hiçbirşey istemedik. Tek bir karşılık bekliyoruz: Mücadelemizin ve özverimizin hakkı verilsin, o kadar..." Ah Aleksandra, İfigenia gerçi kurban edildi ama beklenen uygun rüzgâr esmedi. Sizler de, bizler de bunu kabul etmek cesaretini göstereceğiz. Hayat bizden yanadır, hayat öldürülemez, hayat ileriye doğru yolunu sürdürecektir...

7

Kariçi alanındaki küçük bir kahvede Nikitas ile Lela'yı bekliyorduk. Eskiden beri o kahvede buluşurduk. Gazete bürolarına yakındı, bize çok uygundu. Bir ansiklopedideki işle ilgili yanıt getireceklerdi. Gerçi çok önemsiz bir işti ama masraflarla başa çıkamıyorduk. Sotiri de, ben de işsizdik, sürekli bir iş bulamıyorduk, ayrıca politik görüşlerimiz bize tüm kapıların kapanmasına neden oluyordu.

Gerçi durumu idare ediyorduk ama eskiden biriktirdiklerimizi harcamak zorunda kalıyorduk. İşin garibi, herkes bizi zengin sanıyordu. Gerçek şu ki, üvey anamın bıraktığı mirası, duygusal ve ideolojik nedenlerle reddetmiştim.

Yıllarca önce bu konuları başkalarına aitmiş gibi gırgıra alarak konuşurduk. O akşam, Kariçi alanındaki kahvede Nikitas bunları ilk kez duyuyordu. Bana takılmaya başladı:

"Katerina, demek dayına gidip bunu söyledin ha... *Proleterleri sömüren kapitalistlerin servetlerini kabul etmem.* Öyle dedin ha."

Ben de aynı esprilerle sürdürdüm konuşmayı:

"Ne yapmamı beklerdiniz?" dedim, "Fakir mahallelere gidip eşitlik üzerine konuşmalar yapıp, sonra da Psihiko'daki villaya dönüp biftek yememi ve oda hizmetçilerine buyruk vermemi mi?"

"Doğru, çok doğru" dedi. Nikitas, "Ya bir takım prensiplere bağlı kalırsın, ya da böyle şeylere inanmazsın..."

Söz düellosunu bitirdikten ve ansiklopediye makaleler yazma mahkûmiyetini bir karafaki uzo ile kutladıktan sonra, reddetmiş olduğum mirasın öyküsünü yeniden anlatmamı istediler.

"Hiç kuşkunuz olmasın, o servet elimize geçseydi yine kısa sürede yok olur giderdi", dedim.

"Servetin öyküsü, pek de gülmece niteliği taşımıyordu. Beni büyüten teyzem, beklenmedik bir zamanda ölmüştü. Çok sarstı bu beni. Meğer onu ne çok seviyormuşum da farkında bile değilmişim. Bunun nedeni, bana gereğinden fazla düşkün olmasıydı galiba. Bu aşırı sevgi ise, bir çeşit baskı gibi geliyordu bana. Teyzem benim çeyizi zengin, ev işleriyle uğraşmasını seven, dikiş diken, yabancı dil bilen, davetler yapan bir 'sosyete kızı' olmamı ve tabiî kısa zamanda da bir 'sosyete erkeğini' bulup evlenmemi isterdi. Ben bütün bunlara tepki gösterirdim. Tepkim çoğu zaman çok sert oluyordu. Zaman zaman da tümüyle ilgisiz kalıyordum. Bu teyzemin projelerini altüst ediyordu doğal olarak. Böyle, beni parasal yönden istediği şekilde güvence altına alma telâşı ve heyecanı içinde iken ansızın ölüverdi.

"Can çekişirken, bir doktor reçetesinin arkasına şunları yazmıştı: 'İnsanın bu denli kolay ölebileceğini ben bile düşünememiştim. Seni bırakmak istemezdim. Ama gördüğün gibi bu elimde değil. Seni çok çok öpüyor ve mutlu olmanı diliyorum. Dayına, kardeşlerin için bir ev satın almasını söyledim. Evin, bize yakın olması için çaba gösterdik. Böylece seninkiler de yakınında olacaklar. Ayrıca evin, iki kızın üzerine yazılmasını istedim. Tüm istediklerimi yazabilecek gücü bulamıyorum kendimde. Dayına iyi bak, o da sana iyi bakacak. Dolabımda ne varsa, ayrıca şirketteki yatırımların senindir. Çeyizin bunların dışındadır. Çeyizini dayın verecek sana. Psihiko'daki evi senin üzerine yazacak. Dolaptaki paradan annene 17 bin drahmi verdi, cenaze masrafları için... Senin için... Senin için sevg....'

"Heyecanını yenemediği zaman sözcükleri de tamamlayamamış. Demek gücü yetmiyordu. Ben o sıralarda bir ameliyat için Evangelizmos Hastanesi'nde yatıyordum. Beni eve getirdiklerinde ölmüştü.

"Hem istediğini yerine getirmek için hem de üzüntüme bir tepki olsun diye zaten nicedir tasarladığım Sotiri ile evlenme işini çabuklaştırdım. Bir ölümle bir düğün olayı. Üstelik bu iki olay yetmiyormuş gibi, hem o evden uzaklaşmak isteyen hem de üvey annemin hatırı için bunu erteleyen benimle ilgili beklenmedik bir olay daha oldu.

"Atina örgütü, beni ve Elektra'yı Paris'teki Kadınlar Kongresi'ne görderme kararı almıştı.

"Sotiri buna memnun oldu, ama dayım karşı çıktı. Gitmemi istemedi. Para işini, miras ve çeyiz sorunlarını çözmeden evden uzaklaşmanın uygun olmayacağım söyledi. 'Bu sorunları çözelim, sonra dilediğini yap' dedi.

"Benim politik görüşlerimden tedirgin olması doğaldı. Ama o sıralarda onu asıl ilgilendiren de bu değildi. Daha çok bir tüccar olarak bakıyordu olaylara. Ne denli garip görülürse görülsün, kendi kendisiyle pazarlık yapıyordu. Diyeceğim, kendisini aldatarak bir şeyler elde etmekti amacı sanki."

"Gülmeyin, gülmeyin...." dedim Lela ile Nikitas'a. "Gülmeyin, söylediklerim hayal ürünü değil. Karısı and içirmiş. Bana, miras olarak bıraktıklarından çok daha fazla vermesini istemiş. Ayrıca kardeşinin önerilerini dinlememesini de istemişti. Çıkarına düşkün kardeşi, beni evlât edinmesini engellemişti. Dehşet verici! İğrenç! Burjuvalar sevmesini de bilemiyorlar vallahi. Dayım hep babalık duygularıyla ticarî çıkarları arasında bocaladı durdu. Bu çıkar düşkünlüğü söz konusu bağışlardan kesintiler yapması için de zorluyordu onu sanki."

Bütün bunları gırgıra alarak anlatıyordum. "Çünkü benim için önemli olan kongreydi. Gitmemeyi kabul edemezdim. Bu, burjuva görüşlerine boyun eğmek demekti. Ayrıca böyle bir karar, ilkelerime de ters düşerdi. Sotiri'den aracı olmasını istedim. İhtiyar boyun eğmeye başladı. İçtenliği-

mizi beğeniyordu galiba. Sotiri, çeyiz ve miraslardan hiç hoşlanmazdı. İhtiyar da teyzemin bana bıraktığı altın liraların, senetlerin, tahvillerin, bütün değerli şeylerin kendi koruması altına kalmasını istediğini söyledi.

Bir kerecik olsun merak edip dolaba bakmadık. Oysa içindekileri bankaya koysaydık, onları bizden istemeyecekti."

Lela yerinden fırladı:

"Onları verdin mi yoksa?" dedi, bağırarak.

"Verdim ya... Ve o zaman işte, değerlerinin ne denli büyük olduğunu öğrendim. Ayrıca ona bakması için bir de kadın tuttum. Nea İonia bölgesinden Afroditi adında birini. Babamın kuzeniydi. Her şeyiyle yetkin bir kadın, ama çok mutsuz. İki kez intihara kalkışmış... Tatsız hayatı şanssızlıklarla doluydu. Hastalıklar, fakirlik... Paris'ten dönüşümde Afroditi'yi, yatağında yatan bahtsız dayımın yanında buldum. Sevgili karısının ölümünden sonra o da ölmek istemiş. Tüm bunlar elbette insancıl. Liralara gelince, hiç sözü edilmedi. Sanki anıları bile yok olmuş...

"Dayımı, namus konusunda örnek alınacak bir kişi olarak gören Sotiri bile, burjuvaların tutarsız ve çıkarcı olduklarını savunan görüşümü kabul etmek zorunda kaldı. 'Konu ile daha fazla ilgilenmeyelim değmez. Yapmamız gereken daha önemli şeyler var' diye düşündük. Bu bizim biricik tepkimiz oldu. Zaten kongreden sonra benim politik çalışmalarım başlamıştı. Böyle önemsiz konuları konuşabilecek, tartışabilecek zamanım hiç yoktu. Ayrıca Afroditi'nin evdeki çalışmaları tümüyle yön değiştirmişti. İhtiyarla evlenme kararındaydı ve bunu başardı.

"Afroditi ile evlenmek kararında olduğunu bana açıkladığında acınacak bir haldeydi. Suçlu gibiydi. Vicdan azabı çekiyormuş güya. Notere gidip ev işini bitirmemizi istedi. 'Ama, Tanrı aşkına, bunu ne kardeşim ne de Afroditi duy-

malı....' dedi. Akşam olanları Sotiri'ye söyledim ve villayı dayıma düğün armağanı olarak vermek kararında olduğumu bilirdim."

"Ulan Sotiri, sen de bunu yapmasına izin mi verdin?", diye bağırdı Lela.

"Sotiri bu *'orijinal'* kararımı çok sevdi. Görüşlerini bilirsiniz. İnsan ne denli az varlıklı olursa o denli özgür olur, der."

"Sotiri haklıdır", dedi Nikitas alaycı bir tavırla.

Nikita ve Lela'nın tepkileriyle çok eğleniyordum. Bu küçük gösterimi sürdürdüm.

"Dayım, evden gimeye karar verdiğimi duyunca şaşırdı, biraz da heyecanlandı. 'Bir kedi bile bunca yıl aynı evde kalırsa...' Ama biraz düşününce bunu güzel bir çözüm olarak buldu. Onu zor durumdan kurtarıyordum, beş para ödemeden o eski 'sorumluluklar'dan kurtulacaktı. 'Ne yapalım' dedi yapmacık bir hüzünle. 'Belki de haklısın. Tek bir şapkanın içine iki kafa sığmaz.' Böylece, karlı bir kış günü, birkaç parça eşyamızı kamyona yükledik ve yeni hayatımıza taşındık.

"İhtiyar ondan sonra kendini tamamen yitirmiş. Karısının elinde oyuncak olmuş. Kadın, kocasının kalan asaletini ve namusunu da kısa sürede yok etmesini bildi. Bir gün beni telefonla aradı: 'Giderken birçok şey götürdün. Teyzenin sana bağışladığı eşyalarla diğer nesneleri istersen bize bırak. Gel notere gidelim, bu işi de bitirelim...' Gitmemek elimdeydi. Hukuken o eşyalar bana aitti ve büyük bir servetti. Acem halıları, buhara halıları, gümüş eşya, antikalar, tablolar... Geçmişle ilişkilerimi tümüyle kesmek kararındaydım. Notere gittim ve Ambelokipoi bölgesindeki ev dahil her şeyi dayıma bağışladım. Tümüyle teyzemin olan ufak tefek şeyleri alıkoydum."

"Bravo. Çok iyi cezalandırmışsın onu", dedi Nikitas o alaycı tavrıyla.

"Beni bağışla Soiri" dedi Lela, "ama kabahati sende buluyorum. Bu servetin çarçur edilmesini desteklemişsin..."

"Anlayamıyor musunuz?" dedim. "Nefret ettiğim ve düşman bildiğim bir dünya ile olan bağlarımı kestim. Burjuva refahı içinde artık yaşamak istemiyordum. Kişiliğimin ölüme doğru gitmesine izin veremezdim. Borç almak için verilen bir güvence gibiydim ve bu duygu beni çok tedirgin ediyordu. Böyle bir pazarlık sonucu kendimi zengin ve mirasçıları olmayan zengin akrabalarımın arasında bulmuştum. Onlar beni kredi almak için verilen güvence gibi gördüler. Cici, kompleksli, yemeğini zor hazmeden, aşırı derecede duygusal bir salon köpeğine dönüştürmek için ellerinden geleni yaptılar. Akla gelebilecek her türlü maddî olanağı verdiler bana. Ama, düşünceden, ilkelerden, kitaplardan uzak kalmam koşuluyla. Liseden bile aldılar beni.

"Para ve kârın metafizik boyutlu tanrı olarak bilindiği o verimsiz hayatta benim yerim olamazdı. Akşamları, can sıkıntılarını giderebilmek için yaptıklarını hiç unutamıyorum. Dayım, karısına paranın parayı nasıl doğurduğunu anlatır ve bulmaca çözercesine 'yatırımlar'dan söz ederdi ona. 'Para güçtür, gerçektir, erdemdir' derdi sık sık."

"Teyzemin körü körüne sınıfsal inancı beni çileden çıkarıyordu. Fakat bu inanç onu da rahat ettiriyordu. 'Dünyamız haksızlık, eşitsizlik dünyasıdır, böyle gelmiş, böyle gidecek.'

"Dayımın annem ve babam için söyledikleri de beni yaralıyordu. Hesapsız hayatları onları 'gündelikçi' yapmışmış. Pire'de Yükleyiciler Birliği'nde çalışan ve ölünceye dek bir türlü memurluğa atanmayan babam hep gözümün önünde. Zaman zaman gönderdikleri 'yardımlara' ölçülü olmayan ilgili öğütlerini de eklerlerdi. 'Zengin olmadıklarını anlamaları gerekir. Göçmeniz, yalın bir hayat yaşamak zorundayız', derlerdi. O denli yalın ki... Babam mezara götürülür-

ken tabutun tahtaları kırılmış, cesedi düşmüştü ve yerden kaldırılmıştı.

"Psihiko'daki evde geçici olarak kalıyordum, o çevreden değildim. Davranışlarım, düşüncelerim, 'egemen sınıfın' ahlâk bozukluğundan etkilendi mi diye de hep kendimi kontrol ederdim. Gençlik yıllarında tuttuğum anı defterim, içimdeki endişeyi vurgulayan özanalizlerle doludur. 'Ben neyim? Ne istiyorum?' Sürekli olarak kendimi kontrol ediyordum. Amacım ne olabilir, ne olmalıdır? Durmadan bunu düşündüm. Kendimi kitap okumaya vermek istiyordum. Geleceği, mutlu günleri hatırlayanlarla birlikte olmak isteğiyle dolup taşıyordu içim. Ama kitap okumak, yasaklar arasındaydı. Komşumuz Eleatis'in okuyup çöp sepetine attığı kitapları alıp gizlice okuyordum. Bergson'dan Kropotkin'e kadar...

"Kendime fazla değer vermektense, değer vermemeyi yeğ tutarım her zaman. Yeteneklerim normal ölçüler çerçevesindedir. Ama yine de gücümü aşan şeyler yapmayı denerim durmadan.

"Duygusalım, hayal gücüm güçlüdür, vicdanlıyım, kolay aldatılabilirim... Tüm bunların bilincindeyim... 'Korkarım sen çok rahat kurban olursun' derdi öğretmenim Paroritis. Haklıydı. Bencillikten gereğinden fazla yoksunum. Gözümün yükseklerde olmaması bundandır belki... Evet.... Üstün olma durumu ile başarısızlık arasındaki fark çok azdır. Bitimde bir aksama, yanlış yerdeki bir nokta ile anlam altüst olabilir. Sanıyorum, kusurlarımı görebilecek denli namusluyum, bu kusurları haksızlığa uğramış üstünlükler olarak göstermeyecek denli de dürüstüm.

"Atina'da toplanan Antifaşist Komite'de, çok fakir bir bölge olan Turkovunia'da yeni yeni baş gösteren faşizm tehlikesi üzerine bir konuşma yapmam istendi. Konuyu tam olarak bildiğimi söyleyemem. Belirsiz sözcüklerle dolu

bir konuşma yaptım. Bir ara, beni dinleyen şakacı, ama öfkeli ve oldukça görgüsüz, Despina adlı bir kadın, kalabalığın arasından geçip bana doğru geldi ve sözümü kesti: 'Nedir bu deminden beri faşizm dediğin? Bize verecek yemeğin var mı? Görünüşe bakılırsa senin karnın tok, üzerinde süsler de eksik değil', dedi.

Haklıydı ve bana güzel bir ders vermişti. O kadının sözleri bardağı taşıran damla olmuştur benim için. Psihiko'yu terk ettim, ama Turkovunia'yı değil. Daha sonra da gerek Turkovunia, gerekse biz, hepimiz, gerçek faşizmin ne olduğunu öğrendik ve birlikte savaşarak Ulusal Direniş dedikleri olayı yarattık."

Daha sözüm bitmiş bitmemişti, Lela yersiz bir soru sordu. Böylece yaratmaya çalıştığım havayı da bozdu.

"Burjuvaziyle ilişkin, Partide eleştirilmedi mi?" dedi.

"Hayır", demekle yetindim. Burjuvaziyle ilişkili olmam bir suç gibi gösterilmişti gerçi, ama bunun dışında hiçbir suç bulunamamıştı.

"Parti burjuva sınıfı ile ilişkisi olan hiç kimseye güven duyamaz", dedi Lela.

"Bırakın şimdi bu tartışmayı", dedi Nikitas. "Konumuz başkaydı..."

Ve burjuvaların arasında kalmamdan mücadelemizin birtakım kazançlar sağlayabileceğini söylemeye başladı.

"Psihiko'daki o muhteşem villa kimsenin kuşkusunu çekmezdi ve orada..."

Sözünü kestim.

"Uzun yıllar yararlandık. İllegal kişiler gizlendi, karnını doyurdu, arşivlerin saklanmasına yaradı. Orada toplantılar da yapıldı... Afroditi'nin gelişiyle işler bozuldu."

"Hiç kuşkum yok", dedi Nikitas. "Ama bu fazla önemli değil. Gazetecilik mesleğine girmenle birçok kişiye yaklaşmak, onları etkilemek olanağım buldun. Etkileyebileceğin

bu kişiler gerçi partimizi destekleyecek kadar ileri gidemezlerdi ama bizim anti-faşist cephemize katılabilirlerdi. Ve Karvunis ile Glinos'un dediklerine bakılırsa, 1935'de Deniz Kuvvetleri'nde Venizelos yandaşlarınca hazırlanan isyanı 'Rizospastis' gazetesinde yazman büyük yankılar yapmış."

"Karıştırıyorsun. Başarı benim değildi. O açıklama ile hiçbir ilgim yoktu. Deniz Kuvvetleri'nin de katılmasıyla hazırlanan Venizelos-Plastiras isyanını, Karvunis'e anti-faşist bir deniz subayı haber vermiş. Ancak Karvunis benim aracılığımla o deniz subayını parti ile ilişkiye geçirdi. (Sanıyorum Zhariadis'in kendisine götürmüş.) Doğrusunu istersen parti organı Rizospastis'in, isyanı, gerçekleştirmesine üç gün kala neden açıkladığını bir türlü anlayamadım."

"Bunu sonradan mı anladın? İnanamıyorum..."

"Bak, dinle. 1935'de salt Venizelos yandaşları değil, Kondilis-Metaksas diktatoryasını kurmak amacıyla Venizelos'a karşı olan gericiler de isyan hazırlıkları içindeymişler. Her iki isyana birden 'faşist ayaklanması' denmesini bugün de kabul edemiyorum. Ama dostum deniz subayının dediklerine göre, hazırlıkların açıklanmasıyla her iki hareket de engellenmiş. Ancak şunu gözönünde bulundurmalı. Venizelos-Plastiras isyanı, subayın dediğine göre, İngilizler'in acemice plandıkları, amacı, bir 'karşı hareketle' demokrasi'ye son vermek ve ordudaki tüm ilerici subayları ekarte etmek olan bir isyanmış. Böylece kendi ajanları olan Kral Jorj'u yeniden tahta çıkarma olanağını bulacaklarmış. Sonuçta zaten bunu başarmadılar mı?"

"Anti-faşist subayın adını söylemekten neden çekiniyorsun! Tahmin ettiğimiz kişi ise bugün artık hiçbir tehlike karşısında olamaz..."

"Evet... Alman denizaltılarının kurbanı oldu..."

"Demek 'Rizospastis' gazetesinin anti-faşist deniz subayı Kosta Papazoğlu idi öyle mi?" dedi Nikitas. "Benim aklım başkalarına gitmişti..."

"Evet Kosta. Elen gençliği bu adı iyice bellemelidir. Yazık ki kendisini tanıma olanağını bulamadınız. Davada üstün bir cesaret gösterdi. Tüm suçları üstlendi. Oysa o ayaklanmanın başı değildi. 'Niki' torpil gemisinin süvarisiydi sadece. Ayaklanma başarısızlıkla sonuçlanınca Askerî Mahkeme onu ve emir subayı Triyirakis'i ölüme mahkûm etti. Yaşça da, rütbece de ondan yüksek olanlar küçük cezalarla kurtuldular. Onlar, pişmanlık duyduklarını bildirmişler çünkü.

"Kosta'nın karısıyla sık sık Donanma Üssü'ne giderdim. Sanık subaylar eski bir savaş gemisine hapsedilmişlerdi. Papazoğlu, ölüm isteğiyle yargılanmasına karşın keyfini ve canlılığını yitirmemişti. Korku içinde olan diğer subaylara takılırdı. Gülüyor, 'ölüm sonrası' tatlı düşler kuruyor, olmayan servetini arkadaşlarına dağıtıyordu. Genç ve güzel karısını kucaklıyor, ölümünden sağlanacak 'maddî ve manevî' faydalarını sıralıyordu. Ünlü bir dul... İnfaz mangasının kurşunlarıyla ölen Venizelos yanlısı bir yiğidin karısı.

"Bir ara bana döndü ve neşesini yitirmeden şunu dedi: 'Katerina, bir gün beni temize çıkaracağını umuyorum. Venizelist bir isyancı olarak bilinmek istemem! Bir gün mezarım başında bir konuşma yapmak durumunda kalırsan, hayatımı kimler için verdiğimi söylemeyi unutma!'"

★
★ ★

Kosta o zaman ölümden zor kurtuldu. Birlikte çalıştığı arkadaşı deniz subayı Volanis kurtulamamış, kurşuna dizilmişti. İnfaz sırasında 'Yaşasın demokrasi' diye bağırmış. Papazoğlu ile diğer bazı deniz subayları, kurtuluşlarını, tüm dünyada ve özellikle Birleşik Amerika ile İngiltere'de Yunanistan'daki infazların durması için yapılan kampan-

yaya borçluydular. Hattâ zamanın hükümeti, Panayi Çaldaris hükümetinin kimi bakanları da infazlara karşı çıkmışlardı. Sağcılar da buna karşı çıkmış, infazların sürmesi gereğini savunmuşlardı. Ölüme mahkûm edilen yüksek rütbeli subaylar arasında General Kammenos, Bakırcis, Vendiris, Vlahoitopulos ve Papastamatiadis de vardı. Hattâ salt 'Demokratik direniş'e mensup olduklarından General Papulas ile General Kimisis de kurşuna dizilmişlerdi. Bu iki generalin suçları, krala karşı olmalarıydı. Çigante ve Sarafis de ordudan uzaklaştırılan yüksek rütbeli subaylar arasındaydı.

Öte yandan, subaylar sürekli olarak yargıç önüne çıkarılırdı. (Skandalis, Grigoriadis, Kaçotas, Vuras gibi.) Bunlara tanınmış politikacıları da eklemek gerekir. (Kafandaris, Papanastasis, Sofuliş, Gonatas, Milonas gibi.) Ayrıca çok sayıda devlet memuru işinden atılmış, birçok yargıç da görevden alınmıştır. Solcu avının sonu gelmiyordu. Gazete ve dergiler kapatılıyor, terör çok ağır bir biçimde sürüyordu. Sağcılar, tüm demokratları yok etmek amacını güdüyorlardı. Bu solcu avını engellemek amacıyla Kosta Papazoğlu anti-faşist çevrelerle anlaşarak bir cephe oluşturmak istedi. Bu arada, Selânik'teki ayaklanmayı önceden Yunan Komünist Partisi'ne haber vermek gerekliliğini duymuş.

Kosta ile ordunun rolü üzerine sık sık konuşurduk. Halk ile ordu arasındaki uçurumun kalkması gereğini savunurdum her zaman. Bu başarıldığı takdirde ülkemiz, yabancı çıkarlarının çatıştığı bir "coğrafya bölgesi" olmaktan kurtulabilirdi. Yoksa bu gidişle biz, Apaçiler gibi yeryüzünde yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdik.

Kosta çok canlı ve iyimserlikle dolu bir insandı. Ama düşünmesini de bilirdi ve bu onun gerçekçi olmasını sağlardı. Bir ara, sanık olduğu sıralarda şöyle demişti bana: "Yaşarsam donanmada kalacak ve 'kardeşliğin' gerçekleşmesine

çalışacağım. Bu kolay bir iş değildi. Halklar uyandıkça, orduların niteliği değişecektir. Uluslararası büyük sermaye, orduların aristokrat bir nitelik alabilmeleri için çaba harcayacaktır. Orduların içinde bulundurulacak bir kast günden güne büyüyecek ve bu kasta dokunmaya kimse cesaret edemeyecektir. Bugün halktan yana olan yüksek rütbeli subaylar bile askerî okul öğrencilerine sınıfsal nefreti aşılamak için ellerinden geleni yapmaktadırlar."

İsyancı subaylar için af çıkınca, Kosta, Halkida'ya sürgün edildi. Fakat o korkusuz bir subaydı, bir yolunu bulur, sık sık Atina'ya gelirdi. Tartışmayı seven, Yunan ve dünya sorunları üzerine yorumlar yapan ve çözüm arayan bizlerin arasında bulunmaktan zevk duyardı.

Hiç unutmam, bir karnaval günü sokağa çıkarken gözlük ve bıyık takmıştı. Aynı gece yollarda rastladıklarımızı durdurtup sosyal ve politik sorular sormuştuk. Halkın "olgunluğunu" ölçmek istedik. Hattâ aşk üzerine sorular bile sorduk. Yazık ki o tehlikeli anket sonuçları pek cesaret verici olmadı.

Metaksas diktatörlüğü sırasında Kosta'yı donanmadan uzaklaştırdılar. O sıralarda diktatoryaya karşı savaşı başlamıştı. Yunanistan'da kalıp saflarımıza katılabilirdi. İspanya'ya gidip faşistlere karşı savaşmayı yeğledi. Savaşın bitimine kadar bir denizaltı filosunun komutanıydı.

Madrid'den bana yazdığı bir mektupta şunlara değinmişti: "İspanya'yı yeğledim, burada daha faydalı olacağıma inanıyorum. İspanya savaşı gerek ülkemiz gerekse dünya barışı için bir dönüm noktası olacaktır. Bu 'müdahale etmeme' kararı neden verildi, anlayamıyorum. Politik bir hata mı, yoksa pahalıya ödenecek ve bilerek işlenmiş bir suç mu!..."

İspanya'dan yazdığı mektupları Fransa yoluyla gönderdi. Son mektuplardan birinde şöyle diyordu: "Savaş yaklaş-

makta. İki taraf boy ölçüşmeye başladı. Çok kötü şeyler olacak ama durgun sular çalkalanacak. Bunun sonucunda, orduda büyük değişiklikler olacak. Bu koşullarda Yunan donanmasında bulunmak isterdim. Nefer olarak bile hizmet edebilirim..."

İspanya'da, bir Ştuka hava akını sırasında az daha ölüyordu. "Barışın düşmanı ve yankesicileri, Alman ve İtalyan faşistler, namuslu demokratik İspanya'ya tonlarca bomba yağdırıyorlar", diyordu bir mektubunda. "Nazik Avrupalı demokratlar ise 'müdahale etmeme' kararıyla onu ölüme itiyorlar. Zaman zaman korkak olmanın yiğitlik olduğunu düşünüyorum. Evet, bu bir garipliktir. Biraz düşün, nedenini anlarsın. İçinden korkuyu çıkarır ve ölümü düşünmeyecek duruma gelirsen, her şey o denli yiğitlikten yoksun olur ki, yiğit olma gereksinmesini hiç duymazsın. Korkmamak çok önemli bir şeydir. Aptallar bunu anlayabilecek duruma gelebilirlerse, mutsuzluklarını azaltabilirler. Bir gün gelir de savaşta öldüğümü duyarsan, -yatakta ölmeye hiç niyetim yoktur- şunu bil ki o ölüm anında, içim neşe ve iyimserlikle dolu olacak. Hattâ ölüm beni gülerken yakalamış olabilir."

Kosta'nın cesaretinin kırılmış olduğu, yılgın olduğu tek bir anını bilirim: Karısının onu aldattığını öğrendiği an. İspanya'ya gitmesinden kısa bir süre önce idi. Bu olay belki Yunanistan'ı terk etmek istemesinin önemli nedenlerinden biri olmuş olabilir. Karısı Teknik Üniversite'yi henüz bitirmişti. Ne burjuva ilkelerine ne de kocasının bağlı olduğu proleterya ilkelerine inanırdı. Rahat bir insandı. Kendi yolunu aramakla meşguldü. Kosta'nın inançları onu hiç ilgilendirmiyordu. Kocasına karşı duygusuzdu, bu Kosta'nın onu daha çok sevmesine yolaçtı. Ayrıldıktan sonra da karısına olan sevgisi sürdü. "Bu aşkımı bir güçsüzlük olarak görme", diyordu Paris'ten yazdığı bir mektubunda. "Hayat

bir savaşımdır, aşk da öyle. Hayat aşkla ancak anlam kazamr."

İspanya'dan sonra Kosta Papazoğlu büyük yük gemilerinde çalıştı. "Önsezişlerinin" Arnavutluk cephesinde gerçekleşmek üzere olduğunu yazdığımda büyük heyecan duymuştu. Yakınları olan kimi subaylardan söz ettim ona yazdığım mektupta. Dostumuz Albay Papastamatiadis Arnavutluk cephesinde Metaksas'ın ölümünü haber aldığında gülmekten katılmış. "Neden ağlarsınız ulan" diye bağırmış ağlayanlara. "Ondan olan korkunuz hâlâ sürüyor mu yoksa? Mezar taşı, üzerimizden kalkıp, zalim hükümdarı uygun olan yere kapatmış daha ne istiyorsunuz? Ölmüş. Bravo, ne güzel haber!"

Kosta ile mektuplaşmam kesilmişti. Alman işgali başladı. Kurtuluştan sonra da ölümünü duydum. Yunan donanmasına katılmak üzere onu Ortadoğu'ya götüren gemi, Alman denizaltıları tarafından batırılmış.

"Son anında da Kosta, acaba iyimser şeyler düşünebildi mi? Düşündüyse acaba neler düşündü?" dedim Lela ve Nikita'ya. Bugün yaşasaydı, kuşku yok, şunu diyecekti: "Gördüğün gibi, çok şanslıyım. Hayal kırıklığına uğramadan bu hayattan göçtüm. Doğrusunu istersen, köpek balıklarına yem olmak en iyisi. Faşistlerden daha az sadisttirler."

"Faşistlerden ve kimi vatandaşlarımızdan", diye ekledi Nikita. "Çekinme, söyle. Böylece Papazoğlu'nun düşüncesine ve anısına daha yakın olursun."

"Her neyse, sanırım Kosta, aldığı karardan izlediği yoldan pişmanlık duyduğunu hiçbir zaman söylemeyecekti."

"Bu noktada, ne Kosta ile, ne seninle ne de doğal olarak sosyalizmle karşı düşüncede değilim. Sosyalizme nasıl gidilir sorunu, tartışma kaldırır. Görüyor musun? Benim üzerimde durduğum konuları bıraktın... Yiğitlik üzerine konuşmaya başladın!"

Sanıyorum Nikita, Kosta gibi cesur kişileri kıskanırdı. Belki de fazla duygusal olmalarını kabul etmekte güçlük çekerdi. Bir gün ona, ülkemizde yiğitliğin çok arttığını söylediğimde, şunu ekledi: "Çok arz ve az talep, fiyatını düşürdü ve şeytanca bir planın uygulanmasıyla da suçlanmış ve yavaş yavaş değerini tümüyle yitirmiştir..."

8

Anna'yı uzun zaman göremedim. Bir yerlere sığınmıştır diye düşünüyor, kendi işlerimle meşgul oluyordum. Bir gün, bir haber saldı bana. Yeni gizlendiği evlerden birinde buluşacakmışız. Bir saat kadar önce yola çıktım, peşimde kimsenin olmadığına emin olmak için tenha yolları tercih ettim.

Yıllardan beri tanışıyormuşuz gibi sevinçle haykırdı:

"Katerina geldi! Katerina geldi!", dedi.

Kim olduğunu tahmin ettim ama daha konuşamadan, Anna'nın gülüşünü duydum, peşinden de iki el beni kucakladı, sonra kız arkadaşına doğru itti.

"Tanıştırmamı da bekliyorsun?" dedi.

Nina'ya sarıldım. Ve "sağ ol" diye mırıldandım. Gülmeye başladı, yüzü parlıyordu.

"Neden bu kadar memnunum biliyor musun?", demek geldi içimden ona. Kendimi tuttum, övmek istemedim. Duygularımı pervasızca açığa vurmaktan, onu pohpohlamaktan çekindim, dalkavukluk yapıyorum duygusunu verebilirdim.

Eşya, tablo, biblo dolu bir odada oturduk. Kahve ile mis kokulu tarçınlı kuru pasta ikram ettiler. Bu arada tasasızca konuşmaya, tartışmaya başladık. Neşeli ve ciddî konular bir arada konuşuldu. Ailemizden söz ederken, işi biraz mizaha çevirdik, süslü sözcükler kullanmaktan da geri kalmadık.

"Nina iyi yanlarımızla da tanısın bizi", dedi Anna.

Ben de işi alaya vurdum.

"Bu entrikacı kızı eskiden beri mi tanırsın, yoksa yeni mi tanıştın? İnsana rahat vermez. Hepimizi sömürür durur."

"Ablam ne güzel de tanıtıyor beni!.."

Kişisel sorunlarımızı konuşmaya başlar başlamaz Nina kalktı, sessizce dışarı çıkmak istedi. Anna onu durdurdu.

"Senden gizli hiçbir şeyim yoktu. İstesen de..."

Konuşmalarından Nina'nın kızkardeşimin bütün gizli çalışmalarından haberdar olduğunu anladım. Sık sık da "amca"dan söz ettiler. Nina onu sürekli övdü.

"Sessiz, rahat bir adam. Çok etkiliyor insanı", diyordu. 'Yenilgide de yengide de tavrını değiştirmiyor. Geçen gün şöyle dedi bana: 'Karım ve oğlumla geçirdiğim süreyi hesaplasam, on ayı geçmez.' Ben buna yiğitlik derim. Aynı kentte yaşamak ve aileni görememek! Her şeyiyle yetkin olan ve seni arayan evine gidememen. Yabancı, bilinmedik evlerde kalmak... Tüm bunlara karşın ne kadar sakin, ne kadar keyifli bir adam! Rahat bir hayat sürmüş bir emekli sanki. Herkesin derdini büyük bir anlayışla dinlemekten çekinmez. Akciğerinin tükenmek üzere olduğunu düşündükçe..."

Anna arkadaşını gururla dinliyordu. Sanki bir yakınını övüyormuş gibi.

"Amca'yı tanımıyorsun", dedi bana, 'Yazık! Bulunmaz bir adam. Gerçek bir devrimci."

Nina kimi açıklamalar yapmaya başladı. Yüksek kademelerde bulunanların hiçbiriyle ilişki kurmamış. Yalnız işgal sırasında, gençlik heyecanını yitirmesine neden olan böyle biriyle bağlantı kurması gerekmiş, üstelik nedenini de bilemeden.

"Övgücüleri hiç sevmem. Övenleri de övülenleri de. Sözünü ettiğim kişinin de iki kusuru vardı. Üstlerine karşı övgücüydü, altlarına karşı kötüydü, büyüklük taslardı.

Onun için yiğittir derlerdi. Olabilir. Hemen her gün beraberdik, ama içiyle dışıyla bildiğim o adamı sevemedim..." diye sürdürdü konuşmasını Nina.

Anna o değersiz liderin kim olduğunu öğrenmek gereğini de duymadı ama.

"Tüm göstericiler yetkin kişiler olamaz. Aralarında kalın kafalıları, terbiyesizleri, hattâ koltuk meraklıları da çıkacaktır", dedi sakin sakin.

"Değersizlerin yüksek kademelere çıkmamaları gerekir ama!"

"Değersizlerin yüksek kademelere kolayca çıkabileceklerini sanmıyorum. Onun için yiğittir diyorlar, dedin. Bu gerçekten yiğittir anlamına gelmez."

"Yükselmen için salt yiğit mi olman gerekir?"

"Kuşkusuz ki hayır. Kabadayılar da genellikle cesur olurlar. Savaşçı cesaretini inancından ve sorumluluk duygusundan alır. Teori ile pratik arasında kimi zaman bocaladığımız oluyor. Bu doğaldır. Salt ölüler hata yapmaz. Bize zarar veren, illegalitenin çok uzun sürmesidir. Dikkati demokrasi konusu üzerinde toplamamızı engelledi."

"Bilemem, sevgili Anna. Ama bu demokrasi üzerine dikkatimizi toplamamız neye benzer bilir misin? Dolapta sakladığımız ve giyinmeye cesaret edemediğimiz güzel bir elbiseye..."

Anna gülümsedi. Arkadaşının eleştirilerinden memnun görünüyordu.

"Yeteri kadar güçlüyüz, hata yapmayız, diyenlerden değilim", dedi gene sakin sakin. "Bu görüşe dayanmak isteyenler, hataları gözardı edenlerdir, bu hataların sonuçlarını gizlemek amacını güdenlerdir. Sürekli olarak söylenenleri tekrarlamayalım. Salt inanç yeterli değildir. Bilgi de gerekli. Devrim için hayatını veriyorsun ve bu devrimin ne olduğunu bilmiyorsun. Bu, başkalarının söylediklerini tek-

rarlamaktır, ezberciliktir! Doğru görebilmemiz için marksist düşünce ve metodolojiye gereksinmemiz var."

"Herkesin kafasına estiğini yapmasına şiddetle karşıyım", dedi Nina. "Ne ki bazı şeyler de beni tedirgin ediyor. 'Bu bizim çizgimizdir. Yukardan geliyor' diyorlar kimi zaman ve tartışma yolunu tümüyle kapatıyorlar. Bu yukardakiler hiçbir zaman hata yapmazlar mı? 'Çizgi' dedikleri şeyin 'aşağıdaki'lerin de karşı görüşlerini, önerilerini, düşüncelerini içermesi gerekmez mi?"

Anna şaşkınlık geçirdi ama belli etmedi. İşgal zamanını örnek olarak gösterdi.

"Alt kademelerle üst kademeler arasında tam bir görüş birliği vardı. Bu gerek amaçlar gerekse taktik konusunda geçerliydi. 'Çizgi' alt kademelerde belirlenir, çeşitli yönetim çevrelerinde tartışılır ve üst kademelerde son şeklini alırdı. Böylece, daha da zenginleşerek ve işlenerek tekrar alt kademelere gelirdi. O dönemde tüm çevrelerde fikir birliği vardı. Üstün halk bilgisi, toplu düşüncenin ürünüdür. Halk türkülerinde, atasözlerinde, halk uygarlığında olduğu gibi. Budur gerçek olan. Halk politikamızı eleştirmeye başladı mı bu bir uyarı zilidir: Dikkat, bir yerde aksaklık var!"

Bu uyarı zilinin uzun zamandan beri çaldığını söylemek istedim. Ama Nina'nın yanında bunu yapmak istemedim. Anılar üzerine konuşmaya başladım. Amacım Anna'nın prestijini korumaktı. Daha Glinos Okulu'nda öğrenciyken, kimi olgun kişilere, öğretmenlere, hukukçulara, gazetecilere, işçilere ve hatta Papastamatiadis gibi askerlere marksizm dersi verdiğini söyledim.

"Bu denli resmî bir dinleyici kitlesine ders verirken kızarıp bozarır, ter dökerdi. Ne ki soyut kavramlar onun elinde ping pong topları gibiydi."

Doğrusunu söylemem gerekirse, o anda Nina'nın eleştirisini övmek geldi içimden, ama bunun tehlikeli olabileceğini düşündüm. Birbirimizi iyi tanımıyorduk. Anladığıma gö-

re kızın parti disiplini üzerine bilgisi yetersizdi. Bizi yenilgiye götüren nedenler üzerine ileri sürdüğü düşünceler, yaptığı yorumlar doğru değildi. Acaba Nikita ile görüşüyor muydu diye düşündüm. Ama hayır, bu olanaksızdı. Anna ile beraberdi. Ve Anna yaptığı yanlışları sabırla teker teker düzeltiyordu.

Bir süre sonra gerek Nina gerek ben, dramatik yenilginin verdiği acıdan, demokratik düzenin gerçekleşmesi uğruna vereceğimiz savaşımızdan duyacağımız mutluluğu konuşmaya başladık.

"Güzel ölmesini bilmek değil, güzel yaşamasını bilmektir önemli olan, Emek ve Demokrasi için yapılan savaşımda önemli atılımlar gereklidir. Ama herşeyden çok, ileri görüşlülük, doğru düşünce ve cephemiz dışında müttefiklere gerek var."

"Tüm bunları zamanında düşünseydik..." dedim.

Anna beni yatıştırmak istedi.

"Çok şey yitirdik, ama halkı ve cesaretimizi yitirmedik" dedi.

"Çok istediğimiz bu düzeni kurmamıza izin verecekleri-ne inanıyor musun?"

"Bunun için izin istemeyeceğiz. Hayat 'yazılı buyruk'larla doldurulamaz. Yumuşamamız sözkonusu olmaz. Hiç kuşkun olmasın."

Anna eski dinamizmini yeniden bulmuştu. İçinde bulunduğumuz durum zordu ama açıktı. Bu da sanıyorum hoşuna gidiyordu.

Nina, saatine baktı ve yerinden fırladı.

"Vay vay..." dedi. "Unutmuşum. Dükkânlar kapanmadan Harilaos'un elbisesini almalıyım temizleyiciden. Yoksa dırdırından kimse kurtaramaz beni."

Yalnız kaldığımızda Anna'ya, kaldığı evin, Nina'nın kendisi için büyük şans olduğunu söyledim. Aynı şeyi düşünüyor o da.

"Kocasını tanısan... Ne kadar iyi insanlar. Bizi içeri almayabilirlerdi. İkisi de devlet memuru, yeni evli, üstelik partili değiller."

"Bak bu sonuncusu çok iyi!"

"Kışkırtmazsan rahat edemezsin. Sana da Nikitas'tan bulaştı galiba bu. Dostunu söyle..."

"Dün seni sordu. 'Kızdan ne haber?' dedi. Tahtakurusunun senden daha zeki olduğunu söylememi istedi sana."

"Öyle mi? Demek ölü tahtakurusu gibi davranalım ve 'enayilerin' yılanı deliğinden çıkarmasına meydan verelim, öyle mi? Çok güzel!"

"Fotini için bir ev bulmasını istedim de... Yine açtı ağzını, yumdu gözünü. 'Partinin beş yüz kadar gizli ev bulundurması ayrıca illegalitenin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için de bir bu kadar daha legal üye hazırlaması gerekirdi', dedi sinirli sinirli. İngilizler'le Amerikalılar'ın, Yunanistan'da bir halk yönetiminin kurulmasına ya da demokrat bir hükümetin gelişmesine izin vereceklerine inandılar. Bu saflıktır. Ülkemizin en büyük düşmanı Amerikan Minotavros'udur. Hatalarımız, onun Yunanistan'a olmadık 'iştahlarla' yerleşmesine yol açtı. Onların amacı bizi de, doğal zenginliklerimizi de yutmaktır. Bunu iyi bilelim. Ayrıca üs olarak kullanacakları topraklarımızdan sosyalist ülkelerle Yakın Doğu'yu tehdit edebilecekler!"

Anna sabırsızlıkla dinliyordu.

"Bu dedikleri yeni mi ki? Sen boş ver buna! Garip şeyler söylemekle yetinen bir adam, o kadar."

Nikita'yı savunmak istedim. Anna ona her zaman haksızlık ederdi. Ama şunu kabul edemiyordum. Mücadelemizden uzak duruyordu, güvenliğini sağlıyordu böylece. İşte bu gözümden düşürüyordu onu. Anna ile Nikita'yı karşılaştırıyordum. Kızkardeşim kısa görüşlü ve dogmatik değildi. Ama ne ki alev alev yanan bir ormanın içindeydi. İçinde

bulunduğumuz kötü durumun önüne geçilebilirdi, bu boyutlara varmayabilirdi. Bunu çok iyi anlıyordu. Ama elleri bağlı beklemiyordu. Yanabileceği tehlikesini göze alarak ateşin içine atılmıştı. Oysa Nikitas mücadeleci değildi, olaylara uzaktan bakmayı yeğlerdi. Ateşe uzaktan bakardı. Felâketi getiren yanlışları kendi açısından saptıyor, buna üzüntü duyuyordu. Bu ateşi yakanların adlarını açıkça söylemekten de çekinmiyordu. Ve tüm bunları, arkadaşlar arasında yapılan görüşme ve tartışmalarda açıklardı. Bunun hiçbir faydası olamazdı tabiî.

★
★ ★

Nina ve Harilaos'la dost olduk. İstediğimiz zaman evlerine gidebiliyorduk. Doğal ki, tadını kaçırmadan. Bir gün o eve gittiğimde Anna'yı tanınmaz bir halde gördüm. Gözleri parlıyordu. Selâm vermeye vakit bırakmadan, hemen söze başladı:

"Ben sana dememiş miydim?", dedi. "Yine seçime gidiyoruz!"

Sesinde çocuksu bir sevinç vardı, büyük bir şenlik başlıyormuş sanki.

"İyiye işaret ya... Dur bakalım...", dedim.

"Şüpheci olma. Çalışmamız gerekecek."

Nina da yanımıza geldi.

"Seçime boş versene sen", dedi. "Önce güzel haberleri söyle Katerina'ya sevinsin."

"Güzel haber mi?"

"Evet, güzel haberlerimiz de var..." dedi Anna.

"Uuuu!..." dedi Nina ellerini sallayarak, olağanüstü şeyler oluyor dercesine.

Anna beni bir koltuğa doğru çekti.

"Otur, rahat et, duyduklarına dayanabilmek için", dedi.

İkisi de geldi önümde dikildi, gözleri faltaşı gibi açılmıştı.

"Bul bakalım."

"Söyle, hadi söyle!"

"Evleniyor musun yoksa vahşi kız!", dedim lâf olsun diye.

Nina'nın içten gelen heyecanı beni şaşırttı.

"Tam üzerine bastın Katerina, bravo!"

Gerilmiş bir lastik gibi yerimden fırladım.

"Gerçek mi? İşletiyor musun yoksa beni?.. İnanayım mı? Evleniyor musun?"

"Evlenme izni çıkarabilseydim öyle olacaktı."

Kollarımın arasına aldım, havaya kaldırdım. Gürleyerek, abartılı sözcükler, sıfatlar söyleyerek heyecanımı gizlemek istedim. Kendisi de aşkını ve mutluluğunu açığa vurmamak için olacak, işi alaya almaya çalışıyordu. Hem delice şeyler söylüyor, hem ciddî konuşuyor, ciddiyeti ve alayı birbirine karıştırıyordu.

"Nasıl söylesem bilmem ki..."

Gerçekten de nasıl söyleyecekti? Sözcükler sanki birdenbire fakirleşmiş, heyecanını aktarabilecek güçleri kalmamıştı. Gökyüzünden söz etti, çiçekler dedi, mücevherat dedi, Nobel dedi, başarılar dedi, insanın gücünü ifade edecek sözcükleri sıraladı durdu.

"Tüm bunlar bir hiçtir benim için", dedi. "Ben de onun gibi çocuk oldum sanki."

"Genç mi? Güzel mi?" diye sordum.

"Alçakgönüllülüğümü yitirmeme mecbur etme beni. Kosta dik duruşludur, elâ gözlüdür, güçlüdür."

"Adı Kosta mı?"

"Eee... Benim de adımın Anna olduğu kadar!"

"Resmini gösterir misin?"

"Kosta'nın fotoğrafı mı?" Bir kahkaha attı. "Sinema artisti mi sandın onu? Savaşçıdır. Bekle, damat elbiseleri, ge-

lin elbiseleri, yanak yanağa ve ellerimizde alyanslarla resmimizi görürsün bir gün elbette... Şimdilik salt 'amca'nın izniyle evlendik."

Doğru dürüst iki söz etmekte çok zorluk çektik.

"Onu çok tanımak isterim", dedim.

"O da istiyor. Ama şimdi olamaz. Ben bile onunla beraber olmaktan korkuyorum. Elle tutulmaz bir rüya gibidir."

"Başınızı sokacak bir ev buldunuz mu bari?"

"El-bet-te. Banyolu, livingroom'lu lüks bir daire! Ulan Katerina, bilmiyormuş gibi yapıyorsun. Açık denizde dalgalarla boğuşan küçücük bir sandalın içinde bulunuyoruz. Zaman zaman bu sandaldan bile yoksunuz. Ama gördüğün gibi, hayat her zaman zafere götürür."

Gölgeleri, hayalleri savdık üzerimizden ve çocukken yaptığımız gibi yüksekte, güneşe bakan pencereye çıktık. Ne ki şimdi 'aile oyunu' oynamıyorduk. Bir an için Anna'nın gözleri yaşardı.

"Bu büyük mutluluğu hak etmek isterdim!" dedi.

Anna, aşk işlerinde de cesurdu. Kabul edilen, alışılagelen şeylerden, yasal formaliteler'den uzak durmak onu hiç korkutmuyordu. Herkesin bu bağı böyle güzel, basit olarak görmesini diledim içimden.

O anda içeri Nina'nın kocası girdi.

"Harilaos'a konuyu açmak yok. Onu hazırlamamız gerekir. Yalnız Sotiri'ye açabilirsin", dedi Anna.

Keyifli bir akşam geçirdik. Gitmeye hazırlanırken Anna birtakım siparişler verdi.

"Seçimde hepimiz çok sıkı çalışmalıyız. Fotini daha sık gelecek sana. Bir daha ne zaman buluşacağımızı haber veririm", dedi.

Sokağa çıktığımda sevinçten uçuyordum. Şarkı söylemek geldi içimden. Dans etmek istedim, bağırıp çağırmak istedim. Sanki âşık olan bendim. Çirkin apartmanlar ara-

sında unutulup kalmış küçücük eski, tek katlı bir evden yasemin kokusu yayıldı etrafa. Gökyüzünde ay. Yolları ve yürekleri gümüş ışığı ile dolduruyordu. Ama herşeyden güzel olan, sevincin kendisiydi. Hiçbir şeyle kıyaslanamaz. İnsanı sakinleştiriyor, karakterini tümüyle değiştiriyor. Ama... Ne kadar sürecek?.. Şimdi iki oldu illegaller, iki kez büyüdü tehlike, iki kez büyüdü korku...

★
★ ★

Anna'yı tekrar görebilmek için çok uğraştım. Onu tek başına görmek, Kosta'yı sormak istiyordum. Bir gün, kaldığı eve gittim, çok keyifliydi.

"Ne söylememi istersin?" dedi gülerek. "Kosta olağanüstü bir insan, bir ozandır."

"Ozan mı?"

"Garibine mi gitti? Ozan, salt kâğıt üzerine şiir yazan değildir. Hayatı şiir yapandır aynı zamanda."

Tumturaklı konuşuyordu, benimle alay edercesine.

"Bu ne hayranlık böyle!"

"Hayranlık değil. Aynen böyle. Hiçbir art düşüncesi yok, insana olan büyük sevgisi... Neden böyle bakıyorsun bana? Çok ciddiyim. Rakipleri de aynı şeyi söylüyorlar onun için. Kendini kabul ettirmek için ünvanlardan yararlanmıyor. Sevgi gücü, ancak bilginlerde görülebilen bir serinkanlılık, ancak mücadelecide varolan otorite, önderlere özgü doğru görüş yetisi... onun önemli silahları işte bunlar..."

Gülmeye başladım.

"Tamam, hapı yuttun kardeşim! Kişiliklerini kusursuz gösteren açıkyürekli sanatçılarla alay eder dururdun, oysa şimdi..."

"Söylediklerim, inançlarıma ters düşüyor demek istiyorsun, öyle mi?"

Keyifle gülüyor, Kosta'nın yetkin kişiliği üzerine konuşanın salt kendisi olmadığını söylüyor, buna inandırmak istiyordu beni.

"Ama tüm bu söylediklerin..."

"Bu söylediklerim, söylemediklerimin yanında hiçtir. Böyle konuşmamın nedeni, alçak gönüllülüğümdür..."

Şaka yapıyormuş gibiydi. Ama ben, yere sağlam basmasını bilen ve iğneli alaylarıyla ünlü Anna'mın karşısında bulunmadığımı iyi biliyordum. Değeri büyük olan bu genç yiğite olan aşkını durmadan yineliyordu.

Ülkemizin yakın geleceği üzerine konuşurken beni büyülemişti. ülkemiz de normal yaşamına kavuşacağı günlerde... onlar da evlerini kuracaklar, gerçek adlarıyla çağırılacaklar, salt seçim, etüd ve manifestolar değil, çocuk ve yemekler de yapacaklarmış...

"Siyah gözlü, saçları örülü bir de kızımız olacak. Bu bir başlangıç olacak. Bunu yarım düzine çocuk izleyecek. Kosta çocukları çok seviyor. Henüz daha sakalı çıkmadan evinden ikide bir kaçıyormuş. Devrim mücadelesi öğrencilik yıllarında başlamış."

"Bunda da birbirinize uygun düştünüz..."

"O, daha onyedi yaşındayken görmüş ilk olarak hapisaneleri."

İlk olarak tutuklanması sırasında başından geçen bir olayı anlattı. Kosta annesini çok severmiş. Akrabaları, onu mücadeleden çekmek amacıyla hapishaneye gitmişler, annesinin ağır hasta olduğunu söylemişler ve pişmanlık dilekçesini imzalamasını istemişler. Çocuk denecek yaşta olmasına karşın bundan çok tedirgin olmuş. Kosta yüzünü asmış. "Annem, onu ne denli sevdiğimi bilir. Ama annem vicdanımın elastiki olmadığını da çok iyi bilir. Bu isteğinizi yaparsam beni dünyaya getiren anama ve sonra da aynı soydan geldiğim köylülere ihanet etmiş olurum."

Kosta, erkeklik çağına gelinceye dek birçok kez hapishaneye girmiş, sürgüne gönderilmiş, Pirgos, Patra, Katuna, İo, Akronafplia, Korfu, Girit, Haydari hapishanelerinde, sürgün yerlerinde bulunmuş... "Bizi hapishanelere kapatanlar, oralarda zamanın bize çalıştığını, kendimizi teorik olarak yetiştirdiğimizi bilseler, bunu hiç yapmazlar", dermiş.

Alman işgali sırasında Akronafplia'da sürgündeymiş. Kraliyet hükümeti Ortadoğu'ya kaçmadan önce, tüm politik tutukluları Almanlar'a teslim etti. Böylece 1941'de Akronafplia'da tutuklu olanlar Haydari kampına nakledildiler. 1943'te İtalyanlar savaşı yitirince, Kosta diğer bazı tutuklularla kaçmayı başarmış ve Ahaiya'da dağa çıkmış. O bölgenin sakinleri yiğitliğini ve insanlığını çok iyi tanıyorlar. Ama o dönemi, aldığı kurşun yaralarından vücudu da iyi ammsıyor. İç savaşta Grammos'ta bulunmuş ve orada da yaralanmış. Arkadaşları ona "fırtına kuşu" derlermiş. Fırtına olduğu yere hemen koşarmış. Yönettiği tümene "çiçek tümen" derlermiş. Savaşçılar tüfeklerinin namlularına çiçek takarlarmış.

Anna çok komik bir biçimde solumaya başladı.

"Çiçek kokusu gelmiyor mu burnuna? Kucak dolusu çiçek taşıdı, barışı süslememiz için."

"Ben kokuyu duyuyorum", dedim. "Ama bakalım diğerleri duyacaklar mı? Barut taşıdı diyebilirler..."

"Nikitas sana kötümserliği aşılamış."

"Kosta ile Nikitas arasında yapılacak bir tartışmayı çok dinlemek isterdim."

"Kosta fazla konuşmaz. Verdiği savaşım, onun eski yetersizliklerimizi ve güçsüzlüğümüzü yenmemizi ne denli içten arzuladığını göstermesi yönünden önemlidir."

"Yumuşak karakterli mi?"

"Kosta mı yumuşak karakterli? Hayır! Yufka yüreklidir, naziktir, adildir. Ama gerektiğinde kendisi için de başkala-

rı için de acımasızdır. Çalışmam sırasında zaman zaman canımı çıkarmaktan hiç çekinmiyor."

"Ustanı buldun demek."

"Meraklanma, elime fırsat geçti mi ben de ona aynı şeyi yapmaktan hiç çekinmiyorum."

Sürekli konuşuyordu, ama ben de ona sürekli sorular yöneltiyordum. Böylece Kosta'nın atalarını da öğrenme olanağı buldum. Ataları bizim atalarımıza benzemiyordu. Bizimkiler Anadolulu tüccar, ozan, öğretmendi ve yaşamlarını bolluk içinde geçiren kişilerdi. Oysa onun ataları, çeteci, çete komutanları, sert, kültürsüz, zorlu, üstleri barut kokan insanlarmış. Dedelerinden biri, Panayi, Türkler'e o denli büyük sorunlar yaratırmış ki, ona "Belâlı Yunan" derlermiş. Bu belâlı dedesi, bir gün köyüne yaralı olarak dönmüş. Sağ ayağı kangren olmuş. Eve girer girmez karısına şöyle demiş: "Vasiliki, git baltayı getir." Karısı hemen koşmuş, baltayı getirmiş. Kadın daha ne olduğunu anlayamadan dedesi ayağını yerde duran kalın bir ağaç dalına dayamış ve baltayı indirerek dizinden kesivermiş."

Nina bu arada terastan inmiş, konuştuklarımızı duymuştu.

"Bize 'amca'nın anlattığı iki olayı söylesene Katerina'ya..." dedi.

"Neden sen söylemiyorsun?"

"Başkalarının ondan söz etmesini istemezsin de ondan. Kıskandığından."

Birbirlerine takılmaya başladılar. Anna bir mezura aldı Nina'nın omuzunu ve belini ölçtü. Ona bir kazak örüyordu. (Başkalarıyla birlikte oturup konuşurken elleri hiç durmazdı. Tahta, maden oyardı, örgü örerdi, dikiş dikerdi, resim yapardı.)

"Ben içeri gidiyorum. Siz ikiniz oturur konuşursunuz. Acele bir şey yazmam gerekiyor", dedi.

"Yemek pişirmeyi unutma", dedi Nina. Bugün pilavla İzmir köftesi yapacak. Otur Katerina, beraber yemek yiyelim."

Anna saatine baktı.

"Bir saatte ikisini de yetiştirebilir miyim?", dedi.

"Bir saatte sen ihtilâl bile hazırlarsın."

"Eksik olsun böylesi ihtilâl."

Yalnız kaldığımızda Nina bana Kosta ile ilgili iki olay anlattı. Biri işgal sırasında, diğeri Helınu köyünde geçmiş. Köyün meydanında ötekilere örnek olsun diye bir hain asacaklarmış. Kosta olayı öğrendiğinde, günlerce süren bir çatışmadan sonra dönmüş ve yatmaya hazırlanıyormuş. Gösterilen dokümanlar suçluluğu için inandırıcı gelmemiş ona. Haksızlığı önlemek için hemen atına atlanıış ve gecenin karanlığında dörtnala gitmiş. Hava çok kötüymüş. Yağmur, rüzgâr... Onu tedirgin eden, daha çok köylülerin bu mahkûmiyeti onaylamalarıymış. Kosta halkın sağduyusuna çok saygılıymış. "Çok seyrek yanılırlar" dermiş her zaman. Ayrıca asılmak olayından da tiksinti duyarmış.

Köye geç vakit varmış, hemen ilgilileri uyandırmış, tanıkları çağırtmış ve olayın arkasında kişisel bir hesaplaşmanın yattığını anlamış. Sanıkla bir hemşerisi arasında çözülememiş bir arsa ve aşk sorunu varmış meğer. Gösterdiği yiğitlikler ve yaptığı yararlı işler sonucunda partice kimi yetkiler almış olan köylü, bundan yararlanarak hemşerisini cezalandırmak istemiş.

Gün ağarmadan Kosta sanık olarak gösterilen köylünün suçsuzluğunu kanıtlayacak tüm dokümanı elde etmiş. Bunun üzerine partili arkadaşı suçunu itiraf etmek zorunda kalmış. "Kabahatliyim, darağacını benim için kurun!", demiş.

Kosta şu karşılığı vermiş: "Değersizmişsin Haralambi. Çok alçaldın. Partide kalma onurunu yitirdin. Köyün parti komitesi durumunu araştıracak ve son kararı halk mahke-

memiz verecek. Asılma olayı insanı doğru yola getirmez, ancak bizi ortaçağa götürür. Bizim için erdem ve adalettir önemli olan."

Diğer olay iç savaş sırasında geçmiş. Savaşın zor bir anında Onuncu Tümen gece yürüyüşü yaparak iki bin metre kadar yükseklikte olan Kaymakçalan bölgesini tutacakmış. Kış tüm şiddetiyle sürüyormuş. Hayvanlar bile dışarı çıkmak cesaretini gösteremiyormuş. Kaputlar, postallar, kepler, eldivenler, hiçbir şey beyaz ölümden koruyamıyormuş insanı. Askerlerin parmakları donmaya başlamış.

Bir an için, Kosta bir vahşi kedi gibi atından atlamış, mendilini sallayarak şöyle seslenmiş askerlere:

"Dans edelim çocuklar! Dans edelim, şarkı söyleyelim."

Nina bunları, kendisi de yaşamış gibi coşkuyla anlatıyordu.

"Bilmediğin bir kişi için böyle çok konuşulursa onu kime benzetebileceğini düşünürsün. Onu diğerlerinden ayıran 'birşeyler' ararsın. Sanıyorum Kosta'nın karakteri çok sağlam."

"Ve kültürel olgunluk", dedi Nina. "Eleştiri gibi bir şey duydum, onun için, hayran oldum. 1944 Haziran'ında Skarminga köyünde düzenlenen bir toplantıda civar komite başkanları biraraya gelmişler. Kosta toplantıya sorumlu yönetici ve konuşmacı olarak katılmış. Toplantı köyün okulunda yapılmış. Bir ara, radyo yayınını izleyen görevli gelmiş ve 'çok önemli' bir haberi içeren bir bülten getirmiş. BBC Radyosu'nun bildirdiğine göre Lübnan'da anlaşma imzalanmış. BBC Radyosu yorumcusunun yaptığı açıklamaya göre anlaşmayı tüm temsilcilikler, bu arada EAM'ın da temsilcisi imzalamış, böylece Yunanistan'da ulusal birlik sağlanmışmış. Ayrıca anlaşmanın koşulları da açıklanmış."

"Toplantıdakiler çok sevinmişler. Gelen haberden salt Kosta heyecan duymamış, bülteni defalarca okumuş ve şunları söylemiş:

'Arkadaşlar, çalışmalarımızı sürdüreceğiz. Ondan önce, aldığımız radyo haberi üzerine birkaç söz söylemek istiyorum. Köylerinize ve parti örgütlerine dönünce Lübnan anlaşması üzerine konuşmakta acele etmeyin. Bu konuda Pelaponez Parti Bürosundan açıklayıcı bilgi beklemek zorundayız.'

'Neden böyle sakınganısınız, Lübnan anlaşması neden keyfinizi kaçırdı?' diye sormuşlar.

'Bilemiyorum', diye cevap vermiş. 'Londra radyosu metni değiştirmemişse ve anlaşmanın metni, okuduğum metinse Lübnan anlaşması yanlış bir anlaşmadır. Güç dengesi gözönüne alınmamış, uğrunda savaştığımız isteklerimiz gözardı edilmiş. Diyeceğim, bu anlaşma bizim için zararlıdır."

Nina'nın gözleri sevinçten parlıyordu, benim de öyle. Hemen Anna'nın çalıştığı odaya fırladım ve Kosta için yaptığı övgülerin 1944'te Skarminga'da gösterdiği olgunluk ve politik cesaretin yanında eksik ve renksiz kaldığını söyledim.

"Kosta Nikita'ya benzemez", dedi Nina'nın bu olayı anlatmasına hoşnutsuzluğunu belirterek.

Sanıyorum Anna, Kosta'yı acele ve heyecanlı yorumlardan korumak istemişti, yoksa kendisi de bu konudaki görüşünü açıkça söylemekten kaçınmayacaktı.

★
★ ★

Güzel bir gün geçirmiştik, tartışmayı başka bir gün sürdürmeye karar verdik. Tekrar gittiğimde Anna keyifsiz ve dalgındı. Sürekli olarak saatine bakıyor, pencereye gidiyor, dışarıyı endişe ile gözlüyordu.

"Birini mi bekliyorsun?", diye sormak zorunda kaldım.

"Harilaos ile Nina'yı bekliyorum" dedi. "Geç kaldılar. Bir

işe gitmemiz gerekiyor. Aksilik... Seni de buraya kadar boşuna getirttim. Neyse azıcık olsun birbirimizi gördük..."

Benden kurtulmak istediğini anladım, ama "hadi git" diyemiyordu. Kalktım. Beni uğurlamak için yanıma geldi. Heyecanını gizlemek istercesine elbisemdeki tozu silkmeye başladı.

"Bak, az daha unutuyordum, yarın Fotini'yi görürsen, Sağır ile randevu ayarlamasın, gerek kalmadı. Sorunu ben çözeceğim", dedi.

"Başımın etini yedin bu 'Sağır'la temas kurmam için. Şimdi ne oluyor? Yapmamı söylediğin işi çok beğenmiştim. Fotini ile ilgilenmek ağır geliyordu bana..."

"İştahını sakla. Yakında sana çok daha ilginç bir görev vereceğiz. Gazeteciliğe yeniden dönersin belki. Demokrat Ordu'yu desteklememiz gerek."

Kapıyı açmak üzereydim, birdenbire Nina ile kocası girdiler. İkisi de neşeliydi. Anna yanlarına koştu.

"Nihayet gelebildiniz..." dedi.

"Neden", dedi Harilaos keyifli. "Kuşkun mu vardı? Herşey yolunda..."

Bana döndü iltifatlara başladı.

"Yazık, beraber olamayacağız. Anna söyledi mi? 'Kasa soygunu' girişiminde bulunmak üzere yola çıkıyoruz."

Anna dudaklarını ısırdı. Harilaos tecrübesizdi, biraz da gizli kalması gereken bir çalışmayı açıklamıştı. Yakını olan güvenilir kişilere bile açıklanmaması gereken bilgileri patatadak açıklaması büyük tedbirsizlikti.

"Bak, sen defterden silindin, bunu iyi biliyoruz", dedim Anna'ya dönerek. "Bu adamlardan ne istersin?"

"Görüyorsun ya, bizi sömürüyor. İyi ki sen gözümüzü açtın."

"Hepiniz düşüncesizsiniz..." dedim.

"Beni de işe aldılar" dedi Harilaos gururla.

Bu çiftin salt illegal kişileri barındıracak "temiz" bir evleri ve çalışmalarını rahatça sürdürecek bir arabalarının dışında bir başka şeyleri daha vardı: Yiğitlik ve onur... Ne denli zor ve tehlikeli işlere girişseler, gene de onunla başa çıkmayı başarıyorlardı. Hiçbir zaman yarı yolda durmadılar, gerilemediler. İkisi de korkusuzdu, Anna ile benzerlikleri vardı. Aşırı cesaretleri onlara hiçbir zaman zarar vermemişti. En önemlisi de, poliste dosyaları yoktu. Bundan başka, "saf kan milliyetçi" olarak tanınan bazı kişilerle de ilişkileri vardı. Bu adamlara karşı kendimi borçlu gibi hissediyordum. Nina bunu sezmiş olacak ki,

"Neden be Katerina kendini borçlu gibi hissedersin?", dedi. "Sana rüşvete benzer bir şey mi verdik? Tümümüz aynı amaçla savaşıyoruz, aynı tehlikelerle karşı karşıyayız. Böyle düşünmekten vazgeçmen gerek."

O gün dostlarımın evinden rahat ayrıldığımı söyleyemem. O "kasa soygunu" girişimi beynimi kurcalıyordu. Harilaos bunu tahmin etmiş olacak, sabah erkenden telefonla aradı beni, rahatlatmak istedi.

"Dünkü 'eğlence' çok ilginçti. Bir araya geldiğimizde birbirimize anlatacağımız güzel dedikodular var", dedi gırgırla.

Bir araya geldiğimizde "kasa soygunu"ndan hiç söz edilmedi. Daha sonra, bir gün Anna olanları anlattı. "Amca"yı kaldığı evden kaçırmayı planlamışlar. O evin çevresinde polis dolaşmaya başlamış çünkü. Dost karı-koca, "kaçırma" koşullarını yerinde saptamak üzere çalışmalar yapmışlar. Sonuçta "amca" kaçırılmamış, kaldığı evin polisçe gözetildiği anlaşılmış ve hazırlanan planın uygulanmasından vazgeçilmiş.

"Rahatlaman için", dedi Harilaos, "başka yerde randevu hazırladım. Sizi kimsenin şüphelenmeyeceği bir eve götüreceğim. Orada oturur rahatça çalışırsınız."

Bir anahtarlığa takılmış iki anahtar çıkardı ve sallamaya başladı.

"Bil bakalım, kimin bu anahtarlar. Bil bakalım!"

"Nerden bilebilirim?"

"Bir yüksek subaya ait olduğunu söylesem..."

Anna'nın gözleri faltaşı gibi açıldı.

"Nee!.." diye bağırdı ve Nina'ya döndü. "İşletiyor mu beni?"

"Hiç de değil", dedi Nina. "Kuzeni oluyor. Çok iyi kalpli bir ihtiyar. Ancak evini ne amaçla kullandığımızı bilirse hepimizi öldürür, kendi beynini de havaya uçurur."

Anna ikinci kez gözlerini faltaşı gibi açtı.

"Bu kanlı trajedi nasıl oldu da önlendi? Nerede şimdi bu iyi yürekli delikanlı?"

"Uzaklarda", dedi Harilaos. "Geçen gün New York'a gitti. Yirmi günden önce de gelmez. Evinin anahtarlarını bana verdi. Kedilerine yemek vermem ve balkondaki çiçekleri sulamam için. Nasıl, candan bir kuzen değil miyim?"

"Sen bir tanrısın Harilaos?"

"Ne tanrısı, beni bir kızıl şeytan yapmayı başardınız!"

9

Anna'yı ancak arada sırada görebiliyordum. "Amca"nın yanında çalışıyordu. Kosta, başka sorumluluklar üstlenmişti. Seçime güçlü bir sol'la katılabilmek için "müttefikler" aranıyordu. Amaç, parlamentoya girmek, solu legalleştirmek ve halk hareketinin boğulmasını engellemekti.

Nikitas tüm bu çalışmaları mizah konusu yaptı durdu. "Varımızı yoğumuzu sağa sola dağıtıyor, sonra da geri almak için savaşım veriyoruz... Dostlar alışverişte görsün..." diyordu.

Bunları Anna'ya söylediğimde güldü.

"Bırak içini boşaltsın. Ben onu kimi yasal işlerde kullanmaya başladım. Kimsenin başaramayacağı işleri başarıyor. Zayıf noktasını buldum", dedi.

Fotini'nin, Nikita'ya verilmek üzere sık sık bana notlar getirmesinin nedenini anlamaya başladım. Nikitas kafasını sallıyor,

"Küçük şeytan", diyordu, "çevirdiği dolapları anlamıyorum sanıyor. Yaptığı işleri, doğrusu onaylamıyor değilim. Yoksa küçük parmağımı bile oynatmazdım".

Sürekli olarak bana Fotini'yi soruyor, işbirliği yapmak zorunda bırakıldığı bu kızı iyice tanımak istiyordu.

"Dikkatli ol Katerina, dikkatli ol! İskandinav ülkesi olduğumuz sanısına kapılma sakın! Normal sürece girmemize olanak vermeyecekler, bunu iyi bil!"

Anna eve Fotini'yi göndermeye başladığından beri onu yakından tanımaya çalıştım. Dikkatimi çekmişti. Anna

onun için "bize çok bağlıdır" diyordu. İlkelerimize içten, hattâ körü körüne "bağlıymış". Anladığım kadarıyla duygusaldı, inanç sahibiydi, nazikti üstelik. Tepki gösterdiği anlarda bile hemen bir kahkaha atardı. Ama bu kahkahada bir hüzün vardı sanki.

İşgalden önce Trifilia bölgesinin bir köyünden elinde hülya dolu bir bavulla gelmişti kente. Müzik öğrenimi yapmak, besteci olmak istiyormuş. Tüm dünyası müzik portresinin içinde bulunuyor gibiydi. Şarkı söylemeyi büyük bir coşku ile severdi. Bir iki arkadaşıyla birlikte sık sık okuldan kaçarmış. Arkadaşları deniz kabukları toplarken, kendisi rüyada imiş gibi doğadan sesler toplamakla yetinirmiş. Sesleri içinde biriktirir, ısıtır, yaratıcı gücünün onları sanata dönüştürecek anı beklermiş. Yazık ki hayallerini gerçekleştirememiş. Tam kendisini sanata verecekken biri onu sürekli engellemiş sanki.

Köyde ona herkes "kaçık" dermiş. Ona eziyet edenlerin başında annesi gelirmiş. Durmadan döver tüm vücudunu çimdiklermiş. "Günahkâr kız, lânet olasıca! Nedir bu rezalet. Primadonna mı olacaksın? Kardeşlerin bizi utandırmana izin vermeyecekler. Öldürecekler seni, bunu iyi bil!" dermiş ona. Zaman zaman çirkinliğini yüzüne vurur, kalbini kırarmış. "Aynaya bak, çirkinliğini gör. Bütün dünyayı başlık olarak versen gene de bir kocaya varamazsın." Bu ağır sözler, yediği çimdiklerden de acı gelirmiş. Annesinin dediği denli çirkin miymiş acaba? Derisi belki... Ama derisi ne ki?.. Sivilceler bir gün yok olabilir. Ama vücudundaki o yağlar? Papara ve fasulye yemekten vazgeçse zayıflar mı acaba?.. Gözlerine gelince... Gözlerine kimse söz edemezdi. Pırıl pırıldı, güzeldi.

Neden annesi bu denli acımasızdı, üvey ana gibi davranırdı? Bunları düşünür dururmuş. Ama salt ona karşı acımasız değilmiş böyle. Bütün kızlarına karşı böyle davranır-

mış. Büyük kızına özellikle eziyet edermiş. Erkek çocukların uşakları gibiymiş kızları. Üç erkek çocuğu, evin ağaları durumundaymışlar. Keyiflerince hareket ederler, akıllarına estikçe kızkardeşlerini döverlermiş. Onları öldürmeye kalkışsalar bile kimse engel olmaya cesaret edemezmiş. İhtiyar nine Katingo sık sık, "Erkekler keyiflerince yaşamalıdırlar", dermiş. "Kızlar utançtır aileler için. Dünyaya geldikleri günden beri çeyizleri dışında hiçbir şey düşünmezler." Katingo öldüğü güne dek bunu söylemiş durmuş.

Fotini, tüm ezilenler gibi kafasını kullanmasını bilmiş ve iki zafer kazanmış; liseyi bitirmiş ve evini terkederek Atina'ya gitmiş. Babası onu gizlice desteklemiş. Barba Yani kararsız bir insanmış, çok ağır hareket edermiş. Bir ara Amerika'ya gitmiş, kendini eğlenceye vermiş, oradaki insanların yaşama tarzlarını görmüş. Fotini liseyi bitirdikten sonra Atina'ya gitme kararını ona söylemiş, onayını almış önce. "Git, kendini kurtar" demiş babası. Erkek kardeşleri de fazla direnmemişler, gitmesine göz yummuşlar. Ortanca kardeşi, sağ partilerden birinin önemli adamlarındanmış. Kimi yakınlarının yardımıyla kızkardeşinin Çalışma Bakanlığı'na atanmasını sağlamış.

Savaştan önce Fotini bir ressamla tanışmış. Ressam, Devlet Senfoni Orkestrası'nda keman çalarmış. Renk renk gömlekler giyer, boynuna mendil bağlarmış. Atinalı'ymış. Fotini, adamın kendisine gösterdiği ilgiden çok duygulanmış ama yine de bu ilgiyi yadırgamış. Pazar konserleri için ona davetiye verirmiş. Ona, sürekli olarak saatten söz edermiş. Birlikte müzelere, resim sergilerine giderlermiş. Kimi sanatçılarla birlikte Plaka'daki tavernalara giderler, oralarda konuşurlar, tartışırlarmış. Bu arada Metaksas diktatoryasından nefretle söz ederler, sosyal ilişkiler, insan hakları uğruna verilen savaşım, sanat ve aşk konularını konuşurlarmış. Tüm bunları Fotini büyük bir zevkle dinlermiş.

Ve arkadaşı Sakis, konuşmalar boyunca onun elini tutar, hep gözlerinin içine bakarmış. Saf ve duygusal, sanat endişeleri olan bir kız olduğunu, bu yüzden ona büyük yakınlık duyduğunu söylermiş.

Yalnız olarak çıktıkları ilk akşam yağmur yağmaya başlamış. Zapyon Parkı'na girmişler. İkisi de mutluymuş. Mutluluktan yarı sarhoş olarak bir kanepeye oturmuşlar. Sakis onu dudaklarından öpmüş, sevgi ile okşamış. Sonra bir tavernaya gitmişler, uzo içmişler. Fotini'nin yüreği yanmaya başlamış. Bütün gece ve ertesi gün ve daha sonraki gün sürekli Sakis'i düşünmüş, vücudu ürpermeye başlamış. Hayatına girmiş, yüreğini fethetmişti bu genç adam.

Herşey birdenbire olmuş, ona bu denli nasıl bağlandığını anlayamamış bile. Evlilikten de hiç söz etmemiş adam. Kendisi de bir çıkar peşinde koşuyormuş kuşkusu uyanabilir korkusuyla bu konuda bir şey söylememiş sevgilisine. Bir süre sonra savaş başlamış. Sakis'i askere almışlar, Arnavutluk cephesine göndermişler. Fotini hep onu düşünmüş, çeşitli paketler göndermiş. Cepheden döndüğünde eskisi gibi değilmiş, çok değişmiş, bir mücadele ateşi, bir kararlılık varmış sanki içinde. Toplumdan, adaletten söz eder dururmuş durmadan. Geçen günlerle yaşadığımız günler arasındaki farkı söylermiş, insanları bekleyen mutlu gelecekten söz edermiş. Fotini, işte bu konuşmalardan büyülenmiş.

"Bana yarının bu güzel dünyasından durmadan söz et hep" demiş.

Sakis, Marx'ın bir tümcesini söylemiş: "Mozart olabilecek kadar yeteneği olan her çocuğa bu olanak verilmelidir." "Salt böyle bir şey uğruna savaşmak ve ölmek ne güzel şey", diye düşünmüş Fotini.

Bir akşam Sakis randevusuna gitmemiş. İşgal yıllarıydı, herkes korku içindeydi. Fotini, kara kara düşünmeye baş-

lamış. Gece sabaha kadar evin içinde dolaşmış durmuş. "Bu kadar mıydı?" diye düşünmüş ve durmadan gözyaşı dökmüş. "Varsın başka kadına gitsin, yeter ki başına bir şey gelmesin", demiş kendi kendine.

Sabaha karşı, sessiz yolda adımlarını duymuş, koşmuş heyecanla sarılmış ona.

"Nerede olduğunu söylemene gerek yok. Geldin işte, bu yeter bana..." demiş.

"Çocuk olma Fotini", demiş Sakis. "Çok ciddî bir konu üzerinde konuşmamızı istiyorum."

İlk olarak direnme örgütlerinden söz etmiş, özgürlüğünü kazanabilmesi için ulusun ayaklanması, savaşması gerektiğini söylemiş.

"Neden beni bu mücadelenin dışında bırakıyorsun?", demiş Fotini.

Kısa bir süre sonra, çalıştığı Çalışma Bakanlığı içindeki örgütle bağlantı kurmuş. Çocukken yaşadığı zor, acı günler onun mücadele hırsını kamçılamıştı sanki. Bu kadar faydalı olabileceğini hiçbir zaman aklına getirmemişti. Müzik bekleyebilirdi, ama esaret altında yaşayan vatandaşları bekleyebilecek durumda değillerdi.

Sakis, sevgilisinin çalışmalarını gururla izlemiş, ancak fazla ileri gitmemesini önermiş.

"Bu kadarı fazla. Vatan uğruna ölmelisin, demedik!"

Şaka ediyor diye düşünmüş. Ona bu denli cesaret veren kişi böyle konuşamazmış çünkü.

Zorla Almanya'ya gönderilecek Yunan işçilerinin listeleri olayında Fotini çok önemli bir rol oynamıştı. Savaşçı arkadaşlarının hayranlığını kazanmıştı bu yüzden. Arkadaşlarıyla birlikte Çalışma Bakanlığı'na girmiş, arşiv depolarını açmış, işçi listelerini teslim etmişti. Dosyalar, listeler sokağa atılmış, halk tarafından yakılmıştı. "Almanlar işçileri-

mizi ülkelerine gönderemezler! Kahrolsun faşizm!" diye bağırmıştı halk.

Fotini, Bakanlığa ilk girenlerin arasındaymış ve son olarak çıkmış. Almanlar silâhlarıyla Bakanlığa geldiklerinde Fotini içerdeymiş. Sarhoş gibiymiş, ölüme hiç önem vermemiş. Yan kapılardan biri açılmış ve iki el onu içeriye çekmiş, böylece kurtulmuş.

O zamandan beri hayatı tümüyle değişmiş. SS'ler, Gestapo ve işbirlikçiler onu sürekli aramışlar. İllegal hayata atılmak zorunda kalmış ve birçok savaşçı arkadaşı gibi, yasal hayata geçme olanağını bulamamış. Kafasını ve yüreğini allak bullak eden o anlamlı amaç uğruna herşeye katlanmaya hazırmış: "İnsanın insandan sömürülemeyeceği bir toplum"u hayal etmeye başlamış.

Fotini için topladığım tüm bilgileri Nikita'ya açıkladım, bana takılmaya başladı:

"Nerede ise duygusal bir roman yapacaksın kızın hayatını, bak Katerina, pratik bir olaydan hareket ediyorsun, sonuçta hayal gücün seni başka başka yerlere sürüklüyor. İşgal sırasında tümümüz birer yiğittik. Şimdi bu kız tutuklanırsa ne olur, dayanabilecek mi? Bunu söyle bana. Neden surat astın? Salt seni düşünüyorum. Evini biliyor. Adını biliyor..."

★
★ ★

Bir ara, günlük alışveriş için dışarı çıktım, dönüşte kötü bir haber aldım. Fotini'yi yakalamışlar! Fotini'yi mi? Olamaz!.. Nerede? Ne zaman? Nasıl? Haberi getiren kuzeni bu konuda hiçbir şey bilmiyordu.

"Yakaladılar!" dedi ve ağlamaya başladı.

Ben de onunla beraber ağlıyordum. Aklım almıyordu bu tutuklamayı. Heyecan beynimi uyuşturmak üzereydi ki,

birdenbire kafama bir şimşek çaktı sanki. Bu tutuklama sıradan bir tutuklama değildi. Tehlike çok yakınımdaydı. Sonuç çok kötü olabilirdi. Önlem almak zorundaydım. Fotini'nin kuzenini sorularla sıkıştırmaya başladım.

"Başka bir şey? Başka bir şey bilmiyor musun? Herhangi bir ayrıntı?.."

"Bilmiyorum" diyordu. "Nereden bileyim... Ailesi onu tümüyle terk edecek. Kocam da onunla ilgilenmeme izin vermeyecek."

Fotini'nin yakalanmasıyla ilgili ayrıntıları aylarca sonra öğrendik. İnsanın yüreğini parçalayan acı bir hikâye...

O akşamı ressam arkadaşıyla geçirmeye karar vermiş. Erkenden bir arkadaşının evine gitmiş, telefonunu beklemiş. Saat yediye doğru arkadaşı telefon etmiş. Zapyon Parkı'nda buluşacaklarmış.

"Yedi çok erken. Her taraf aydınlık. Sekize kadar sabret. Burada çamaşır yıkıyorlar, sonra ütü yapacaklar, yardım etmek istiyorum", demiş.

"Ütüyü boş ver sen", demiş ressam.

Fotini gülmüş. Sevgilisinin sabırsız olduğunu biliyormuş. Her zaman dediği dedikmiş. Ama bu kez acelesinden hoşlanmış.

"Peki istediğin olsun" demiş. "Ama güzel bir tümcecik söylemezsen telefonu kapatmam."

"Bak, yoldan telefon ediyorum, anlıyorsun."

Anlamaz olur muymuş. Fotini herşeyi anlardı, hattâ telefonun acele olarak kapanmasının nedenini bile.

Neşe ile arkadaşının odasına girmiş, haberi vermiş ona. Giyinmiş, süslenmiş, aynaya birkaç kez bakmış.

"Hadi artık, güzelsin", diye takılmış arkadaşı. Elbisen ne de yakışmış. Zayıfladın da ondan..."

"Saçlarım çok kötü. Yıkandım, yeterince taranmaya vaktim yok..."

Saat tam yedide, Zapyon Parkı'nda; her zaman oturdukları kanepeye gitmiş oturmuş. Karşı kanapede oturan bir çift tedirgin olmuş, yer değiştirmiş. Yeşillikler arasında kuytu bir yermiş. Çevreye güzel çiçek kokuları yayılıyormuş. Fotini mutluymuş. Böyle mutlulukları pek sık yaşama olanağı bulmazmış. Bir şarkı mırıldanmaya başlamış. Kendi buluşuymuş bu şarkı, vakit bulsaymış besteleyecekmiş: "Sevgilimi bekliyorum yeşil bir kanapede..." Saatine bakmış. Yediyi yirmi beş geçiyormuş. Neden gecikmişti acaba? Oysa telefonda acele eden oymuş. Kaldı ki böyle yalnız kalması doğru değilmiş, dikkati çekebilirmiş.

Uzaktan Sakis'i görünce, gözleri parlamış. Acele ile gelmiş yanına tourmuş. Dudaklarını onun dudaklarına doğru götürmüş. O birdenbire kenara çekilmiş.

"Dikkatli ol!" demiş.

Birdenbire beş altı kadar sivil polis belirmiş. Çevreyi tutmuşlar. İkisi kanapenin iki kenarına oturmuş, sevgilileri mengene gibi sıkıştırmaya başlamışlar. Polislerden biri kızı kolundan tutmuş.

"En sonunda buluştuk işte! Hayat rastlantılarla doludur. Yıllardır arıyorduk seni. İşgal yıllarından beri borçlusun bize!.."

Kahkahalarla gülüyormuş. Fotini şaşakalmış. Yüzündeki kan birdenbire donmuş sanki.

"Sakis, bu mu?" demiş polislerden biri ressama samimiyetle ve göz kırparak.

Fotini, donakalmış, yüzünü Sakis'e çevirmiş. O an, kendisinin de söylediği gibi, hayatının en dramatik anıymış. Dünya gözünde yıkılmış sanki. Sakis kafasını yere indirmiş. Ağlamaklı olmuş.

"Neden konuşmuyorsun? Biraz önce Emniyet'ten telefon ederken cesurdun. Şimdi neden böyle duygulandın?" demiş polis alay edercesine. "Neymiş takma adları yoldaşın? Fotini, Maro, Taso, Atina... Ne de çok adı varmış?.."

Kuru bir kahkaha atmış polis. Arkadaşı ikisine de kelepçe takmış.

"Hadi gelin, Emniyet'te söyleyeceklerimiz var. Ve bakın, yolda mesele çıkarmayın. Sana söylüyorum küçük bayan... Çığlık atmak yok! Buralarda yardımına koşacak yoldaş bulamazsın. Anladın mı? Yoksa suratını dağıtırım."

Fotini'de yardım isteyecek güç mü kalmış ki?.. Bu tutuklanma değil, kalbinin ortasına düşen bir yıldırımmış sanki. Ciple giderken polis şefi tatlı bir sesle "öğütlere" başlamış:

"Anlaşabileceğimizi sanıyorum. Sakis'i gördün mü? Çıkarının nerede olduğunu anlamış, polise yardımcı olmuş... Haydi, sen de akıllan, ikinizi de serbest bırakalım. Evlenir, aile kurarsınız. Parti sömürüyor sizleri, bunu anlayamadınız mı? Sizleri polise teslim ediyor, sonra da kurban verdik diye böbürleniyor."

Her türlü maddî ve manevî baskıları uygulamışlar Fotini'ye. Tek bir kişinin ancak ayakta durabileceği bir hücreye kapatmışlar, dövmüşler, falakaya yatırmışlar, üzerinde cigara söndürmüşler, gece sabahlara dek sorguya çekmişler. Yalnız Sakis ile yüzyüze getirildiği zaman acıdan ölecek gibi olmuş. "Konuş!.. Herşeyi biliyorlar!.." demesi öyle acı, öyle acı gelmiş ki...

Sorguyu yapan polisler de öğüt vermişler. "Adamındır o, neden dinlemiyorsun? İyiliğini istiyor..." Fotini ağzını açıp konuşmamış, sorgucuların yüzüne tükürmüş.

"Ateşle oynuyorsun Fotini. Aklını başına toplamazsan kurşuna dizileceksin! Kurşuna dizileceksin!" Bu sözcükler, insanın alnına damla damla akıtılan suyun verdiği büyük acı gibi geliyormuş ona ve bu tehdit ona umut veriyormuş sanki. Çünkü yaşamak umurunda değilmiş artık...

10

Fotini yakalandıktan sonra Nina'nın evine gidiş gelişler kesildi. Kendimi geçici olarak başka şeylere verdim. Kimi özel işlerimle ilgilenmeye başladım. Evimin kiracısını mahkemeye vermiştim. Davayı kazandım. Bu beklenmedik bir sonuçtu. Bu gibi davaları kazanmak çok zordu. Bunu iyi bilen kiracım Bay Konduzis becerikli ve karanlık işlerde parmağı olan bir kişiydi. Yemin etmişti. Ya kararı bozduracak ya da benden öc alacaktı.

İşgal sırasında evime kiracı olarak geldiğinde, aklı başında bir gençti. Ama yine de yapmacık davranışları ve özentili giyinişi beni kuşkulandırmıştı. O günlerde beni ilgilendiren tek şey, evimi kiraya vermek ve ortadan yok olmaktı. Örgütten acele olarak evimi terk etmem direktifi gelmişti. Bunun dışında, Alman Askerî Komutanlığı en iyi odalarımdan birine el koymuştu. Bay Konduzis, gökyüzünden inen bir tanrı gibi geldi bana.

"Almanlar'ın odanıza el koymaları sizi tedirgin mi etti? Ben bir yolunu bulur bu işi temizlerim", demişti. "Fiyatta anlaşırsak bunu yapabilirim. Bilirsiniz elbette, bize yardımcı olacak kişiyi görmek gerekecek... Ve bu gibi işler bugünlerde pek kolay ve ucuz olmuyor..."

Buna benzer konuşma ve tartışmalardan iğrenirim. Ama Almanlar'ın evime el koyma olayının dairemi ucuz kiralama çabasından ileri geldiğini düşünememiştim. Kaldı ki benim için önemli olan, bir an önce ortadan yok olmaktı. Bir süre sonra Bay Konduzis'in nasıl bir insan olduğunu tüm ayrıntılarıyla öğrenmiştim. Yanaklarını ve dudaklarını boyar, Alman subaylarıyla ilişki kurarmış...

Kurtuluştan sonra bu acayip adam ortalıktan yok olmuştu. Aralık savaşından ve İngilizler'in ülkeye egemen ol-

malarından sonra tekrar sahneye çıktı. Ve doğal olarak ortaya çıkışı türn "gerçek milliyetçiler" gibi oldukça tantanalı bir biçimdeydi. Vatan haini komünistlerden zarar gören seçkin bir vatandaş pozundaydı. Sözü her yerde geçmeye başladı eskiden olduğu gibi. Bu seçkin vatandaşa hizmet etmek sözkonusu oldu mu tüm kapılar açılır, hattâ polisteki dosyalar bile gözden geçirilirmiş. Böylece benimle ilgili her türlü bilgiyi almış, bu arada Ulusal Direniş'de görev aldığımı da öğrenmişti. Güzel bir fırsat yakalamıştı. Vatandaşlık hakları kısıtlanmış biriyle başa çıkmak çok kolaydı, beni tavadaki balık gibi oynatabilirdi.

Bir akşam acele olarak avukatının bürosuna gitmem için haber gönderdi. Gittim ve bana hazırlanan tuzağı görmekte güçlük çekmedim.

"Acele olarak gelmenizi istedim, nedeni şu: Bugün öğleye doğru Emniyet'ten geldiler eve ve sizin için bazı bilgiler istediler benden. Dediklerine göre evinizi polise bildirmemişsiniz, ayrıca illegal bir örgüte bağlıymışsınız. Ziyaretime gelen polisin şefini iyi tanırım, onları başımdan atmasını bildim. Öğrendiğime göre önümüzdeki günlerde sizi Emniyet'e çağırarak kimi sorular yönelteceklermiş. Vereceğiniz yanıtlar inandırıcı olursa sizden salt bir pişmanlık dilekçesi isteyeceklermiş, o kadar. Ama sizi sürgüne göndermeleri ve askerî mahkemeye vermeleri tehlikesi de varmış. (Yalancıktan gülmeye başladı.) Bunlarla başa çıkmak kolay mı? Durup dururken başını belâya sokarlar insanın..."

Şöyle düşündüm: Bu söyledikleri gerçek olmayabilir, beni yıldırmak amacını güdüyor olabilirdi. Ama isteseydi bu tehditleri gerçeğe dönüştürebilirdi. İşgal sırasında bile kendimi bu denli güçsüz duymamıştım. Gururumu yitirmeye başladım. Bunu duyurmamak için elimden geleni yapıyordum. Farkına varmadı ve konuşmasının tonunu değiştirmeye başladı.

"Bu güç durumunuzda, kimi yakınlarımın yardımıyla si-

ze yardımcı olabilirim. Ama, ne derler bilirsiniz. Bir el diğerini yıkar... Siz de beni evinizden çıkarma kararınızdan vazgeçmelisiniz. Özellikle parasal yönden güç durumda olduğum bugünlerde. Şunu da söylememe izin verin, mahkemenin kararı, bir skandal niteliğindedir. Tümüyle ahlâk dışı bir yargı. Bu bizim yasalara göre değil, komünist yasalarına göre alınmış bir karardır. Ama aldanmayın. Yargıcın da ne mal olduğunu öğrenmiş bulunuyorum. Size gösterdiği yakınlığın nereden kaynaklandığı belli. Temyize başvuracağız. Kaldı ki savunmanızda kimi boşluklar bulduk. Temyizde tüm bunlar görüşülecek."

Yargıcı tanımıyordum, o da beni bilmezdi. Tek bir şey öğrenmiştim sonradan, işgal sırasında Almanlar kardeşini rehin almışlar ve kurşuna dizmişlerdi. Bu olay kendisinin "şüpheliler" arasına girmesinde önemli bir nedendi.

Korkunç bir öfke vardı içimde. Konduzi'yi sonucun ne olabileceğini de düşünmeden bir solucan gibi çiğnemek istedim.

"Bu söylediklerinizi hiç garibime gitmedi", dedim. "Günümüz adamı olduğunuzu ispatlamış bulunuyorsunuz. Siz nitelikteki insanlar zamanımızın insanlarıdır. Dilediğinizce yararlanın size uygun bugünkü koşullardan."

Öfkesinden yüzü sarardı. Karşı saldırıya geçmek üzere hazırlık yaparcasına dudaklarını ısırmaya başladı. Ve sonra isterik ve falsolu sesler çıkararak bağırmaya başladı. Sesi bir inceliyordu bir kalınlaşıyordu bağırırken.

"Sövmektir bu yaptığınız. Salt bana değil, ülkenin yöneticilerine de sövüyorsunuz. Ve bunu tanıklar önünde utanmadan yapıyorsunuz. Pahalıya ödeyeceksiniz bunu! Yargılanacaksınız, bunu iyi biliniz!"

Öfkeli ve gözdağı verircesine şapkasını alarak gitti. Avukatı, gitmesini engellemek istiyormuş gibi peşinden koştu. Tüm yapılanlar, önceden hazırlanmış gibiydi. Ben de gitmek üzere ayağa kalktım.

"Oturunuz, serinkanlılıkla görüşmemiz gerekecek", dedi avukat. Aracı rolünü oynamak istedi ve yüz altın lira "hava parası" istedi. "Bu, müşterimin isteğidir. Ben seksen beş altını kabul etmesini sağlayabilirim."

"Yani, Bay Takopulos", dedim alaylı. "Fidye mi?"

"Hayır, hayır sevgili bayan! Zor bir durumu daha da zorlaştıracak sözcüklerden kaçınalım. Ben size çok mantıklı bir anlaşma öneriyorum."

"Baskı demek istiyorsunuz, öyle mi? Eşkiya mantığı."

Pervasızca gülmeye başladı.

"Abartmayın. Çok daha fazlasını isteyebilirdik."

"Evin tamamını mı?"

"Neden olmasın?.. Ama ciddî olalım ve sizin de çıkarlarınızı biraz gözetlemeye çalışalım. Burada söylenenlerden anladığıma göre, -ki siz de bunun farkındasınız sanıyorum- temyiz için bir çözüm olmasa gerek. Sizi çok yorar böyle bir durum sevgili bayan. Ne dediğimi sanıyorum anlıyorsunuzdur."

Tartışmayı sürdüremezdim. Kalktım gittim. Yorgundum, tiksinti duymaya başlamıştım. Akrabam olan avukatım Aleksandros Dernis'e gittim. Konduzis'in sözünü ettiği açıkları soracaktım, davalıların temyizde ne yapabilecekleri konusunda bilgi alacaktım. Çok korktu, kararımı değiştirmek ve cesaretimi kırmak için birtakım lâflar etmeye başladı.

"Evet, dava sırasında açık verdiğimiz doğrudur. Zaman aşımı yönünden bir açık. Bununla ilgili olarak bazı girişimlerimiz olabilir. Ama, diğer konuya gelince... Seksen beş altını vermeyi derhal kabul et. Taksopulos haklıdır. Bu senin çıkarına olacaktır. Ben de bu işe bulaşmaktan korkmuştum. Ama İrini başımın etini yedi. Yardım et, yardım dedi sürekli olarak. Bak her ne olursa olsun, beni unut. Sadece Elefteriu ile ilişki kurabilirsin. Odur senin avukatın. Sen beni görmedin, ben seni tanımıyorum..."

Umutsuzluktan gülmeye başladım. En dramatik olayların bile komik yanları oluyor. Birdenbire sadist bir duyguya kapıldım. Paniğe kapılan akrabamın korkusunu arttıracak kimi tedirgin edici haberler verdim ona.

"Bak", dedim. "Evvelce benim arkadaşlığımı isteyen aynı apartmandaki bayanlar bile beni tehdit etmeye başladılar. Daireme gidersem önlem almak zorunda kalacakları haberini gönderdiler bana."

"...Ve bunu gülerek mi söylüyorsun?"

"Ağlayacak mıyım?"

"Üzerlerine gideceğim. Geri adım atmam. Evime gideceğim. Bunlar özel mülkiyetin kutsal olduğundan söz etmiyorlar mı?.."

Dernis tam olarak paniğe kapılmıştı, sesimin tonunu düşürmemi istedi. Korkuyu gülünç duruma düşürmek bir panzehir olabiliyordu. Korkuyordum ve korkutuyordum...

Konduzis'le olan serüvenimi Sotiri ılımlı bir heyecanla dinledi. Şunu söylemekle yetindi:

"Rahatımız, seksen altından daha değerlidir. Altınları bulup kendisine vereceğiz."

Nikitas da aynı düşüncedeydi.

"Şunu aklından çıkarma Katerina. Taktıkları siyah haçla yasak kişiler olarak bilinen 'Hugenots'lar ya da göğüslerine sarı yıldız takılan Hitler Almanyası'nın Yahudileri gibi sömürücülerin ve dalaverecilerin elinde bulunuyoruz."

Borç yaptık, seksen beş altını bulduk ve Konduzi'ye verdik.

★★
★

Ablam odaya girince, saç tuvaletine ve aşırı makyajına karşın, onu gene de çok yaşlanmış gibi gördüm.

"Neden ortalıktan yok oldun Sofi?" diye sordum.

"Ne yapmamı isterdin? Yine işsizim. karaciğer hastalığı da beni fazla tedirgin etmeye başladı. Sosyal Sigortada kayıtlı olsaydım hastaneye gider tedavi olurdum. Oysa biz her zaman askıda gibiyiz."

"Anna da ben de sigortalı olamıyorduk."

"İyi bir doktora görünmelisin", dedim yumuşak sesle.

"Görünmeliyim! Görünmeliyim? Bunları duydukça... Söyler misin, parayı nereden bulacağım?"

"Bir şey yaparız, bulmaya gayret ederiz. Yalnız sen perhize dikkat et. Çok tava yiyorsun."

"Evet", dedi öfkeyle. "Bundan böyle pirzola ve bonfile yiyeceğim! İçim sebze oldu. O güneş görmeyen kat da öldürecek beni vallahi. Anna gittiğinden beri kirayı da ödeyemiyorum. Aylar geçip gidiyor..."

Durumundan ben sorumlu imişim gibi, sanki acısını öfke ile benden çıkarmak istiyordu.

Ona yardım etmek için elimden geleni yapmaya hazır olduğumu söyleyince durum değişti. Dırdırı unutmuş, neşeli neşeli konuşmaya başlamıştı gene. Kollarını sallayarak, sık sık yer değiştirerek, coşkulu, konuşuyordu.

Sofi elli yaşlarındaydı ama, küçük bir çocuk gibiydi hâlâ, olgunlaşmamıştı. Çok alıngandı. Üstünlükleriyle kusurları birbirine karıştırırdı. Hem bulutlarda yürür gibiydi, hem de bir bardak suda boğulurdu sık sık. Yalınç şeyleri bileşik, bileşik şeyleri yalınç yapıverirdi. Ve her işinde bir terslik olurdu. İki erkekle evlendi, koca sahibi olamadı. Dört çocuğu oldu, hiçbiri yanında kalmadı. Köklü bir burjuva kızı gibi öğrenim gördü, Fransızca, piyano, şarkı öğrendi, ama şimdi cahil bir gündelikçi gibi çalışıyordu.

İlk kocası, Evlambios, bir sigorta şirketinin müdürüydü. Aynı zamanda kendisinin de işvereniydi. Kocası, yaşça daha büyüktü ve onu çok kıskanırdı. Kendini kabul ettirmek için zorbaca baskılar yapmaktan da çekinmezdi. Bu nedenle durup dururken olaylar çıkarırdı. Ama kendine gelince

de pişmanlık duyar, ağlar, içi içini yerdi. Sonra da herşeyi unutmasını, piyanonun başına geçip "Ay Işığı Sonatı"nı çalmasını veya "Madame Butterflay"dan bir arya söylemesini isterdi. Kendisi de korkudan, tüm isteklerini yerine getirirdi çoğu zaman.

Üç çocukları oldu. Biri ölünce ev cehenneme dönmüş. Kocası gece yarısı uyandırırmış kendisini, duygusuz olduğunu, çocuğu toprağın altında çürürken, kurtlar o güzel gözlerini kemirirken, uyumaması gerektiğini söylermiş. Zamanla belki düzelir diye umarken Evlambios'un sinir krizleri daha da çoğalmış. Erkek kedileri bile kıskanmaya başlamış. Bürosuna giderken kendisini ve çocuklarını eve kapatır, üstlerine kapıları kilitlermiş, yanlarına da, yaptıklarını izlemesi için, yaşlı bir kadın bırakırmış. Ama öğleyin eve döner, kuş sütüne varıncaya dek çeşitli yiyecekler getirirmiş. Ona güzel sözler söyler, armağanlar verir, çeşitli vaatlerde bulunurmuş bol bol.

Sofi ise, gerçekten temiz yürekli, hayat dolu bir kadın olduğu için, hemen inanırmış ona, her şeyi unutur, yeniden neşelenirmiş, şarkılar söylermiş, kahkahalarla gülermiş. Ama kocası, gene ansızın değişiverirmiş birden, hoşuna gitmeyen bir sözcük, bir davranış filan bulur, yeniden evin altını üstüne getirirmiş. İşte böyle anlarda evdeki cansızlar bile tir tir titrerlermiş korkudan. Sofi, bir ara onu gerçekten kıskandırmayı da düşünmüş. Bu amaçla tutmuş, kimselere haber vermeden, genç, saf bir üniversite öğrencisi bulmuş. Ama bu şaka, evliliğinin de sona ermesine neden olmuş. Tabiî Sofi'yi çok sarsmış bu olay. Mahkeme kararıyla kendisinde kalan çocuklarına bile bakamayacak durumlara düşmüş. Bu nedenle de, zaten durumu iyi olan kocası derhal çocukları yanına aldırmış ve Sofi'den tamamen uzaklaştırmış onları.

Daha sonra, geçim derdinden çalışmak zorunda da kalmış Sofi. Ne ki, çalışkanmış, namusluymuş ama, pek de be-

cerikli sayılmazmış. Bu yüzden de, karşısına çıkan ilk erkekle yeniden evlenmiş hemen. Tam bir iş adamıyla. Yeni kocası Yani, bir garajda teknisyen olarak çalışırken, becerikliliği sayesinde kısa sürede yükselmeyi başarmış, otomobil parçası tüccarı olmuş. Zenginleştikçe çevresine kendisini son derece zeki bir işadamı olarak kabul ettirmiş ama, pek de kültürsüzmüş. Üstelik, o eski "sıradan sosyal durumu"nu da unutmak istermiş hep. Bu amaçla da sürekli "sosyetik" çevrelerle ilişki kurmaya çalışırmış. Zaten Sofi'yle de, sosyeteden biri olduğu için evlenmiş ya. Hattâ, evliliğini ailesinden bile gizlemiş bu yüzden.

Evlendikten sonra da karısının her zaman süslü olmasını, sabah akşam dükkân dükkân gezmesini, terzilerden, güzellik enstitülerinden çıkmamasını istermiş. Her akşam da karısını koluna takar gazino gazino gezermiş, olmadık çılgınlıklar yapar, su gibi para harcarmış. Bütün bunların tek amacı da, çevrenin hayranlığını kazanmak, herkesi kıskandırmak... Nitekim, herkes Sofi'nin bu mutluluğunu konuşmaya başlamış kısa bir süre sonra. "Bu evlilik ilk kocasından çektiği acıları unutturacak ona" diyorlarmış sürekli.

Gerek Sotiri, gerekse ben, bu 'iyimserliğe' pek de katılmamış, benimsememiştik. Yani'nin davranışlarını yadırgıyorduk. Arada bir de olsa, bize gelmelerinden de hoşlanmıyorduk doğrusu. Ama Sofi çok mutluydu. O işgal yıllarındaki büyük açlığa karşın, bu mutlulukla bir de oğlan çocuğu doğurdu.

Daha doğumevinden çıktığı gün de, nedense ortalıktan yok olmuş kocası... Tam iki gün uğramamış eve. Heyecan, bir telâş, bir koşuşma, gözyaşları... Tâ üçüncü günün akşamı, acınacak bir halde dönmüş eve. Sakalı bir karış uzamış, iyice zayıflamış, tıpkı korkunç bir hastalıktan yeni kalkmış gibi.

Kadıncağız çocuğunu emziriyormuş. Hışımla varmış yatağın yanına.

"Orospu!.." diye bağırmış birden. "Günlerdir nerdesin? Söyle!.. Yoksa boğarım seni..."

Kocasının bu korkunç öfkesi, bu dengesiz sözleri karşısında dehşet içinde kalmış kadın. "Tanrım, bu adam ya çıldırmış, ya da sarhoş" diye geçirmiş içinden korkuyla. Ama ikincisine inanmak istediği için de, soğukkanlılığını yitirmemeye çalışarak, sakin, mantıklı, ağır ağır konuşmuş.

"Doğum kliniğinde olduğumu unutacak kadar sarhoş musun yoksa Yani?" demiş sevecen sevecen. "Gene eski arkadaşlarınla mı buluştun yoksa?"

Gerçekten de adamın öfkesi geçivermiş birden, sessizce gitmiş bir sandalyeye çökmüş, üzgün, korkulu, büzülmüş kalmış.

Sütü zehir olmuş Sofi'nin. Hemen kesmiş emzirmeyi, çocuğu aç aç salıncağa yatırmış ve fırlamış kocasının yanına gitmiş, çökmüş. Sevgi dolu sözler söylemiş kulağına pısır pısır. İçkiye dayanamadığını, artık içmekten vazgeçmesi gerektiğini anlatmaya çalışmış.

Bir şizofrenle evlendiğini nerden bilsin... Meğer bir şizofrenle evlenmişmiş..

Kocası, birkaç gün sonra da, bu kez "çocuğu annenin büyüsünden" kurtaracağım diye kadıncağızı bıçakla doğramaya kalkışmış.

Sofi, aklını yitirecekmiş az daha. Gece yarısı, çocuğu kucakladığı gibi, yarı çıplak, karanlık sokaklarda rastgele çılgıncasına koşmaya başlamış. Korkudan sesi de kesilmişmiş. "İmdaaaat!" diye bağırmak istemiş ama, sesi de çıkmamış bir türlü.

Tam sekiz ay, çocuğu kucağında, korkuyla, kapanmış kalmış eve. Üstelik yalnız kocası da değil, bir süre sonra kendisini akıllı sanılan öz kardeşleri de tehdit etmeye başlamamışlar mı? Hasta kocasının servetini ne yapar da ele geçirebiliriz diye olmadık baskılara, oyunlara girişmişler.

Çıkar düşüncesiyle sanki çıldırmış hepsi, bayağılaşmış, hayvanlaşmış. Deli kocayı evin çevresinde dolandırıp, yakışıksız şeyler mi yaptırmamışlar, olaylar mı çıkartmamışlar... Hattâ, sahibi oldukları garaja Almanlar da girer çıkarmış, onlarla da, işgalcilerle de işbirliği yapmışlar, kızkardeşlerine, "Seni Almanlar'a ihbar ederiz, direnişçilerle olan yakınlığını açıklarız" diye tehdit bile etmişler. "Seni de, anamı da SS'lere teslim ederiz" demişler.

Biz Sofi'den yanaydık tabiî. Ama bu gibi durumlarda kimse kimseye yardım edemiyordu. Anna, dağa çıkmasını önerdi ona. Böylece izini kaybettirebilirdi. Ama Sofi, çocuğunu düşünerek, kabul etmedi bu öneriyi. Fakat bir süre sonra kocasından ayrılmış, hattâ çocuğunu ona vermeyi bile kabul etmiş. Bu acılara katlanamayan annesi ise kısa bir süre sonra öldü.

Ne var ki, eski kocası bir gün gene ortaya çıkıverdi birden.

Çocukları için onunla yeniden birleşmeyi de, çaresiz, kabul etti Sofi. Eski kocasına olan duyguları değişmişti, ona bağlanması düşünülemezdi bile. Ama Sofi'de her konuma kolayca ayak uydurma yeteneği vardı. En yakınını da yitirse, bütün servetini de yitirse, yine yaşamını eskisi gibi sürdürebilirdi. Büyük sarsıcı olaylar değil de, küçücük önemsiz olaylardan trajediler yaratırdı yani.

Hayatındaki bu rahatlama çok da uzun sürmedi ama. Kocasından boşandıktan sonra çocuklarının bakımını üstlenen Alman frolaynı, işte o günlerde "O" karanlık ülkesinden geri döndü nedense. Üstelik bu kez, patronunun her türlü isteğine de yanıt veren basit bir mürebbiye de değildi artık. Çünkü şimdi, Yunanistan'ın patronu Almanlar'dı ve kadın bundan yararlanmaya kararlıydı. Gerçekten başardı da. Evlambios bu kez onunla evlendi. Sofi, yine yoksul, yapayalnız, bu kez annesi de yoktu artık, tek başına sokakta kalakalmıştı.

Birkaç aylığına bize geldi. Daha sonra Anna'nın yanına gitti. Anna, onun değerini bilen belki de tek insandır. Öğütlerde bulunacağına birtakım işler verirdi ona. Oysa ben, hâlâ erginleşmemiş küçük bir kızmış gibi, öğütler verirdim kadına. "Şuraya git. Şuraya gitme. Davranışlarını kontrol et. Gelişigüzel konuşma. Süslenme. Taktığın şu küpeleri derhal çıkar", derdim sık sık.

Anna ise, onu kendi yaşam koşullarına alıştırabilmek için çaba harcardı. Sofi de, ona yardımcı olabilmek için canla başla çalışırdı. Kimi zaman ikisi de, yarı aç yarı tok, bir fincan çay, biraz yoğurtla geçirirlerdi günlerini. Ama Sofi, hiçbir zaman yakınmamıştır. Anna'nın bütün isteklerini yerine getirmiştir.

Ama dikkat etmiştim, bana karşı davranışları çok değişikti. Sanki içtenliğime inanmazdı. Armağan ettiğim takıları, hattâ verdiğim cep harçlıklarını alırken bile hep kuşkuluydu ve içindeki kuşkuyu da gizlemezdi. Oysa ben öyle çok seviyordum ki Sofi'yi... Acıyordum. Her zaman kolluyordum onu. Hep yardımcı olmaya çalışıyordum. Ne ki, şu soğuk ve sevimsiz, "erdem" dolu "öğütler verme" huyum yok mu? İşi o bozuyordu işte.

İç savaşın ilk yıllarında Anna, onu bazı işlerinde aracı olarak da kullanmıştı. Fakat sonra araları açıldı. Aralarındaki bütün ilişki koptu. Sofi fikir değiştirmeye başlamıştı galiba.

"Hayat mı bu sizinki? İdeoloji sizi mahvetmiş. Siz dünyayı kurtarmak istiyorsunuz ama, dünya size olan borcunu olmadık nankörlüklerle ödüyor" demişti bir gün Anna'ya.

"Dünyanın bu işte ne suçu var ki Sofi?" demişti Anna da.

"Ne suçu mu var? Açlıktan nefesi kokanlar, komünizm tehlikesinden söz ediyorlar, görmüyor musunuz? Üstlerindeki başlarındaki bitlerden de olacaklar diye korkuyorlar sanki. Bizim mahalleli, dindar bir kadın, geçende, evinin

avlusuna sığınan bir genci polise ihbar etti. Bunlara mı halk diyorsunuz siz?"

"Beyinsiz bir kadının olumsuz bir davranışına bakıp da halkı yargılamaya kalkma sakın. Her gün kurşuna dizilen, işkencelerden geçirilen, zindanlara doldurulan bu çocuklar kimin çocukları peki? Sen hâlâ yakından tanıyamadın mı bu halkı? İşgal yıllarını anımsasana!.."

"O zamanlar başkaydı. Ama şimdi herşey bozuldu, çığırından çıktı. Görmüyor musunuz, bölündük! İdeoloji ulusal bir şey değil. Açlık da, Tanrı'nın gönderdiği doğal bir afet değil. Baksanıza, iyiler için herşey bol, bolluk var. Boşuna çabalarınız, boşuna. Hâlâ ne bekliyorsunuz, vallahi bilemiyorum."

"Hiç bir şey beklemiyoruz. Kendimiz için beklediğimiz bir şey yok. Amacımız, gelecek kuşaklara bırakabileceğimiz bu değişimi gerçekleştirmek."

"Hıh... Hep güzel sözler... Ama bu sözleri söyleyenler de azaldı artık. Bunlara hâlâ inananlarsa daha da az. İnsanlar, baskıdan, terörden bıktı usandı. Geçmişteki yiğitliklerini bile saklamak için gizli bir yer arıyor herkes. Görmüyor musunuz, canlarını kurtarmak için birbirlerini bile ihbar etmeye başladılar. Çoğu da kuyruğunu bacaklarının arasına sokup pısmış. Hâlâ mücadeleyi sürdüreceğiz diyen, sadece sizin gibi birkaç enayi kaldı. Tabiî bilmiyor muyum, bu söylediklerim hiç hoşunuza gitmiyor. Yakışıksız sözler bunlar, ama..."

"Hiç olmazsa bunu anlayabilmişsin."

"Tabiî anlıyorum. Hem de çok iyi. Ama ne ki, içimde gene de bir kaygı var. Ah, o küçük!.. Nerelere gitti? Nerelerde geziniyor acaba? Sonu n'olacak? Yazık, çok yazık!.. Kaldığı yeri haber verse, hemen gidip görmek istiyorum. Öyle çok göreceğim geldi ki..."

★

★ ★

Evimi geri almayı başardım. Hâlâ inanamıyorum. Çok pahalıya mal olmuş bir başarı. Evime yeniden ayak bastığım an, uzun yıllardan sonra vatanına dönen bir gurbetçinin duyduğu heyecanı duydum tıpkı. Hemen o büyük pencerelere koştum. Yedi yıl boyunca evimin önünden geçerken, pencerelere bakar, onlara sahip olanları öyle kıskanır, öyle kıskanırdım ki... Önde iki yanı kavak ağaçlı uzun yol, geride bazen saydam ışıklara boğulmuş, bazen güneşin batarken ardından bıraktığı karanlık sislerin içinde bir şölene dönüşmüş huzur verici bir düş gibi büyük bir kaya parçası, Akropol.

Giderken ardımda bıraktığım eski hülyalarımı, duygularımı bu pencerelerde yeniden bulacağımı ummuştum. Dairemi de tıpkı eskisi gibi, her şey yerli yerinde bulmak isterdim. Ama nerede!.. "Aynı suda iki kez yüzmek olanaksız.." Kendimi yenilemek zorundayım. İşte ilk büyük adımı atmıştım. Evime dönüş, normal hayata da dönüştü aynı zamanda. Seçimler gibi. Bunları düşününce birden bir iyimserlik bürüdü içimi. Şarkı söylemeye başladım. Bir yandan da işe koyuldum. Ama ikide bir ara veriyor, Sotiri'ye, olur olmaz içimi döküyordum. Söylediklerime hiç itiraz etmiyordu ama, o.

Hep;

"Tamam", diyordu. "Yaparız", diyordu. "Satın alırız... Ismarlarız..."

Bir ara, "Hangi paralarla satın alırız, hangi paralarla ısmarlarız?" diye sordum.

"Para mı? Doğru. Bu aptal parasal sorunu hiç düşünmemiştim."

İkimiz de güldük.

"Ama ben bir çözüm buldum" dedim. "Büyük bir sürprizim var. Göreceksin!"

Bu bir mücevherdi. Teyzemden bana miras kalmış, pahalı bir şey. Üzerinde nohut büyüklüğünde iki pırlanta taşı

da olan iki küpe. İki yüz altın liradan fazla değeri olduğunu tahmin ediyorum. Çok mücevher satmıştım ama bunları saklıyordum, değerleri büyüktü. Tam bir burjuva çocuğu olan teyzemin bu değerli mücevherleri niçin kalın kumaştan yapılmış bir torbanın içinde sakladığını hiçbir zaman anlayamamışımdır. Ama ben de aynı şeyi kullandım. Aynı torbada sakladım. Torbamı mücevherlerimden birini satmak zorunda kaldığım zaman ancak hatırlar, gider çıkarırdım.

İşi yarıda kesip hemen gittim, torbayı buldum. Getirdim, içindekileri yatağın üzerine döktüm. Ama pırlantalar yoktu. Her yeri didik didik aradım, yatağın üzerine baktım, torbanın içine elimi soktum, araştırdım. Gidip torbayı gizlediğim dolaba da baktım. Ama küpeler yoktu! Bir türlü inanamıyordum... Aramayı sürdürdüm. Artık ne yaptığımın da farkında değildim galiba, elime ne geçerse fırlatıp atıyordum yere, bar bar bağırıyordum.

Sotiri geldi. Bu kez birlikte sakin sakin, dikkatlice aramaya koyulduk. Dediğine göre, sinirli olduğum için küpeleri bulmakta güçlük çekiyormuşum. Hattâ işi şakaya bile vurdu. Ermiş azizlerden birinin küpeleri bulabilmemiz için yardımcı olabileceğini söylemeye başlamıştı.

"Peki, ne oldu bu küpelere? Yer yarıldı da içine mi girdi?" dedi.

"Hayır, yer yarılmadı", dedim. "Birinin cebi açılmış kuşkusuz".

Ama kimin cebi? Hiçbir sonuca varmamıza yaramayan bir dolu boş kuşkular... İşin içine polisi sokmayı düşünemezdik tabiî... Ümitsizliğe kapıldım. Ağlamaya başladım. Birkaç yıl önce koca bir serveti sokağa atan sanki ben değilmişim gibi....

O anda kapı çalındı. Mirto gelmişti. Sevindim. İçimi dökecek birini bulmuştum.

Ama daha ağzımı açmaya kalmadan, o kucağıma atıldı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"Memo vurulmuş Katerina" dedi.

"Memo mu vurulmuş?"

Aklın alamayacağı bir şey. Ama gerçek. Üstelik ateşkes'e birkaç saat kala vurulmuş. Babası da ailesinden bir yıl boyunca gizlemiş!

Kız, bu acısının öcünü kimden, nasıl alabileceğini, kime karşı gelmesi gerektiğini, kimi lanetleyeceğini bilemiyordu.

"Biz kimseye dokunmadık ki..." diyordu. "Hiçbir şeye karışmadık. Evimizi kurmaktı tek amacımız..."

Ah Mirto! Savaşın mutluluğa saygısı olur mu hiç? Milliyetçi misin, enternasyonalist misin, tarafsız mısın, sormaz...

O geceyi birlikte geçirdik. Sabaha dek Memo'yu andık. Daha yirmi yaşındaydı ve pisipisine yok olup gitmişti. Şimdi bize bağlı binlerce genç de hükümet ordusunda hizmet etmek zorunda kalmıştı. Ama isteksiz katılmışlardı savaşa. Çoğu kez kendilerini bile savunmazlardı. Cephe değiştirmek, "karşı" tarafa geçmek için fırsat kollarlardı hep. Ve bu fırsat çoğu zaman intihar demekti. Memo'nun ölümü böyle olmuştu kuşkusuz.

Konuyu değiştirmek için bile o akşam, küpelerimin yittiğini söyleyemedim. Oysa, mutsuz Sofi'ye yardımcı olabilmek için paraya öyle çok gereksinmemiz vardı ki.

11

Noel' e iki gün kalmıştı. Çok üzgün olmama karşın, çarşıya gidip yakınlarıma ufak tefek armağanlar almak istedim. Kıştı ama, ne bulut vardı gökyüzünde, ne de rüzgâr. Yollarda bayram havası vardı, her taraf süslenmişti. Oyuncaklar, altın, gümüş, mücevherler, bir bayram havası veriyordu kente. Biraz serinlemeye o denli gereksinmem vardı ki... Son zamanlarda düşmanlık da ölçülü olmaktan çıkmıştı, tam anlamıyla kudurmuş kediler gibi saldırıyordu üstlerimize.

Alışverişimiz bittiğinde öylesine mutluydum ki... Yeğenlerim için ilginç armağanlar bulmuştum. Anna ile Kosta'ya da bir düğün armağanı almıştım. Bu yıl ilk olarak Noel'i birlikte geçireceklerdi. Tam eve döneceğim sıra, gözüme uzaktan Anna çarptı. Olacak şey değil. Bu kız... Noel arifesinde, Atina'nın bunca kalabalık ve polis dolu merkezine inmeye nasıl cesaret etmiş Allahaşkına? Konuştuklarımızı anımsadım: "Kovuşturmadan sonra yakalanan pek olmaz. İhbar eden olmazsa, polisin burnu dibinde dolaşsan, yine de yakalanmazsın."

Adımımı hızlandırdım. Ona sürpriz yapmak istiyordum.

"Anna!" diye bağırdım sevinçle, ardından.

Döndü, baktı. Ve donakaldım. Kaç yıl yaşasam, olanaksız, o korkunç bakışı unutamayacağım. Yüzünün rengi maden yeşiline çalmıştı ve sert çizgilerle dolmuştu. Kuru ve ifadesiz bir sesle, Kosta'nın bana telefon edip etmediğini sordu. Niçin bana telefon edecekmiş? Bunu hiç yapmamıştı şimdiye dek. Korkusunu tahmin ettim. Heyecanım daha da büyüdü.

"Sabahtan beri sana telefon ediyorum. Evden çıkacak başka gün bulamadın mı?" dedi sert sert.

Öfkesi beni biraz rahatlatmıştı. Aklıma başka şeyler de geldi.

"Kapıştınız mı yoksa?" diye sordum.

Gözlerini yumdu ve kafasını umutsuzlukla iki yana salladı. Sonra hızla çekti beni, oradan bir an önce uzaklaşabilmek için yürüdük. Kendi kendine konuşuyormuş gibi mırıldanıyordu.

"Tek bir yer kaldı. Orayı da aramamışsa..." diyordu tatlı bir sesle.

"Seninle gelebilir miyim?" dedim.

Çok korktu. Beni istemiyordu.

"Rica ederim Anna", dedim. "İçinde bulunduğun durum..."

"Ne durumu? Hayır! Olamaz!" dedi.

"Hiç olmazsa sen benimle gel. Taksiye bineceğim, seni istediğin yere bırakırım."

Bunu kabul etti.

"Nereye gidiyoruz?" diye sordu şoför.

"Patisia Caddesi" dedim.

Elini sevecenlikle tuttum. Gözlerim dolmuştu. Oysa onun gözleri kuru ve vahşiydi.

"Cesaret Anna, cesaret", dedim. "Umutsuzluğa kapılma."

Başka neler dedim anımsamıyorum. Neler söylemeye cesaret ettiğimi bilemiyorum.

"Kosta'nın benim için ne demek olduğunu sen bile anlayamıyorsun."

Ona sarıldım. İnce vücudu tir tir titriyordu. Birden bana döndü:

"Hamileyim!" dedi. "Karnımda onun çocuğunu taşıyorum."

Dediklerini duyunca yerimden fırlamışım.

"Ço... ço...cuk?.." diye kekelemişim. O yıkım dünyasında bir çocuğun ne demek olabileceğini düşünmüştüm.

Başka bir şey konuşmadık. Trafik sıkışıklığı nedeniyle araba Sturnara Caddesi'nde durunca Anna, şöyle bir çevreyi süzdü, sonra kapıyı açtı ve fırladı. Ardından seslendim:

"Senden nasıl haber alırım?" dedim.

"Akşam Nina'nın evine uğra", dedi.

Gözden yitinceye dek, hüzünü hüzünlü öyle baktım ardından. Annemin bir sözü geldi aklıma: "Ateşler içinde nereye gidiyorsun, mum burunlu kızım?" demişti. Böyle, felâketin kapıyı çaldığı anlarda nedense sağır, aptal, kör gibi davranmak gelir insanın içinden. Olaylarla karşı karşıya gelmekten çekinir. İnanamayacağı kimi avuntular ve umutlarla heyecanına bir yön vermek ister. Olamaz, onu bulacaktır, diyordum içimden. Şimdi bulmuştur. Herşeyi yitirmek tehlikesiyle burun buruna oldukları halde gene de şu anda birlikte hayatın güzelliklerini yaşıyorlardır, kuşkum yok.

Kendimi tutamadım. Saat altıda Nina'nın evine gittim. Girer girmez, çevreye şöyle bir göz attım ve durumu kavradım. Bir şey sormadan, sanki Noel armağanlarını koymak için yer arıyormuşum gibi yaptım. Nina sarıldı bana. Yanakları gözyaşlarıyla ıslanmıştı.

Biraz sonra Harilaos çıktı salondan, onda da garip bir uyuşukluk vardı. Anna'yı merak ediyordum, bir an önce görmek istiyordum onu.

"Daha gelmedi. Yoksa sana telefon mu etti?" diye sordu Harilaos. "Ne telefonu, öğleye doğru onunla karşılaştım. Hem de nerede biliyor musunuz? Emru Caddesi'nde, dükkânların olduğu yerde", dedim.

Söylediklerimin onları rahatlatacağını beklemiyordum. Sustum.

"Konuşsana canım", dedi Nina. "Fenalıklar geçiriyoruz biz burada!"

Her şeyi anlattım. Yalnız çocuğu söylemedim. Nina eski iyimserliğine gene kavuştu. Kahve yaptı. Ama Harilaos durmadan dolanıyordu odanın içinde. Eve sığmıyordu sanki. Bir an, geldi önümüzde dikildi. Ne yapacağını bilemiyordu, durmadan ellerini ovuyor, yüzünü buruşturuyordu.

"Anna ile tam olarak kaçta karşılaştınız?" diye sordu.

"Söyledi ya!" dedi hemen Nina, ve sanki fazla kurcalamaktan korkarmış gibi.

"Yani oniki mi, bir mi, iki mi, ne?" dedi. Harilaos.

"Sanıyorum onbiri geçiyordu. Belki oniki", dedim.

Birbirlerine baktılar, hayal kırıklığına uğramışlardı sanki.

"Neden sordunuz?" dedim ve o anda bir kuşku düştü içime. Karnıma bir iğne batırılmış gibi oldum.

"Buraya gelecek miydi?" dedim. "Ama saatini bilemiyorum. Akşama doğru demişti galiba." Sustum. Kuşkuyla süzdüm onları. Sonra, "Kosta için bir korku vardı içinde..." dedim. "Siz... ne biliyorsunuz?"

Nina'nın dudakları titriyordu sürekli. Harilaos başını bana doğru eğerek konuştu:

"Kosta'yı yakalamışlar!" dedi.

"Anlamadım. Doğru mu? Hayır, hayır olamaz... Anna arıyordu onu..." dedim.

Harilaos başını hüzünlü hüzünlü salladı.

"Onun yakalandığı kesin", dedi. "Ancak..."

"Evet?" diye sordum, telâşla.

Donmuş gibiydi. Yanıma oturdu, sürekli ayakkabılarının uçlarına baktı, ellerini ovaladı durdu.

"Bak Katerina", dedi. "Gizlememiz hiçbir fayda sağlamaz bizlere. Ben Nina gibi kendi kendimi aldatmam. Durum çok ciddî. Saat ikide Anna ile randevumuz vardı. Bu-

luşmamız çok gerekliydi. Gelmedi ve telefon da etmedi. Bu, bir yere kadar hoşgörülebilir. Ama son derece önemli olan ikinci randevuya da gelmedi. Saat dörtte "Amca" ile buluşacaklardı. Kosta'nın zor durumlara düşmemesi için birtakım önlemler alınacaktı. Şimdi anlıyor musun? Saat yedi oldu ve hâlâ görünürlerde yok..."

"Ne... ne...ne... demek istiyorsun?" diye kekeledim.

Göz göze geldik. İçimi büyük bir korku bürüdü, beynim uyuşmaya başladı. Bozguna uğradım.

"Seni anlamakta güçlük çekiyorum Harilaos", dedi Nina. "Anna heyecan içinde. Hastalanması olası değil mi? Ayrıca, telefonu bulamamış olamaz mı?"

"Olamaz", dedi Harilaos. "Anna ne denli üzgün olursa olsun, hata yapmaz. Son nefesini verecek denli hasta olsa bile koşar gelir. Dün gözünle gördün. İlk şaşkınlığı geçer geçmez hemen girişimlere başladı. Tek düşüncesi onu kurtarmak ve 'amca' ile çevresini, yani bizleri korumaktı."

Nina karşı gelmedi, Harilaos'un söylediklerine. Hattâ destekledi onu.

"Hepimizi korudu, ama kendisi için hiçbir önlem almadı", dedi. "Ah! Ne büyük umutsuzluk..."

Yarı baygın bir durumda izliyordum konuşmalarını. Sonra nasıl oldu, imdat diye bağırıyormuşum gibi.

"Bir şeyler yapmalıyız! Bir şeyler!.. 'Amca' biliyor mu bunları?" dedim birden.

"Amca'yı Atina'nın dışında bir eve götürdük, bizden haber bekliyor", dedi Harilaos. "Tüm ilişkilerini kesti."

Bir koltuğun üzerine yıkıldım kaldım. Üşüyordum, dişlerim birbirine vuruyordu. Her şeyi de bulanık görüyordum. Ameliyattan önce narkoz verilmiş hastalar gibiydim. Onlar da susmuştu. Ev bodrum katındaydı, gelip geçenlerin ayak sesleri duyuluyordu. İçimden, yanlışlıkla olsun kapının ya da telefonun çalmasını istiyordum sürekli. Bildik

birilerinin gelmesini, ilgisiz de olsa birşeyler söylemesini öyle istiyordum ki... Bu bekleyiş akşam saat yediden, geceyarısına kadar sürdü. Kalkıp gitmeye karar verdim sonra.

"Fazla beklemekte ne yarar var?" dedim ağlamaklı bir sesle.

O gece hayatımın en kötü gecesiydi diyemem. Böyle söylersem, bundan sonraki geceleri tanımlayacak sözcük bulamam çünkü. Sotiri ve ben gözlerimiz tavana dikili olarak, cezalı gibi yerimizden hiç kımıldamadan sabah olmasını bekledik. Nina'nın telefonu arızalı olabilir diyordum içimden ve kendi kendimi avutuyordum güya. Anna sürekli telefon ediyor ama telefonun açılmadığını görünce, evde bir şeylerin olmasından kuşkulanıyor ve gelmekten çekiniyor, diye düşündüm bir ara. Nina'nın evine gittiğimde saat altıydı. Gece yarısına kadar telefon etmemesinin başka nedeni olamazdı. Aksilik işte! Belki de Kosta'yı bulmuş, mutluluktan evinde kahve içerken göreceğim onu, diye düşünmedim de değil. Güzel sözlerle gönlümü almak isteyecek, "Neler geldi başıma bilemezsiniz", diyecek. "Olduğum yerden telefon etmem olanaksızdı!" "İyi ama", diyecektim ben, "Bana ilk olarak oynamıyorsun ki bu oyunu. Buradaki adamları tasalandırmaya ne hakkın var?"

Anna bize oyun oynamamıştı. Hayır, Kosta'yı aramaya gittiği o son evde polis pusu kurmuş ve onu da yakalamıştı! Üç gün önce Kosta'yı da aynı evde tutuklamışlardı.

★
★ ★

Umutsuzluğa kapılmıştım. Odanın ortasında, ellerim böğrümde, öyle boş boş bakınıyordum. Nereye giderim, ne yaparım? Acaba kim yardımcı olabilir bana? Böyle birini tanıyor muyum? Veya tanıyorum da yorgun belleğim mi onu

bulmama engel oluyor? Sotiri benden daha suskun. Bir ara kalkıyor, heyecanla giyinmeye başlıyor. İşine gidecek. Bağırmak istiyorum: "Beni yalnız bırakma! Herşeyi yapabilecek durumda olduğumu, herşeyi bildiğimi mi sanıyorsun?" dedim.

Telefon çalıyor. Ürperiyorum. Telefonun almacını kaldıramıyorum bir süre. Zil sürekli çalıyor.

"Alo! Evet, benim... Kim?.. 'Amca' mı?"

"Amca" imiş telefondaki. Birden boğazıma, mideme sancılar giriyor. Sesi hüzünlüydü "Amca"nın.

"Çocuğum", diyor. "Felâket! Yatırıldığı hastaneyi öğrenmemiz gerek. Doktorlarla konuş, yalnız olmadığını söyle onlara..." diyor.

Çok heyecanlıyım, gerçekten trafik kazası olduğuna inanmak istiyorum. Trafik kazası tutuklanmaktan daha az korkunç. Telefonu kapatıyor ve safça, söylenenleri anlatmaya çalışıyorum. Hastane... Doktorlar... "Amca"nın söylediklerini Sotiri'ye aktarırken, aynı zamanda da dolaba doğru atılıyor, acele acele giyinmeye çabalıyorum. Amacım, Emniyet'e gitmek.

Sotiri belki de ilk defa bana karşı geliyor.

"Bence bu yaptığın doğru değil. 'Amca' için çok aklı başında bir adam diyorsunuz, buna inanıyorum. Ama sana böyle akılsızca bir şey yapmanı öneremez" diyor.

"Akılllıca şeylerden nefret ediyorum. Duydun mu, nefret ediyorum", diyorum ona.

"Anlamaya çalış. Adam, çalışmalarına hangi yönden başlaman gerektiğini söylüyor. Emniyet'e gitmenin anlamı ne olabilir? Diyeceğim, Emniyet'e gideceksin ve günaydın, ben geldim, Anna'nın ablasıyım, benden korkun, diyeceksin öyle mi? Adamlar nasıl memnun olacaklar bilir misin? Anna'nın ağzından hiçbir şey alamayacaklarına göre ellerine geçen bu fırsatı kaçırmak istemeyecekler ve seni sorulara

boğacaklardır. Tutuklanmasını öğrendiğine göre, onunla ilişkin var ve şimdiye dek kaldığı yerleri biliyorsun. Kuracakları tuzakların farkına bile varmayacaksın, anlıyor musun? Yaşlı bir ana gibi aptal rolünü oynayamazsın da artık. Kim olduğunu çok iyi biliyorlar. Hattâ, seni arıyor olabilirler. Başa çıkamayacaksın onlarla... Ve seni alıkoyarlarsa Anna ile Kosta için kim sağa sola koşacak? Bu tutuklamaları savaşıma dönüştürmek için kim gereken çabayı gösterecek?"

Duygulu konuşmasını dinlerken ağlamaklı oldum. Sotiri nereden buluyordu bu denli inandırıcı sözleri? diye ekledim, konuyu değiştirmek için. "Ama kimi zaman gerekli oluyor."

Emniyete gitmemeye karar verince içime bir ferahlık da geldi. Neden ferahlık? Acaba içten içe Emniyet'e gitmekten korkuyor muydum? Demek kendimden de kuşkulanmaya başladım. Ama korkak olanlar da, olmayanlar da Emniyet'ten çekinirler, korkarlar, bu doğaldır.

Göz ucuyla Sotiri'nin gitmek için hazırladığını gördüm.

"Gitmek zorundayım", dedi. "Basımevinde başladığım düzeltmeleri gidip tamamlamalıyım. Yoksa işçiler işsiz kalırlar. Nikita'ya telefon et. Neden onunla görüşmekten kaçınıyorsun? Yardımcı olabilir belki..."

Heyecanımı tutabileceğimi sanarak telefon ettim. Ama tam Anna'nın adını söyleyeceğim anda kendimi tutamadım, ağlamaya başladım. O da heyecanlandı. Yoksa korktu mu? Tek sözcükle karşılık verdi:

"Anlıyorum."

"Seni görmeliyim, Nikita" dedim.

"Elbette... Ama nerede?" dedi.

"Evimde, ya da evinde" dedim.

Kararsızdı.

"En iyisi kahvede buluşalım", dedi.

"Pek uygun gibi görünmüyor bana. Bak, senin için zorsa..." dedim.

Sesim ağlamaklı çıktı. Biraz daha konuşsam hüngür hüngür ağlayacaktım.

"Haklı olarak sinirlisin. Ama sanıyorum önerim yerinde", dedi.

Karşılık vermedim. Galiba herkes mantıklı düşünmeye başladı artık.

"Bir saat sonra Lela ile birlikte kahvede olacağız" dedi.

"Bir saat?" Korktum, bana bir yüzyıl dedi sanki.

"Evet, Katerina. Bir saat, bildiğin gibi, altmış dakika demektir! Noel arifesinde caddelerden ancak bir saatte geçilebilir."

"Haklısın", dedim ve utancımdan ne yapacağımı bilemedim.

Paltomu giydim, çantamı aldım ve yola çıktım. Taksiler dolu geçiyor, hiçbiri durmuyordu. Boş taksi bulmak imkânsızdı. Halk yollara dökülmüş, Noel armağanları satın almakla meşgul. Hindi, kuzu, tatlı, kurabiye... Noel ağacına takılan süslerden söz ediyor herkes. Yollar hıncahınç dolu. İlk geçen otobüse bindim. Emniyet Müdürlüğü'nün önünde otobüs mıhlanıyor sanki. Bütün katlara öfke ile bakıyorum. En üst katta, birilerine işkence yapıyorlar ve kurbanlarının sesleri duyulmasın diye müzik çalıyorlar...

"Bu kara binaya girmeden önce bütün belleğini silmeye karar vermeyeceksen, mücadeleye karışmaman daha doğru olur..." derdi Anna sık sık. Bunu yakalayıp da çözülenler için söylerdi. Alman işgali sırasında genç bir kız Elektra'ya şunu sormuş: "Neden yanımıza bir zehir hapı almıyoruz? Ellerine düştük mü yutar kurtuluruz." Elektra şu karşılığı vermiş: "Savaşçı son anına dek mücadele etmelidir..." Bizim özgürlüğümüz uğruna Elektra son nefesine kadar yiğitçe savaştı. İlkeleri uğruna özveri ile düşenlere ne mutlu!..

"GOODYEAR" araba lastiği satan iki dükkâna dikkatle bakıyorum. Emniyet Müdürlüğü'nün tam altında. Bir tünel kazıp tutukluları kaçırabilsek... Böyle bir girişimi üstlenecek kimse kalmadı mı? Simana ile Strop'un tankları önünde silâhsız duran beş yüz bin korkusuz Atinalı nerede şimdi? Van Flit'in silâhları mı, yoksa umutsuzluğumuz mu daha korkunç?.. Direnmeyi gerçekleştiren kuşağı diri diri gömdüler. Halk, yaralı ve üzgün, öksüz bırakıldı. İşte bu halkı diriltmekti Kosta'nın amacı. Bir deprem olsa ve bu korku üretme binası temelinden yıkılsa...

"Geç kaldın, merak ettik" dedi Nikita. Fazla gecikmiştim, telâş etmeye başlamışlar. "Gel otur, anlat, ne oldu? Büyük fırtınaları atlattı da tam şimdi işlerin bir sonuca bağlanacağı sırada oyuna geldi ha?"

Çok heyecanlıydı. Herşeyi ayrıntılarıyla anlatmamı istedi. Lela sürekli çevreye bakınıyordu. Sanki Atina'nın bütün hafiyeleri kulak kesilmiş bizi dinliyor.

"Daha yavaş, daha yavaş konuş", diyordu ikide bir de.

Çok ölçülü konuşuyordum. Söylemeyi sakıncalı bulduğum herşeyi atlıyor ya da değiştiriyordum. Çok sevimsiz bir rol üstlenmiştim. Bu yakın dostlarımıza da mı böyle davranacaktık? Bunlara da mı?

"Daha doğal konuş, bir film anlatıyormuş gibi..." dedi Nikita. Ve Lela, onu tamamladı:

"Gizli tertipler peşinde olduğumuz sanısını uyandırırız sonra" dedi.

Bu uyarılar artık sinirimi bozmaya başlamıştı ya, belli etmemeye çalıştım. Beni ilgilendiren tek şey, Emniyet Müdürlüğü'ne tezelden gidebilecek birinin bulunmasıydı.

"Bulacağız", dedi Nikita, "Meraklanma. Bir iki saatte olacak işler bunlar değil bunlar. İyi düşünmek gerekir. Emniyet'e gidecek olan, onlardan biri olmalı, onların dillerini, çevirdiklerini dolapları iyi bilmeli. Örneğin senin gitmen

delilik olurdu. Ne? Bunu düşündün mü? Doğrusunu istersen, kafamdan geçmedi de değil. Söyle bakalım."

Sotiri ile yaptığımız tartışmayı anlattım. "Amca"dan hiç sözetmedim ama.

"Şunu iyi bilmelisin" dedi Nikita, "bu ilk aşamada, politikacıları öne sürmek hiçbir yarar sağlamaz. Sıradan bir polis, başbakandan daha iyi sonuç alabilir, biliyorsun. Birini düşündüm. Aşağılık bir adam ama Emniyet'le ilişkileri var. Buraya gelmeden önce evine telefon ettim, bürosuna telefon ettim. Kayınvalidesine kadar gittim. Yazık ki, üç günlük bir gezintiye çıkmış. Biliyorsun, Noel günlerinde herkes bir yerlere gider."

"Bu arada işkence başlarsa? Onları yok etmeye kalkışırlarsa? Sence bunu yapamazlar mı?" dedim.

"Bak, bu öğüdümü iyi dinle" dedi Nikita biraz çekinerek. "İkisini bir arada düşünme. Bu doğru olmaz. Böyle bir şeyi kendileri de istemeyecekler."

Nikita'nın görüşlerini ilgi ile dinliyordum. Ona göre Kosta ile Anna böyle bir tehlike ile karşı karşıya değillerdi.

"Onları yok etmek işlerine gelmez", diyordu. "Tutuklanmalarını büyük bir olay olarak ortaya atacaklar. Sanıyorum bütün dünyanın ilgileneceği bir politik dava düzenlemeyi tasarlıyorlar. Bu tutuklamaların ardında görünmeyen yerli ve yabancı servisler gizlenmekte bence. Barışın ve seçimlerin gerçekleşmesinden yana olmayanlar..."

Seryiotis olayını anımsadım. Tutuklandıktan sonra o denli işkence görmüş ki, boğulup kurtulmak için çorba kaşığını yutmak istemiş. Seryiotis'i, Zoi Aleksandru kurtarmıştı. Zoi! Zoi! Nasıl da akıl edemedim şimdiye dek onu! Evet, o becerebilir... Tanıdıklarından yardım görebilir. Seryiotis'in karısı da ona koşmuş ve kocasını kurtarmayı başarmıştı.

"Aranızdaki dostluk sana umut verebilecek denli sağlam mı?" dedi. Nikita, ben Zoi'den söz eder etmez.

"Evet!" dedim.

Fırladım, bir telefon kulübesi aradım hemen. Ellerim titriyordu, ahizeyi kaldırırken.

"Zoi, sen misin?" dedim.

"Hayır. Bayan Atina'da değil. Altı gün sonra dönecek", dedi hizmetçisi.

"Altı gün sonra mı?"

Ağlamak üzereydim. Hizmetçi kadına kim olduğumu söylemekle yetindim.

"Peki", dedi kadın. "Sizi hatırlıyorum. Bakın! Yarın bana telefon edebilir. Aradığınızı söylerim. Telefon numaranızı verin, o sizi arar. Hiç merak etmeyin, unutmam" dedi.

"Bu akşam telefon etmesi olasılığı var mı?" dedim.

"Hayır", dedi. "Sanmam. Yarın akşam..."

Bu küçük umut için de ona teşekkür ettim.

Masaya döndüğünde Nikita, Lela'yı azarlar gibi konuşuyordu. Beni görür görmez tartışmalarını kestiler. Neydi acaba tartışma konuları? Bundan böyle sanıyorum herkes kaçacak benden. En yakın dostlarım, akrabalarım, tüm yakınlarım... Elimde değil, gene de tepki göstermek istedim. Bayan Aleksandru'dan söz etttim, onu göklere çıkardım, onunla ilgili öyküler anlattım, gerçek ve uydurma öyküler. Benim için kendini kurban etmeye hazır olduğunu söyledim. Nikita ve Lela'yı hâlâ güvenebileceğim insanların varolduğuna inandırmak istiyordum.

"Yemek yer miyiz?" dedim korku ile.

"Elbettte yiyeceğiz", dedi Nikita. "Aç ve uykusuz kalamazsın. bunun hiçbir yararı olmaz. Kendimize olan güvenin sarsılması da, onlar için büyük başarı olur. Anna şu anda, onlardan korkmadığını ispatlamak için yemek yiyor, uyuyor, herşeyi yapıyor, bunu iyi bil."

"Şarkı da söylüyor mu dersin?" dedim.

"Olabilir", dedi. "Ne denli yürekli olduğunu çok iyi bilir-

sin. Ama biz dışardakiler de savaşımı sürdürmeliyiz. Önümüzde uzun, dik bir yokuş var..."

Lela, kocasının söylediklerinden korkuyordu, apaçıktı bu. Bu tehlikeli olaydan elinden geldiğince uzak kalmak istiyordu.

★
★ ★

Bu denli kara bir Noel anımsamıyorum. Tutuklamayı öğrenen bütün akrabalar, dostlar ortalıktan yok olmuştu. Ne duymak ne de bilmek istediler olanları. Koleraya tutulmuş gibi tecrit edilmiştik. Kardeşlerimiz bile bizimle bir araya gelmekten kaçınmaya başladılar. Ancak çekine çekine telefon ediyorlardı, arada bir. Seslerinden kendilerini ele verecekler diye korkuyorlardı sanki. Yalnız Nina ile Harilaos arada sırada bizi arabalarıyla gezdirmek istediklerini söylediler. Ancak onları korumak gerektiğine inanıyordum.

"Ben de sizlerle beraber olmak isterim... Ama... Bildiğiniz gibi... sizi düşünüyorum... anlıyorsunuz ya!.." dedim.

"Anlıyorum" dedi Nina. "Ama birkaç dakika için olsun, seni görmek istiyorum."

Buluştuk ve bu beni öyle mutlu etti ki. Terkedilmenin o buz gibi soğuk atmosferinde sizi arayan bir dost, tıpkı yeni bir yaz güneşi gibiydi. Kaldı ki bu arkadaşlar "amca" ile ilişki kurmuşlardı, yaptıklarımın doğru olup olmadığını, daha neleri yapmam gerektiğini onlardan öğrenebilirdim. Ama böyle bir sorumluluğun yükünü nasıl kaldırırdım? Kosta'nın gerçek adını ilk olarak açıkladılar. Niko Beloyanis imiş. Anna'nın gerçek adının da Elli olduğunu zaten biliyorlardı. Artık ona Anna dememize gerek yoktu yani.

"Elli tutuklanmadan önce Beloyanis'in kuzenine bir mektup yazmıştı" dedi Nina. "Bu mektubun tezelden gaze-

telere gönderilmesini istiyordu. Şimdi onun da ortadan yok olması olayı eklenecek habere."

Görüşmemizi kısa kestik, Zoi Aleksandru'nun telefonunu bekliyordum. Gerçekten de akşam geç vakit telefon etti bana.

"Gördüğün gibi", dedi gülerek, "Atina'da bulunuyorum. Gezinti küçük bir yalandı. Dimitri Londra'dan her geldiğince kimse tarafından rahatsız edilmek istemiyorum. Anlarsın ya... Ama Rinio korkuttu beni. Çok heyecanlı olduğunu söyledi. Niçin? Neler oluyor Allahaşkına?"

"Durum çok ciddî, Zoi!" dedim.

"Söyle bakalım!" dedi.

"Yüzyüze görüşmek istiyorum" dedim.

"Öyleyse yarın onikiye doğru gel, serbest olurum", dedi.

Neden hemen çağırmadı beni? Kendileri boğulmadıkları sürece insanlar ne kadar da rahat oluyorlar yarabbi... Ama yine de iyi. Evinde bir erkek varken beni kabul etmesi az şey değil. Bir gün bir sırrını açıklamıştı bana. Çok garibime gitmişti. Kocası Dimitri, sık sık yaptığı yolculuklardan dönüşte, havaalanında telefon eder, o akşam serbest olup olmadığını sorarmış, beni kabul eder misin, dermiş. "Ve bunu şaka olsun diye yapmazdı ha", dedi. "Kendi özel hayatına kimsenin karışmasını istemediği gibi, benim özel hayatıma da kimse karışsın istemem. Sık sık da iş gezilerine çıkar, böylece her kısa görüşmemiz bir aşk randevusu gibidir. Oysa çocuklarımız evlenecek yaşa geldiler!"

Çocukken, Zoi'nin buna benzer gariplikleri beni çok etkilerdi. Psihiko'ya gelir, dayıma, onun için anlamı olmayan kimi düşünceler ve teoriler söylerdi. Ama ben ona hayrandım. Güzel konuşurdu, girişkendi, zekiydi, kahramanı hemen hemen her zaman kendisi olan öyküler anlatırdı.

Zoi'nin kendine özgü bir tipi vardı. Kısa boylu, ince yapılı. Her zaman cinselliğini de belli edecek şekilde güzel ama

gösterişsiz giyinen, sürekli hareket halinde, parlak gözlü bir kız. Ama çok sinirli. Sürekli sigara ve kahve içer, kızlardan çok da erkeklerle arkadaşlık yapmayı yeğlerdi. Üstelik özellikle de belirli ünvanları olanlarla... Oysa kendisi sıradan bir insandı, herhangi bir titri yoktu. Yetenekleri çoktu. Güzel sanatlarda, bilimde, hattâ politikada ve de ticarette de başarılı olabilirdi aslında. Fakat herkese takılır, herşeyi eleştirirdi. Bu da ona ayrı bir zevk verirdi.

Ama kocasının karşısında tavrını tümüyle değiştirirdi. Gururlu olmaya çalışırdı. Dimitri'ye hayrandı, ona tutkundu ama. Kocası uzun boyluydu, erkeksi bir görünümü vardı, saçını her zaman kısa kestirirdi. Pilotluk yapar, yarış arabası kullanır, deniz motorlarıyla gezer, tenis, satranç oynardı. Kısacası kadınlarla, ilkelerle ve çeşitli mesleklerle oynamayı severdi. Serveti, soyu, duygusuzluğu ve karısı yaşamındaki başarısının en önemli etkenleridir. Karı koca, hem "soylulara" takılmaktan zevk alırlardı, hem törelere, geleneklere bağlılıklarını sık sık açıklamaktan çekinmezlerdi. Ama yine de "soylular"la birlikte olurlardı. Onlarla olan ilişkileri sayesinde servet sahibi olmuşlardı da. Tedirgin etmezdi onları. İki çocukları vardı. İkisi de gölgede kalmıştı. Ana babalarının kişilikleri altında ezilmiş, kendi kişiliklerini geliştirebilecek bir ortam bulamamışlardı.

Zoi Aleksandru, Elli'nin sorununu acaba nasıl karşılayacak diye sorup duruyordum kendi kendime. Ona karşı sempati mi gösterecek yoksa her zaman yaptığı gibi "ütopik teorileri" kötülemekle mi yetinecekti? "İdealist komünistlerin temel düşünceleri acı çekmek ve yok olmaktır", demişti bir gün bana. "Ama bu onları da sempatik yapan bir tek şey..."

Komünizme, faşizme ve tüm izmlere karşıydı. Özellikle insanları "karanlığa" yönelten fanatizme düşmandı. Çağdaş sosyal akımları izler, salt bu akımları savunanların değil, onlara karşı olanların yazılarını da okurdu.

Ama, benim için önemli olan bu görüşlere nasıl yanıt ve-

receğim değil, sorunumu ona nasıl açıklayacağımdı. Çok dikkatli olmam gerekiyordu. Neleri söyleyeceğimi, neleri gizleyeceğimi çok iyi bilmeliydim. Ayrıca söyleyeceklerim açık ve güvenilir olmalıydı.

Bildik ve bilmedik iyilikseverlerden neler çekeceğimi düşünmeye başladım. Duyacağım acı sözler, öğütler, utandırıcı ve yakışıksız sözler... Rolüm çok sevimsiz ve zordu. En iyisi önceden, duygusallıktan, gururdan ve açık yüreklillikten vazgeçmeye karar vermeliydim.

Zoi son zamanlarda Elli'yi hiç görmemişti. Onu, herkesin hayranlık duyduğu zeki ve yetenekli bir çocuk olarak bilirdi ve kızkardeşim için yapılan övgüler onu tedirgin ederdi hep. "Erken gelişen çocuklar sonuçta sıradan bir adam olurlar", derdi. Tüm bunlar, yapmam gereken girişimi daha da zorlaştırıyordu. Hangi erdemlerini açıklayacak, hangi erdemlerini gizleyecektim? Mantığın da, insanlığın da, yiğitliğin de Zoi Aleksandru'nun ölçülerine göre olması gerekiyordu. Kahraman mı? Evet, buna saygı gösterecekti kuşkusuz. Görüşlerini tartışabilirdi ama yiğitliğine, kişiliğine, özverili davranışlarına ses çıkaramazdı...

Alışveriş merkezindeki caddede bir rastlantı sonucu karşılaşmamızı, o heyecanlı görüşmemizi anlatacaktım sadece. Ancak telefonla görüşebiliyorduk, diyecektim. O da, arada bir seyrek görüşmemizi elimden geldiğince dramatize edecektim ama başka kimseden de söz açmayacaktım. (Belki, hasta ve umutsuz olduğundan Elli'yi bindiğim arabaya almak zorunda kaldığımı söylemem iyi olurdu. Acaba mutsuz muydu, bunu bilemem... Hayır, hayır bunu söylememeliydim.) Ne ki taksiden nasıl indiğini anlatmamda sanıyorum yarar vardı. Bu ayrıntı, olayın gerçekliğini ve inandırıcılığını vurgulaması bakımından önemliydi. Bence Elli, kuşkusuz, arabadan indiği yerde tutuklanmıştı. Tutuklanmasını adını bildirmeyen birinin ettiği telefondan öğ-

renmiş olacaktım. Ne ayıp, Tanrım, kendi acımı ve saygı duyduğum arkadaşlarımı sömürmeye mecbur oluyorum!

Saat tam on ikide, bir kucak dolusu Hollanda lâlesiyle ve tüm bu yapay gibi görünen, ama gerçek olan karanlık düşüncelerle Zoi'nin evine vardım. Beni sıcak karşıladı. Söylediklerimi dikkatle dinledi. Onu duygulandırmıştım, bu benim için bir başarıydı. Ciddiyetten uzak hülyalar peşinden koştuğunu söylediği Elli'ye kızıyordu. Komünizmi eleştiren ünlü yazarların, bazı döneklerin, sosyalistlerin ve burjuva yazarlarının görüşlerinden söz etmeye başladı.

Onu sabırla dinliyordum. Bir ara ikramlar yapmak üzere ayağa kalktı, onu engelledim.

"Beni şu anda kaygılandıran, Elli'nin, Seryioti'nin durumuna düşmemesidir", dedim.

Bunu düşünmemişti. Şaşırdı.

"Evet, doğru", dedi. "Bunu engellemeliyiz."

Düşünmeye başladı. Gözümü üzerine dikmiştim, sabırsızdım. Küçücük gözleriyle sürekli çevresini süzüyordu.

"Yüksek rütbeli bir polis biliyorum", dedi. "Altın karakterli bir adam. O denli nazik ki, başarı kazanmak için savaşım veren bir köylü çocuğu olduğunu bilmeseydim, bu mesleği seçtiğine akıl erdiremezdim. Bu meslek, ne de olsa, belirli bir sertlik gerektirir."

Altın karakterli, yüksek rütbeli polisi anlatmaya başladı.

"Düşünebiliyor musun?", dedi. "İç savaşta komünistler babasını öldürmüşler! Ne dedi bilsen. 'Ne pahasına olursa olsun, intikam alma yoluna gitmeyeceğim. Ayrıca, başkalarının yaptıkları cinayetleri suçsuz kişilere yüklemem de olası değil.' Söyle bakalım Katerina, görevi komünist avı yapmak olan bir polisin böyle konuşması çok güzel değil mi?"

Kafamı sallamakla yetindim.

"Bu adam bize yardım etmeyi kabul eder mi?", diye sor-

dum.,

"Elbette!", dedi. "Dimitri'ye çok borçlu. Hemen telefon edeceğim. Bak, göreceksin, beni zahmete sokmamak için kendisi buraya gelecek. Hiç kuşkum yok, elinden geleni yapacaktır", dedi.

O denli rahatlamıştım ki, ben de sürekli konuşmaya başladım. Zoi saatine baktı, gitmem gerektiğini anladım.

"Yeni bir haber alır almaz sana telefon edeceğim", dedi ve beni uğurladı.

Bu güzel haberleri Sotiri'ye bir an önce vermek için koşmaya başladım. Akşam Nikita ve Lela geldiler. Nikita heyecanlıydı, konuşmam sürdükçe daha da düşüncelere dalıyordu.

"Belki bu denli ayrıntılı konuşmamalıydın", dedi. "Onu duygulandırmak istedin doğal olarak. Ama Emniyet'teki arkadaşını duygulandırmak için kendisi de aynı şeyi yapabilir. Bilemezsin. Sana önemsiz gibi görünen bir ayrıntı, onlar için..."

Rengim attı. Birden bir bozguna kapıldım. Söylediklerimi tüm ayrıntılarıyla yeniden düşünmeye başladım.

"Boşuna korkma", dedi Sotiri, "bilmedikleri hiçbir şey söylememiştir. Sanıyorum söyledikleri insanı duygulandırmak yönünden başarılı buluşlardı".

"Elbette, elbette..." dedi Nikita hayıflanarak. "Ama büyük bir kargaşalığa karıştı, önlem alması gerekir. Polisle bu dolaylı ilişki bile tehlikedir. Tuzak kurmak isteyecekler. Bir şeyler elde etmek isteyecekler..."

O gece daha rahat uyuyabileceğimi düşünmüştüm, ne ki Nikita'nın sözleri içimi allak bullak etti. Ona kızıyordum. Doğuştan kötümserdi ve patolojik bir korkunun etkisi altındaydı.

★

★ ★

Saat sekiz buçuğa doğru telefon çaldı. Zoi arıyordu beni. Niçin bu kadar erken? Sesi keyifsizdi. Saat tam onda evinde olmamı söyledi.

"Biraz daha erken ya da on bire doğru gelebilir miyim?" dedim. "Aynı saatte bir avukatta randevum vardı da..."

Bir an için sessizlik oldu, bu beni korkuttu. Kızmış mıydı acaba? Beni bağışlamasını söylemek istedim, sözümü kesti.

"Saat tam onda gelmelisin", dedi.

Evine girer girmez, onda bir değişiklik gördüm. Sanki bir çekingenlik vardı üzerinde, birileri sanki korkutmuştu onu. Tıpkı bir engizisyon yargıcı gibi beni sorguya çekmeye başladı hemen. Bu onun soru sorma biçimi değildi. Acaba perdenin ardında bir polis mi gizleniyordu?

"Şunu iyi bilmen gerekir Katerina, Elli'nin durumu çok ciddî. Akıllıca davranmaz ve sorumluluklarını ayırmazsa, ölçüyü kaçırabilirler. Panopulos'un kendisini gördüm. Kişiliği olan çok zeki bir adamdır. Çok ortak dostumuz var... Düşün, benimle tam bir saat konuştu. Bakanla olan çalışmasını bile erteledi."

Meraktan çatlayacak gibi oldum.

"Söylediklerimin tümünü açıkladın mı?", dedim.

"Elbettte. Gizli bir şey yoktu sanıyorum. Bir polis müdüründen yardım istendi mi açık ve içtenlikli olunmalı. Yazık ki ben olamadım. Bana söylediklerin pek önemli şeyler değildi. Şimdi, işimizi doğru yürütebilmemiz için, tüm bildiklerini açıklamak zorundasın. Dilersen onun hayatından başlayalım...", dedi.

"Son yıllarda onu pek göremiyordum", dedim. "Hayatı ile ilgili hiçbir şey bilmiyorum. Tek bildiğim, gizlendiğidir", dedim.

Özellikle kesin konuştum, savcı rolü oynamasını önlemek için.

"Ona dükkânların orda rastladığımda heyecanlanmamın nedeni de buydu zaten", dedim.

"Evet, bunu gerektiği kadar vurguladım. İnandırıcı oldum mu bilemiyorum. Bunun dışında seni de sordular. Bilgi almak istediler. Yaşama biçimini öğrenmek istediler... Kolay kolay açık vermeyecek, tuzağa düşmeyecek kadar zeki olduğunu anlatmaya çalıştım. Polislerden biri dosyanı getirtti, adresinin bilinmediğini, poliste kaydın olmadığını söyledi. Bunun üzerine ben bir telefon rehberi istedim ve isimle adresini gösterdim onlara. 'Bu mu illegal dediğiniz? Zahmet olmazsa telefon edin ona. Hadi, telefon edin', dedim. Polis müdürü yardımcısına döndü, şöyle bir aşağılayarak baktı: 'Bize boş teneke derler sonra', dedi. Görevimizi böyle üstünkörü mü yapacağız?"

Boğazım kurumuştu. Polis müdürü yardımcısı işini çok iyi biliyordu. Gerçekten de daha düne kadar adresim bilinmiyordu.

"Bak Katerina sevgilim. Elli'yi dükkânlarda alışveriş ederken, çorap ve armağan filan satın alırken görmenin hiçbir önemi yoktur. Sen akıllı bir kadınsın. Olaylara cesaretle bakmalısın. Kızkardeşin yalancıktan da olsa ödün vermezse kurtulamaz. İlkelerini tümüyle inkâr etsin demiyorum. Hayır! Onu kurtarmak için araya girmelisin."

Yerimden fırladım.

"Ne diyorsun Zoi! Elli'nin pişmanlık bildirmesi..."

Benim bildiğim Zoi Aleksandru yiğit ve namuslu insanlara hayrandı. Bu söylediklerini çok yadırgamıştım.

"İnsan zamanında değişebilir", dedi. "Bilemezsin. İyisi mi sen onu gör ve konuş. Buraya evime getirebilirler, seninle konuşturabilirler. Bunu Polis Müdürü söyledi bana. Düşün, onu cehennemden çıkarmaları, konuşmanız için senin yanına getirmeleri... Çok büyük şey. Dış ülkelerden birine gidip yüksek öğrenim yapmasını sağlayabiliriz. Hepimiz yardımcı olabiliriz."

Kendimi tuttum, sakin sakin yanıtladım onu.

"Anlaşılır gibi değil bu konuştuklarımız. Böyle bir girişimi Elli bağışlamaz! Bana gelince... Ona böyle bir tuzak kurmayı düşünmem olanaksız. Söylediğin bir tuzaktır, yardım değil!"

"Çok kötü düşünüyorsun ve görüşlerin çok aşırı Katerina. Bu bulunmaz olanağa sen tuzak diyorsun, öyle mi? Onu görmekle ne kaybedersin? Bunu, büyük bir şans diye değerlendireceğini umardım..."

"Hayır Zoi! Ödün vererek kurtulmak olasıdır, bilirim. Ama bu bize yakışmaz..."

Allak bullak olmuştum. Şimdi de Zoi Aleksandru'ya karşı savaşım veriyordum, bunun farkındaydım. Böylesine gururlu ve özgür bir kadını polis ne denli korkutmuş olmalı ki, bana bu aşağılayıcı önerileri yapmaktan bile çekinmiyordu. Bir süre sessizlik oldu. Sonra, yüzüme bakmadan konuşmaya başladı.

"İnan bana, bu kadar ciddî bir durumla karşılaşacağımı bilseydim, bu işe karışmazdım", dedi. "Neyse, yarından sonra Londra'ya gidiyorum. Dimitri'yi ikna ettim, beni de beraberinde götürecek. Bak, söylediklerimi iyice düşün. Zaman var. Sotiri ile de konuş."

Sotiri'yi korumak istedim.

"O bir şey bilmiyor, ilgilenmiyor. Kaldı ki bu konular yalnız beni ilgilendirir."

"Evet Katerina, biliyorum", dedi ve gözlerimin içine baktı. "Beni yanlış anlama. Sana belki baskı yaparak konuştum ama söylediklerine göre çocuğun kurşuna dizilmesinden söz ediliyor. Böyle konuşmamın nedeni bu."

Gururumdan olsa gerek sekinkanlılığımı hâlâ koruyordum. Yine sakin sakin konuştum.

"Yaşamaktan çok, insanın davranışlarından utanç duymamasıdır önemli olan. Hiç olmazsa kendilerine saygıları olanlar için", dedim.

Gitmek üzere davrandım.

"Avukatım bekliyor", dedim.

Kapıya kadar geçirdi beni. Elimi verdim, içtenlikle sıktı.

"Sana yardımcı olmak istedim. Ama gördüğün gibi başaramadım", dedi.

Suspus başımı eğdim. Ağlamak üzereydim, kendimi zor tutuyordum.

"Baş eğmek sana yakışmıyor", dedi ve başparmağıyla çenemi tutup başımı yukarı kaldırdı. "Seninle aynı kanıdayım. Ödün vermekle savaşım kazanılmaz. Ben galiba yaşlandım."

Ona sarıldım ve öptüm. Çocukluk yıllarımdaki o kahraman kız vardı karşımda yine. Bu kız bugün, beni çamura batırmayı aklından bile geçiremeyecek denli dostumdu, bir müttefikimdi. Faşizm insanları eğri yola sürükleyebiliyor ama içlerindeki insanlığı söküp atamıyor. İşte bunu başarabildiği gün, biz yenik düşeceğiz.

Polis Müdürü'nün ısrarla üzerinde durduğu bu sinsi projesini benimsemektense Yunanistan'ı bile terketmeyi yeğlemişti Zoi Aleksandru. Önümde tam bir kaos vardı. Ancak bu girişimin iyi yanları da olmadı değil hani. Elli, işkence ile öldürülüp bir hendeğe atılma tehlikesiyle karşı karşıya değildi. Benim de galiba korkunç sorgulamalardan geçmem sözkonusu olmayacaktı. Zoi Aleksandru'nun girişimi hiç olmazsa bu konuda yararlı olmuştu.

12

Sabah saat on birden beri avukat Loizo'nun bürosunda bekliyorum. Saat ikiyi yirmi geçiyor şu an.

"Acaba gelmeyecek mi? Yoksa boşuna mı bekliyorum?", dedim.

Her zaman neşeli olan yardımcısı beni geni yüreklendirdi.

"Ne olursa olsun, mutlaka uğrar", dedi.

Saatlerim, günlerim artık hep beklemekle geçiyor.

"Arkası" olan avukatların, milletvekillerinin bürolarında, dostların, tanıdıkların evlerinde beklemekle geçiyor zamanım. "Arka" sözcüğü mitolojik bir içerik kazanıyor benim için sanki. Bu sözcüğün üzerine yeni yeni umutlar, hayaller kuruyorum. Hani şartlanan doktorların verdikleri çeşitli otlarla iyileşeceklerini uman hastalar gibi, bu yeni umutları habire körükleyen ama bedelini çok pahalı ödediğin her vaadin ardından koşar durursun ya... Belirsiz, sinsi, kurnazlık dolu sözler söylerler sana, ama sen o sözleri duymak için gene de can atarsın.

Avukat Loizos gelir gelmez, dışarıda bekleyen müşterileri odasına doluyor. Sokakta, girişte, merdivenlerde bile bekleyenler vardı onu. Loizos'un Emniyet'te tanıdıkları varmış. Bekleyenlerin hemen hepsi de benim gibi tutuklu yakınları olsa gerek. Davranışlarından, konuşmalarından, sabırla beklemelerinden belli... Avukatın onlarla ilgilendiği sıradaki davranışlarını, konuşma biçimini inceliyorum. Onun hakkında böylece fikir edinmek istiyorum. Acaba ne biçim bir adam? Gösteriş yapmıyor. Gülüşü içtenlikli. Be-

nimle konuşurken de korkutmaya, aldatmaya filan kalkışmıyor hiç. Rahatlıyorum.

"Sizinle açık konuşmak isterim. Bacanağım sizden söz etti bana. Evet, Emniyet'te yakınlarım var. Ama... Sizin durumunuz çok değişik. Bilirsiniz, polisler pek kolay inanan insanlar değildir, onları kandırmak zor. Meslekleri gereği, sürekli bir kuşku içindedirler. Ölçülüdürler. Daha doğrusu sert olmak zorundadırlar. İşimizi yapabilmek için neler çekiyoruz bir bilseniz. Sizi fazla ümitlendirebilmem olanaksız doğrusu. Belki kızkardeşiniz için neler düşünüyorlar, onu öğrenebilirim. Sorgulama süresince onu görebileceğimi de sanmıyorum. Suçlamayı hafifletebilmem de söz konusu olamaz. Bana biraz zaman tanıyın. Bakalım ne yapabilirim. Belki yarın, belki yarından sonra bir şeyler öğrenebilirim..."

Bu *"Belki yarın, belki yarından sonra"*ya umutla yapışıp artık durmadan dolanıp durursun çevresinde ve beklersin sabırla.

"Bir haber var mı acaba Bay Loizos?"

"Konu ile yakından ilgileniyorum. Bazı umutlarım var. Bakalım... Sabır gerek!" diyor yine.

Sabırdan başka ne olabilir ki?... Kimi zaman saatlerce bekledikten sonra "umutlarım var" sözcüklerini bile duymadan gitmek zorunda kalmıyor muyuz sanki...

"Bugün boşuna geldiniz", diyor avukatın yardımcısı. "Hem sabah, hem öğleden sonra davaları var. Gelmez."

İyice umutsuzluğa kapıldığım günlerde evine de telefon ediyorum.

Nikita, fazla telâşlı olmamamı salık vermişti oysa. Avukatları fazla sıkıştırmak doğru olmazmış, çünkü yalan söylemek zorunda kalırmış o zaman. Ayrıca ücretlerinin artmasına da yolaçarmış bu.

"Ücret konusunu açmanı da salık vermem. Onu zamanı gelince yaparsın. Ama bir avans vermende yarar var."

"Ne kadar versem acaba?", demiştim.

"Bilmem. Ücret tarifesini öğren önce. Başlangıçta on onbeş kadar verebilirsen, girişimlerini hızlandırabilir bu sanırım."

Cömertliği ile ünlü Sotiri de, "İlk taksidin yirmibeş altın olması bence daha doğru olur diye düşünüyorum", demişti.

Akşamdan da altın liraları verdi. Unutmamak için ufak bir kutuya koyup komodinin üzerine yerleştirdim. Sabahları işlerim çok oluyor... Telefon etmek, randevulara koşmak, alışverişe çıkmak... Ablam Sofi ile de her gün Elli'ye yemek yollardım. Sofi, aramızdaki hâlâ özgür ve mimlenmemiş tek kişiydi.

Hem tadı güzel olacak hem de sağlığa zarar vermeyecek yemekler hazırlayabilmek için zaten kısa olan uykumu daha da azaltarak özveri ile daha çok çalışmak zorundaydım. Kızkardeşim, karnındaki bebeği de beslemek zorundaydı çünkü. O gün yakındaki çiçekçi dükkânında yeni filizlenmiş, tomurcuklanmış bir badem dalı çarptı gözüme. Hemen girdim, aldım. Büfenin üzerine koydum, sevinçle bakakaldım. Gönderebilirsem karanlık hücresinde bir umut ışığı olacaktı bu badem dalı. Niko ile de paylaşabilirdi belki.

Ama hayallere dalarak yitirecek zamanım yoktu. Fakat yine de "gereksiz" olanı bile sanki "gerekli" imiş gibi görür gibiydim.

Acele acele evden çıktım, avukata yetişmem gerekiyordu. Ne ki, acelemden yirmibeş lirayı almayı unutmuşum, yolda farkına vardım ve hemen geri döndüm. Kapıyı anahtarla açtım, girdim ki... Korkunç bir şey. Beş erkek, odalara dalmışlar, tıpkı sokak köpeklerinin çöp tenekelerini karıştırmaları gibi ortalığı didik didik ediyorlar, birşeyler arıyorlardı. Bütün dolap gözleri açılmış, elbiseler, kâğıtlar, kitaplar yerlere saçılmıştı rastgele. "Polis", diye düşündüm önce. Ama kimin için? Elli için mi, yoksa benim için mi?

"Ne oluyor burada? Nasıl girdiniz? Ne arıyorsunuz?", diye sordum öfkeli öfkeli.

Tam o anda da, birden, yemek odasında büfenin yanında hareketsiz dikilmiş duran Sotiri'yi gördüm. Gülümsemeye çalışıyordu, gözlerime bakarak.

"İşimden gelip aldılar beni", dedi sakin sakin. "Ciddî bir şey olmasa gerek."

Şaşkın baktım yüzüne. Söyleyebilecek bir şeyler aradım.

"Meraklanma. Benim için ne bulabilirler ki" dedi yine o.

Hüzünlü hüzünlü başımı salladım.

"Bir kez taktılar mı insana, işin içinden zor çıkılır", diye mırıldandım ancak.

Arama yapanlardan biri Sotiri'ye yaklaştı, sonra döndü, yarı kapalı gözlerle beni süzdü küstah küstah.

"Kim bu kadın?", diye sordu.

"Siz kimsiniz?", dedim yine sinirlenerek.

Saldırmaya hazır sırtlan gibiydim tıpkı. "Kocamdan ne istiyorsunuz?" Adam güldü.

"Biz mi ne istiyoruz?", dedi. "Birbirlerini ele veren arkadaşlarınıza sorun bunu."

"Kocamı kimse ele veremez. Çünkü hiçbir şeye karıştığı yoktur onun!", dedim sert sert.

"Baba adı, ana adı, doğum tarihi, mesleği hep birden yanlış olabilir mi dersin?" dedi alaylı alaylı.

"Yaptığınız bir zorlama ama", dedim. "Tamamen zorlama!"

"Dur bakalım!", dedi polislerden biri. "Fazla ileri gittin."

Bu arada yan odadan şefleri geldi. Konuşmamızı duymuş olacak.

"Bayan ne istiyor?", dedi hem alaylı hem de böbürlenerek.

Başımıza gelen felâketin büyüklüğünü yavaş yavaş anlıyordum artık. Sotiri, öyle kıpırdamadan duruyordu. Yüzün-

de acı bir ifade vardı. Tam da badem dalının yanındaydı. Göz göze gelince;

"Nereden buldun? Çok güzel" dedi, usulca, sanki söyleyecek başka bir şey yokmuş gibi.

Gözlerim doldu. İçim burkuluyordu. "Sotiri! Neden sen? Neden?"

Üç polis, mutfağı, depoyu ve bütün rafları didik didik ettikten sonra yatak odasına geçmişlerdi. Yirmi beş lirayı hatırladım hemen ve arkalarından gittim. Onlara çaktırmadan kutuyu büfenin üzerinden aldım. Aralarındaki genç ve güler yüzlü bir polis yanıma sokuldu.

"Kitaplıklarınız çok güzel", dedi. "Çocukluğumdan beri böyle bir kitaplığım olsun isterdim. Aynı zamanda edebiyat fakültesi öğrencisiydim."

İçtenlikli içtenlikli konuşmaya koyulmuştu, aslında utanacağı yerde. Ne ki şefleri konuşmasını yarıda kesti.

"Elinizi tez tutun, haydi", dedi. "Çok geç kaldık."

Odadan sessizce çıktım, Sotiri'nin yanına gittim. Göz göze geldik yine. Bakışlarımızda acı, sevgi, huzursuzluk vardı.

"Katerina, savaşım böyle sürdürülür anca..."

"Haydi ellerine kelepçeyi vurun, gidiyoruz!", dedi şef.

Koştum, ona sarılmak istedim. Ama iki polis beni göğüsledi. Ayak sesleri geldi holden. Gözlerimi sıkı sıkı yumdum, dimdik durdum olduğum yerde. Birazdan kapının açılışını duydum, onu götürüyorlardı.

"Sotiri! Kendine iyi bak!"

"Biz burada kalacağız", dedi benimle birlikte kalan iki polisten biri.

Diğeri Sotiri'nin onurlu davranışından etkilenmiş olacak ki;

"Çok efendi adam", dedi. "Yanlışlık varsa hemen salıverirler onu..."

Kapı gürültü ile kapandı. Gözümün nuru Sotiri de gitti... Hangi yüzyılda yaşıyoruz yarabbi?..

"Otur! Ayakta durmaktan yorulmadın mı?", dedi polislerden biri.

Gözlerimi açtım. Polisler, Sotiri ile birlikte üzerinde yıllarca çalıştığımız, kitap okuduğumuz, yazı yazdığımız, uğruna günler boyu tartıştığımız masalara, koltuklara keyifle kurulmuşlardı. Evimde gözaltında olup olmadığımı sormayı geçirdim içimden, ama artık vatanımda hangi dilin konuşulduğunu bile bilemiyordum ki...

Bir süre sonra polislerden biri saatine baktı,

"Varmışlardır", dedi arkadaşına. "Gidebiliriz."

Yanıma yaklaştı.

"Kocan öğleye kadar dönmezse, ona bir çorba kaşığı, bir tabak, yemek ve bir battaniye götür. Üçüncü kattaki nöbetçi polisi göreceksin..."

Yerlere saçılmış öbek öbek yığılı kitapların arasında durdum bir an. Bu yeni darbeyi anlamakta hâlâ güçlük çekiyordum.

Gazeteye koştum. Nikita'yı buldum.

"Amaçları seni zorlamaktır", dedi. "Tutuklamanın nedeni Zoi Aleksandru'nun sana yaptığı önerilerle ilgili olabilir. Genel olarak bu tür tutuklamalar, işkenceye dayanmayıp çözülen birinin arkadaşlarını ele vermesine dayanır. Oysa Sotiri için böyle bir durum yok. Örgüte bağlı değil. Kimseyi görmüyor. Fazla konuşmaz. Bizimle bile konuşurken ölçülü..."

Müthiş öfkeliydim. Sinirliydim. Bir an önce eve dönmek istedim nedense. Bir taksiye bindim. Pencerelerimiz kapalıydı. Ama önce avukatın bürosuna gittim. Merdivenleri hızla çıktım. Yoktu bürosunda.

"Sizi onbire kadar bekledi", dedi yardımcısı.

"Ne zaman döner?"

"Bilinmez. Bugün Temyiz Mahkemesi'ne gidecekti."

Tekrar merdivenlerden indim hızlı hızlı. Yolda koşuyor ve deliler gibi kendi kendime konuşuyordum. Sotiri'nin kızkardeşi Teoni Vlastu'ya gittim bu kere. İki mavi boncuk gibi duran masum gözleri acı doluydu. Hayretle bana bakıyordu hep. Baskıyı, kötülüğü anlamakta güçlük çekiyordu. Kendi hayal âleminde yaşıyordu çünkü. Uzun zamandır duldu. Çocukları yurtdışındaydı. Teozofi ve gökbilim dışında hiçbir şeyle ilgilenmiyordu nicedir. Ne kadar arkası güçlü arkadaşı ve akrabası varsa hepsini hemen harekete geçirmesini istedim. Güçlü tanıdıkları çoktu. Evine emekli generaller, amiraller, yüksek memurlar, diplomatlar, üniversite profesörleri gelirdi. Hepsi de teozofi ile ilgilenirlerdi.

Sotiri'yi tutuklamalarına akıl erdiremiyordu bir türlü.

"Polis böyle münasebetsizlikler yapar mı? Oysa Emniyet mensuplarının İngiltere'de staj gördükleri söylenir bir de" dedi, üzgün.

"Teoni", dedim, "acele etmeliyiz lütfen. Polis yalnız münasebetsizlikler yapmaz, buyruk alırsa cinayet de işler!"

Yüzünde bir damla kan kalmamış gibiydi. Heyecanını belli etmemek için de çaba gösteriyordu, belliydi.

"Bana yardımcı olmalısın", dedi. "Ne yapacağımı, nasıl hareket edeceğimi bilemiyorum şu an!"

Bir plan yaptık. Ama beni üzüntü ile dinliyordu. Yapmamız gereken şeyleri duydukça da ürküyordu. O salt kendi iç dünyası ile ilgilenirdi çünkü ve ilkeleri uğruna savaşanlara karşı hayranlık duyardı. Bunlar, bu güzel ve yürekli girişimleriyle insan ruhunun yetkinliğe erişebileceğini ispatlayan kahramanlardı onun gözünde. Bu yetkin kişilerin arasında Sotiri de var, derdi hep. İşte şu an verdiği sınavın kendisini de bu yetkinliğe ve "kurtuluşa" götüren yol olduğuna da inanmaya başlamıştı yavaş yavaş.

Teoni'ye gitmekle iyi etmemiştim galiba. Bana hemen yardımcı olması olanaksızdı çünkü. Ama belki yakınlarını

harekete geçirebilirdim. Tanıdıklarından birine telefon ettik, randevu aldık. Sonra bir taksiye atlayıp eve döndüm. Umutları tamamen yitirmemiştim. Pencereler hâlâ kapalıydı. Demek Sotiri'yi alıkoydular. Alıkoydular. Bırakmadılar.

Günler geçiyor ve hiç kimse bana Sotiri'nin tutuklanmasının nedeni hakkında bir bilgi de vermiyordu. Daha kötüsü, avukat da onu görmek şöyle dursun, tutuklanması ile ilgili herhangi bir bilgi edinememişti. Elli gibi onu da tecrit etmişlerdi galiba.

★
★ ★

Sabah sabah sokağa fırlıyor, önüme gelen "aracılar"la, danışmanlarla görüşüyordum. Eve ancak gece yarısı yorgun argın dönebiliyordum ve hemen mutfağa girip yemek hazırlıyordum. Çünkü şimdi iki kişinin yemeğini ayrı ayrı hazırlamak zorundaydım. İşlerimi gece yarısından çok sonra ancak bitirebiliyordum. Sonra da yapayalnız pencerenin önüne oturuyor, öyle sokağa bakıyordum. Ellerimi başımın arkasında kenetler, düşünmeye koyulurdum. Acaba yapabileceğim ve denemediğim başka bir şey daha var mıydı? Kimi zaman dalar, öyle, olduğum yerde sabahlardım.

Bir gün, erken saatlerde Teoni'nin bir arkadaşı telefon etti. Teozofi ile uğraşanlardan bir amiral ve iki emekli general bazı girişimlerde bulunacaklarmış. Bu konuda yeni bir bilgi almak umuduyla hemen sevinçle Teoni'ye koştum.

"Bunu nasıl yorumlarsın bilmem", dedi, çekine çekine. "Ama bizim için çok önemli bu. Şuna karar verdik: Her akşam, aynı saatte bütün işlerimizi bırakıp, düşüncemizi tümüyle Sotiri ve Elli'nin üzerinde toplayacağız."

Şaştım kaldım. Tam bir umutsuzluğa kapıldım. Ama

onlara da belli etmek istemedim bunu.

"Bak Teoni", dedim. "Bu saygıdeğer baylar tezelden daha pratik başka girişimlerde bulunmalıdırlar. Hükümete başvurular yapmalıdırlar, dilekçeler vermelidirler...."

Paraya şiddetle gereksinmem vardı. Sotiri'nin parasını koyduğu çekmece kilitliydi. Çilingir çağırdım ve açtırdım. İçinden sadece yüz drahmi çıktı. Bunun da yarısını usta aldı. Bedbaht Sotiri! Saatlerce çalışırdın... Demek topu topu bir yüzlük biriktirebilmişsin ha? Yeniden eşya satışına başladım. Eski gümüşler, antikalar, plaklar, ibrikler...

İkindiye doğru bakkala gitmiş, hazırlayacağım akşam yemeği için öteberi alıyordum. Bakkalın çırağı aldıklarımın hesabını bir gazete kâğıdına yazdı ve toplamaya başladı. Birden, o gazetenin köşesinde genç bir kadının ağzı ile çenesinin fotoğrafını gördüm. Elli'ye benzettim. Artık sanrılar mı görmeye başlamıştım ne? Çocuk, toplamayı yapıp bitirip bitirmez gazete kâğıdını elinden kaptım. Açtım ve... Aman Tanrım... Evet... Elli... Ve yanında genç bir adam. Bu Beloyannis'ten başkası olamazdı. Resmin altında da polisin bir bildirisi:

"Yukarıda fotoğrafları yayımlanan kişiler azılı komünistlerdir. Her ikisi de tutuklanmıştır. Ancak polis evlerini bulamamıştır. Bu kişilere evlerini kiralayan ya da verenlerin acele olarak bunu Atina Emniyet Müdürlüğü'ne bildirmeleri gerekir. Bunu yapmayanlar çok ağır cezalandırılacaklardır. Yukarıdaki kişilerle ilgili herhangi bir bilgisi olan vatandaşların hemen Emniyet Müdürlüğü'ne başvurmaları duyurulur. Bu bir vatan borcudur."

Çılgınlar gibi sokağa attım kendimi. Beni birazcık olsun aydınlatacak herhangi biriyle konuşmak istiyordum. Bir telefon kulübesinden Nina'yı aradım. Gazetedeki haberin benzeri küçüklü büyüklü birçok afişin, tıpkı seçim propagandalarındaki gibi duvarlara ve dükkân vitrinlerine ya-

pıştırıldığını söyledi. Sinemalarda, haber programlarında da gösterilmekteymiş bu afişler. "Bu kişilerle ilgili herhangi bir bilgisi olan vatandaşların..."

Nikita, bu olayın üstümdeki şokunu birazcık olsun azaltmak için galiba;

"Bunlar Amerikan sistemleridir", dedi. "Gereğinden çok önem vermemeliyiz. Kaldıkları evlerde kurdukları ilişkilerle ilgili hâlâ herhangi bir bilgi elde edememişler. Bu, onların güçsüzlüğünü kanıtlar. Halkı muhbirliğe itiyorlar!"

Harilaos'un evinin yanındaki bir tatlıcı dükkânında çalışan iki genç ona şöyle demişler: "Şanssız arkadaşınızı yakalamışlar. Ama şunu unutmayın: Halk, çocuklarını savunmasını bilir. Hiçbir zaman muhbir olmaz!"

Elli'yi tanıyorlarmış demek. Bu iki genç gibi, daha birçok kimse tanıyordu onları, ama kimse Emniyet'e gidip herhangi bir ihbarda bulunmadı.

O gece gözüme uyku girmedi. Üstelik yağmur yağıyordu, şiddetli bir rüzgâr vardı dışarda. Korkuyordum. Gece yarısı saat ikiye doğru, tam uyumak üzereydim, telefon çaldı. Yataktan fırladım, telefona koştum. Gece yarısından sonra kim ne söyleyebilir ki?

"Evet! Konuşun lütfen. Evet!"

Hiçbir ses yok. Sinirli sinirli yatağa girdim yeniden. Telefon yine ısrarla çaldı. Hayır, direncimi kıramayacaksınız, size bu iyiliği yapmayacağım.

Sessizliğin yarattığı korku beni yine tedirgin etmeye başlamıştı. Artık hiçbir akraba, hiçbir dost evime ayak basmıyordu. Saygıdeğer insanlar, demokratlar, namuslu kişiler bile beni sokakta görünce, yüzlerini başka yana çeviriyorlar, beni tanımazlıktan geliyorlardı. Ama onlara hak veriyordum. Göğsümde yasaklılara takılan kızıl haç parıldıyordu çünkü.

★
★ ★

Bir gün yolda, Sotiri'nin bir aile dostu olan Hariklia'ya rastladım. Öğrendiğime göre Hariklia da sol fikirli ve mücadeleci, çok önemli bir kadınmış.

"Başınıza gelenleri duydum, çok üzüldüm", dedi. "Sotiri'nin tutuklanması, hazmedilir gibi değil. Ne diyeceğimi bilemiyorum. Duyan nasıl öfkeleniyor bilemezsin."

Sonra kendi dertlerini anlatmaya koyuldu. Emniyette çok zor günler geçirmiş. Şayet bugün özgür ve hayatta ise, bunu yürekli bir kadına borçluymuş. Bu kadın, kimi tanıdıklarının yardımlarıyla onu ölümden kurtarmış. İyilikseverliğini göklere çıkarıyordu onun.

"Canından bezdirilen bir kişiye, birinin yardım elini, üstelik karşılıksız uzatması günümüzde ender görülen bir şey..." dedi. Söylediklerini açlıktan içi ezilen bir insan gibi dinliyordum.

"Ve garip bir rastlantı! Geçen gün polisin her tarafa astığı o resimleri gördüğünde de ne dedi, biliyor musun? 'Bu çocuklarda öyle tehlikeli bir insan görünümü filan yok. Yüzleri iyilik dolu. Onları tanısaydım yardım etmekten çekinmezdim', dedi."

Ağzım açık kaldı. Şaşkınlığımı gizlemeye çalıştımsa da, Hariklia farkına varmıştı hemen.

"Tuhafına mı gidiyor? Şunu iyi bil, bu kadından kuşkulanılmaz. Bunu ona borçlu olduğum için de söylemiyorum. Çok değişik bir insan. Belki biraz fazla kendine dönük ve biraz da romantik. Olsun... Ama son derece güzel ve zeki bir kadın."

Kendimi tutamadım, yüzümü buruşturdum.

"Hayır, dikkat et, yanlış yapıyorsun", dedi. "Benim demek istediğim başka. Erkekler üzerindeki etkisini görmek-

ten hoşlanıyor. Hayranları çok. Sanatçılar, politikacılar, generaller, yüksek dereceli polisler... Hattâ rahipler!.. Bütün bu insanlar, kadının ilgisini çekmek için yarış halindeler sanki. Bunları eğlenceli buluyor. Bencilliğini öksüyor tüm bunlar. Öte yandan da gereksinmesi olan herkese yardım elini uzatmak zevkini de tatmin ediyor."

Doğrusu bu söyledikleri pek de güven verici şeyler değildi. Kendisi bunlara inanmak gereğini duyuyor olabilirdi. Ama ben? Evet, evet... Yorumlarımı bu biçimde sürdürürsem, bana yardım edecek birini de bulamayacağım galiba. Ama Hariklia'nın haklı olması da olanaksız... Aradığım insanı bulmuş değilim, hayır. Hep böyle şansım ters mi gidecek? Ama onu da denesem ne olur sanki?..

"Bu kadını görebilir miyim?" dedim birden. "Ne dersin? Onu tanısam mı?"

Hariklia omuz silkti.

"İstiyorsan? Ben seni onunla memnuniyetle tanıştırırım. Evi yakınımızda."

"Herkese açık mı?", diye sordum.

"Bak, her zaman değil", dedi. "Seni, sanıyorum beğenecek."

"Adı ne?"

"Roza Egerman Diamandidu."

"Yabancı mı?"

"Evet, Polonyalı'dır. Fakat bir Yunan ile evlendi, böylece de bizden daha çok Yunan oldu. Birkaç yıl önce öldü kocası. O da Almanlar'a karşı direnme hareketine katıldı. İnanılmayacak kadar önemli bir kadındır. Fazla söylememe gerek yok, tanıyınca göreceksin. Ne kaybedersin. Bana çok yardımcı oldu. O zamanki derdimi bir bilsen. Askerî mahkemeye verilebilirdim ve polisin uydurduğu suçlamalarla, idama mahkûm olabilirdim. Hücreye kapatmışlardı beni, oradan doğru evime geldim. İnanır mısın? O zamandan be-

ri de kimse beni tedirgin etmedi. Kızkardeşinle ilgili sorunda Roza ne yapabilir, bilemem. Ama Sotiri'yi, hiç kuşkun olmasın, rahatlıkla kurtarır."

Bu beklenmedik fırsatı nasıl kaçırırdım? Gözlerim kapalı hemen kadına gitmeye karar verdim. Denize düşen yılana sarılırmış. Kaldı ki, birşeyler yapabilecek güçte mi, değil mi, onu da hemen anlar, ona göre davranırım, diye düşünüyordum.

Nina'ya da haber verdim. "Amca"ya da bu konuda bilgi vermesi gerekiyordu çünkü. Ancak o, bu güçlü kadınla ilgili bilgi toplayabilirdi.

Hariklia'nın kadından bu denli çabuk randevu alabileceğini beklememiştim. Bu kadın, hiç kuşkusuz tehlikeli biriydi, ama gerçekten de Sotiri'yi kurtarabilirdi. Onun için hazırlıklı gittim.

Kapıyı açan yaşlı kadın, büyük ailelere bağlı eski zaman dadılarını anımsattı bana. Bizi, eski eşyalar, komodinler, lambalar, üstlerine gümüş eşyalar konulmuş maundan masalarla, koltuklarla dolu genişçe bir salona aldı. Duvarlarda Bizans resimleri, minyatürleri ve tahtadan yapılmış kocaman bir haç asılıydı. Kadife perdeler odaya ışığın girmesini engellediği için, içerisi loştu. Yarı açık balkon kapısından da içlerine sarmaşıklar, kaktüsler ve egzotik çiçekler ekilmiş çok sayıda saksıyla dolu bir teras görünüyordu. Bir cam bölmede de içleri saka kuşları, ispinozlar ve küçük papağanlarla dolu kafeler... Tüm bunlar, kadının çok duygusal biri olduğu izlenimini veriyordu insana.

Heyecanımı biraz olsun yenmek için, kitaplarına bakmaya başladım. Kitapların cinsinden onları okuyanın durumunu anlamak olası mı acaba? Çoğu Yunan, İngiliz, Alman klasikleriydi. Bulunması zor baskılar ve hepsi de deri ciltli. Ocağın üzerinde de güzel bir kadın portresi vardı. Acaba Roza Egerman'ın portresi mi, yoksa empresyonist ressam-

lardan birinin tablosu mu? Resimdeki kadının kocaman şapkasının güzelliği, ince belindeki menekşe demeti, romantik bakışı, resmin aydınlık renkleri beni etkiledi.

Nihayet Roza Egerman göründü kapıda. Uzun boylu, kibar görünümlü, sade giyimli, portredekine gerçekten de benzer bir kadın... Kıvrak bir yürüyüşü vardı. Sıcacık dudaklarında da bir gülümseme. Gözleri de pırıl pırıldı. Hayranlarının bir ordu oluşturacak kadar çok olduğu kuşkusuzdu. Elimi içtenlikle sıktı. Konuşması da yavaş ama yapmacıksızdı. Elli'nin durumuyla fazla ilgilenmedi, yakışıksız sorular sormaktan kaçındı galiba. Bütün söylediklerimi iyi niyetle dinliyormuş gibi de bir hali vardı. Konuşurken güçlük çektiğimi veya çelişkilere düştüğümü farkettikçe de durumu kurtarabilmem için bana adeta yardımcı oluyordu. Genelleştirmeler yaparak yorumlarda bulunuyor, yorumlarını da Shakespeare, Goethe, Voltaire ya da Rilke'den alıntılar yaparak sürdürüyordu.

Sotiri'nin sorununu ise neredeyse hiç dinlemek istemedi.

"Biliyorum, zahmet etmeyin", dedi. "Hariklia çok açık anlattı. Polisin yaptıkları komik. Onları rezil edeceğim."

Bir takım yüksek rütbeli subaylardan söz etti. Onları da hep küçük isimleriyle anıyordu. Bütün bu kişilerin onu evinde ziyaret etmekten, isteklerini yerine getirmekten çok hoşlandıklarını, hattâ onur duyduklarını söylemekten de çekinmediklerini dolaylı bir biçimde anlattı. Dikkat ettim, "acıklı" diye nitelendirdiği şeylerin üzerinde fazla durmaktan çekiniyordu. Daha çok da hayatları skandallarla geçmiş iki oğlundan konuştu. Saka kuşlarını, saksıları ve evindeki beş kediyi anlattı durdu. Kedilerin her birinin ayrı bir "servis" tabaklığı varmış. Eskiden çocuklarına bakan dadı Dora, şimdi evin bütün sorumluluğunu üzerine almışmış. Bizans sanatına olan hayranlığını, Mozart'ın müziğine olan

sevgisini de ekledi söylediklerine. Kültürel değerler, insanlık, özgürlük, aşk üzerine konuşurken gerçekten çok inandırıcıydı. Onu dinliyor ve düşünüyordum: "Bu kadın şimdi neyi temsil ediyor ve gerçek kimliği ne acaba?" Beni uğurlarken de şunu dedi:

"Bu akşam verilecek bir davette, Emniyet'ten bir iki kişiyi görme olasılığım var. Onların kulaklarını çekeceğim. Zavallı Bay Sotiri'yi en yakın zamanda aramızda görmemiz gerekir. Bu denli olgun bir insanın sıkıntı çekmesi... Haksızlıklar beni çok tedirgin ediyor, bu olaylar kabul edilecek gibi değil vallahi..."

İçinde bulunduğum labirentten böyle ansızın bir çıkış yolu bulmam olası mıydı?

Bu beklenmedik olanağı Nikita'ya da biraz çekinerek söyledim. Olumsuz yorumlarından korkuyordum çünkü. Ama yine de bu kadınla ilgili bilgi arayıp bulmasını rica ettim.

Bir hafta kadar sonra Nikita beni çağırdı, tedirgindi, şunları söyledi:

"Bu bayan... Roza Egerman'a çok dikkat etmelisin."

"Sen söylemeden de yaptım", dedim öfke ile. Kuşkulandığım ama gerçek olmasını istemediğim bir şeyi açıklamasını bekliyordum.

"Şunu iyice aklına koy! Onunla konuşurken çok uyanık olmalısın. Yabancı ajanlarla konuşuyormuş gibi davranmalısın. Kuşku uyandırıcı çok şeyler söyleniyor bu kadın için. Dikkatli ol Katerina. Yavaş yavaş, çaktırmadan ilişkilerini kes. Duydun mu?.. Gerçek yardım bekleme ondan."

"Abartıyor olabilir misin?"

"Hayır, abartmıyorum. Ben Hariklia'nın oynadığı rolü de anlamakta güçlük çekiyorum doğrusu. Sanıyorum seni kendisine yaklaştırması için kullandı onu. Egerman, Elli ve Beloyannis'in akrabalarını bulmak için görevlendirmiştir

Hariklia'yı da. Bunu çekiciliğinin gücünü denemek için yaptığını sanıyorsan, çok safsın!"

"Kuşkunun da bir hududu var. Hariklia ile rastgele karşılaştık", dedim öfkeli öfkeli. İşte bir bu eksikti. "Hariklia'dan kuşkulanmak mı? Yok, bir bu eksikti", dedim.

Roza Egerman ile yaptığım tüm konuşmaları yeniden anımsamaya çalıştım, bir an.

"Bak Nikita", dedim sonra, "bu kadın bizden birşeyler öğrenmek istediği kuşkusunu hiç uyandırmadı bende".

"İşte korkunç olan da bu ya. İşini çok iyi biliyor, mutlaka bir profesyoneldir. Zoi Aleksandru'nun yaptığını gördün mü? Sana karşı samimiydi. Üstlenmesini istedikleri rolü sana açık açık söyledi."

Bir düşüncedir aldı beni. Sordum:

"Ne yapmamı istiyorsun", dedim sonra öfke ile, "Seni deşifre ettim", diyerek yapmayı kabul ettiği yardımı geri mi çevireyim?

"Yardımını geri çevirme ve onun gerçek yüzünü bildiğini de belli etme. Yalnız şunu da iyice kafana koy. Bu kadından yalnız zarar gelir bize. Yardım, hiçbir zaman. Sotiri'nin tutuklanması, sahnelenmiş bir tuzaktır, onun için bir şeyler yapabilir. Kaldı ki, ne güçlü biri olduğunu göstermesi için de bu ona güzel bir fırsattır. Elli için istese de hiçbir şey yapamaz zaten. Beloyannis sorunu da torpille çözümlenebilecek bir sorun değildir. Bunu sana binlerce kez söyledim. Bu bir genel politika sorunudur. Yalnız Yunan politikası ile de ilgili değil. Bu soğuk savaş gösterisinin bir prömiyer'idir!", dedi, sakin sakin.

Nikita haklıydı aslında, bunu çok iyi anlıyordum. Bu kadınla olan ilişkilerimi gerçekten de yavaş yavaş kesmeliydim. Oynadığı oyunu artık açık kartla izlemeye başladım. Çocukluk yılları ile ilgili güzel hikâyeler anlatıyordu. Aşk serüvenlerini ayrıntılarıyla bir bir söylüyordu. Hattâ bir

gün bazı başarısızlıklarını anlatırken önümde ağlamaktan bile çekinmemişti. Onu nezaketle dinledim, ama hiçbir zaman kendi yaşamımla ilgili olaylar anlatmadım.

İçimde, zeki bir eleştirmen vardı sanki. Bu eleştirmen, Nikita'dan da şüpheciydi. Egerman'dan kurtulmanın çaresini aradım durdum, ama yine de ona çiçekler, plaklar, tatlılar göndermeye devam ettim. Her zamanki gibi Avrupa edebiyatının yeni akımları üzerine konuşuyor, Mozart'ın müziğini ve zenci şarkılarını dinliyorduk. Ama benden almak istediğini alamıyordu artık. Önemli olan, benim ondan ne sağlayacağımdı. Gerçi kendi kendimi aldattığımın farkındaydım, ne ki yine de içimde bir ümit vardı.

★
★ ★

Dikkat ettim, son günlerde Sofi, her zamankinden çok daha açık ve zevksiz giysiler giyinmeye başlamıştı. Uzun küpeler takıyordu, gençlerin giydikleri alacalı bulacalı giysiler giyiyor ve saçlarını da garip bir biçimde tarıyordu. Birkaç kez onu uyarmak, daha ciddî giysiler giymesi gerektiğini söylemek istedim ama çekindim. Fakat bir gün kararımı verdim ve konuştum.

"Bak Sofi", dedim, "Emniyet'e yemek götürürken daha gösterişsiz giysiler giymen gerekir".

"Neden? Ne var giysilerde?" dedi. "Her tarafını örtmesi gereken bir ihtiyar mıydım ben?"

"Hayır, hayır, elbette ihtiyar değilsin Sofi, her tarafını kapatmanı da istemedim. Demek istediğim bu değil. Emniyet'te her şeye dikkat ederler, herşeyden yararlanmaya bakarlar. Bizler tüfeğin ağzındayız, işte bunu aklından çıkarma, demek istiyorum."

"Emniyet'e bir daha gitmeyeceğim. Bunu söylemeye geldim sana zaten", dedi.

"Bu da ne? Ne demek istiyorsun?"

"Nişanlandım ve nişanlım solcudur. Polisten uzak durmamız gerekiyor", dedi.

Döndüm, şaşkınlıkla baktım ona.

"Şaka ediyorsun..." dedim.

"Nerede gördün şakayı? Çok ciddîyim. Hayatımı yeniden kurmaya hakkım yok mu? Hep böyle yapayalnız ve mutsuz mu yaşayacağım ben?", dedi.

"Elbette hakkındır nişanlanmak Sofi", dedim. "Ama şimdi, böyle birdenbire... Biraz garip gibi geldi bana da. Her gün görüşüyoruz, şimdiye kadar neden söylemedin? Her ne ise, de bakalım... Seninle nişanlanmak istediğini söyleyen bu 'solcu'yu nerede tanıdın?"

Çok endişe etmeye başlamıştım, ama korkumu da ona belli etmek istemiyordum.

"Fakirlik ve yalnızlıktan bıktım artık. Benimle ilgilenecek birisi olsun istedim. Pek zengin değil. İki kamyonu var, ekmeğini rahat çıkarıyor", dedi.

"Eskiden de tanıyor muydun onu? Arkadaşlarından biri mi tanıştırdı sizi? Nerede tanıştınız?", diye sordum yine.

"Mahallede tanıştık. Karşıki kahveye gelir, durmadan çalıştığımı görürmüş. Ben ona dikkat etmemiştim. Bir gün kapıyı açmakta güçlük çekince, o oradaymış, geldi, bana yardım etti, konuşmaya başladık. 'Ben de yapayalnızım, bana bakacak birini arıyorum', dedi. Kiraya verebilecek fazla bir odamın olup olmadığını sordu. Sütünü hazırlamam ve gömleğini ütülemem koşuluyla iyi bir kira da verebilirmiş. Kapalı duran Elli'nin odasını düşündüm. Parasal sorunlarım vardı, 'Odam var, ama size yarar mı bilemem, evim bodrum katta, rutubetlidir', dedim. 'Görebilir miyim?' dedi. 'Elbette, buyurun', dedim. Girişte piyanoyu gördü. 'Kim çalıyor?', diye sordu. 'Ben çalıyorum', deyince çok sevindi. Bana acımaya başladı galiba. 'Böyle kültürlü bir ka-

dının bu koşullar altında yaşaması, nasıl olur? Söyler misin, bir eğlence yerinin gardrobu sizi ilgilendirebilir mi?', dedi. Önce bu garibime gitti, ama çalışmam da çok az sürdü, yalnız Noel günlerin de çalıştım. Sana da söylemeye vakit bulamadım. Bir gün beni yakından izlediğini ve çok hoşuna gittiğimi söyledi. Nasıl bir insan olduğumu anlamak için izlemiş beni. Kadından yana dili yanmış. İlk tanıştıklarında iyi gibi görünürlermiş, fakat yavaş yavaş bütün kusurları çıkarmış ortaya."

Sofi içini döktükçe, kuşkularının doğru olduğunu anlamaya başlamıştım.

"Ne oldu da sana solcu olduğunu söyledi?", diye sordum. "Elli'yi de anlattın mı yoksa ona?"

"Elbette. İyice tanıştıktan sonra, her gün saat onbirde kime yemek götürdüğümü sordu. Önceleri söylemedim. Ama direndi. Başka türlü yapamazdım. Küçüğün serüveni onu çok duygulandırdı. 'Ben de solcuyum, polisçe izleniyorum' dedi. Selânik'ten kaçmak zorunda kalmış. Oysa orada durumu iyi imiş. Burada ise onu kimse tanımıyormuş. 'Bizden olduğun için nişanlanmadan evinde kalmak istemiyorum' dedi."

Tir tir titriyordum ama kendimi tuttum, herşeyi öğrenmeliydim.

"Neden benim de kardeşin olduğumu ve nişanınızı bilmek isteyeceğimi söylemedin? Onunla tanışmak hakkım değil miydi?"

"Söyledim, ama çok utangaç. 'Acele etme, hemen söylemene gerek yok', dedi. 'Evlilik hazırlıklarımızı bitirelim. Kızkardeşin benim gibi halktan biriyle evlenmeni istemeyebilir', dedi. Beni seviyor, Katerina. Düşünebiliyor musun, dışarıya çıktığımda evde kalıp bütün işlerimi yapıyor."

Kendimi tutamadım. Başımı ellerimin arasına aldım ve ağlamaya başladım birden.

"Aman Tanrım! Sofi! Bu adamın Emniyet'le ilişkisi olabileceğini düşünmedin mi hiç? Ajan... nasıl derler..."

Yüzündeki kan çekildi gitti. Birden yaşlı bir kadın oldu sanki. Gözlerinin çevresi kırış kırış oldu. Ağzı, boynu da öyle. Sonra dikleşti. Küstü. İnadına bana karşı gelmeye başladı.

"Ne dediğini bilmiyorsun?", diye bağırdı. "Artık her yerde ajan görüyorsun sen. Sinirlerin bozulmuş. Delirdin... Karanlık bodrumuma sevinç getiren bu ince, nazik insana nasıl ajan dersin?.."

O da ağlamaya başladı. Söylediklerimden paniğe kapılmıştı. Galiba bunca sert konuşmamam gerekirdi. Ama, geçirdiği bu şok belki kendine gelmesine yarar, diye düşündüm sonra. Ona yaklaştım, elinden tuttum, divana doğru çektim. Konuşmamız süresince hep banyonun kapısının önünde durmuştuk.

"Sofi", dedim üzgün üzgün, "Sana acı vermek istememiştim. Her tarafta ajan görüyorsun dedin, belki de haklısın. Keşke bunları salt hayalimde yaşamış olsam! Son zamanlarda, ne denli acı çekiyorum bilemezsin! Polis bizi çepeçevre sarmış, sürekli pusu kuruyor. Karanlık gölgelerini her yerde görüyorum. Gece uykumda bile beni tedirgin ediyorlar. Sotiri'yi tutuklamaları, hiç kuşkum olmasın, benim moralimi bozmak içindir. Yalvarırım, bu adamla konuştuğunuz herşeyi anlat bana. Elli ölüme mahkûm edilme tehlikesiyle karşı karşıya. Gece gündüz işkence görüyor."

"O da aynı şeyi söylüyor ve yardım etmek istiyor ya", dedi sakin sakin. "Döşemenin altına kitaplarını sakladığımızı söyledim. Bir gece oturdu, döşemeleri söktü, bulduğu bütün kitapları aldı, kapalı bir motosiklete yükledi ve hayatını tehlikeye atarak götürdü denize attı!"

"Yalnız kitap mı vardı döşemenin altında? Kâğıt, yazı gibi şeyler var mıydı?", diye sordum.

"Yalnız kitap vardı", dedi. "Bilimsel kitaplar, marksist kitaplar, yığınlarla kitap! 'Arama yaparlarsa sen de yanarsın' dedi bana."

Gözlerim korkudan faltaşı gibi açılmıştı. Sofi o denli heyecanlıydı ki, bunu farketmedi. Hayalindeki mutluluğun savunmasını yapmayı sürdürüyordu hâlâ.

"İdealist bir adamdır, inan bana Katerina", dedi. "Ne kadar doğru düşünüyor bilemezsin. 'Ülkemizde yaşanan trajedinin suçluları İngilizler, Amerikalılar, Kral ve korkudan gözleri kararan sağcılardır', diyor. Onunla oturup konuşsan hakkında fikrini hemen değiştirirsin."

Umutsuzluğumu göstermek istemedim. Sabretmem ve herşeyi öğrenmem gerekiyordu.

"Evde herhangi bir telsiz var mı?' diye sordu. Onu yok etmemiz, kurtulmamız gerekiyormuş. Ona gerçeği söyledim. 'Elli okuduğu kitaplar dışında hiçbir şeye karışmıyordu', dedim. Küçüklüğünden beri yalnız yazı yazar, kitap okurdu. İdeolojik bağları nedeniyle bu durumlara düştü', dedim."

"Benim için neler söyledin ona?"

"Bir zamanlar senin de bu işlere karıştığını, sonradan sana kötü davrandıklarını, haksızlık ettiklerini ve aranızdaki sorunlar nedeniyle örgütten ayrılmak zorunda kaldığını söyledim."

Emniyet'in bu yeni edepsizliği karşısında kuduruyordum. Artık hiç kuşkum yoktu, mutsuz Sofi'nin nişanlısı bir ajandı.

"Sotiri'yi hiç konuştunuz mu?", dedim.

"Evet. Aziz gibi bir insan olduğunu, temiz yürekliliğini ve alçakgönüllülüğü ile bilindiğini, örgütle hiçbir zaman ilişkisi olmadığını söyledim. Tutuklanmasının nedenini anlayamadık. Sotiri tutuklu olarak kalırsa hiçbir Yunan'ın dışarda kalmaması gerekir, dedim ona."

Gözlerimin içine bakıyordu. Heyecanla göstereceğim tepkiyi bekliyordu. Zavallı Sofi, mutsuz Sofi! Hayır, hiçbirimize zararın olmadı. Yalnız kendine zarar verdin. Ne kadar safsın! Yüreğin ne kadar savunmasız kalmış... Düşünme gücünü yitirmişsin. Bir damlacık mutluluğa ne kadar susamışsın. Yazık ki bunu çok pahalıya ödüyorsun. Bundan kurtulmak olanaksız. O çirkin, gerçek dünya ile yüzyüze gelmek durumundasın. Hayal kırıklığı, nefret ve diz çökmen pahasına olsa bile mutlaka yüzyüze geleceksin.

Sofi, "nişanlısını" savunmaktan vazgeçer gibi oldu. Durumu sezmeye başlamıştı galiba. Resmî makamların içine düştükleri ayıp ve utanç çukuruna kendisinin de düşmesi tehlikesi belirmişti. Bunu ona söylemek pek de kolay değildi. Bir hendeğe yuvarlanmasından onu korumak istercesine ellerini tuttum. Ve kendini tutamadı, insanın yüreğini parçalarcasına hüngür hüngür ağlamaya başladı.

13

Bir gün, öğleye doğru avukat telefon etti.

"Kocanızı gördüm", dedi. "Çok iyi. Öğleden sonra gelin konuşalım."

"Bay Loizos", dedim heyecanla, "Öğleden sonraya kadar dayanamam, hemen geliyorum. Gitmeyin lütfen, beş dakikada sizdeyim."

"Acele bir işi" varmış, hemen gitmemem gerekiyormuş. Ama beni hiçbir şey durduramazdı. Günlerdir böyle bir beklenti içindeydim. Hemen bir taksiye atladım. Adliye Sarayı'ndan çıkarken yakaladım onu.

"Söyleyin lütfen, kocam nasıl?", dedim.

"Sizden çok daha iyi", dedi. "Rahat, çok rahat, beni yanlış anlayabileceğinizden korkmasa, mutlu diyebilirim. Çok mutlu bir insan Bay Sotiri. Portakal kabuklarıyla hücresini süslemiş. Salt sizi düşünüyor. Konuşmanızı, yorulmanızı istemiyor. Bana yemek hazırlamasına hiç gerek yok, diyor."

Acelesi vardı. Arabasını park ettiği yere kadar birlikte yürüdüm.

"Ne ile suçlanıyor?", dedim. "Anlayamıyorum. Tutuklu olarak çok mu kalacak? Askerî mahkemeye gönderilecek mi acaba?"

"Suçlama çok komik. Söylersem rahatlarsın. Valsamini adında bir profesör yakalamışlar. Kadın çözülmüş ve utanmadan, sıkılmadan on kadar profesörü ele vermiş."

"Şu ünlü Valsamini kocam için ne söylemiş olabilir? Sotiri hiçbir zaman örgüte girmedi" dedim.

Başını salladı, alaylı alaylı konuştu:

"Nasıl girmedi? İşgal sırasında bu bayana 'Ulusal Dayanışma' adına parasal yardımda bulunmuş! Az bir şey mi bu?"

"Tanrım! Ne durumlara düştük?", dedim.

"Polisin görevi bugün, 'sorunlar' yaratmak. Meslekî kuşkuları buna itiyor onları. Sotiri'nin hâlâ aktif olup olmadığını araştırıyorlarmış. Kızkardeşinle akrabalığı da bir suç olarak düşünülüyormuş" dedi.

"Onu bırakmayacaklar mı?"

"Bakalım... Bakalım, acele etme" dedi. "Herşeyin iyiye gideceğini ümit ediyorum. Ama kızkardeşine ne olacak, bilemiyorum. Onun durumu çok zor. Soruşturma sürüyor. Onu görmem olanaksız. Söylendiğine göre çok çetin cevizmiş. Canlarına okuyormuş? Sorgu yargıçlarından biri bana şöyle dedi: 'Bir lokmacık kız ama ne inat, ne inat!' Cesareti, inancı, zekâsı onun 'çok tehlikeli" biri olarak nitelendirilmesine yolaçmış doğal olarak."

Acele gitmesi gerektiğinden kendisini bağışlamamı istedi ve arabasına atladı, gitti. Demek Sotiri ile ilgili soruşturma sürüyordu. Sofi ve Egerman'dan aldıkları bilgilerden sonra da... Akrabalık ağır basıyorsa neden ona eziyet ediyorlar?

Daha kapıyı açarken telefon da çalmaya başladı. Roza Egerman'mış.

"Ne haber?" dedi.

"Hiç!" dedim. Onunla konuşurken takındığım zavallılık tavrımla.

"Benim olağanüstü haberlerim var ama", dedi. "Kocanla ilgili soruşturma bitmek üzere."

"Bırakacaklar mı?"

"Elbette. Küçük, işleri biraz karıştırıyor. Ama bir çözüm bulunacak."

"Onun ablasıyım. Neden beni yakalamazlar? Bunu yazılı olarak da isteyebilirim."

"Siz de mi kahraman olmak istiyorsunuz?," dedi.

Gülümser gibi yaptım.

"Neden olmasın?", dedim, "siz beni savunursunuz nasılsa..."

"Bunu yalancıktan da olsa söylemeniz hoşuma gidiyor, Kendi adamınızmışım gibi bana güvenmenizi isterdim..." dedi.

Kedi fare ile oynuyor. Ama ne zamana kadar?

Bir akşamüstü, koşuşmaktan yorgun ve umutsuz olarak eve döndüm, pencerenin önüne oturdum. Elli ile ilgili haberler çok kötüydü, Sotiri ise tam kırk günden beri tutukluydu. Kapkara kırk gün ve hiçbir yerden bir umut ışığı görünmüyordu. Mutfağa girip yemek hazırlamak için kendimi zorluyordum. Acaba ne yemek pişirsem diye düşünüyordum.

Tam o anda kapının zili çalındı. Koştum, açtım ve kendimi Sotiri'nin kucağında buldum! Böyle anları sözle anlatmak olanaksız. Gözlerimizden yaşlar akıyor, rüyada mıyız, değil miyiz, anlayabilmek için birbirimizi çimdikliyorduk. Durmadan birbirimize sarılıyor, hâbire ağlıyorduk. Oysa normal iki insan gibi oturup konuşmamız gereken o kadar çok şey vardı ki... Gözyaşlarımdan ıslanan, uzamış sakalım okşuyor, sürekli aynı sözcükleri yineliyordum:

"İnanayım mı? Gerçek mi? Özgür müsün?"

"Her zaman kendimi özgür bildim", diyordu o.

"Kilo almışsın Sotiri. Yoksa bana mı öyle geliyor?"

"Evet ya, biraz kilo aldım. Hareketsizlik, uyku, durmadan yemek! Bu kadar güzel yemekler yapma becerisini nereden öğrendin?"

"Tecrit edilmek dokunmadı mı sana? İnsanı deli eder derler..."

"Ne tecridi? Seninle beraberdim, Elli ile beraberdim. Beloyannis'le beraberdim, sürekli olarak onların güzel müca-

delelerini düşündüm durdum. Ekmekten bir de satranç takımı yaptım ve kendi kendimle oynamaya başladım. Havlularımı söküyor, yeniden dikiyordum. Hayatımda hiç bu denli tembellik yapmadım, biliyor musun? Uzanıp dinlenmek ne kadar güzelmiş meğer. Sürekli düşünmek olanağını buluyorsun. En büyük fırtına bile geçiciymiş. Sevabıyla günahıyla kabulüm. Çok konuştum galiba!"

"Kırk gündür konuşmadın benimle. Günde bir tümceden ne eder?"

Gülüşüyor ve birbirimize sarılıyorduk.

Bir ara telefon çaldı. Yine Roze Egerman.

"Mutlu musunuz?", diyor.

"Göklere uçuyorum."

"Bugün öğleyin Emniyet'e gittim ve Yanni'nin masasına kuruldum. Şöyle dedim ona: 'Bu suçsuz adamın şu cehennemden çıktığını görmedikçe burdan gitmem.' Örgümü de yanıma almıştım, örmeye başladım. Tehdidimde çok ciddî olduğumu görünce, dehşete kapıldı. 'Ama Roza, beni dillere düşüreceksin...Anlamıyor musun?' 'Sen de beni dillere düşürüyorsun. Bay Sotiri çoktan evinde olmalıydı', dedim ona."

Sotiri'nin kendi çabaları sonucunda serbest bırakıldığını, dolaylı olarak anlatmak istiyordu. Yaptığı yardımı övünerek anlatıyor ve ben durmadan ona teşekkür etmek zorunda kalıyordum. İçimden de telefonu bir an önce kapatmasını diliyordum. Ama telefonu kapattığında sevincimin azaldığı duygusuna kapıldım nedense. Benden ne istiyordu? Ne bekliyordu acaba? Ne zaman yürekli bir kadın olduğuna inandığıma inanacak? Dayanamıyorum. Yeter artık!

"Kurtuluşumu borçlu olduğum bu 'iyiliksever' kadın kim?", dedi Sotiri. Hüzünle başımı salladım.

"Bunu daha sonra konuşuruz Sotiri", dedim.

Elli'yi görüp görmediğini sordum.

"Görmedim", dedi. "Yalnız sesini duydum. Koridoru süpürürken hücremin önünde her zaman duraklar, nöbetçi ile yüksek sesle konuşurdu."

"Beloyanni'yi gördün mü?", dedim.

"Hiç görmedim! Tuvalete giderken ayak seslerini duyardım, o kadar. 'Serbestsin' dediklerinde bir tuhaf oldum. Diğerlerini bodrumlarda bırakıp gitmek..."

Sözü değiştirmek istedim hemen.

"Banyoda sıcak su var. Yıkanmak ister misin?" dedim.

"Yıkanmak mı? Sorulur mu?"

Yine bana sarıldı, ama bu kez ağlamıyorduk. Vücutlarımızda hafif bir titreme oldu.

"Seni seviyorum Sotiri", dedim.

"Ama ben senin için ne diyeyim?"

Sevinç, yakalanır yakalanmaz, hemencecik uçup gidiyor insanın elinden galiba.

Sabah uyandığımızda daha günaydın demeden dertler başgösterdi. Acaba eski işine tekrar dönebilecek miydi? Dönemezse, iyi hâl kâğıdı olmadan nerede iş bulabilirdi şimdi?

"Sorunum tamamen çözülmedi. Dün söylemedim. Gerçi pek önemli değil ama, Askerî Mahkeme'ye verilmem sözkonusu", dedi.

"Askerî Mahkeme mi?", dedim şaşkınlıkla.

"Sözcüklerden korkmana gerek yok. Avukat kesin olarak aklanırsın diyor" dedi, yine sakin sakin.

"Durumumuzu bilmiyormuş gibi konuşuyorsun", dedim.

Odanın içinde dolanmaya başladım hiçbir iş yapmadan.

"Gazete almaya gidiyorum", dedim sonra da. "Dünden beri Elli ve Niko'yu yazmaya başladılar."

"Sen otur, ben gider alırım", dedi.

"Hayır dışarı çıkma", dedim. "İçimde garip bir korku var. Seni tekrar götüreceklermiş gibi bir duygu işte."

"Orada hücreye kilitlemişlerdi. Burada da sen mi tutsak edeceksin beni?", dedi gülerek.

Bütün gazeteleri aldı geldi. Kolay para kazanmanın yolunu bulan basın, "Nikos Beloyannis olayı" ile ilgili yeni "haberler" vermeye başlamıştı.

O denli uydurma şeyler yazıyorlardı ki şunu sormaktan kendimi alamıyordum: Amaç, tiraj sorunu mu, yoksa Emniyet ve Gizli Örgütlerin, "sorun"un güncelliğini, hazırlanan dava gününe dek koruma kararlarına mı yardım ediyorlar?

Bir gün Beloyanni'nin "çözüldüğü" haberini verdiler. Halk basını alaya almaya başladı. "Kim inanır bunlara!", diyordu herkes. "Emniyet kaynakları"nın bu habere gerekçe olarak neleri gösterdiğini araştırdım. "Hayatında hiç sigara içmemiş olan" Beloyanni'nin tecritte tek başına yaşamaya dayanamadığından "durmadan sigara içtiğini", bunun ise "moralinin çöktüğüne işaret" olduğunu vurguluyorlardı. Buna benzer komik haberler yayınlıyorlardı sürekli.

Elli, mektup yazamıyor, ancak kısa pusulalar gönderiyordu. "... gönder", "....gereksinmem var" gibi. Sürekli olarak da kitap göndermemizi istiyordu. Gönderdiğim kitapları bir günde bitiriyor, yenilerini istiyordu. İnanılmayacak kadar çabuk okuduğunu biliyordum zaten. Ama sıradan bir okuyucu değildi. Seçkin kitaplar arardı. Fakat şimdi eline ne geçerse okuyuveriyordu. Çoğu zaman günde iki kitap istiyordu!

"Karanlıkta kediler gibi okuyor! Sürekli okuyor", demişti polislerden biri Avukat Loizos'a. Sonra da eklemiş: "Nereden buluyor bunca iyimserliği bu pis kadın? Sabahlara dek sorguya çekiliyor, ertesi gün gözetleme penceresinden baktığımızda yine alaylı alaylı gülümsüyor yüzümüze, olur şey değil!"

"Demek sizlere karşı sinir savaşı açmış", demiş avukat da.

"İnan olsun o gülümsemesini söndüreceğiz..." demiş polis.

Geri gönderdiği kitapların sayfalarına tek tek bakardım, belki bir not bulurum umuduyla. Dikkat ettiğim tek şey, boş sayfaları yırtmış olduğuydu.

"Yazı yazmak için yırtıyordur boş sayfaları", dedim Sotiri'ye.

"Mektuplaşıyorlar mıdır dersin? Sanıyorum Niko'nun sigara tiryakiliği de sigara kâğıtlarına birşeyler yazmak istemesindendir. Bunu tutuklular, işgal sırasında da yaparlardı."

Elli, kitap dışında bir de havuç ve başka sebze isterdi. Kuşkusuz bu çok doğaldı. Neden istediğini biliyordum ve korkulu da olsa bir sevinç duyuyordum. Karnında bir çocuk büyütüyordu çünkü. İnce yapılı olduğundan, Emniyet'tekiler hamile olduğunu farketmemiş olabilirlerdi. Ama normal olarak şimdi karnının büyümeye başlamış olması gerekirdi. Sansür olmasaydı, bana şunları yazacağından emindim: "Bebeği duyuyorum. Karnımı tekmeliyor, dışarı çıkmak için sabırsızlanıyor." O karanlık hücrede, çimentonun üzerinde ve sabahlara dek süren soruşturmalarla nasıl başa çıkacaktı, Tanrım!.. Sürekli bunu düşünüyordum ve kaygılanıyordum.

Bir gün geniş bir yün elbise istedi. İki gün sonra biraz kısaltmam için geri gönderdi. Yapmam gereken işlerin çokluğu yüzünden yakınımızdaki bir terziye verdim elbiseyi. Ertesi gün yine geri gönderdi. "Fazla kısalttın, giyilecek gibi değil" diyerekten. Nasıl da düşünmedim, elbisenin kenarına birşeyler koymuş olabileceğini.

★
★ ★

Bir gün Elli hakkında konuşurken, Nikita şöyle dedi:

"Şimdi çok dikkatli olmalısın. Bir kadın ajan, Beloyanni'nin kızkardeşiyim diyerek karşına çıkabilir."

Gerçekten de yirmidört saat sonra yabancı bir kadın kapımı çaldı. İyi giyimli, güler yüzlü, çekingen bir kadın. Nikita'nın uyarısını anımsayarak kadına çok soğuk davrandım. Holde durduk, oturacak yer bile göstermedim.

"Evet, sizi dinliyorum", dedim düşmanca.

Soğuk karşılama mı şevkini kırdı acaba? Holdeki bir iskemleye oturdu ve çantasından bir deste binlik çıkardı.

"Bunları size Niko gönderiyor", dedi, başka hiçbir açıklama yapmadan.

Eli öyle havada kaldı. Hafiften de titriyordu. Emniyet'in kabaca bir dolanından başka bir şey olmadığını anlamam için başka ne gerekiyordu ki!..

"Niko'yu ben hayatımda hiç görmedim, bana para göndermesinin nedeni ne olabilir, anlayamıyorum", dedim.

"Ama... bilemiyorum. Ben onun dediğini yapıyorum", dedi biraz bocalayarak.

"Siz kuşkusuz bir buyruğu yerine getiriyorsunuz", dedim alaylı alaylı.

"İster inanın ister inanmayın. Beloyanni'nin kendi serveti var. Bu parayı çalmadı, hiç kimseden de istemedi..." dedi.

"Bizim de servetimiz var, maaşımızı Moskova'dan almıyoruz!", dedim.

Yüzümü buruşturdum, sabırsızlığımı gösterircesine. Ve kapıyı açmak için davrandım.

"Alacak mısınız?", diye sordu korkuyla ve ayağa kalktı.

"Hayır!" dedim.

"Öyleyse gideyim", dedi ve parayı çantasına koyup, başarısızlığın hayal kırıklığıyla çıktı.

Neydi acaba bu garip davranış? Pencerenin önüne yaklaştım, pancurların arasından köşede duran iki erkek gör-

düm. Nöbetçi de bırakmış diye düşündüm ve dehşetli endişelendim. Sotiri gelir gelmez ona anlattım hemen olanları.

"Parayı gerçekten Beloyanni göndermiş olamaz mı?", dedi. "Gazetelerin yazdıklarına göre annesi ziyaretine gidebiliyormuş."

"Bunu dünya kamuoyunu biraz rahatlatmak için yapmışlardır", dedim. "Ama bütün bunların bana oynamak istedikleri oyunla ne ilgisi olabilir?"

"Annesini gördüğüne göre ondan bazı şeyler istemiş olabilir", dedi yine.

"Ne istemiş olabilir? Bize bir deste binlik vermesini mi?"

"Evet, doğru, işin içinde para da var" dedi. Sotiri düşünceli düşünceli. "Bu kadın Niko'nun akrabasıyım filan ya da ona benzer bir şey söylemedi mi? Gelişinin nedenini açıklamadı mı yani?"

"Ona sarılmamı ve hemen benim ona bazı açıklamalarda bulunmamı beklemiştir belki" dedim. "Doğrusunu istersen kendimi zor tuttum! O kurnaz Nikita ikaz etmeseydi.... Kimbilir?"

Akşam Lela geldi ve olanları öğrenince kocasının önsezişlerinden gurur duyduğunu, onun hiçbir zaman yanılmadığını söyledi.

"Nikita'nın dediğine göre seni bu işe bulaştırmak istiyorlar, dikkatli olmalısın", dedi sonra da. "Bir daha gelirse onu hemen kov. Sakın onunla konuşayım deme ha!.."

"Bir daha gelmeye cesaret edebileceğini sanmıyorum", dedim. "Onu öyle bir bozdum ki..."

"Böyle söyleme", dedi Lela. "Bu denli çabuk vazgeçmezler. Bu kez belki inandırıcı birtakım belgeler de getirebilir."

"Konuyu Nina'ya da açmakta yarar gördüm. Olup bitenler üzerine ona her zaman bilgi veririm. Çok garibine gitti, ne diyeceğini bilemedi."

"Beloyanni para göndermiş olamaz. Ama yine de yaptığın harcamaları düşünerek yükünü biraz hafifletmek iste-

miş olabilir. Ayrıca iyi bir avukat tutman gerektiğini de düşünmüş olabilir. Bilirsin, serveti var. Ama böyle düşüncesizce hareket etmez. Emniyet'in bir oyunu ise, çok çocukça bir şey..." dedi.

"Acaba örgütten gelen bir 'yardım' olabilir mi? 'Amca'ya sormak ister misin?" dedim.

Bir hafta kadar sonra Nina yanıtı getirdi.

"Örgütün para göndermiş olması olanaksızmış. Roza Egerman'a dikkat etmem gerekiyormuş..."

Mevsimlerden yazdı, havalar oldukça sıcaktı. Bir gün öğleye doğru yemeğimizi yemiş, tam dinlenmeye hazırlanıyorduk ki, yine aynı kadın geldi.

"Bırak onunla ben konuşayım", dedi Sotiri. Yarı çıplak yataktan fırladı, dış kapının ufak penceresini açtı ve öfke ile bağırmaya başladı. Hiç böyle konuştuğunu duymamıştım.

"Ne istiyorsun bayan?" dedi. "Bu numaralar bize geçmez. Anlayamadın mı? Bunu aynen seni buralara kadar gönderenlere söyle. İşi burada bitirelim tamam mı? Hadi güle güle, ağzımı bozdurma şimdi..."

Gerçekten neydi amaçları? Ne numaralar çeviriyorlardı acaba? Kendi kendime, bunları düşündüm durdum. Doğrusu beni de bir hücreye kapatmalarını yeğlerdim. Bu sinir harbini kaldıramıyordum artık.

Öfkem geçmeden Egerman'a telefon ettim.

"Emniyet neden bizi rahat bırakmaz? Bizi bu denli saf mı bilir?" dedim. Para getiren kadın olayını anlattım sonra, fazla ayrıntılara girmeden. Egerman, şaşkınlık gösterdi, olayı ayrıntılarıyla öğrenmek istedi. Benim oralı olmadığımı görünce kısa kesti ama.

"Bir daha gelirse onu alıkoymanızı rica edeceğim, gelip kendisini yakından görmek isterim", dedi.

Telefonu kapadım ve ellerimi başıma dayadım, delirmek üzereydim. Neye inanayım? Bu kadın Emniyet tarafından gönderilmemiş miydi yoksa? Öyleyse kim tarafından geliyordu? Ya Egerman'ın söyledikleri? Yapmak istediklerinin ortaya çıkması da mı oyundu? Ne pislik... Ne umutsuzluk... Mantık da gereksiz, ahlâk da...

Hafta geçmeden yabancı kadın yine kapımıza dayandı. Amaçları bizi çıldırtmak diye ciddî ciddî düşünmeye başladım. Belki de bunu gözönünde bulundurarak hiçbir taşkınlıkta bulunmadım. Ama onu içeri aldım ve konuşmasına fırsat vermeden ben konuştum, sakin sakin.

"Bakın, beni iyi dinleyin! Kim olursanız olun, sizi buraya kim göndermiş olursa olsun" dedim, "rica ederim, gidin ve bir daha gelmeyin. Tehlikedesiniz. Anlıyor musunuz? Tehlikedesiniz..."

Beyaz bez parçası çıkardı, bana uzattı.

"Bakın, kızkardeşinizin yazdıklarını okuyun, inanırsınız..." dedi.

Bezi elime aldım, üzerindeki yazılar silikti, geri verdim.

"Okumak istemiyorum" dedim, biraz öfkeyle. "Tekrar ediyorum size, iyiliğiniz için söylüyorum, hemen gidin. Bu ev izleniyor..."

Bez parçasını koynuna soktu, başını öne eğdi ve gitti. Onbeş dakika kadar sonra telefon çaldı. Açtım. Başka kim olabilirdi? Egerman! Tatlı bir sesle konuştu:

"Ne oluyor? O kadın yine göründü mü?" dedi.

Bu şeytanca bir rastlantı mıydı, yoksa o yabancı kadını kendisi gönderiyordu da, şimdi nasıl davrandığımı mı merak ediyordu? Saniyenin onda biri kadar bir sürede vereceğim karşılığı düşündüm.

"Hayır, gelmedi" dedim. "Siz tedirgin edilmememiz için haber salmamış mıydınız?"

"Kimseye haber salmadım, hayır", dedi öfkeyle. "Kadını bana tarif edebilir misiniz? Söyleyin rica ederim", dedi.

Kadının yüzünü gözümün önüne getirmeye çalıştım. Tam tersini söyleyecektim ona. Artık kuşkum yoktu. Kadını Egerman göndermemişti. Galiba az daha bizden birini Emniyet'e teslim edecektik! Çıldıracak gibi oldum.

"Bu kadar çabuk kanma Katerina", dedi Nikita. "Kadını sana gönderenlere teslim edecektin."

Sotiri'nin söyledikleri beni daha da allak bullak etti.

"İster misiniz Elli bir gün bize: Size ne oldu da Beloyanni'nin kızkardeşini sürekli kovdunuz, desin?" dedi.

Nikita ve Lela'ya göre bu olanaksızdı, güldüler ve bize takılmaya başladılar.

"Elli'nin kayınpederi ne düşünecek acaba? Kadını yarı çıplak karşılamış ve kaba bir biçimde azarlamışsın", dediler.

Bu soğuk şakalar hiç hoşuma gitmiyordu.

"Nikita, bu gerçek ise.." dedim, dişlerimi sıkarak.

"Nasılsa günah her zaman benim üzerimde kalıyor. Bir eksik, bir fazla, ne olur sanki... Kabul ediyorum. Yalnız bak, dikkatli ol. Egerman'ı tahrik etme. Kendini koru..." dedi.

O gece Egerman'ı rüyamda gördüm. Korkunç bir kâbus. Sonsuz bir koridorda beni kovalıyordu. Koşuyordum, sürekli koşuyordum, nefes nefese kalmıştım. Kalbim fırlayacak gibi çarpıyordu. Sık sık arkama bakıyordum. Ter içindeydim. "Ah, yakalayacak beni! Yakaladı!" "Yeter artık, durun, neden koşuyorsunuz?" diye bağırdı arkamdan, o aldatıcı ve saf gülümsemesiyle...

"Bu küçücük armağanı alın." dedi.

"Armağan bana mı?" dedim.

"Elbette size..." dedi.

Paketi aldım, açtım. İçinden Elli'nin kesilmiş ve yüzülmüş kafası çıktı. Avazım çıktığı kadar bağırmak istedim,

ağlamak istedim, ama sesim kısılmıştı, çıkmıyordu, heyecandan tir tir titriyordum.

"Böyle yapmayın, nedir bu haliniz? Tanrı adına! İyice bakı..." dedi yine o.

Yeniden baktım. Dişlerini iri iri açmış, gözlerini gösteren bir kuzu başı gördüm.

Heyecandan ter içinde kalmıştım, korkuyla uyandım. "Pazar rüyası" dedi İrini nine. "Öğleye kadar açıklık kazanır." Dediği galiba doğruydu. Telefon çaldı. Avukat Loizos.

"En sonunda kızkardeşinle konuşmayı başardım!" dedi. "İddianameyi de okudum."

"Ne diyor?" dedim.

"Çok şey... Bir sözlük kadar kalın bir iddianame. Düşüncemi söylerim size. Yarın akşama doğru bana gelin. Bugün için olanaksız ama. Bir pazar günümüz var, birazcık dinlenmek istiyorum. Sabırsızlanmayın. Önümüzde çok zaman var" dedi.

14

Karalara bürünmüş yaşlı kadın konuştukça soluğumu tutuyor, söylediklerini anlamaya çalışıyordum. Sonunda güçlükle anladım Averof hapishanesinde ölüme mahkûm edilmiş bir kızı varmış. Ve demiş ki kızı..

"Ne dedi kızınız?", diye sordum sabırsızlıkla,

"Kızım adresinizi verdi ve dedi ki... "anne git haber ver, buraya, bu hapishaneye getirdiler onu..."

"Elli'yi mi?" diye sordum. Ağzından laf kapmaya çalışıyordum. Elli'yi Averof hapishanesine mi götürdüler?"

"Evet, bravo!.."

Bunun iyi bir haber de olabileceğini kafam almıyordu sanki. Kadının söylediklerini iyice anlar anlamaz sevinçten delirecek gibi oldum. Hem ağlıyor hem de gülüyordum.

"Nihayet!.. Nihayet!.." Bağırmaya başladım çılgıncasına.

Emniyet'in yanında hapishane kurtuluş demektir.

"Saat beş, yetişmeye çalışalım", dedim banyodan yarı tıraşlı çıkan Sotiri'ye.

"Yetişemezsin kızım, ziyaret saati geçti" dedi yaşlı kadın. "Saat üçten beri bir aşağı bir yukarı seni arıyorum. Atina'yı bilmiyorum, yaşlıyım da. Kızım taksiye bin dedi ya, dinlemedim. O kapıcı olmasaydı seni belki de hiç bulamayacaktım."

"Belki bırakırlar, gideceğim" dedi.

"Boşuna yorulma. Cumartesi günü gidersin. Salı, Perşembe, Cumartesi günleridir ziyaret günleri. Bir gün nasılsa geçer. Ben oniki ay sabrettim. Kızım Emniyet'te kapalı kaldı, ne mektup yazabildi, ne hiçbir şey..." dedi yaşlı kadın.

Sotiri'yi yaşlı kadınla başbaşa bıraktım ve hemen telefona koştum. Kadın haklıymış. Ziyaret saati geçmiş. Ne yapacağımı bilemiyordum. Ellerimi ovmaya başladım. "Demek Averof Hapishanesi'ne götürdüler", diyordum durmadan kendi kendime ve habire odanın içinde dolanıyordum. Bir ara yaşlı kadına bir şey ikram etmediğimi anımsadım. Cezveye kahve koydum. Oturduk, ortak dertlerimizi konuşmaya başladık.

"Aklımı yitirecek gibi oldum. Emniyet'te korkudan ne yaptığımı bilemiyordum. Düşünebiliyor musun? Aldılar, götürdüler ve ölüme mahkûm ettiler. Ölüme!.. Felç oldum sanki. Bakanlara gittim, askerî yargıçlara gittim. Ne diyeceğimi bilemiyorum. Bizimkiler Almanlar'dan da beter. Andriko'mu da Stavraki'yi de kurşuna dizdiler. Büyüğü yirmi sekiz, küçüğü yirmi iki yaşındaydı. Sonra da kızımın peşine takıldılar. Gece gündüz yollarda önüme gelene yalvarmaya başladım. Kocam yıllarca önce öldü. Biz uzaklardan geldik. Ne kötülük yaptı yavrularım? Kuzu gibiydiler. İsa'nın konuştuğu gibi konuşurlardı!"

Yaşlı kadını trene kadar götürdüm. Eve döneceğime, hapishaneye doğru yürüdüm. Çevreyi tanımak istiyordum.

Cuma akşamını sürekli elektrikli fırının önünde geçirdim. Yemekler hazırlıyordum. Yeni bir dönem başlıyordu. Yeni amaçlar, yeni mücadeleler.

Daha sabah saat yedide, hapishanenin kadınlar bölümünün önüne gelmiştim. Dolu kesekâğıtlarını bir okaliptus ağacının dibine yerleştirdim. Çiçeklerimi de uygun bir yere koydum. Koyu yeşil demir kapıyı, taş binayı seyretmeye koyuldum. Aleksandra'nın mektuplarını anımsadım ve heyecanım daha da arttı. Yürümekte güçlük çeken kadınlar, ellerinde dolu kesekâğıtlarıyla gelmeye başladılar. Benim yeni olduğumu hemen anlayıverdiler tabiî.

"İlk olarak mı geliyorsunuz?", dediler.

"Kimin var senin içerde?"

"Elli'nin ablası mısın? Söylesene be kardeşim."

Hemen çevremi aldılar. Sevecenlikle elimi sıkmaya başladılar. Hepsi de ışıl ışıl gülümsüyordu. Haber ne de çabuk yayılmış...

"Sen öne geç, kimliğini göster", dedi biri.

"Kimliğini aldın mı yanına? Kimliksiz giremezsin."

"Saat tam sekizde açılır. Ah kardeşin nasıl sevinecek bir bilsen!"

Gözüm kapıya dikilmişti. Çekilen sürgüyü duyar duymaz heyecandan olduğum yerde yığılacak gibi oldum.

"Gelin yardım edelim, getirdiklerini taşıyalım, vakit kaybetme."

"Kesekâğıtların üzerine isim yazdın mı? Yaz, biz ilgileniriz."

Küçük bir pencere açıldı. Kırmızı çocuk yüzlü iri yarı bir adam beni şöyle bir süzdü. Hangi gruba dahil edeceğini düşünüyor olmalıydı galiba. İçeriden bir ses duyuldu, ziyaret başlıyordu.

İlk ben girdim. Nereye doğru gideceğimi bilemiyordum.

"Oradan değil, bu tarafa gel!" dediler.

"Nerede?" dedim.

"Orda, demir parmaklığın olduğu yerin dışında."

"Katerina!"

Ses başka yerden geliyor, ben başka yere koşuyordum.

"Şaşırdı zavallıcık!" dedi bir ses.

"Karanlıktır!"

"Alışır."

"Elliciğim..."

Yüzümü demir parmaklığa dayadım. İkimiz de ağlıyorduk.

"Ayıp!" dedi Elli ve gülmeye başladı. "Söyle bakayım, nasılsınız? Tutuklanmam sizi herhalde endişelendirmedi."

"Yok canım... Neden endişelenelim..."

"Eh, demek bu da varmış hesapta. Bana iyi bak. Durumum iyi değil mi?"

Durmadan önemsiz şeyler konuştuk. Başka kızlar da beni görmek, selâmlamak istemişler, koşup geldiler.

"Artık meraklanma. Şimdi bizimle beraber", dediler.

"Konuş Elliciğim, vakit geçiyor", dedim.

"Sen konuş..." dedi.

"Serbest konuşabilir miyiz? İşkence ettiler mi?" dedim.

"Şimdi boşver bunlara" dedi.

"Doğum ayına girdin mi?" dedim.

"Evet, zaten bunun için getirdiler beni buraya. Niko hâlâ Emniyet'te. Hapishaneye nakledilmesi için çalışmanız gerek. Git annesini bul. Sana adresini yazdım, dedi.

"Niko'nun kızkardeşi var mı? Onu eve gönderdiniz mi?", dedim.

"Kızkardeşi yok, kuzeni var, onu sana gönderdik", dedi.

"Vay!.."

"Yahu ne oldu? Niçin ona böyle kötü davrandınız?", dedi.

"Polis gönderdi sandık..."

"A, bunun için mi?" dedi ve gülmeye başladı.

"Gülme" dedim. "Az daha kadını polise teslim edecektik. Neden para gönderdiniz. Beni o paralar şaşırttı..." dedim.

"Elbiseyi anımsıyor musun? Uzat dedim, kısalt dedim! Kıvrık yerine bir not yerleştirmiştim" dedi.

"Parayı neden gönderdiniz?" dedim.

"Niko göndermek istedi. Harcaman için, bebeğin de gereksinimlerini alman için" dedi.

"Aman Tanrım! Geçinecek param yok muydu? Kadın geldi, merhaba dedi, hiçbir açıklama yapmadan parayı uzattı. Buna ne gerek vardı?", dedim.

"Böyle mi yaptı? Korkmuştur zavallıcık. Sen neden sor-

madın? Sanırım ikiniz birlikte berbat ettiniz işleri..."

"Polis bana ne oyunlar oynadı bilsen..." dedim.

Zoi Aleksandru'yu, Roza Egerman'ı, Sotiri'nin tutuklanmasını, Sofi'nin nişanlısını anlattım kısaca.

"Dur! Kısa kes..." diye uyardı hemen beni.

Güya ziyaretçi gibi gelmiş yandaki kadın, kulak kesilmiş, söylediklerimizi dinliyordu. Aynı zamanda bir kampana sesi duyuldu.

"Ziyaret süresi bitti", dedi Elli.

"Bu kadar çabuk mu?", dedim.

"Bir kere daha vuracak. Sotiri'yi anlat. Mesele kapandı mı? Neden karıştırdılar onu bu işe?" dedi.

"Askerî mahkemeye gidecekmiş" dedim.

"Sotiri mi? Neden?"

"Konuşuruz. Önce senin doğum işlerini konuşalım", dedi.

"Hamile olduğumu anlayınca kudurdular", dedi.

"Avukattan haber aldım", dedim.

"Avukatı düşün. Mina Galeo üstlenmeli savunmamızı. Adresini yazılı olarak verdim sana", dedi.

"İkinci kampana..." dedim.

"Biraz daha dur" dedi.

Bir el beni düşmanca dürttü.

"Bitirin artık!.."

"Hoşçakal Elliciğim. Salı günü görüşmek üzere", dedim.

"Güle güle. Meraklanma", dedi.

Arkamdan bir el durmadan dürtüklüyordu beni.

"Laf dinlerseniz daha iyi olur. Yoksa ziyaretler kesilir", dedi beni dürtükleyen kadın gardiyan.

Elli sahneyi gördü ve kendini tutamadı.

"Evet, görev sana verilmiş bugün. Başka ne beklenir?" dedi.

Öfkeden kıpkırmızı kesilmiştim. Bir iki kadın yanıma sokuldular.

"Bugün suratsızlarla doldurmuşlar burayı galiba. Emniyet'in bütün kadın ajanları burada...", dedi biri.

"En iyisi buraları bilmemekti. Ama gelmek zorunda kaldığımıza göre, herşeye de katlanmak zorundayız...", dedi bir başkası.

★
★ ★

Elli'nin yatağını, "Elena" doğum kliniğinin rüzgâr alan bir koridorunda buldum. Gece gündüz başında silâhlı bir jandarmanın bekleyebilmesi için koridorda yatırmışlar. Dün, doğum sırasında da, ameliyathanede de bir jandarma eri nöbet tutmuş.

Demir parmaklıkların dışında bir araya geldik mi, acılarımızı da, heyecanımızı da hemen unutur giderdik.

"İnat ettin, doğurdun çocuğu" dedim, biraz öfkeli. "Hem de nasıl. Kıyametin koptuğu şu günlerde..."

"Becerdim. Gördün mü? Becerdim işte", dedi gururla.

"Kız olmadığına üzüldün mü? Saçlarını öremeyeceksin?", dedim.

"Şaka mı ediyorsun? Git de gör, ne kadar tatlı bir oğlum oldu. Niko takılırdı bana. (Bu minnacık kasıklardan çocuk mu çıkar?' derdi. Niko'ya haber salmadın mı sahi? Nasıl bekliyordu çocuğu bilemezsin."

"Nasıl haber ulaştırırdım? Kiminle?", dedim.

"Avukatla, annesiyle. Annesine gittin mi?", diye sordu.

"Buradan çıkınca giderim. Sana söz veriyorum. Dün bütün gün ve gece seninle birlikte doğum sancıları çektim ben de, biliyor musun?"

"Bak sen... Güzel şeyler de mi artık tedirgin etmeye başlayacak bizi?" dedi, alaylı alaylı.

"Doğumun çok zor olmuş. Ama çok cesursun, cesaretin kurtarmıştır seni", dedim.

"Kim söylüyor bunları, doktor mu?" dedi. "Senden aldığı paraları hak ettiğini göstermek için söylemiştir."

"Müdahaleye hazırlanmışlar. Bebeği forseps'le alacaklarmış", dedim. "Ben böyle bir rezalete izin vermezdim. Cocuğumun sıhhatli doğması için herşeyi yapardım. Değil karar verememek, değil acı, dağları bile yerlerinden oynatırdım. Git yeğenini gör, sonra gel konuşalım. Hadi koş!" dedi.

Bebek dolu büyük bir odaya gittim. Her birinin elinde bir numara vardı. Bizimki oldukça yaramaz biri geldi bana. Ona heyecanla baktım. Ağlıyordu. "Geldiği bu dünyada güler yüzlü olması olası mı?" Annesinin İzmir'in işgali sırasındaki doğumunu anımsadım... "Dilerim bu bebek ana babalarının yaşadığı şu fırtınalı günleri ve şu acı dolu, korku dolu günlerimizi görmesin", demişti annem.

"Nasıl buldun?", dedi Elli yanına döndüğümde.

"Sürekli ağlayan cılız bir şey", dedim.

"Bu mu cılız! Beş kilo! Resimlerine bak! Burada çocuklar doğar doğmaz hemen fotoğrafları çekiliyor. Al bu resimleri, babaannesine götür. Niko kim bilir ne kadar sevinecek. Annesine birleşmemizden söz etmeye vakit bulabildin mi, bilemem. Şu anda çekindiğimiz tek bir şey var, durumumuzun duyulması. Gazetelerin bizden söz etmelerini istemiyoruz. Fırsat kolluyorlar çünkü..." dedi.

Nöbeti devralan jandarma eri uyaroğlu biriydi. Yaptığım ikramlardan sonra gitti, iki güzel hemşire ile şakalaşmaya başladı. Elli, bundan yararlandı, çamaşırlarının arasına gizlediği küçük bir paket çıkardı.

"Bunları iyice sakla", dedi usulca. Yanmış kibritle yazılı olanları, sigara kâğıtlarının arasına koymalısın, yoksa silinirler. Notlarımızı yanmış kibritlerle yazıyorduk."

"Bunu anlamakta güçlük çekmedik zaten", dedim. "Gazeteler ne yazmıştı biliyor musun? Tabiî ki polisten aldıkla-

rı bilgilerle. Beloyanni hücre koşullarına dayanamamış ve sigara içmeye başlamış."

"Ciddî mi? Aptallar... Garip biçimlerde yazışmaya başladık! Kalemimiz yoktu, kâğıdımız yoktu. Çareler aradık, bulduk. Sürekli olarak sigara yakıyor, yanmış kibritleri biriktiriyorduk. Hücrelerimiz duman içindeydi. Ama ben dumana alışıktım. Sigaradan nefret eden Niko, boğulacak gibi oluyordu."

"Bunca koruyucuya karşın yazışmayı nasıl başardınız?" dedim.

"Başaramamız sözkonusu olabilir mi hiç? Bir gün Niko ufacık bir kalem ucu buldu. Ne kadar sevindi bilemezsin. Ortadan kopardı, yarısını bana verdi. İki parçacığın eşit olması için çok uğraşmış. Kendi parçasını iç çamaşırının yırtık bir yerinde gizlermiş. Bir gün, annesine kirli çamaşırlarını gönderirken kalem ucunu da göndermiş. Böylece kalemsiz kaldı. Benim kalem ucumun ömrü de fazla uzun sürmedi. Bir gün ağır bir işkenceden döndükten sonra bir şeyler yazmak istedim, sinirimden ucu fazla sıkmışım, kırıldı!"

Yüzünde bir acı belirdi, çok yorgun olduğu belliydi. Bebek için getirdiğim paketleri yatağın üzerine yığdım. Zıbınlar, çıngıraklar, bavetler, çoraplar... Her kutuyu açısında bir çığlık atıyordu. Gözleri canlandı.

"Bak göreceksin" dedi, "Ben hapishanede daha neler yapacağım ona! Tabiî bize biraz soluk aldırırlarsa. Acele dava açma yoluna gitmezlerse."

Kayıtsız gibi görünmek istedim, sütünü sordum, bebeğin obur olup olmadığından söz ettim. Dediklerimi pek duymuyor gibiydi. Evet, beni dinlemiyordu. Dalmıştı...

"Ben de burdayım. Beni unuttun galiba", dedim gülerek. Elimi kuvvetle sıktı.

"Niko'yu bir an önce kurtarmanız gerek", dedi yine. Korkunç bir canavara karşı savaşıyor orada. Amerikalılar,

ağızlarımızı bir an önce kapatmamız için çaba gösteriyorlar. Askerî mahkemede vereceğimiz savaşım, özgürlük savaşımı olacaktır. Ve çok güç bir savaşım olacak bu."

Gizli Servise bağlı bir Amerikalı'dan söz etti. Birleşmiş Milletler temsilcisi olarak ziyaretine gitmiş.

"Kısa boylu, şişman, sarışın, mavi gözlü bir adam. Ellenceyi kötü konuşuyordu. Adı Robert Driskal. Elen Emniyeti'ndeki sorgulamayı o yapıyor. Hücreme gelmesinin nedeni şuymuş: 'Bazı şeyler' söylersem, 'Birleşmiş Milletler'ce bana sağlanacak 'yardım' kesinleşecekmiş. O tatlı konuşmasını bitirir bitirmez ben de ona şunu söyledim: 'Buluşunuz oldukça kaba... Ne dersiniz?' Bu beklenmedik karşılık garibine gitti galiba. 'Önemsiz, sıradan bir kız' ne cesaretle onu hor görür de böyle alaylı alaylı konuşabilirmiş? Açıkladım. 'Biz', dedim, 'çocukluğumuzdan beri faşizme karşı savaşıyoruz. Amacımız, özgür ve bağımsız bir vatanda düşünmek ve özgürce soluk almak hakkını elde etmektir. Ve şimdi siz, bir yabancı, geliyor ve beni sorguya çekebiliyorsunuz!' Onu böyle horgörmem ve alaylı alaylı konuşmam, demek adamı nasıl sinirlendirmiş ki, kendini tutamadı, amacını açıkladi. Şöyle dedi bana: 'O tehlikeli ağzını çok yakında bir kurşun kapatacak!' 'Birleşmiş Millet'in kurşunu, öyle mi?' dedim. Kan beynine sıçradı. Beni tokatlamasını bekledim. O anda yapamadı ama daha sonra, çekinmedi, yaptı. Bunlar çok deneyimli kişiler. Adamına göre yöntemler uygulamasını biliyorlar. Seni yakaladıkları andan itibaren kararlılığını göstermelisin. Tırnaklarını sökseler, ateşe atsalar yine de ağzından bir şey alamayacaklarını daha baştan anlamaları gerek. Çünkü güçsüz olduğunu sezdikleri an, sonun geldi demektir."

Gece sabahlara kadar süren sorgulamalarını anlattı. O karanlık hücrelerde aç susuz, korku içinde aylarca kalmanın ne denli zor olduğunu söyledi. Kaldığı hücrelere mezar

bile denemezmiş, mezarlar daha rahattmış, insan hiç olmazsa uzanıp yatabilirmiş.

"Ama en ağır şey, dayanamayıp da çözülen ve 'açıklamalar'da bulunan arkadaşlarla yapılan yüzleştirmelerdi...", dedi acıyla.

Bu anılar onu daha da sarsmış, heyecanlandırmıştı. Her zaman gözünü daldan budaktan sakınmadan gösterdiği yürekliliği bilmeyen, o andaki gururlu ve alaylı bakışını kibir gibi yorumlayabilirdi doğrusu. Düşman karşısında her zaman ataktı, tartışma uzlaşma kabul etmezdi. "Tehlike karşısında insanlar iki türlü olurlar: Kimilerinin yüreği yumuşamaya başlar ve o anda yuvarlanma da başlar, ama kimilerininki ise serttir, gururludur, kararlıdır. Ve böyle durumlarda kararlılıkları daha da artar."

"O 'yalan makinesi' ile Driskal'a nasıl oyun oynadım bilemezsin. Bir gün beni beşinci kata çıkardı, bir odaya kapattı. Oda değil, sanki atölye, yahut kimya laboratuvarı, ameliyathane. Odayı hazırlayan, dehşete düşerek insanı çözecek herşeyi düşünmüş. Her şey iyi hesaplanmış, ışık, duman, borular, işkence aletleri... Yandaki odadan, işkence gören bir insanın avaz avaz sesi geliyor. Odanın dibinde de, kuru, sert ve kırışık yüzü taştan oyulmuş gibi, yılan bakışlı bir Alman psikolog duruyordu. Tam bir Hitler hayvanı... Beni o aptalca sınavdan kurtaran, makinenin önüne oturmayı 'küstahça' reddetmem oldu. Bob, kudurmuştu. Ağır küfürler savurmaya başladı, beni tokatladı, pencereden aşağı atmakla tehdit etti. 'İntiharlar buradan olur,' dedi. O günlerde böyle 'intihar olayları' olmuştu gerçekten. Ama ben hiç oralı olmadım..."

"Ne cesaret!" dedim.

"Çözülmemeye karar verdiğin ve bunu başardığın andan itibaren, işi alaya döker, onları zor duruma düşürebilirsin' dedi. Ayrıca şunu da eklemek isterim. Tavrım hiç de

kışkırtıcı değildi. Tam tersine. Sevimliydim sanıyorum. Kılıçlar yutan ve sonra ağızlarından ak güvercinler çıkartan hokkabazlar gibi... Niko da bunları böyle, tavada oynattı. Yakaladıklarında nasıl bir insan olduğunu ya bilemediler ya da böyle görünmeyi yeğlediler. Korkunç işkencelerden geçirdiler ve sonra elleri kelepçeli olarak hücreye attılar. Cesur bir yenici gibi davrandı. Kim olduğunu bilmemiş olsalar bile, karşılarında bir 'sert ceviz' olduğunu anlamışlardı. Kısa zamanda ismini de öğrenemediler. Onu parmak izlerinden tanıdıklarını söylemişler. (Belki doğru, belki yalan, bilinemez.) Beni de başlangıçta bilemediler. İzlendiğimle ilgili olarak yazılanlar hep yalan. Tek bildikleri, üç gün önce Niko'nun da yakalandığı evde kaldığımdı."

Yüzü çok solgundu. Sözü değiştirmek istedim.

"Yazışmalarınızı anlat. Nasıl başardınız?" dedim.

"A... O önemli fırsatı kaçırır mıydık?" dedi. "Kâğıt bizim için bir silâhtı. İki yüz gün, gece gündüz işkence gördük. Çökmemiz için ellerindeki tüm baskı olanaklarını kullandılar. Bize gelince, soruşturmada çok vakit yitirdik, tek endişemiz buydu."

Gözlerinde, Niko'ya olan sevgisinin ateşi ışıldıyordu. Bana bir kâğıt parçası uzattı. Üzerinde Niko'nun kendisi için yazdığı bir şiir vardı.

Gözlerim yaşardı.

"Sonumuzun ne olduğunu çok iyi biliyoruz, kendi kendimizi aldatmayı düşünmedik. Korktuğum tek şey, 'ikiyüzlü insanlık duyguları'yla beni bir ana olarak 'kurtarmak' istemeleri ve böylece ondan ayırmalarıdır" dedi.

"Neler söylüyorsun? İkiniz de yaşayacaksınız. Zaman değişti. İç savaş dönemi yaşamıyoruz", dedim.

"Bu söylediklerim olasıdır. Ve şunu iyice kafana koy. Yapacağın tüm girişimler her ikimiz için olmalıdır. 'Kadın ve ana' olmamı önemli bir öğe olarak kullanmayacaksın.

Bunu kabul edemem işte. Böyle bir düşüncenin söz konusu olabileceğini sezinlediğim an, lütfen evinde otur ve küçük parmağını bile kıpırdatma. Bunu çok iyi bilmeni istiyorum. Yeter artık. Heyecanlanıyorum. Oğlum, süt yerine zehir içsin istemiyorum. Hamileliğim sırasında çektikleri yeter", dedi sinirli bir biçimde.

Konuşmasını kesti ve paravana baktı. Ben de o yana baktım. Jandarma erinin bu yana geldiğini gördüm.

"Bayan" dedi, beni göstererek, "artık gitmelidir. Kalmasında benim için bir sakınca yok ama kontrole geliyorlar sık sık..."

Kalktım. Elli yerime oturttu.

"Bu denli kolay kabul etme herşeyi", dedi.

"Çok iyi davrandı", dedim. "Onu zor duruma düşürmeyelim."

"Onlar bizleri zor durumlara düşürüyorlar ama! Neydi kabahatimiz?" dedi.

O anda kucağında bebekle hemşire geldi. Emzirme saatiydi. Jandarma erinden biraz daha kalmama izin vermesini istedim. Elimi hafifçe değdirdim çocuğun vücuduna. Sevgi ve acı ile doluydum o an.

"Bak" dedi anası, 'Baksana!"

Gurur doluydu.

Üzerine eğilip, buruşmuş ağzına, hareketlerine baktık sevecen sevecen. Jandarma eri de bize bakıyordu ilgiyle. Onun da karısı çocuk bekliyormuş.

"Çok yakında!" dedi tatlı bir sesle.

Giderken Elli seslendi:

"Yarın erken gel. Şu birkaç günün tadını çıkaralım. Çok arayacağız daha bu günleri."

★

★ ★

Beloyanni'nin annesini bulana dek akla karayı seçtim. İki kez araç değiştirdim. Tozlu topraklı yollardan geçtim. Yetimhane çocukları gibi sıralanmış tek katlı güzel evlerin arasında dolandım. Sonuçta buldum. Kapıyı çalıp da karşımda kendisine birkaç kez kaba davrandığım Niko'nun kuzenini görünce şaşırdım, telâşlandım. Her ikimiz de zor durumdaydık aslında. Bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için içtenliğimi göstermeye çalışarak:

"Beni kovmak sırası şimdi de sizde..." dedim, gülerek.

Sevecenlikle yanıtladı beni.

"Ne diyorsunuz? Ne diyorsunuz?" dedi. Buyurun, giriniz. Ev dağınık, bağışlayın. Bütün gün evde yoktuk..."

Bağışlamamı istemesinin nedenini anlayamadım. Evleri hiç de dağınık değildi.

"Geçici olarak gelmiştik Atina'ya" dedi. "Evimiz Amaliada'da. Gazetelerde Niko'nun tutuklandığını öğrenir öğrenmez hemen geldik. Büyük felâket bu bizim için."

Bu kritik noktada konuşmasını kesti ve geldiğimi teyzesine haber vermek için mutfağa gitti.

Çevreme bakınmaya başladım. Kosta'ya ait bir resim ya da herhangi bir şey aradım. Duvarda bir tek resim vardı. Beceriksizce büyütülmüş iki kız resmi.

"Teyzemi bağışlayın, yemek pişiriyor. Geç kalmaz, üstünü değişip hemen gelecek", dedi.

"Uygunsuz bir zamanda geldim, biliyorum. Ama fazla gecikemezdim. Elli bir oğlan çocuk doğurdu", dedim.

"Oğlan mı?" dedi sevinçle, bu haberi bekliyormuş gibi. Niko, son gördüğümüzde, Elli'den söz etti, çocuk beklediğini söyledi. Ama polisler insanı konuşturmuyorlar ki... Ağzına bakarlar, ellerine bakarlar, durmadan gider gelirler. İğrenç şey... Teyzem ağır işitir, Niko yüksek sesle konuşmak zorunda. Sizi göremediğine üzgündü. Size telefon etmemi

söyledi. Ama... kararsızdım. Yine de bugünlerde telefon edecektim, yoksa beni fena azarlar."

"Kabahatliyim, kabahatliyim", dedim. "Çok önce gelmeliydim. Elli de bu gecikmeden dolayı beni azarladı. Bunun için koşarak geldim ya. Ayrıca Niko da oğlu olduğunu öğrenmeli", dedim.

Kadının ne dereceye kadar bilgi sahibi olduğunu bilemiyordum. Elli'nin hapishanedeki durumunu söyledim, doğumunu anlattım. Niko ile Elli arasında çok sıkı bir bağ olduğunu hissettirmeye çalıştım dolaylı biçimde. Çekingen bir kayınvalide rolü oynuyormuşum gibi geldi bana. Bu beni hem tedirgin ediyor, hem de eğlendiriyordu ama.

Dina, -kuzenin adıydı- beni sevecenlikle dinliyor, sık sık, "gerçek mi?" diye soruyordu. Bu ara, evime geldiğinde yaptığım kabalığın da nedenini söylemek gereğini duydum.

"Niko'nun kuzeni olduğunuzu bilemedik. Polis sürekli bize birtakım 'oyunlar' oynuyordu. O denli tedirgin olduk ki, her yerde polisin gölgesini görmeye başladık, dedim.

Bunları çabucak, bir nefeste söyledim. Hintyağı içiyormuş gibi. O da bir açıklama yapmak gereğini duydu.

"Niko da, parayı getirdiğimde çok beceriksizce davrandığımı söyledi. Ancak sizleri hiç anlatmadı, hiçbir şey söylemedi, buna olanak bulamadık. Örgütle ilgili bir iş yapıyorum sandım. Anlıyor musunuz? Ve bu işlere pek karışmak istemiyordum. Her neyse! Şimdi her şey geçti. Bakalım bundan sonra neler olacak. Sizin çevreniz geniş, bir şeyler öğrenebiliyor musunuz? Dava yakında başlayacak mı? Avukat Çukala'yı tutmamız uygun olur mu acaba? Tanıyorsunuz herhalde? İyi bir cezacıdır. Koyu bir milliyetçi olduğunu söyler durur Niko. Ücretini altın lira ile alırmış. Büyük bir servet istiyor. Mutsuz teyze yine Amalia'daki dükkânlardan birini satmak zorunda kalacak. Ama parayı kimsenin düşündüğü yok. Yeter ki o kurtulsun!.." dedi.

Dina'ya dikkatle bakıyordum. Yüz hatları çok düzgündü, gözleri yeşildi, saçları kestane rengiydi, ortadan ayrılmış ve düz taranmıştı. Kuru, beceriksiz ve acele acele konuşurken, birden kalkıp onu öpmek geldi içimden. Niko'nun kuzeni olduğuna iyice inandığım için galiba, kalkıp onu öpmek isteği duymuştum. Küçük bir kasabada yaşamanın koşullarına tepki göstermeden boyun eğen bir hâli vardı. Herşeyi kaderci duygularla karşılıyordu.Öyle olduğu gibi kabul ediyordu. Ülkesinin geleneklerine bağlı olduğu belliydi, çevresinin yaptığı yorumları önemsemiyordu, yakınlarının ve ailesinin iyi ya da kötü tüm sorunlarıyla ilgileniyordu. Evliliği ancak beş yıl sürmüş. Çocuğu da olmadan dul kalmış. Konuşmasından anladığıma göre politik görüşleri de yoktu. Hattâ politik sorunlardan çekiniyor, korkuyor gibiydi. Niko'nun savaşımını da kendi kendine açıklamaya çalışırken, "Büyük özveri gerektiren ama hiçbir yarar sağlamayan bir savaşım galiba", dermiş.

"Bizim oralarda, baldırı çıplaklarla, hiçbir gelirleri olmayanlar bile sağ partileri ve kralları desteklemeye kalkışıyorlar. Oysa bizim Niko'nun hiçbir eksiği yok, öğrenimini sürdürüyor, daha yükseklere de çıkabilir ama hapishanelerde sürünüyor işte. Evet, herkes ona saygı duyuyor biliyorum. Onu çok önemsiyorlar. Ama şimdi bütün yakınlarında bir çekingenlik var. Bizi yolda gören çok kişi selâm vermekten bile çekiniyor. Siz bilemezsiniz kasaba hayatını. Kasaba zihniyetini... Tanrı korusun! Hiç unutmam. İlia yaylası üzüm yetiştiricilerince gerçekleştirilen bir ayaklanmada Niko tutuklanmıştı. O sıralarda öğrenciydi. Yemek ve çamaşır vermek için tutukevine gittim. Bir de ne göreyim. Dayaktan her yanını şişirmişler. Ahlâksız birkaç köylü, bütün suçu bizimkinin üzerine yüklemiş çünkü. Ona şöyle demiştim: 'Bu sevdiklerin bugün seni ele veriyor, yarın çarmıha gerecekler...' Beni dinlerken gülümsüyordu. Ne karşılık

verdi biliyor musun? 'Çarmıha gerilişim uyanmalarını sağlayacaksa, helâl olsun!' Gece gündüz kafasını öğütlerle ütüledim ama, sonunda da o beni, 'İyisin, Tanrı yolundasın ama çevrende olup bitenlerden habersizsin', deyip yanından uzaklaştırdı."

Durmadan konuşuyordu. Yeni bir öyküye başlamasına fırsat vermeden sordum:

"Niko'yu bu yakınlarda görecek misiniz?", dedim.

"Yarın öğleye doğru" dedi. "Teyzenin hazırladığı yemekler onun için. Yıllardır uzağımızda... Dağlarda, hapisanelerde, sürgünde. Zorlu bir hayat geçirdi. Rahat edecek, bir yuva kuracak zaman bile bulamadı. Oysa mutluluk onun da hakkıdır. Bilemezsiniz nasıl iyi kalpli bir insan! Kardeşten daha çok severim onu."

Sözünü etmek istediğim konuya biraz olsun değinmişti. Açıklamak geldi içimden: "Niko artık bir aile sahibi oldu. Önümüzdeki günlerde bunu size açıklayacak. Belki de yarın." Ama hiçbir şey diyemedim. Yalnız resimleri çıkarıp gösterdim. Dina çocuğu çok beğenmiş, pırıl pırıl gözlerine bayılmıştı.

"Bu altı aylık çocuk gibi vallahi!", dedi sevinçle. "Nazar değmesin annesi de çok cici. Ben onu böyle düşünmemiştim hiç..."

Bunu söylerken kapı açıldı ve Niko'nun annesi Vasiliki Beloyanni girdi. Giysileri siyahtı, başında, buruşuk yüzünün yarısını kapatan bir örtü vardı. Uzun boyluydu, sırtı öne eğikti. Saçları ve kalın kaşları bembeyazdı. Yüzünde sert bir ifade vardı. Gözleri biraz sönüktü ama tatlı bir hüzün de belirgindi. Soylu bir davranışla ve içtenlikle elini uzattı bana. Bu arada Dina beni tanıtıyordu.

"Anladın mı teyze, Bayan Elli'nin ablasıdır... Dün Niko'nun dediği..."

"Anladım, anlamaz olur muyum?", dedi kadın.

Ben ayakta duruyordum, oturmamı istedi. Elli'yi sordu ve heyecanla oğlunun tutuklanmasından duyduğu acıyı belirten sözler söyledi. Soylu bir hüzün vardı üzerinde, konuşması son derece yalınçtı.

"Elli doğurmuş", dedi Dina. "Bir erkek çocuğu olmuş."

"Erkek çocuğu?.." dedi yaşlı kadın sevecenlikle. "Sağlıklı ve uğurlu olmasını dilerim. Tanrı verse de rahat bir dünyada yaşayabilse, yamyamlardan uzak..."

Resimleri aldı ve baktı kaldı.

"Bravo Elli'ye... Yiğitçe başa çıktı. Bu kızın cesareti çok büyük. Ama bu küçücük çocuk hapishanede nasıl büyür? Umudunuz var mı? Çocuk nedeniyle daha 'yumuşak' davranırlar mı dersiniz?" dedi.

Başımla hayır işareti yaptım.

"Elli'nin yazgısı, Niko'nun yazgısına bağlıdır", dedim.

"Ah!.. Ah!.." dedi içini çekerek. "Güzel gençliklerini hapishanelerde yitirecekler. Niçin? Yardım istemeye gittiğimiz herkes kapısını yüzümüze kapatıyor. Bizden korkuyorlar, bizden çekiniyorlar. Bir caniyi korumalarını istiyoruz sanki... Kaldı ki canilere bile acıyanlara rastlamak olasıdır. Oğlumu, yiğitliği ve erdemi bitirecek. Bu dünyada namusluların ve haktan yana olanların hayatları uzun sürmez."

Çok yorgun görünüyordu.

"Çok dertliyim. Oğluma doyamadım. İlkeleri tez aldı onu benden. Görebilmek için hapishanelere koştum sürekli olarak. Yıllar yılı demir parmaklıklar arasında. Solgun ama her zaman güleryüzlü. 'Oğlum ne getirmemi istersin?' diye sorardım. 'Hiçbir şey ana..' derdi. Fakat yalnız 'Üzülme sen, bunu isterim' derdi. Kasabada yaşıyoruz. Herkes kuşku ile bakıyor bizlere. Sürekli olarak hapishane kapılarında bekliyoruz. Zaman zaman utanç duyuyorum..."

Bir şeyler anlatarak moralini yükseltmeyi denedim. Tutuklu ailelerinin düşünceleri ve davranışları üzerine bilgi verdim ona.

"Ülkenin en iyi gençlerini yok eden, katleden devlet, bundan utanç duymalıdır", dedim. "Herkes bunu söylüyor. Savaşçılarımızdan gurur duyuyoruz."

"Evet kızım, evet" dedi yaşlı kadın içini çekerek. "Ben de buna inanıyorum. Ama bir şöyle diyorum bir böyle diyorum. Ne yapayım? Çocuğumu iyi bilirim. Namusludur, doğrudur. İnancının da böyle olduğuna kuşku yoktur. Her zaman namuslu olmuştur, ağırbaşlı olmuştur. Bu yoldan dönmesini hiçbir zaman istemedim ondan."

Kurumaya yüz tutmuş yanaklarından gözyaşları akmaya başlamıştı. Sakin sakin sildi gözyaşlarını, içini kemiren acısı sanki biraz dinmişti ağlayınca. Sonra iki kızının resimlerini gösterdi.

"Her iki kızım da göçüp gitti öbür dünyaya", dedi acılı acılı. "Onları gelin olarak göremedim. Acılarımı düşmanlarım bile duysun istemem. Tüm bunlarla başa çıkmak kolay mı? Kocamı yıllar önce yitirdim. Gurbette öldü. Oğlum, bıyığı terlemeden, hapishanelerde, sürgünde, partizan savaşlarında, yasadışı çalışmalarda bulundu. Kayboldu gitti... Küçük kızıma verem çarptı yıldırım gibi. Büyük kızımı tutukladılar, nedensiz hapishaneye kapattılar. Kardeşi için misillime dediler! Dayanamadı, hastalandı. Zayıf yüreği dayanamadı. Aman! Yaşayamayacağını anladılar ve yarı ölü bana getirdiler. Niko dağda bunu duyunca atına atlamış, gece gizli geldi eve, ona cesaret vermek istedi. Ölümün bile bize karşı olduğunu anlattı ona. Ne mutsuz kadınım ben!.. Azrail aldırmadı, Argento'yu aldığı gibi Elenica'yı da aldı götürdü. Ve şimdi?.. Oğlum da o dinsiz imansızların elinde. Neden geldi Yunanistan'a? Kim gönderdi onu buralara? Biz onu yurtdışında biliyorduk. Ve rahattık."

Heyecanlandı, soluğu tutulmuştu sanki. Dina içeri girdi, bir hap getirdi aceleyle.

"Yürek bu, nasıl dayanır bunca acıya" dedi. "İki kez kalp krizi geçirdi."

"Meraklanma", dedi yaşlı kadın. "Dayanırım! Oğlumun bana gereksinmesi olduğu sürece bu dünyadan göçmem."

Tatlı tatlı gülümsedi, elimi tuttu. Bu denli içini dökmesini hiç beklememiştim. Yaşadığım olaylardan uzak duran, savaşımımıza bağlılığın verdiği mutluluğu duymaktan bile yoksun yaşlı kadınları gördükçe ürperirdim her zaman. Durumun bu denli umutsuz olmadığını anlatmaya çalışırdım. Meğer Yunanistan'da her şey değişmiş artık. İç savaş bitmiş. Olağanüstü önlemleri kaldırmaya, genel af ilân etmeye hazır demokratik bir hükümetimiz olduğunu söyledim ona. Düşmanlıklar, nefret duyguları sona erecek, ülkemiz için yeni bir dönem başlayacak, dedim.

İyimserlik dolu sözlerimi büyük heyecanla dinledi. Doğrusu ben de kendi sözlerimi üçüncü bir kişi gibi dinliyor ve duygulanıyordum. Bütün dünyanın konularımızla ilgilendiğini, ayrıca Yunanistan'da kişisel ve toplu başvuruların yapıldığını söyledim.

"Tüm dünya ile bağlantı kurmalıyız. Bizim de çalışmamız gerekecek. Ben kendi payıma düşeni yapmaya kararlıyım. Sık sık bir araya gelerek ortak bir çalışma düzenleyeceğiz", dedim.

Elimi uzattım. Umutsuzluğun verdiği o sertlik, yavaş yavaş yüzünden silinmeye başlamıştı. Artık birbirimize güveniyorduk. Günlük işlerimiz, hazırlayacağımız yemekler, avukatlara verilecek paralar, Niko'nun Emniyet'ten alınıp hapishaneye götürülmesi için nelerin yapılması gerektiği gibi konular üzerine konuşuyorduk. Çok kısa bir sürede aramızdaki o yabancılık havası uçmuş gitmişti. Bu arada kahveler geldi, çevirme tatlısı ikram edildi, soğuk sular içildi. Niko'nun annesi -kısa bir süre sonra herkes ona nine de-

meye başlayacaktı- oğlunun çocukluk ve gençlik yıllarına ait anılarını anlatmaya başladı.

"Çok ince yapılı bir çocuktu. Hastalandım mı, başını yorganın altına sokar ağlamaya başlardı... Hiçbir zaman hatırımı kırmadı. Bana karşı gelmedi. Çocukça isteklerle bile üzmedi beni. Hiçbir zaman 'şunu ver bana' dememiştir. İnanır mısın? Ev işlerinde bile yardım ederdi bana. Küçüklüğünden beri haktan yanaydı. Babası Amerika'ya gittiğinde küçücüktü. Yemek sırasında kimsenin yakınmaması için, eti, peyniri, ekmeği aramızda bölerdi. O zamanlar büyük bir aileydik. Yeğenler, dul kalmış kızkardeşler, kardeş çocukları... Benim ailemden ve de kocamın ailesinden... Evdeki tüm sorumluluklar Niko'nundu. Ama tez ayrıldı aramızdan. Aile olarak köylüleri bildi. Daha küçük çocukken köylülerin çektikleri acıları, zor çalışma koşullarını, fakirliklerini görür, üzüntü duyardı."

Dina, bir Paskalya yortusunda Tripotama'ya yaptıkları bir gezintiyi anlattı.

"Niko o sıralarda üniversite öğrencisiydi, arkadaşları çoktu" dedi. "Bazı sağcı milletvekili çocukları bile onunla arkadaş olmak isterlerdi. O Paskalya yortusunu bugün gibi anımsıyorum. Beni ilk olarak beraberinde götüreceğine söz vermişti ve götürmüştü. Bizi çıkartmadığı dağ tepe kalmadı. Çok açıkmıştık. Derken, uzakta ateşte kuzu çeviren bir çoban gördük. Bize bir parça et satması için çok yalvardık. Adamı sıkıştırıyorduk. Niko buna karşı çıktı. 'Çocukları var, karınlarını doyuracak. Vereceğimiz paralarla mı doyuracak çocukların karınlarını?' dedi. 'Seni bir yerden tanıyorum' dedi çoban. 'Seçim sırasında bizim buralara gelip demokrasi üzerine bir konuşma yapmıştın ve jandarmalar kovalamıştı seni, öyle değil mi? Söylesene be! Ne de güzel ve doğru konuşmuştun.,.. Böyle çocuk doğuran analara ne mutlu!' Fazla uzatmayalım", diye ekledi Dina, "Salt karnı-

mızı doyurmakla kalmadık, köyün tüm demokratları yavaş yavaş kahveye gelmeye başladılar, beraberlerinde çeşitli yiyecekler getirdiler. Yiyip içtikten sonra alanda eğlendik, oyun oynadık. Sonra da konuşmasını istediler, o da bundan yararlandı, konuştu, görüşlerini açıkladı. Ben dehşete kapıldım. Aynasızlar gelir de keyfimizi kaçırırlar diye korktum..."

Konuşmalarımız gece yarısına dek sürdü. Giderken Niko'nun annesi Elli için bir paket dolusu tatlı verdi bana. "Çocuk emziriyor, çok yemesi gerekiyor", dedi. Ayrıca iki altın lira da gönderdi ona. "Çocuğa uğur getirmesi için", dedi.

"Oğlum yarın çok sevinecek" diyordu bir yandan da, gözleri ışıl ışıl parladı.

Darmadağın olmuş evine yeniden düzen getirecek bir torunun gökten iner gibi dünyaya geldiğinin farkında mıydı acaba? Babaanne artık kendini çok mutlu hissetmeye başlamıştı, bu gözlerinden de rahatçı okunuyordu. Ama yine de içinde hafif bir hüzün vardı galiba... Çocukların nikâhlarını görememişti çünkü. Fakat, "Sağ olsunlar, herşey düzelir" diyordu habire...

15

Hayatımızın büyük bir bölümü hapishane kapılarında geçiyordu. Orada toplaşıyor, birbirimizle tanışıp dertleşiyorduk, çeşitli sonuçlar çıkarıyor, yorumlar yapıyorduk, birlikte umutlanıyor, birlikte umutsuzluğa düşüyorduk.

Yunanistan'ın bütün bölgelerinden, kasabalarından gelmiş siyah başörtülü, dertli yaşlı kadınlar, ellerinde yemek dolu torbalarla, sefertaslarıyla, hüzünlü tutuklu eşleri, analar, babalar, kardeşler-kan kardeşleri, ideoloji kardeşleri, hısım akrabalar, komşular, köylüler, kentliler hep oradaydı... Şehriye pilavları, musakkalar, börekler, köfteler, çeşitli tatlılar, mahlep ve gözyaşı ile yoğrulmuş ekmekler taşınıyordu sürekli... Bir ülkü uğruna kendilerini seve seve feda etmiş kadınlar... Fırtınalı havalarda hırçın dalgalarla boğuşan sağlam gemilerin kıç güvertesinde dikilmiş duran deniz perileri gibi... Gerçek sevgiyi getiriyorlardı buraya. Umudu, direnme gücünü, kararlılığı getiriyorlardı. Savaşımımızın temel direği, kahramanlarımızın desteğiydi onlar.

Bir de "Siyasî Tutuklu Yakınları Derneği" vardı. Yardım etmek için giden kişi bile yardım alıyor duygusuyla ayrılıyordu oradan. Çünkü savaşımın yüreği eski bir saat gibi atıyordu orada. Aç biri nasıl doğal bir şey yapıyormuşcasına yemek yiyorsa, su içiyorsa, işte öyle doğal bir davranışta bulunuyormuşcasına tek bir düşünçe ile, tek amaca hizmet ediyordu herkes.

Hemen her gün kasabalardan yürekleri sızlatan ölüm haberleriyle dolu mektuplar geliyordu. Ama bu arada destanlar da yazılıyordu... Okuması yazması olmayan yaşlı ka-

dınlar hapishanelerde yatan yakınlarına mektuplar yazdırtıyorlardı bizlere... "Çocuğum! Acı çektirilen, cehennem azabı çektirilen oğlum... En iyi dileklerimi gönderiyorum sana. Gözyaşlarımı gönderiyorum sana. Dilerim gözyaşlarım çeşme suyu olur, susuzluğunu giderir senin..." "Evet, Andrea oğlum, Azraili yaklaştırmıyorum yanıma. Seni görmemenin acısıyla öbür dünyaya göçmek istemiyorum.." "Yorgi çocuğum, İzettin hapishanesi dedikleri yer nerede? Seni orada kapatmışlar, oysa sana cennet yakışır..."

O yaşlı kadınlarla birlikte yaşamamış olanların, savaşımızın köklerini kavrayabilmeleri olanaksızdır. Herkesin yüreğinde heyecan, dudağında umut belirgindi sürekli olarak. "Çocuklarımızdan ne haber? Neler duyuyorsunuz?" "Onları zincirlere vurmaktan bıkmadılar, usanmadılar mı? Tanrı korkusu yok mu bunlarda?" "Nakil haberleri doğru mu?.." "Yeğenini askerî yargıcın kardeşi ile evlendiren bacanağımızın kardeş çocuğu dedi ki..." "Bakan dedi ki.. Milletvekili dedi ki... Politikacı dedi ki... Müdür dedi ki... Gardiyan dedi ki... Aracılar..." "Ne dediler?" "Bizimle dalga mı geçiyorlar, dikkatli olun!.." Nedîr bu sözünü ettikleri cinayetler?.." "Kimler yapmış bu cinayetleri?.."

"Vay vay vay! Erdemi cezalandırıyorlar! Nerede duyulmuş bu?" "Utanmak yok olmuş, namus kalmamış bunlarda!" Vatanseverlik ve demokrasi suç olarak biliniyor artık." "Vatan bizler için üvey anne oldu artık..."

"Rusya, Birleşmiş Milletler yardıma koşacaklar deniyor. Kimlerdi bize yardıma koşacak olanlar?" "İngiltere ve Amerika yeryüzünden silinsin inşallah... Onlara ne yaptık ki... Neden tavada pişiriyorlar bizi?.." "Lanet olasıcalar!.." Yıllardır yollardayız, ayaklarımız kan içinde kaldı, yüreğimiz mum gibi eridi." "Nedir ulusumuzun çektiği bu azap? Özgürlük uğruna dökülen kan leke olmuş... Kimin aklı alır bunu?"

"Siyasî Tutuklu Yakınları Derneği'nden Mariğula, küçücük ve çevik vücuduyla ortalıkta dört dönüyor, kadınlara birer birer yardıma koşuyordu.

"Yarın saat onbirde büromuzun önünde toplanıp yürüyeceğiz. Üniversiteden geçip Siyasî İşler Bürosu'na gideceğiz. Onlara bir muhtıra vereceğiz. Herkes gelmeli. Başörtülerinizle yollar simsiyah kesilmeli. Sonra Stadiu caddesine doğru yürüyeceğiz. Ellerimizde pankart olacak. Açıkça genel af isteğimizi belirten... Adalet Bakanlığı'na gideceğiz. Bakanla görüşme talebinde bulunacağız..."

"Polisin yaptığı münasebetsizlikler kaleme alındı, yazılan protestoyu hepiniz imzalayın", diyor Tosia. İçişleri Bakanlığı'nın önünde kadınları coplarla dövdüler..."

"Vay vay, artık dünya tersine dönmüş demek. Gençler hapishanelere kapatıldı, etkisiz hale getirildi. Yaşlılar da sokaklarda savaşım veriyor! Ayaklarımız dayanır mı buna?"

"Ayaklarımız belki dayanmaz ama teyzeceğim, yüreklerimiz dayanır", diyor Filio kadın.

Kızını Averof hapishanesine getirmişler. O günden beri hapishanenin önünde gece gündüz nöbet tutuyor. Köyde duramaz olmuş. Köydeki varını yoğunu satmış, hapishanenin arkasındaki Türk Dağları'nda bir oda kiralamış. Yakın olsun istemiş kızına. Çocuklarından bir tek o kalmış çünkü. Onun da hapishanelerde çürümesine yüreği elvermiyormuş.

"Bakan'a gittim ve dedim ki ona: 'Yüreğimde üç mezar taşının ağırlığı var. Dördüncü mezar taşını kaldıramam. Kızımın yaşamasına izin verin!"

Çukaleika bölgesinden Anastos biraz ötede duruyor. Konuşmuyor, sürekli ayakkabılarının uçlarına bakıyor. Ve sürekli cigara içip öksürüyor. Karısını yirmi yıla mahkûm et-

mişler, görmeye gelmiş. Kadın yine sinir krizi geçirmiş, hastaneye götüreceklermiş.

Niçin herkesten uzak duruyor, niçin kimsenin yanına yaklaşmıyor diye soruyorum kendi kendime. Nedenini öğrenince de tüylerim ürperiyor. Karısının bir avukat kardeşi varmış. Cesur bir savaşçıymış bu avukat. Adı Sofianos'muş. Demokrat Ordu ile ilişkisi bulunduğundan tutuklamışlar. Tripoliça mahkemesinde yargılanması sürerken, artık nasıl olmuş- eline bir çanta geçirmiş ve diğer avukatlar gibi, kimse farkına varmadan sessizce askerî mahkemeden çıkmış gitmiş.

Binbir serüvenden sonra evli kız kardeşinin köyüne varmış. "Gizle beni, Matina" demiş, yalvarmış. "Nereye gizlerim seni Yani? Beş çocuğum var" demiş kadın. "Tavanda gizle, aptesthanede gizle, samıçta gizle, nerede istersen gizle..."

Kadın avukatı tavana saklamış ama korkudan da ne yapacağını bilememiş. Bir gün, kalkmış tek başına jandarma karakoluna gitmiş ve onu ele vermiş! Yakalamışlar, yargılamışlar ve hemen kurşuna dizmişler. Köylüler kadının peşine düşmüşler. Onu lânetlemişler. O da buna dayanamamış, aklını yitirmiş, eline bir keser alıp jandarma subayını öldürmek için gece jandarma karakoluna saldırmış. Cinayet girişimi suçundan yargılamışlar ve yirmi yıla mahkûm etmişler. Şimdi hapishanede gece gündüz ağlıyormuş.

"Kimi düşünsen, kime acısan..." diyor Filio kadın. "Bizim köyden Stavraka'yı bilemezsiniz. İşgal sırasında ele avuca sığmaz yiğitlerdendi. Makronisi'ye sürgüne göndermişler ve çıldırtmışlar adamı. Eline kırbaç vermişler, işbirlikçilerden daha kötü dövmeye başlamış eski direnişçi arkadaşlarını! 'Ananızı... avradınızı... Bulgar hainler sizi!.. Hepiniz pişmanlık dilekçesi imzalayacaksınız. Bakın nasıl mecbur edeceğim sizi...' dermiş durmadan. Güneş değildir bu ülkede doğan. İçinden kan akan bir yürektir..."

Diamando kadının gözüne perde inmiş, beni dış basamaklara doğru çekiyor, oturuyoruz. Ayakları kaldırmıyor artık onu. Beni hapishanenin kapısında ilk gördüğünde şöyle demişti: "Söyler misin kızım, sen Kızıl Haç'tan mısın?" Daha sonra arkadaş olduk. Hep oğlundan konuşuyor, içindeki acıyı dile getiriyordu. Bu arada oğlunun Beşinci Kongre ile ilgili sorunlarını söyledi.

"Oğlum Argiri, Askerî Mahkeme'de çok güzel konuştu. Hep Beşinci Kongre'yi sormuşlar. Oğlum suçsuzdu. 'Ne istediğinizi anlayamıyorum', dedi. 'Ben ülkemin tek bir çiftliğinin tek bir taşının bile verilmesinden yana olamam' dedi. Nedir bu Beşinci Kongre kızım? Bu dinsizler bu kongre nedeniyle çok can yaktılar. Ah, o genç delikanlıları, kızları görsen, yiğitçe duruşları kıvanç verici... Ve o kara ruhlu yargıçlar durmadan bağırıyorlardı: 'Ölüm!.. Ölüm!..' İsa'ya vaktiyle yapılan işkence bize yapılandan hiç de farklı değil."

Bir gün bir kız gördüm, hapishane kapısının yanında duruyordu. Çevresine korku ile bakıyor, çekinerek konuşuyordu. Oldukça beceriksizin biri olduğu besbelliydi. Yeni ayakkabılarından, çok geniş ve eski moda elbisesinden tedirgin oluyordu sanki. Kapı her açıldığında diğer ziyaretçilerle birlikte o da içeri girmeye çalışıyordu. İçerdeki kızlara ufak yiyecek paketleri, çiçekler ve çiçeklerin üzerine toplu iğne ile tutuşturulmuş notlar göndermek istiyordu. "Eskiden" diyordu bu kız, "İçeridekilere çiçek, kahve, sigara, kolonya, saat göndermek yasaktı".

Kızın bu sözleri bana Aleksandra'yı anımsattı. Hapishaneye geldiğim ilk günden beri onu aramaya koyuldum. Sonradan "tehlikeliler"le birlikte Petra hapishanesine gönderildiğini öğrendim.

"Kimdir bu kız?" diye sordum Hariklia'ya.

"Onu bilmiyor musun?" dedi. "Yıllardır hapiste. Geçenlerde bıraktılar, ne garip!.."

"Neden garip olsun" dedi Stasa kadın, "Kızı Yöre yasası'na dayanarak bırakmışlar. Ama yanlışlık olmuş, yine içeri alacaklarmış..."

Mariğula konuşmaları dinliyor ve bıyık altından gülüyordu. Kim olduğunu öğrenemeden, koştu, yanıma geldi ve kendini tanıttı.

"Ben Aleksandra'yım, Elli'nin arkadaşı" dedi ve kıpkırmızı kesildi.

"Aleksandra mı?" dedim ve ona sarıldım. "Bana ne kadar acı verdin bilsen! Saatlerce, günlerce beraberdik."

Kız bu sözlerimi yadırgadı. Ama yazdığı mektupları okuduğumu, uluslararası Kızıl Haç'a ve basına vermek üzere gereken çalışmaları yaptığımı söyleyince heyecandan dudakları titremeye başladı.

"Seni yeniden içeriye alacakları, doğru mu?", diye sordum.

"Beni sürekli izleyen bir yargıç, Yöre Kanunu'ndan yararlanmamın yasal olmadığını, yeniden hapse girmem gerektiğini ileri sürmüş", dedi.

Alabildiğine serinkanlılıkla, ama yüzünde acı bir gülümseme ile söyledi bütün bunları.

"On sene daha hapis kalmam gerekiyormuş. Çok mu görünüyor sana? Ömür boyu hapse mahkûm olanlar da var, onlara ne demeli peki?" dedi.

"Eve gel Aleksandra. Bize gelmeni çok isterim", dedim.

"Geleceğim, Elli'ye haberlerinizi götürürüm", dedi.

★
★ ★

Aleksandra evde iki gün kaldı. Ne tiyatroya gitmemizi istedi, ne de sinemaya. Sabahlara dek konuştuk. Bu sıkılgan ve insan içine girmemiş kızın, hayatın bu büyük olayla-

rı karşısındaki cesaretine hayran oldum. Çok şey anlattı bana. Hapiste yatan birinin gizli düşüncelerine varıncaya dek.

"Poliste tek başına savaşım vermek zorundasın. Yenilgi ya da yenginin sorumluluğu tümüyle sanâ aittir. Orada başını dik tutarsan, sonra da başın dik durur. Hapishanede ise durum değişiktir. Orada artık yalnız değilsin. Arkadaşlarının sevgisini ve ilgisini de bulacaksın hapishanede. Bu dayanışma böyle anlarda son derece önemlidir. Tabîi pislik, dedikodu ve sataşmalar filan da eksik olmuyor... Ama bunlar önemsiz ayrıntılardır. Günlük yaşamın getirdikleri..."

"Tutuklu, askeri mahkemeden davet aldığında neler hisseder..." diye sordum.

"Neler mi duyabilir? 3 No.lu kararnameyi, 509 sayılı yasayı düşünür. Bu kararnameye ve yasaya göre haindir, ülkenin bölünmesi için çalışmalar yapmış kişidir, suçludur. İnsan hem gülüyor hem de aynı zamanda irkiliyor, çünkü yapmayı aklından bile geçirmediği şeylerle suçlanıyor. Onu en çok ilgilendiren konular arasında da savunmasını üstlenecek avukat bulma sorunu ile mahkemede giyeceği giysiler vardır... Yargıcın ve yardımcılarının isimlerini, sonra nasıl insanlar olduklarını öğrenmek ister. Genel politik durum da ilgilendiği konular arasındadır. İç ve dış olayları yorumlamaya çalışır, bu olayların ışığı altında da, onu bekleyen mahkeme kararı hakkında birtakım olasılıklar düşünür, tahminler yapar. Ama yargıç önüne çıktığı andan itibaren de kendini nasıl savunacağını değil, fikirlerini, partini en iyi biçimde nasıl savunacağını, onurunu ve gururunu nasıl koruyacağını düşünürsün. Tutumun ve savunman üzerine duyacağın coşkulu sözlerden kıvanç duyarsın. Belki bütün bunlar bir çeşit kötümserlikten ileri geliyor. Ama bu kötümserliği sana aşılayanlar, seni suçlayanlardır. Omuzlarında sıralanmış yıldızlarla gülünç olma duygusun-

dan yoksun koca subaylar, bıyıkları terlememiş çocuklarla liseli kız öğrencilere politik ve askerî suçlar yöneltirler. Bir yargılama sırasında genç bir işçi kulağıma eğildi ve heyecanla şunları söyledi: 'Tüm bunlar benim için söyleniyor? Ne denli önemli biriymişim de haberim yokmuş..."

Konuşa konuşa Aleksandra'nın çocukluk yıllarına geldik. Mutsuz evine, Azrail tahsildar gibi sık sık gider gelirmiş. Onunla ilk olarak, daha anasının karnındayken tanışmış. O sıralar noter olan babası, Aleksandros Aleksandiridis, kendisi daha doğmadan ölmüş. Daha sonra, iki yaşındayken, üç yaşındaki ablasıyla birlikte katılaşmış iki ölü kol arasında sıkışıp kalmışlar. Onları kurtarmak için ölünün kollarını kırmak gerekmiş. O kollar, analarının kollarıymış. Anneleri çok hızlı ilerleyen bir verem hastalığına yakalanmış ve teyzeleri gidip komşu köyden doktor getirene kadar ölmüş.

Kötülükler o kadarla da kalmamış. İki ağabeyiyle birlikte bütün bu insanları ardı ardına alıp götürmüş Azrail.

Aleksandra liseyi bitirene dek "iyiliksever" bazı akrabalarının yanında hizmetçilik yapmış. Büyük zorluklar içinde büyümüş. Bu zorlukların en az önemlileri de günde dört beş kez testiyi düşürüp kırmadan çeşmeden su getirmesi, ayakkabılarını eskitmemesi -bu yüzden sık sık çıkarır eline alırmış- ve okuldaki notlarının pekiyinin altına düşmemesi. Çünkü notları pekiyinin altında olan öğrenciler okula parasız olarak alınmazmış.

Lise diplomasından sonra umutları biraz artmış. Çünkü şimdi Atina'da çalışan ağabeyi Mihal ona yardım edebilecekmiş artık. Mihal hukuk öğrencisiymiş. İyi kalpli biriymiş. Dünyanın düzelmesi uğruna savaşan insanları sever, onlara destek olurmuş. Ama ne yazık ki, Azrail yine kapılarına dayanmış ve Mihail'i de alıp götürmüş. Bu nedenle Aleksandra, Atina'ya siyah giysiler içinde ve umutları kırıl-

mış olarak gelmiş. Yine de ağabeyinin arkadaşları ona iyi bir iş bulmuşlar. Üniversiteye girmiş. Hayat biraz gülümsemeye başlamış. Derken Alman işgali ve 1941'de başlayan açlık yılları.

Sabahları işe gitmek için Solonos caddesinden geçerken, açlıktan kaldırımlarda yatan insanlar görürmüş. Kimilerinin vücutları şişmiş, kimileri ölmüş. Her yerde duyulan sözlükler şunlarmış: "Açım! Ölüyorum!" Kaldırımlarda serilmiş bu insanların üzerlerine eğilip kaşıklarla ağızlarına biraz zeytinyağı ya da biraz şarap damlatmaya çalışan gençlerin kimler olduğunu merak etmiş sonra. Soruşturmuş ve öğrenmiş. Ulusal Dayanışma adlı bir direnme örgütünün üyeleri. Ve hemen katılmış onlara.

"Katıldığım ilk toplantıda" dedi, "grup başkanımız şunları söylemişti: 'Sotiria Sanatoryumu'na on dört direnişçi gönderildi. Bunlar, sürgündeki mahkûmlardır ve savaşımımızın en değerli elemanlarıdır.' Verem olmuş arkadaşlarımıza yardım etmemiz gerekiyordu. Kalivia köyünden bir direnişçi arkadaşımız haftada iki kez altı okka süt gönderecekmiş, ama sütü sanatoryuma götürecek birini bulmak gerekiyordu. 'Bu işi ben yaparım' dedim. Bu kararıma doğrusu ben de hayret etmiştim. Ama küçüklüğümden beri 'verem' hastalığı benim için bir kâbustu. Haftada iki kez İppokratus caddesindeki bir sütçü dükkânına gider, altı okka sütü alır, yürüyerek Aleksandra caddesinden ve sonra Mesogion caddesinden geçer Sotiria Sanatoryumu'na varırdım. Evden bir porsiyon yemek de kaldırırdım kimi zaman. Komşulardan biri biraz da ekmek verirdi. Böylece iyi beslenmelerine de birazcık olsun katkıda bulunurdum.

"Onlar beni görür görmez sevinçlerinden ne yapacaklarını şaşırırlardı. Savaşımın yeni bir fidanı gibi görürlerdi beni. Ellerinden geldiğince bana yardımcı olmaya çalışırlardı. Hepsi de üniversite öğrencisi ve işçiydi. Gözleri pırıl pı-

rıl. Götürdüklerimi Yorgo Drakopulos'a teslim ederdim, başka kimseye vermezdim çünkü. Oydu bu işin sorumlusu. Sık sık oturur konuşurduk. Hayatımı sorardı. Savaşımla ilgili sorular sorar, doğru düşünebilmem için yol gösterirdi. Onu büyülenmiş gibi dinlerdim. Söylediklerinden tek bir sözcüğü bile kaçırmazdım. Bazen ötekiler de aramıza katılırdı. Şakalaşır gülerdik. İki hafta kadar önce tanışmıştık ama, çok uzun bir süreden beri tanışıyor gibiydik. Birbirimize alışmıştık, odalarına neşe ile girerdim, onlara neşeli öyküler anlatırdım, son politik gelişmeler üzerine bilgi verirdim. Ayrıca çiçek de götürürdüm onlara.

"Bir gün onları üzgün buldum. Kosta yoktu odada ve olmayışının nedenini kimse söylemek istemiyordu bana. Ertesi gün tekrar gittiğimde, bana ayırdıkları tabureyi de yerinde bulamadım. Yorgo'nun yatağına oturacak gibi oldum, engel oldu. 'Hayır, hayır' dedi. 'Sen sağlamsın, sana gereksinmemiz var.' Sonra da Kosta'nın öldüğünü söyledi usulca. Çok heyecanlandım. Yorgo bana biraz daha bilgi vermek gereğini duydu.

'Bizim hayatla bağlantımız çok zayıf' dedi. 'Durumumuz çok ağır. Belki on dördümüz de ölürüz.' O günden sonra sanatoryuma girerken içim titriyordu, ölen oldu mu diye. Ve her gittiğimde bir kişi daha eksikti. Gözlerim yaşarıyordu ama, Yorgo beni şu sözlerle teselli ederdi: 'Savaşçı gözyaşı ile değil, iş yaparak kurtuluşun yolunu açar.'

"Yorga'ya olan sevgim, onun ölmeyeceği duygusunu vermişti bana. Hayat üzerine sözleri çok güzeldi, yüreğinde büyük bir inanç vardı. Yazarımız Teotokas'ın 'Argo' adlı yapıtını getirmemi istedi benden. İlk kez benden bir şey istiyordu. Büyük bir çaba göstererek para buldum, kitabı satın aldım, üzerine de güzel bir ithaf yazdım, sevinçle sanatoryuma koştum. Ama odaya girer girmez vurulmuşa döndüm. Yatağında bir yabancı vardı.

"Statis on dördüncü kişi idi. Kötü haberi bana o verdi. Ellerimle yüzümü kapadım ve ağlamaya başladım. 'Bağışla beni Yorgo, savaşçı da insandır, gözyaşlarını tutamayabilir. Ama göreceksin, etkinliklerinde de geri kalmayacağım, yemin ediyorum" diye de and içtim içimden.

"Kendime gelir gelmez Stati'ye; "Perşembe günü seni görmeye geleceğim' dedim. 'Zahmet etme' dedi, 'Yarın ameliyathaneye giriyorum, plevroktomi için. On gün sonra gel, belki beni bulabilirsin... Bu ilk yaz bitirdi bizi. Haydi, güle güle... Herşey için teşekkür ederiz.. Hayıflanma. Gençlik tükenmez... Savaşım sürecek, görürsün...'

"On gün sonra gittiğimde, Statis de ölmüştü. Süt onları kurtaracak denli bol değilmiş... Ama asıl sorun, ulusu kimin kurtaracağıdır. Elde edilen bu büyük zaferi EAM'a borçluyduk. Ama yüreklerimizde savaşım ateşini yakan EAM'dan yana olanlara bugün hain damgası vuruluyordu. Bunu düşündükçe insan umutsuzlaşıyor."

"Yapılan hatalar" üzerine tartışma açmak istemedim. Halen acı çeken ve ömrünün büyük bir bölümünü daha geçirmek üzere yeniden hapishaneye girecek olan bir kızla bunları konuşmak doğru olmazdı.

"Direnişi gerçekleştiren ve inanılmaz güçlüklerle karşılaşan, katledilen bu güçlü, bu büyük kuşak, topraklarımıza tohumu serpmiştir. Bu tohum bir gün mutlaka yeşerecektir" demekle yetindim.

Aleksandra'nın gözü sanki bir şeyler ararmışçasına hep üzerimdeydi.

"Hayat hızla ilerliyor. Arkada kalamayız, bu bize yakışmaz. Geleceğimizi Beloyanni gibi genç insanlar hazırlayacak" dedi.

Söylediklerini duyunca büyük bir sevinç duydum, ama şaşırdım da...

Şu karşılığı verdim:

"Geleceği birlik içinde vereceğimiz savaşım belirleyecektir" dedim. "Haklarını arayan savaşçılarımız belirleyecektir... Sanıyorum, Beloyanni'nin verdiği savaşım da bu yöndedir."

Konuşmamı sevmiş olacak. Şöyle dedi:

"Halkımız yenilgiden etkilenmiştir, doğrudur. Ama bu arada polis de sinsice zehirliyor onu. Hapishanelerin gerek içinde gerek dışında büyük güçlüklerle karşılaşıyoruz. Hâlâ Beloyanni'ye inanıyorlar, onu seviyorlar. Yiğitlikle dürüstlük ve doğru düşünme yetisi bir arada var onda. Bunları özentisiz ve yalın davranışlarıyla bütünleştirmeyi de biliyor."

Hüzünle salladım başımı:

"Düşman da böyle düşünüyorsa, onu hiç bırakır mı sanıyorsun?.." dedim.

Bunu yalanlaması için söyledim aslında. Ama Aleksandra irkildi galiba. 1948-1949 döneminde hapishanede yaşadığı o korkunç katliamı anımsamıştı birden. İnfazların yeniden başlaması düşüncesi onu ürkütmüştü.

"Olamaz" dedi. "Bu mantıksızlıktır. Kabul edilemez..."

Sanki yaşadıklarımızın tamamı mantıksız ve kabul edilemez değil miydi?

Bebeği kucaklıyor, biraz hava alması için ağaçlı yerlere, götürüyorum sürekli. Bu arada, ziyaret günlerinde elimde torbalarla hastaneye koşuyorum. Ayrıca komiteler oluşturuyor, dilekçeler yazıyor, protestolar yayınlıyorum. Parlamentonun koridorlarında bakanlarla, milletvekilleriyle görüşmeye çalışıyorum. Çeşitli parti çevrelerine de girmekten çekinmiyorum. Solcu milletvekillerinin de etkili olabilecekleri düşüncesiyle onlara da başvuruyorum. Onlara Plastiras'ın "barışın gerçekleşmesi için önlemler" alınacağı sözü-

nü ve Papagos'un "eskiyi unutma" ile ilgili açıklamasını hatırlatıyorum.

Eski partiler bölünüyor, yeniden kuruluyor ve "Müttefik"lerin gözüne girmek için en utanılası kararları almaktan ve davranışlarda bulunmaktan hiç çekinmiyorlar.

Greydi, bütün ülkeyi gezmiş, çeşitli girişimler konusunda Frederika'yı bile gölgede bırakmıştı. Ama çalışmaları artık "doyurucu" değilmiş, başka yerlere atandı. Yerine, soğuk savaşta daha "etkili" olabilecek başka biri arandı ve bulundu: Piurifoi. Bunun Gizli Servisler'le ilişkileri daha sağlammış. Diplomatlarla pek yakınlığı yoktu. Piurifoi iğneye takılmış balığı da pek önemsemiyordu. Onun için önemli olan, yasaklardı. Böylece birtakım yasaklar koyuyor, "yardımı kesmekten" söz ediyor, gözdağı veriyordu. Grevlere karşıydı ve halktan da özgürlüklerden de nefret ediyordu.

Sağ-merkez ve sol-merkez partiler, kuyudan su çeken kovalar gibiydi... Biri iniyor, biri çıkıyordu. Su taşıyıcılar da çoktu... Her türlü ödünü vermeye hazırlardı. Yeni kurulan EPEK Partisi, nazlı bir gelin gibi herkese gülümsüyor, "demokratik vaatler"de bulunuyordu. Sonuçta, Venizelos'la yaptığı ortak çalışmalarla iktidarı da ele geçirdi. Liberaller Partisi ile gerçekleştirilecek bir ortaklık Plastiras için de bir garantiydi... Azıcık da olsa, demokrasi onun da yararınaydı aslında. Ne ki "yabancı patron"u buna inandırmak güçtü.

"Askerî alandaki yenilgilerinden sonra komünistlerle politik ve sosyal alanda hesaplaşma yoluna gidiliveriyordu" diye yazıyordu merkez partileri tutan bir gazete. "Demokratik bir politika ile komünistlerin yeniden örgütlenmesini engellemek olasıdır. Yazık ki, kimi çevrelerin sahne arkası çalışmaları, kimi peşin hükümler ve sürdürülen soğuk savaş, bunu engelliyordu..."

Amerikalılar pek "ince" düşünme taraftarı değildi. Petrol kuyuları çok yakınımızdaydı çünkü. Kolay ve denenmiş çözümlerden yanaydı onlar. Çeşitli generaller, amiraller, bakanlar, uzmanlar, eğitimciler ile tecrübeli ve utanç duygusundan yoksun ajanlar durmadan gelip gidiyorlar. Bağımsızlığımızı tümüyle yok etme amacındaydılar, buna kuşku yok. Ordumuz onlara bağlıydı, ama rahat uyuyabilmeleri için onlara bağlı bir de hükümet gerekliydi. "Barışsever" Plastiras'ın "demokratik çözümler"ini benimsemeleri olanaksızdı bu yüzden. Ajanları sadece Papagos'tan yana çıkıyorlardı, onu destekliyorlardı. Ayrıca faşist bir örgüt olan "Elen Subayları Kutsal Birliği"ni bir askerî komutaya yeğliyorlardı. Çünkü bu örgüt, komplo kurmakta başarılıydı. Zaten gerçekte IDEA diye bilinen bu "Elen Subayları Kutsal Birliği" yabancı gizli örgütlerce kurulmuş ve onların çıkarları doğrultusunda çalışmıştır.

Doğu Akdeniz'deki bu "Elen dışı" oyunlar, tutuklu bulunan savaşçılarımızın da yazgılarını çizecekti tabiî. Çünkü bu oyunlar çerçevesinde yargılanacaklardı. Bunu çok iyi bilmeme karşın, aracıların peşini bırakmama kararımı sürdürüyordum. Tıpkı kimi kadınların fal bakanlara, Azizlere koştukları gibi. Plastiras'ın seçim öncesi verdiği sözleri tutacağına inanmak istiyordum. "Çok söyledim ve bir kez daha tekrar ediyorum, genel af ilân etmeksizin, tutuklu gençlerin evlerine dönmelerini sağlanmaksızın, halkımız arasındaki birliğin kurulması olanaksızdır. Sürgün yerlerinin mevcudiyeti utanç vericidir. Hem demokrasi ile yönetildiğimizi ileri sürmek ve hem de ülke demokrasisinin D'sinin bulunmaması, utanç vericidir.

EPEK Partisi'nin kimi milletvekilleri ile de tanıştım. Hepsi de iyimserdi. "Meraklanma", diyorlardı. "Herşey yoluna girecek. Genel af bir ulusal gereksinmedir. Olağanüs-

tü askerî mahkemeler kaldırılacaktır. Dosyalar ateşe verilecektir."

Nikita bunlara kesinlikle inanmıyordu.

"Şu aşamada sağ bir partiyi yeğlerdim", diyordu. "Ortanın solunda kompleks var. Komünistlerle işbirliği yapmasının önerilmesi korkulu rüyalar görmelerine neden oluyor. Başarılması olanaksız bir şey elde etmek istiyor onlar. Hem halka hem de onun düşmanı olan Amerikalalar'a ve Krala hoş görünme..."

Elli de beni her gün gördüğünde Niko'nun Emniyet'ten alınması işinin çözülüp çözülmediğini soruyordu.

"Onu hep böyle hücrelerde mi bırakacaksınız?", diyordu. "On aydan fazla var ki, hep tecrit edilmiş olarak yaşıyor. Miletvekillerimiz ne diyor buna? Canavarlara karşı salt 'akademik' protestolarla muhalefet yapmak olası değil. Nina'ya gittin mi? 'Amca'dan da hiç haber alamıyorum..."

Ama konuşacak fazla zamanımız olmuyor. "Büyük" sorunları konuşamıyorduk."Güncel" sorunlar üzerinde duruyorduk genellikle.

"Çocuk ishal olmuş, bir de hıçkırığı var. Doktora gitmeli. Onu tartman gerekir. Bir de yeni resim çektir. Babaanneye ver, Niko'ya götürsün."

Günlerdir ona biraz "güzel" haberler iletmek istiyordum. Sağdan soldan işittiğim umut verici sözleri..

"Başbakan bizzat söz verdi. Sizin için hiçbir tehlikenin söz konusu olmadığını söylüyor. Çünkü, diyor, sizin serüveniniz, hükümetin ve de bütün Yunanistan'ın serüveni olacaktır..."

Elli başını sallıyordu dinlerken, sözlerim ona pek güven vermiyordu, belliydi.

"Soğuk savaşın en kötü döneminde bulunuyoruz. Ayrıca Kore Savaşı da var...."

Her akşam eve daha öfkeli dönüyordum. Elbiselerimi sağa sola fırlatıp atıyordum. İçimde büyük bir huzursuzluk vardı, ağlamak istiyordum ama buna bile vakit bulamıyordum. Telefon da benim için kâbus. Görmem gerekenlerin listesini hazırlıyordum. Ve bir akşam, korktuğum haberi aldım.

"Davanın tarihi belirlenmiş. Sanıkların bazılarına davetiye bile gönderilmiş. İsimleri şunlar..."

"Ama yargılanacağı açıklananların tamamı olayların dışında olan kişiler..."

"Önemli değil. Sotiri de bunların arasında. Amaç, kamuoyunu etkilemek çünkü. Ancak sorun da şu: Niçin hukuk mahkemesi değil de askerî mahkeme? Askerî mahkemelerin kaldırılacağı söylenmedi mi?"

Utanmayı bir kenara bırakıp, gece yarısı, bildiğim ve de bilmediğim kişileri uykularından kaldırdım. Bir orman yangınını görüp de can havliyle çana sarılan kişiye benzetiyordum kendimi. Haberi doğruluyorlardı. Sokağa çıkmak için sabahı bekliyordum. Sabah erkenden bir taksiye atlayıp evleri ve büroları bir bir dolaşmaya başlıyorum. Elli'ye olumlu birşeyler söylemem gerek...

Gecikerek varabildim hapishanenin önüne. Yemek torbaları, eşyalar kapının önüne istif edilmiş. Tutukluların yakınları panik içindeydi. Ne oluyor?

"Çocuklar açlık grevindelermiş. Hapishane yönetimi de ceza olarak ziyaretleri kaldırmış."

"Ölüme mahkûm edilmiş sekiz kişiyi aniden götürüp infaz etmek istemişler. Bütün hapishaneler alak bullak olmuş..."

"İnfaz mı? İnfazlar yeniden mi başlayacak? Hükümet ne yapıyor? Duruma hâkim değil mi? Ölüme mahkûm edilenlerin sayısı üç bini buluyor..."

"Hemen harekete geçmeliyiz. Taşları bile harekete geçirmeliyiz..."

Derhal iş bölümü yapıyoruz. Önce hapishanenin önünde nöbet tutacak olanlar saptandı. Ötekiler gazetelere, Bakanlıklara, partilere koşacaktı. Protestolar kaleme alınacaktı. Birleşmiş Milletler'e telgraflar çekilecekti.

Hapishanenin önünden ayrılmadan, Elli'ye bir not göndermeyi deniyorum. Askerî mahkemeyi söylemek istiyorum. Gardiyanlara, "Yalnız askerî mahkeme konusunu bildireceğim", diyorum. Çok pahalıya elde ettiğim tanışıklıklar bile böyle durumlarda pek para etmiyor. Beni hiç tanımıyorlarmış gibi davranıyorlar. Dilimden anlamıyorlar sanki. Gidiyorum, tekrar geri geliyorum. Rica ediyorum, yalvarıyorum. En sonunda Elli'nin yanıtını almayı başarıyorum. Davanın tarihi saptanmış. Avukat Babakos ile konuşmamız gerekiyormuş hemen. Davayı o üstlenirse sonucun biraz daha iyi olması olasılığı varmış. Babakos iyi bir cezacıydı ve yirmidört ayar "milliyetçiydi". Ayrıca Papagos'un da yakını. Eskiden Adliye Bakanlığı da yapmış. Doğal olarak tarifesi de çok yüksekti. Ama ne önemi vardı şimdi tarifenin?

"Bir şartla..." diyor, ziyaretine gittiğimde.

"Siz de mi şart ileri sürüyorsunuz? Ne imiş şartınız?"

"Üstleneceğim bu zor işte kızkardeşiniz bana mutlaka yardımcı olmalıdır. Dik kafalılıktan ve fanatik davranışlardan kaçınmalıdır. Bazı ödünler vermesi zorunludur. Yoksa onu nasıl savunurum? Frini'nin güzelliklerini göstererek mi savunma yapayım?"

Babakos ile tanışıklığım o kadardı.

Serüvenimiz sürüyor. Günlerden beri yakınlarımızı bile göremiyoruz yine. Yemek torbaları hapishane kapısının önünde öyle yığılı. İnfaz korkusu düştü içimize. Ve sonucu ne olacağı bilinmeyen bir dava...

Dina ağlayaraktan geldi bir gün. Yüksek rütbeli bir Emniyet mensubu yakınıymış, aracılık yapmasını istemiş. Ona şunları söylemiş o da; "Beloyanni'nin hapishaneye nakledilmesini mi istiyorsun?", demiş hayretle. "O adam Askerî Mahkeme'den doğru infaz mangasının önüne götürülecek. Ne sanıyorsun sen? Bak, dava da göz boyamak kabilinden usulen yapılacak..."

Çok değerli bir arkadaşım var, adı Elsa. Direnme sırasında birlikte çalışmıştık. Şimdi Koordinasyon Bakanı'nın karısı. Hemen evine gidiyorum, beni kocasıyla tanıştırmasını istiyorum. Yataktan kaldırıyor onu. Heyecanım mı onu bu denli iyimser yapmıştı, bilemiyorum.

"Biz hükümette bulunduğumuz sürece infaz yapılmayacaktır", diyor kendinden emin bir sesle. "Telâş etmeyin. Bırakın istediklerini söylesinler..."

"Ölüm kararları verilecek mi?", diye soruyorum bu kez de çekinerek. "Onu bilmem", diyor. "Ama verilse ne önemi var? Sizinkiler de doğal olarak ölecekler. Elbette vadeleri geldiğinde. Hepimiz gibi..."

"Öyleyse bu soğuk savaşa neden gerek duyuluyor? Toplu tutuklamalar hâlâ sürüyor ve askerî mahkemeler çalışmalarını sürdürüyorlar. Oysa siz kaldırılacaktır demiştiniz."

"Bu başka bir hikâye", diyor biraz hüzünlü.

Sorularımı kesmem gerekiyor.

Ertesi gün erkenden, çocuğu alıp babaannesine, doktora ve fotoğrafçıya götürmeye karar vererek hemen hapishaneye gidiyorum.

"Bu ne cesaret böyle?", diyor Dina. "Doktora götürmeni anlıyorum. Ama resmi ne yapacaksın? Konuşmalarımız yetmiyormuş gibi.."

Gerçekten de o günler için fotoğraf mantıksız bir lükstü. Ama hücrede tek başına yaşayan Niko'nun oğlunun resmi-

ne bakarken duyacağı sevinci düşünüyordum da. Gereksiz olmanın da gerekliliğine her zaman inanmışımdır. Ve bunu doğrulamak için koşuşmaktan çekinmiyorum ya. Şuna da inanıyorum ki, koşuşturmaya son vermem, ellerim yukarıya kaldırdığım anlamına gelecek.

Sotiri de kendisini sık sık yalnız bıraktığım için sitem etmiyor, tam tersi, kimi günlük işlerde bana yardımcı oluyordu.

"Önemli işlerde de sana yardımcı olamıyorum", diyordu üstelik.

"Sotiri, neden önemsemezsin bu yaptıklarını?"

Bana sevgi ile bakıyordu... Mavi, boncuk gözleri heyecanımı da yatıştırıyor sanki.

"Düşün, sen de Askerî Mahkeme önüne çıkacaksın... Bu senin için bir sınav olacak..."

"O kadar da değil... Sınav da ne demek..." diyordu.

"Öteki felâketler de başımıza gelmeseydi, senin bu sınavın çok pahalıya otururdu ya bize... Neyse... O lânet olası Metaksas diktatoryasından beri rahat bir gün göremedik", dedim birden.

Ama, yakınmalarımı böyle genelleştirdiğim için de bir pişmanlık duydum içimde. Haksız olduğumu düşündüm. Belki rahat bir gün göremedik ama direnmeyi ve faşizmin yenilişini de gördük ya... Ne ki, işler ters gitti ve bir iç savaş yaşadık. Bizim için büyük bir şanssızlık bu. Hani iç savaş yıllarında güzel umutlar yok değildi içimizde. Örneğin Çin ihtilâlinin büyük başarısı.. Mao'nun "Bırakın çiçekler yeşersin" sözü, içimizi umutlarla dolduruyordu. Sonra, atom bombasının Sovyetler Birliği'nce de yapılması. Böylece Üçüncü Dünya Savaşı tehlikesinin ortadan kalkması az şey miydi? Lakin bu arada soğuk savaş başladı, ama bu emperyalizmin güçlülüğünün açık bir belirtisiydi. Isıramayan köpek havlar derler. Fakat bizde niçin sıcak savaş?..

Bunu düşündükçe... Oysa halkın yüzde 75'i bizden yanaydı. Ama şimdi durmadan şamar yiyen bir azınlık durumundaydık.

"Hataları her zaman hesaba katmalı", dedi dün akşam Sotiri. "Bazı yanlış adımlar atılacak, bazı serüvenler yaşanacak ve kuşku yok, doğru yol mutlaka bulunacaktır."

Şu karşılığı verdim:

"İyimserliğin güzel be Sotiri. İnancımız da iyi niyetimize dayanıyor kuşkusuz. Ama ne zaman rüşte ereceğiz be! Ne zaman sorumluluklar üstlenmek durumuna geleceğiz? Sürekli kurban veren Parti olarak mı kalacağız yoksa? Hiçbir zaman başarıların Partisi olamayacak mıyız?.."

16

Niko Beloyannis ve 92 arkadaşının yargılanması nihayet başladı. "Bugün, 19 Ekim 1951, öğleden sonra saat 5'te Arsakion Adliye Binasındaki Atina Olağanüstü Askerî Mahkemesi'nde..." Dava mı! Ne davası? Rayştag yangınının yeni bir biçimi. On sekiz yıl önce, Göring'in Leipzig'deki marifetlerini anımsıyoruz. Dimitrof'un yerinde, sanık sandalyesinde bugün, bilinmeyen bir genç var. Kana bulanan ve emperyalizmin deneme tahtası haline getirilen bir ülkenin yiğit bir oğlu.

"Suç dosyası, ulusal çıkarlara karşı eylemlerle, mahkûmiyetler, sürgünler ve firarlarla dolu olan, adı kötüye çıkmış N. Beloyannis 1950 yazında, Yunan Komünist Partisi adına ihtilâl eylemlerini yönetmek üzere Atina'ya gelmiştir. Plaputa sokağındaki 30 numaralı evde yakalandığında üzerinde 77 altın lira ve mühendis Yeorgios Hoholis adına düzenlenmiş 11636 Nolu sahte bir kimlik bulunmuştur. Bu başarıdan dolayı Atina Emniyet Müdürlüğü'nü kutlamamız gerekir. Yedi ay süren sorgulama sonucunda, önemli bilgiler elde edilmiştir... Yargılama sırasında da beş yüzden fazla suçlama tanığı dinlenecektir... Kentimize gelen çok sayıdaki yabancı gazeteci ve avukat, bu davanın bütün dünyada büyük yankı uyandıracağının açık bir kanıtıdır. Aynı zamanda ülkemizdeki demokratik rejimin özgürlüklere olan bağımlılığının da bir kanıtıdır..."

Adliyenin çevresi, her yer, bütün yollar hıncahınç doluydu. Adliye binası, patlamak üzere olan bir nar gibiydi tıpkı. Polis sürekli yeni dönemler alıyordu. Ama kimsenin aldırdığı yoktu bunlara. Eleştirilerini rahatça yapıyordu herkes.

"Asıl bizleriz yargılananlar... Barış ve demokrasi isteğimizi yargılıyorlar..."

"Yiğitleri yok etmek, böylece Yunanistan'ı eli kolu bağlı biçimde yabancılara teslim etmek istiyorlar!.."

Çeşitli ideolojilere bağlı, çeşitli sınıflardan, yaşları çeşitli binlerce insan Beloyanni'yi görmek, onu alkışlamak için sabırsızlanıyordu. Bazıları ona neden bu denli sempati duyduklarını bile bilemiyorlardı... Ama büyük çoğunluğu onun amacının barbar Amerikan sömürüsüne karşı savaşım vermek olduğunun çok iyi farkındaydı.

Askerler, tutukluları kapalı hapishane arabasıyla getiriyorlardı. Aralarında yakın arkadaşlarımız, tanınmış bilim adamları, gazeteciler, profesörler, sendikacılar, işçiler, memurlar, kadınlar vardı. Birdenbire bir ses yükseldi beklemekte olan halktan:

"Beloyanni orada, orada solda!.." diye bağrıştılar.

Gözyaşlarımı silerek bakıyordum ona. Yiyecek gibi bakıyordum. Gerçekten de söyledikleri gibiymiş. Tam erkek görünümlü, dik duruşlu, sevgi saçan ateşli siyah gözler, kalın kaşlı, açık alınlı, saçı parlak, dudakları dolgun, dişleri pırıl pırıl. Gülerken utangaç bir çocuğu andırıyor. Yanaklarında iki dik kırışık. Sakalı sık, tıraşı hiç düzgün değil. Kravatı gevşek bağlanmış. Elbisesi, iyice zayıflamış vücudundan dökülüyordu.

Peşlerinden koştum, asker ve polislerle itişerek. Elli'ye ellerimi uzatıyorum. Askerler bir ara gevşiyor, yanlarına gidiyorum. O denli heyecanlıyım ki, söylediklerimi kendim bile duyamıyorum.

"Çocuğu nakil merkezine getirmeye bak!" diyor Elli.

"Oğlumu görecek miyim", diyor Niko. "Başka ne isteyebilirim ki?" Ellerimi sıkıyor. "Katerina", diye mırıldanıyor heyecanla. "Sana çok şey söylemek isterim ama burası yeri değil..."

Onlara yaklaşmayı başaran bazı arkadaşlara ve gazetecilere yer vermek için çekiliyorum.

Jandarmalar bizi uzaklaştırıyorlar. Dört askerî yargıç Adliye binasına giriyor. Başkan, savcı ve "görkemli" dava başlıyor... Avukatlar Olağanüstü Askerî Mahkeme'nin yetkisizliği üzerinde duruyorlar önce. Bunu ispatlamak için çaba harcamaya başlıyorlar.

"Anayasa'ya göre", diyorlar, "vatandaşları sadece hukuk mahkemeleri yargılayabilir... Savaş durumu yok, herhangi bir dış tehlike sözkonusu değil, genel seferberlik de yok. Bu durumda Olağanüstü Askerî Mahkemeler kabul edilemez. Savcının öne sürdüğü kararnameler Anayasa'nın maddelerini ortadan kaldıramaz... 1 Ocak 1950'den beri yürürlükte olan yeni Ceza Kanunu'yla, sanıkların mahkemeye sevkedilmelerine dayanak olarak gösterilen 509 no.lu kararname geçerliliğini yitirmiştir..."

Bütün itirazlar geri çevriliyor. Hak ve hukuktan söz etmek büyük saflık.

Üçüncü ve dördüncü gece çocuğu nakil merkezine götürüp bıraktım. Ertesi sabah Sofi ile beraber gittik. Çocuk, avuçlarını sıkmış, yüzünde mutlu bir gülümseme ile, mavi bir battaniyenin üzerinde, yerde yatıyordu. O gün, ellerine kelepçeleri takmadan, çocuğunu kucağına almasına izin vermişler Niko'ya.

"Oğlum", diyordu, ve sevgiyle okşuyordu onu. "Namussuz... kulakları da kulaklarımın aynısı..." .

Bu bir anlık büyük mutluluk, sonra yeniden kelepçeler... Sofi çocuğu alıp, hapishaneye geriye götürüyor, ben de Askerî Mahkeme'ye doğru yürüyorum. Sotiri'yi de düşünüyorum hep... O da "vatana ihanet" suçlusu... Roza Egerman telefon edip, girişimleri sonucunda serbest bırakıldığını ve mahkûm edilmesinin sözkonusu olamayacağını söylemişti. "Adam ne yaptı ki, elbette aklanacak" diyor, taraf tutmadığını da belli etmek istermişcesine sanki.

Uzun yıllar komünist avında görev almış polislerin tanık olarak dinlenmesi sürdü de sürdü... Bunların çoğu, o yedi aylık sorgulamada da bulunmuşlar. "Ülkeyi satma girişimleri"ni uzun uzun anlattılar. Bu girişimlerin başında da Beloyanni vardı. En önemli tanıklardan biri şöyle diyordu.

"Bu adam, Yunan Komünist Partisi'nin Altıncı ve Yedinci Kongre kararlarını yaşama geçirme amacıyla çalışmalar yapmıştır."

Niko tanığa şunu sordu:

"Altıncı ve Yedinci Kongre'nin kararları, partinin Elen ulusuna barışı, ekmeği ve özgürlükleri sağlamak konusunda uygulayacağı taktikler üzerinedir. Bunları biliyor musunuz?"

Tanık: "Biliyorum."

Niko: "Sizce, ekmek, özgürlük ve barış için verilen savaşım Yunanistan'ı satmak anlamına gelir mi?"

Tanık: "Gelmez..."

Yargılama sürdükçe, suçlamaların mesnetsizliği de bir bir ortaya çıkıyordu. Sanıkların Yunanistan'ı havaya uçurmak için güya giriştikleri eylemlerle ilgili "korkunç" açıklamalar da havada kalıyordu.

Niko, tanıklardan bir başkasına da şu soruyu yöneltti:

"Bazı kişileri öldürmek ve sabotaj girişimlerinde bulunmak amacıyla ülkeye geldiğimizi söylediniz. Somut bir adam öldürme olayını açıklar mısınız?"

Tanık omuzlarını kaldırarak,

"Bilemiyorum", dedi.

Niko: "Öyleyse bir sabotaj olayını söyleyin."

Tanık yine cevap vermedi. Başkan öfkeden köpürerek, Niko'yu yerine oturttu.

Avukatlardan biri itiraz etti.

"Sayın Başkan!" dedi. "Sorular yerindedir ve verilen yanıtların önemi çok büyüktür. Yapılan sorgulamadan güya

saptanan tek suç, 'parti randevuları' olarak nitelenen samkların bazı toplantılarıdır. Bir an için bu parti randevularının yapıldığını kabul edelim. Ama bu toplantılar, parti politikasını görüşmek üzere yapılan toplantılar olamaz mı? Diyelim, ekmek, özgürlük ve barışın sağlanması amacıyla yapılacak çalışmalar hakkında. Buna suç demek, bu toplantıların rejimi değiştirmek amacıyla yapıldığını ileri sürmek olası mı?"

Tanıklardan biri, işgal sırasında, Ocak 1943'de, Beloyanni ELAS ordusunun Peloponez genel komutanıyken, bir "milliyetçi" olan babasını tutuklatıp hapsettirdiğini söyledi.

Beloyanni: "Dersini iyi öğretmemişler", dedi alaylı alaylı. Başkan öfkelendi.

Beloyanni: "Sayın Başkan, ben tanığın sözünü ettiği Ocak 1943'de Almanlar'ca tutuklanmış ve hapsedilmiştim. İşkenceden geçirildim, hattâ kaşlarım bile tıraş edilmişti! Hem tutuklu olmam hem de başkalarını tutuklamam olası mı?

Başkan sözünü kesti.

"Hepiniz yurtsever geçinirsiniz!"

Beloyanni: "Hayır, yurtsever geçinmiyoruz, gerçek yurtseverleriz. Peloponez'den söz edildi biraz önce. Nisan 1944'de Yunan ve Müttefik Genel Kurmayı'ndan gelen ortak emri biliyor olacaksınız. Güney Peloponez'e doğru ilerleyen bir Alman birliğinin yolunu kesmek gerekiyormuş ve bu emre göre yapılacak bu askerî harekâtın faturasını komünistler ödeyecekti, bunu çok iyi biliyorduk. Yine de verilen emir yerine getirildi ve ertesi gün, Haydari kampında tutuklu bulunan 200 arkadaşımız kurşuna dizilerken 'Yaşasın Yunanistan' diye bağırdılar. Bu yapılanlar da yurtseverlik değilse, nedir vatanseverlik dediğiniz?.."

Niko ve Elli'nin sahte kimlikleri üzerinde uzun uzadıya duruldu. Silâh ve patlayıcı madde depoları keşfedilmişti

sanki. Niko, fanatik tanıklardan birine şöyle bir soru yöneltti,

"Sence sahte kimliğim ne işe yaramıştır? Bir sahtekârlık yapma amacını gütmüş olabilir miydim bu kimlikle?"

Tanık: "Tutuklanmamak için kullandın", dedi.

Tanıkların bu tutarsız sözleri zaman zaman kendilerini komik duruma da düşürüyordu. Tanıklardan biri "ESKE" adıyla bilinen bağımsız sendikalar birliğinin bir komünist örgüt olduğunu ileri sürmüştü örneğin.

Avukat: "Öyleyse sözünü ettiğiniz sendikaları niçin dağıtma yoluna gitmediniz?", diye sordu.

Polis: "Bizim elimizde olsa dağıtırdık" dedi.

Savunma avukatı: "EDA Partisi'ni de dağıtır mıydınız?"

Polis: "Hiç kuşkunuz olmasın. Bütün bunlar Yunan Komünist Partisi'ne bağlı yasadışı örgütlerdir."

Savunma avukatı: "Öyleyse sizce yasal örgütler hangileridir?"

Polis: "Polis ve Jandarma!"

Tanık olarak getirilen polislerden biri de gariban bir tüccarı korkunç bir ihtilâlci olarak gösterebilmek için, onun bir bomba imalatçısı olduğunu ve ülkenin huzurunu bozmak amacıyla eylemlerde bulunduğunu söylemişti.

Başkan çok mutlu görünüyordu bu iddialar karşısında. Bu "mikrop adam"ın somut olarak başka neler yaptığını sordu hemen.

Tanık: "Duvarlara komünist sloganlar yazıyordu", dedi. "Başka kan akıtılmasın artık!' 'Ekmek, barış, özgürlük', 'Kıbrıs'la birleşme', 'Amerikalılar gitmelidir'... gibi"

Savcı, durumu kurtarmak için, sanığın kuzey Epir için de niçin sloganlar yazmadığını sordu bu kez.

Savcı: "Kuzey Epir üzerinde de hak iddia ediyor muyuz, etmiyor muyuz? Evet mi, hayır mı?" dedi.

Sanık: "Kıbrıs üzerinde de hak iddia etmiyor muyuz Sayın Savcı?" diye yanıtladı onu.

Mahkemeye sunulan "bilgiler", tanıkların ciddî olmaktan uzak açıklamaları, iyimser olmamıza yol açıyordu doğrusu. Beloyanni'nin yiğitçe tutumu ve tartışma kaldırmaz sözleri, sanık olmaktan çok suçlayıcı durumuna geçen öteki savaşçıların davranışları bizlere büyük umutlar vermekteydi. Ama işkenceye dayanamayıp çözülen kişiler de vardı aralarında. Onların bazıları da sorgulama sırasında söylediklerini kabul etmiyorlardı. Kadınlardan biri, dört ay süreyle, bilmediği bir nedenle bir mezara kapatıldığını söylüyordu örneğin.

"Ben" diyordu, "Sayın Başkan, burada söylenenleri ne yaptım, ne söyledim, ne de düşündüm. 'Komşularından birinin evine sık sık bir kadının girip çıktığını söylersen seni serbest bırakacağız' dediler bana. 'Bilemiyorum' diye cevap verdim. Durmadan dövdüler, sonunda istediklerini söylemek zorunda kaldım. 'Lânet olsun!' dedim. Evime dönmek istiyordum. Şimdi yakmak istediğiniz şu kadını görüyorum da dayanamıyorum. Elinize bir silgi alın lütfen ve söylediklerimi, sorgucuların yazdıklarını baştan aşağı silin."

Başkan yine öfkeleniyordu ve kadının yalancılık suçundan tutuklanmasını istiyordu bağıra bağıra. Elli müdahale etti. Kadının suçladığı kişi oydu çünkü. Heyecanla yerinden fırladı, yabancı kadına ifadesini değiştirmemesini, evine dönmesini salık verdi. "Söyledikleri ne bir şey eksiltir, ne de bir şey ekler yapılan bunca suçlamalara" dedi.

Başkan, durumu idare etmek için bu kez tümüyle çözülen bir sanığı çağırdı.

"Sanık, söyler misin" dedi. "Sana Emniyet'te işkence yaptılar mı?"

Suçlu: "Bana mı?" (Çevresine ürkmüş bir hayvan gibi bakınıyordu) "Hayır Sayın Başkan", dedi. "Hiç yapmadılar!"

Savcı: "Seninle birlikte aynı koğuşta bulunanlar işkenceden söz ediyorlar ama..."

Sanık: "Onlar benden çok daha iyi durumdaydılar..."

(Sanıkların protesto sesleriyle doldu birden salon.)

Niko söz istedi. Bşakansa onu yerine oturtmaya çalışıyordu.

Beloyannis: "Sayın Başkan! İzninizle, gerçeklerin ortaya çıkması bakımından çok önemlidir bu... Emniyet'te insanlık dışı, barbarca, ortaçağ işkenceleri yapıldı bizlere. Tanıklığı istenen bu kişi serbest konuşabilecek durumda değil. Bu...

Başkan: "Yerine otur! Savunma avukatı değilsin sen. Pekâlâ konuşabilecek durumda!"

Beloyannis: "Sayın Başkan! Bu adam, sorgulamadan döndüğünde küçük bir çocuk gibi ağladı saatlerce ve bizden istemeyerek yaptığı kötülükler için onu bağışlamamızı istedi. Size, akıllarını yitiren ve 'intihar' ettirilen insanların listesini verebilirim isterseniz."

Başkan: "Sana söz vermiyorum! Sus!.. Nöbetçiler! Bu adamı alın götürün ve ceza hücresine kapatın. Hemen, şimdi!"

Birkaç gündür mahkeme başkanı soğukkanlılığını tümüyle yitirmişti. Polisteki ifadelerini kabul etmeyen suçlulara cezalar veriyor, savunma avukatlarını tersliyor, Beloyannis'e köpürüyor, devletçe desteklenen ayak takımını bile imalı bir biçimde sürekli tehdit ediyordu artık. Bir ara şunu da söylemekten çekinmedi:

"Savunucuların ne denli güçlü olurlarsa olsunlar, bunu ödeyeceksin Beloyanni! Buna söz veriyorum!.."

★

★ ★

Akşamları kenar semtlerdeki bir tavernada arkadaşlarla bir araya gelip, Askerî Mahkeme ile ilgili izlenimlerimizi anlatıyorduk birbirimize. Nikita, davanın gelişmesinden endişeli görünüyordu.

"Başkan tehdit etmek zorunda kalıyor, çünkü tehdit ediliyor", diyordu.

"Kim tarafından tehdit ediliyor?"

"Kim olacak? 'Görünmeyen güçler'. Bu davanın ardında gizlenenler kolay kolay kararlarından dönmezler", diyordu Nikita.

"Ama hükümet barışın sağlanması için birtakım önlemler alınacağından söz ediyor."

"Bu konuda yapılan açıklamalar beni rahatlatmıyor. Tam tersine... Dikkat ettin mi, iddianameye, sinsice, casuslukla ilgili bir tümce de yerleştirilmiş."

"Bunu kanıtlayacak herhangi bir şey bulmuşlar mı ki? Yaşlı bir orospunun, genç bir erkeğin kızlığını bozduğunu söyleyerek suçlaması gibi..."

Aslında, Beloyanni'nin Yunan Komünist Partisi'nin gizli haber alma örgütünü yeniden düzenlemek üzere yurda döndüğüne değinen o tümce beni de endişelendirmişti. "Casusluk görevini yerine getirebilmesi için demir perde gerisi Slav komünistlerce bol miktarda altın sağlanmıştır. Bunun için de mensup oldukları ülkelerin hükümetleri ona çıkış izni vermişler ve Atina'ya girmesini kolaylaştırmışlardır" diyordu iddianamede.

Niko, bunları dinlerken şöyle mırıldanmıştı: "Tıpkı yavuz hırsız örneği... Hırsızın, ev sahibini korkutmak için bağırmasına benziyor..."

★
★ ★

Elli'nin savunma sırası geldiğinde, kalbim fena halde çarpmaya başlamıştı artık.

"Emniyet, benimle ilgili olarak elinde 'suç delilleri' bulunduruyormuş. Bunları çok merak ettim. Hattâ Bay Krondiris'in dediğine göre bu 'suç delillerini' bir kamyon ancak taşıyabilirmiş. Bazı savcılara göre de, benim en az dört kez ölüme mahkûm edilmem gerekiyormuş! Ama yargılama süresinde bir tek suç delili bile göremedim. Hiçbir tanık, benim Yunanistan'ı havaya uçurmak istediğimi kanıtlayacak herhangi bir şey söylememiş, göstermemiştir. Salt şunlar söylenmiştir: Ben, Atina Komitesi üyesiymişim, sahte kimliğim varmış ve Parti organı olan dergide bir makale yayımlamışım...

"Beni suçlayacak herhangi bir kanıt olmadığına göre demek ki eylemlerim için değil, salt fikirlerim için yargılanıyorum. Bunu ispatlamak çok kolay. Yedi buçuk ay Emniyet'te baskı gördüm. Tek bir şey istediler benden. Fikirlerimden vazgeçmem, ideolojimi terk etmem. Yunan Komünist Partisi'nin başlangıçtaki doğru ilkelerinden saptığını söylediğim an, beni serbest bırakacaklarmış. Şimdi soruyorum: Partinin doğru olarak bilinen ilkelerinden saptığını söylemekle, yaptığım ileri sürülen korkunç eylemler birden yok mu olacaktı? İşte bu, yapılan kovuşturmanın eylemlerim değil, fikirlerim için yapıldığının açık kanıtıdır...

"Biz komünistler için bağımsızlık, özgürlük, vatanseverlik, vicdan sözcüklerinin anlamı, karşıtlarımızın bu sözcüklere verdikleri anlamdan çok değişiktir. Bizi suçlayan bir polis tanık, övünerek, işgal sırasında Alman işgalcilerinin emirleriyle komünist avına çıktığını söyledi. Aynı dönemde binlerce komünist, yüksek vatanseverlik duygularıyla, işgalcilerin infaz mangaları önünde erkekçe göğüslerini germişler ve Yunanistan'ın özgürlüğü için gösteriler yapmış-

lardır. Ahlâk ve vatanseverlik anlayışı üzerine bu mantık bugün de sürmektedir.

"Emniyet'teki sorgulanmam sırasında hücreme beni ziyarete bir Amerikalı geldi. Adı Robert Driskal'dı. Birleşmiş Milletler'in temsilcisi olarak geliyormuş. İçinde bulunduğum koşulların gerçekten de insanlık dışı olduğunu saptamış ve gerekli girişimleri yapmaya karar vermiş. Demek ki kendisine inanacak kadar saf biri olabileceğimi düşünmüş. Başarısızlığa uğradığını anlayınca da, gerçek yüzünü gösterdi, hemen Krondiri ile, Çausi ile birlikte görünmekten bile çekinmedi... Bu adam, Yunan Emniyeti'ndeki sorgulamaları yönetmekle görevlendirilmiş meğer. Bu yabancı, Yunanca'yı bilmeyen bir Alman ruh doktorunun da yardımıyla bana elektrik uyguladı, 'yalan makinesi'ne soktu ve daha başka sefilce işler yaptı. Ve bütün bunlar Yunan başkentinde yapıldı. Demokratik Yunan Parlamentosu'nun iki adım ötesinde! Olmadık işkencelerden geçirdiler beni. Hattâ pencereden atıp öldürebileceklerini bile söylemekten çekinmediler. Bu 'pencereden atma' tehdidinin salt lâfta kalmayıp, gerçekleştirilebileceğini de çok iyi biliyordum. Bazı arkadaşlarımız aynı şekilde öldürülmüş, cesetleri aydınlıkta bulunmuştu çünkü. Amerikalılar'ın ülkemizde bağımsızlık ve demokrasi ilkelerini ayaklar altına almaları ve bizi aşağılamaları utanç vericidir. Bizim bu uzlaşmaz vicdanımız, halkımızın bağımsızlık ve özgürlük isteğinin de bir ifadesidir.

"Politik rakiplerimiz, yabancılarca kabul ettirilen baskı politikalarının ülkemiz için ne denli trajik olduğunu anlamaktan yoksundurlar...

"Bundan birkaç gün önce, gangsterler gibi sekiz arkadaşımızı alıp götürüyorlardı. Kurşuna dizeceklerdi onları. Zamanında harekete geçmemiz onları durdurttu. Ama bu istekleri sürüyor..."

Başkan: "Propaganda yapacağına savunmanı yap! Suçlanıyorsun!"

Elli: "Fikirlerim için yargılıyorsunuz beni. Bunun yanıtını veriyorum size. Başka hiçbir suçlamayı kabul etmiyorum!"

Savcı: "Nerede kalıyordun?"

Elli: "Böyle sorulara yanıt vermemi beklemeyin."

Sordukları hiçbir soruya yanıt vermedi ve yerine oturttular.

★
★ ★

Evden çok erken çıktım. Gazete alacaktım. Dikkatimi en çok çeken Papagos yanlısı sağ bir gazetenin sekiz sütunluk başlığı idi. Buna benzer başlıklar ancak savaş ilânında kullanılırdı. Okuyucunca irkildim. "Milli Savunma Bakanlığı'nda Dramatik Oyunlar". Askerî Mahkeme Başkanı Bay Stavropulos, Beloyanni davasını durdurtmak için hükümetin yaptığı baskıya karşı gelmiş, baskı sürerse, kendisini Bakanlığın içinde öldüreceği tehdidinde bulunmuş. Celseye ara vererek Bakanlığa gitmesi emri verilince de, karısına gönderdiği mektupta şunları yazmış: "Eve dönmezsem, vatanıma olan görevimi yaparken şehit düştüğümü bilmenizi isterim. Askerî yargıçlar davayı sürdürüp, ne olursa olsun kararlarını vereceklerdir."

Gazetenin haberi şöyle devam ediyordu: "Dün akşam saatlerinde Milli Savunma Bakanlığı'nda, olağanüstü Askerî Mahkemelerin kaldırılmasıyla ilgili olarak yapılan toplantıda dramatik bir olay olmuştur. Saat 6'da gerçekleştirilen bu toplantıda, tanınmış komünist Beloyanni ile arkadaşlarının davası görüşülmüş ve davanın kaldırılması yolunda çaba gösterilmiştir. Ancak Atina Askerî Mahkemesi Başkanı ve yargıçlarının kararlı tutumlarıyla sonuç alınamamıştır.

"Askerî Mahkeme mensuplarıyla toplantıya katılanlar arasında yapılan görüşmeler hakkında herhangi bir resmî bilgi verilmemesine karşın, haber aldığımıza göre, Askerî Mahkeme Başkanı ve askerî yargıçlar toplantı odasına girdiklerinde, Milli Savunma Bakanı, ulusal çıkarlarımız bakımından, Askerî Mahkemenin davayı durdurtması gerektiğini söylemiştir. Bu, Hükümetin emriymiş. Bakanın bu isteğine Askerî Mahkeme Başkanı Bay Stavropulos şiddetle karşı çıkmış ve şunları söylemiştir:

"Ben, Askerî Mahkeme Başkanı olarak davayı kesmemekte kararlıyım. Orduya, aileme ve geleneklerime bağlıyım. Ama siz Sayın Bakan, davanın kesilmesinin ulusal çıkarlarımız açısından gerekli olduğunu söylüyorsunuz. Bu durumda, istediğiniz bu çözüme kavuşabilmeniz için şimdi burada kendimi öldürmeye hazırım."

Gerçekten pis bir melodramdı. Ne ki bizleri hüngür hüngür ağlatacak nitelikte... Hükümete bağlı bir gazetenin politika yazarına gitmeye karar verdim, hemen.

"Askerî Mahkeme'nin bu yapısından başka ne beklenir? İDEA örgütü çok iyi çalışmış. 'Kusurlu' birini başkan yapmış. Her zaman elinin altında bulundurabilmesi için. Yargıçlar da hep kendi adamları. Yeorgios Papadopulos da bunların arasında. Düşünebiliyor musun?" dedi. "Kim bu Papadopulos? Tanımıyorum..." dedim.

"Yabancıların sıradan bir ajanı. Büyüklük kompleksi olan bir zavallı. Bilemediğim nedenlerle kenara itilen ve bu yüzden kırgın olan yüksek rütbeli bir subay bu Papadopulos için bana şunları söyledi: 'Son zamanlarda Yunanistan'da da faaliyette bulunan bir Amerikan komplo örgütünün 'favori'lerinden.' Bu örgütün adını da söyledi. Galiba CIA..."

"Durumumuz çok parlak desenize... Askerî Mahkeme Başkanı'nın bu isterik davranışları ne anlama geliyor peki?

Niçin onun için de 'kusurlu' dediniz?" diye sordum.

"Çünkü, sayın Andrea Stavropulos, 'ağır bir kusur' işlediği için son rütbesiyle ve 'kendiliğinden' emekli olacakmış. Yüksek Askerî Şura'nın bu kararı, Resmi Gazete'de yayınlandı. Tarihini de söyleyeyim mi? 27 Ağustos 1951. Ama iş bununla da kalmıyor. Bu süper milliyetçi başkanın daha başka 'kara lekeleri' de var. 1948'de aleyhinde askerî soruşturma açılmış, bunun sonucunda da sürekli olarak taşra kasabalarına atanmış. Bu nakilleri sırasında da ona bir Atinalı avukat eşlik edermiş. O dönemde, Lamia bölgesinde meydana gelen bazı olaylar nedeniyle askerî yönetim Atinalı avukatın bölgeyi terketmesini emretmiş. Bu belgeler İDEA örgütünün elinde. Ve böylece Stavropulos'u baskı altında bulundurabilmektedir. Dikkat ettin mi, iki gün önce Akropolis gazetesinde kurnazca bir yorum yayımlandı. Andrea Stavropulos adında bir askerî yargıçtan söz ediliyordu bu yorumda. Ayrıca, acaba Yorgusi-İDEA sorunu ile Beloyanni davasında başkanlık eden kişiler aynı kişiler midir, sorusuna da yer veriliyordu. Aynı kişi değilse bütün bunlar ne demek? Bu, ayrı bir sorundur. Uyarı niteliğindeki bu yazıdan sonra, başkan, doğal olarak o isterik dramayı oynamak durumunda kalmıştır."

Ertesi gün, Papagos yanlısı gazeteyi aldım. Stavropulos için bir başyazı yayınlanmıştı. Şöyle deniyordu başyazıda:

"Son derece önemli bir konu ile ilgili olarak ortaya koyduğu tavırla Askerî Mahkeme Başkanı Bay Stavropulos ülkeye büyük bir hizmette bulunmuştur. Bilindiği gibi Askerî Mahkeme'de Beloyanni ve çetesini oluşturan 'izm' pislikleri yargılanmaktadır. Gazetemiz, evvelce Bay Stavropulos'a karşı yayın yapmıştır. Ama şimdi, vatanseverlik örneği olan bu davranışını övmeyi de bir borç biliriz. Bay Stavropulos 'gerçek bir Elen askeri' gibi Hükümet'in yasal olmaktan uzak, korkunç derecede şaşkınlık yaratan girişimine

karşı koymuştur. Çünkü Hükümet, Askerî mahkeme'yi küçük düşürücü bir girişimde bulunmuştur. Beloyanni davasının karar safhasına girmesine engel olmak istemiştir. Oysa Beloyanni olayı, son beş yılda ortaya çıkarılan 'en ciddî komünist komplosu ve casusluk olayı'dır..."

Bu oyunun arkasında, kuşku yok, büyük bir pislik vardı. Kaldı ki Hükümet, "kusurlu" başkandan ağır bir şamar yemişti. Ve yargılama sürdürülmüştü.

17

9 Kasım 1951. Geceyarısı. Beloyanni'nin savunmasına başlaması gerekli. Ama Askerî Mahkeme bu konudaki kararını geciktiriyor. Beloyanni'nin yorgun düşmesini, saat üçten beri salonları, koridorları, Arsakio Adliye binasının çevresini dolduran halkın dağılmasını bekliyor olsalar gerek. Ve özellikle de suçlunun yorulmasını... Nasıl bir hamurdan yoğrulmuş bu şeytan adam?.. On ay sürekli hücre ve üç hafta sürekli yargılama. Ama yorulmak nedir bilmiyor! Halkın uykusuzluktan gözleri kapanıyor, kimse ayaklarının üstünde duramıyor. Ama ruhları, Beloyanni'nin ruhuyla dimdik ayakta. Geceyarısından sonra saat ikide savunmasını yapması isteniyor. Hemen ardından da Atina telefonları çalıyor, yapılması gereken bir görev varmış gibi insanlar yataklarından fırlıyor, yaşlı kadınlar azizlerin ikonları karşısında dualar okuyor, kendi tanrılarına yalvarıyor, "yiğit"i kurtarması için dua ediyorlar.

Atina uyumuyor, ayakta. Yunanistan uyumuyor, ayakta. Bütün dünyanın ilericileri ürperiyorlar. Soğuk savaşın o kritik anında düne kadar bilinmeyen Yunan savaşçının kaderi, açgözlü emperyalizme karşı direnen bütün ulusların kaderleriyle birleşiyor. Beloyanni'nin adı bir sembol haline geliyor. Kore'de, Vietnam'da ve Balkanlar'a dek...

Kararı çok önceden ceplerinde taşıyan yargıç sandalyelerine oturmuş o ölü suratlı askerlere karşı yapmıyor savunmasını. Ulusumuza ve bütün bu uluslara hitap ediyor Niko.

"Suçlu olarak buraya getirilen bazı arkadaşlar", diye başlıyor Beloyannis, "suçlu sandalyesine oturtulmalarına şaşırmışlar. Ben buna şaşırmıyorum. Yunan Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi olduğumdan dolayı buraya getirilmiş bulunuyorum. Amaçları, benim kişiliğimde, barışçıl politikayı yargılamaktır. Bu nedenle söyleyeceklerim, savunma niteliğini taşımayacaktır".

"Bizleri buraya, Anayasaya aykırılıkla 'suçlanan' şu sefil 509 no.lu yasaya göre getirdiler. Hiç kuşku yok, tutuklanmamızın ve yargılanmamızın, yaratılan bunca kargaşanın altında bazı politik amaçlar yatıyor. Bizler, birer pişmanlık dilekçesi imzalamayı kabul etseydik, aklanacak, birdenbire 'iyi' Yunanlar, uysal vatandaşlar oluverecektik. Bana önemli görevler de teklif edildi..."

"Ama amacım anlaşma yoluna gitmek ve gözüm yükseklerde olsaydı, bu amaca ulaşmak için Emniyet'in aracılığına gereksinmem olmazdı. Önemli bir yere çıkmak için tüm olanaklar vardı elimde çünkü. Ben, devrimcinin zor, tehlikeli, yokluklar içindeki hayatını yeğledim. Yaşamım, bağımsızlık ve özgürlük savaşımlarıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Tehlikelerle karşı karşıya bulunduğumda -ki bu sık sık oluyor- izlemem gereken yolu hiç önceden düşünmedim. Fikirlerime ihanet ederek yaşamak mı, yoksa ideallerime ve inançlarıma bağlı kalarak ölmek mi? Her zaman ikinciyi yeğledim. Ve bugün bu kararımdan dönebileceğime inanacağınızı sanmıyorum."

"Pişmanlık konusuna değindik, burada bir parantez açmak isterim. Metaksas diktatoryasından bu yana 120.000 Yunan 'Pişmanlık Dilekçesi' imzalamak zorunda bırakılmıştır. Bu dilekçelerin alınabilmesi için yapılan baskıları, tehditleri, kuşkusuz herkes biliyor. Bundan da bir sosyal, daha doğrusu bir ulusal sorun çıkıyor ortaya. Belirli politik inançları olan bir zümre, sağ, diğer bir zümreye, sola inanç-

larından vazgeçmesi için zor kullanıyor ve başarıya ulaşıyor. Ama bu genelleştirilebilir, birçok politik inançları içine alabilir ve sonuçta bütün Yunanlar zor koşullar ve tehlikeler karşısında ellerini kolayca yukarıya kaldırarak inanç değiştirebilir hale gelirler. Bu dersleri verenlerin istedikleri sonuçları elde edememelerini dilerim. Çünkü bu bütün ulusumuz için korkunç bir şey. Katıldığım partizan savaşları sırasında, tutsak olan bazı subay ve erlerin buna benzer durumlara düştüklerini gördüm."

Yargıçlardan biri Beloyanni'nin bu sözlerine şiddetle karşı çıktı birden. Başkana dönüp şunları söyledi:

"Yunan subaylarına hakaret ediyor!", dedi öfkeyle.

Beloyannis serinkanlılıkla yanıtladı onu:

"Soğukkanlılığınızı yitirmeyin", dedi. "Açık konuşuyorum. İnançlarına bağlı kalan subay ve erlere her zaman saygım var. Ancak kendilerini EAM ve ELAS yanlısı olarak göstermek isteyenlere hiç saygım olmamıştır..."

Vakit oldukça ilerlemişti. Niko'nun boğazı kurumuştu, bir bardak su istiyordu. Ama su içmesine izin verilmedi.

"Olsun", dedi o ve devam etti: "Yunan Komünist Partisi, vatanseverliğinin tanınması konusunda herhangi bir çaba göstermek gereksinmesini duymaz. İşgal sırasında yaptığı savaşımla bunu ispatlamıştır. Dökülen kanıyla, düşmana karşı yaptığı silâhlı savaşımla..."

Başkan: (Alaylı) "Özellikle silâhlarıyla..."

Beloyannis: (Önemsemeden) "Önce Kesariani atış poligonunda, Kokkinia'da, Kurnovo'da dökülen kanıyla. Ve Hitler'e bağlı olanların, faşistlerin çeşitli yerlerde yaptıkları infazlarla. İşgalin ilk yıllarında halkımızın yedide biri açlıktan kırılmıştır. Bu, tam anlamıyla bir asimilasyondu. Ulusumuz yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. İşte o sırada Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAM) kuruldu. Amacı, ölüme mahkûm edilmiş ulusumuzu kurtarmak, onu yüreklen-

dirmek, hayatın ve özgürlüğün nasıl kazanılabileceğini öğrenmekti. Partizanlarımız dağlara çıktılar, ovalara indiler ve ellerinde silâh, binbir tehlikeye göğüs gererek, kurtuluş yolunu açtılar. Böylece biz Yunanlar da dünyanın faşizme karşı olan savaşına katılmış olduk, payımıza düşeni yaptık. O dönemde ELAS güçleri, ulusumuzun gerçek ordusu olmuştur. Akdeniz Ordusu Başkomutanı İngiliz generali Wilson, ELAS ordusunu başarılarından dolayı kutlamış ve 'Partizanların bu parlak başarıları sonunda Mihver Ordusu dikkatini buraya çevirmek zorunda kalmış ve böylece Akdeniz bölgesindeki operasyonlara katılacak birliklerimizin toplanması ve yığınakların yapılması kolaylaşmıştır. Yine, Partizanların bu başarıları, Mihver Ordusu'nun çok değerli birliklerini Balkanlar'da tutmasını gerektirmiş, sonuçta bizim Sicilya hareketine başlamamıza olanak sağlamıştır' demiştir."

Başkan: "Bunlar bizi ilgilendirmiyor. Yargılanman o dönemle ilgili değil."

Beloyannis: "İddianamede hapishaneden firar etmiş bir kişi olarak gösteriliyorum. Ama neden hapsedildiğim, neden tecrit kamplarına kapatıldığım, nasıl ve ne zaman firar ettiğim konusuna dokunulmuyor. Almanlar ülkemizi işgal ettiklerinde, Kralımız Ekselansları ve hükümeti, halkımızı ve ülkemizi terketmişler, hapishanelerde bulunan yüzlerce siyasî mahkûmu Almanlar'ın eline bırakmışlardı. Bunlar arasında ben de vardım. Firar etmem ulusal bir gereksinme ve halkımızın bir zaferiydi. Büyük bir sevinçle Moria dağlarına çıktım, ELAS birliklerine katılarak subay üniformasını giydim ve vatanımın bağımsızlığı ve özgürlüğü için savaşarak kanımı akıttım."

"Üstün güçlere karşı verdiğimiz bu şanlı savaşım, bu salonun birkaç adım ötesinde, Stadiu caddesiyle Panepistimiu caddesinde başladı, tüm kent ve kasabalarda sürdü,

Rumeli, Tesalya, Epir ve Makedonya'ya kadar yayıldı. Makedonya o sıralarda Bulgar faşistlerinin elindeydi. Tüm bu bölgelerde ve adalarda, direnme örgütlerini oluşturan ve direnme ruhunu halka aşılayan, benim partimdir. Ayrıca çeşitli zamanlarda emekçilerce sağlanan başarılar bizim çalışmalarımızın sonucudur."

Savcı: (Çok sinirli) "Sayın Başkan, sanık 509 no.lu yasaya aykırı olarak konuşuyor. Yunan Komünist Partisi yasadışı bir örgüttür, bu bakımdan ilkeleri üzerine konuşmak ve çalışmalarını övmek yasaktır.

Beloyannis: (Soğukkanlılıkla) "Konuşmam, bana yüklenen suçlarla ilgilidir. Sözümü kesemezsiniz. Bu tiyatro niteliğindeki davayı siz başlattınız."

Bu sözler büyük bir gürültünün kopmasına yol açtı. Başkan küfürler savurarak davayı kesmek tehdidinde bulundu. Savunma avukatları Başkan'ın sözlerini protesto ettiler ve Beloyannis nice sonra sözüne devam edebildi.

"Biz de hatalar yaptık, bunu gizleyemem. Ama bizi suçlu sandalyesine oturtan kesim, hataların tüm sorumluluğunu bize yükleyemez", dedi. "Yunan Komünist Partisi, kurtuluştan sonra, iktidarı ele alabilmek için bütün olanakları elinde bulunduruyordu. Ama bunu yapmadı. Lübnan ve Gazerta anlaşmalarını imzaladık ve Papandreu'ya inandık. Oysa onun amacı, bütün güçleri seferber ederek Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin çökertilmesini sağlamaktı. Bu bizim bir hatamızdı, kabul etmemiz gerekir. Sonra Aralık olayları başladı. Aralık çatışmasını biz istemedik, bu çatışma için bizi zorladılar. Sonunda Varkiza anlaşmasını imzalamak zorunda kaldık. Bu da yanlıştı. Çünkü bu anlaşma ile solcuları, elleri ayakları bağlı olarak aşırı sağın terör örgütlerine teslim ediyorduk."

"Ama şu da var. Varkiza anlaşmasıyla normal demokratik gelişmemiz sağlanabilirdi. Ne ki bu, -bizim yanlış tutu-

mumuz nedeniyle- kuşkulu sağın iyi niyetine bağlanıyordu. Sağ için o sıralarda iki seçenek vardı. Ya normal demokratik yol izlenerek, ulusul bir birlik halinde ülkenin kalkınması ve yaraların sarılması yoluna gidilecek, ya da partizan güçleri yok etmek amacıyla tek yanlı bir iç savaş göze alınacaktı. İkinci şık yeğlendi ve Yunanistan'ı kana buladılar. Ülke mezarlarla doldu, baştanbaşa darmadağın edildi ve mutsuzluk dönemi başladı. Terör bizden değil, sağdan geldi. Resmî açıklamalara göre tutuklamalar 80.000'i bulmuş. Bu arada kontr-gerilla örgütlerinin döktükleri kan üzerinde de durmamız gerekir. Peloponez'de Kaçarea, Tesalya'da Surla, Makedonya'da Andon Çavuş olmadık canavarlıklar yaptılar, kırsal bölgelerdeki halka sürekli eziyet ettiler."

Başkan: (Öfkeli) "Bu yaptığın savunma değil, politikadır."

Beloyannis: "Yeniden gerilla eylemlerine girişmemin nedenlerini açıklamak istiyorum. Bunun için suçlanıyorum. İç savaş salt bir hata değildi. Sağın işlediği büyük bir suçtu. Ve sağ bu suça, resmî ve gayri resmî 'dış müttefiklerce' itilmiştir. Yol gösterici rolünü üstlenenler ve tüm planları hazırlayanlar bu 'dış güçler'dir. Amaçları da belli: partizanlarca sağlanan başarıları kötülemek ve halkın direnme gücünü kırmak. Çünkü bu güç, ülkenin sömürgeye dönüşmesine, bağımsızlığımızın ortadan kaldırılmasına, ülke ekonomisinin yabancı ellerce yönetilmesine, diyeceğim, Yunanistan'ın sömürgecilerin eline geçmesine engel olacaktı. Bunu başarmanın tek yolu, EAM'ı ortadan kaldırmaktı. Ama bu örgüt, halkımızın dörtte üçünü içine almayı başarmıştı! Bunun için ateş ve demir gerekti, kan dökmek gerekti, sürgünler gerekti, toplu sürgünler... Vatanseverlerimiz, savaş sonrasında barış içinde yaşamayı ümit ederken, hapishanelere doldurulduldular, sürgüne gönderildiler, öldürüldüler. Ki-

mileri de kendilerini savunmak amacıyla yeniden dağ yolunu tuttu. İç savaş, bu politikanın sonucundan başka bir şey değildir.

"Savaşı biz istemedik. Uygulanan baskı politikasına karşı kendimizi savunmak zorundaydık. Kendimizi, doğal olarak bu güçlere öldürtmeyecektik. Direnebildiğimiz kadar direndiysek, bunca güçlüklere karşı gelmeyi başardıysak, bu, politikamızın halka dayanmasındandır. Sonuçta yenildik. Bu yenilgi stratejik bir yenilgi değildi ama, çünkü güçlerimiz dağılmadı. Sonra Yunan Komünist Partisi, ülkenin yeniden demokrasiye kavuşabilmesi için tüm güçlerini halkın barış ve ekonomik kalkınma uğruna yapacağı savaşım yolunda kullanacaktı, çalışmalarımızı o yöne yönelttik. Ama yine Yunanistan'ın önünde iki yol belirdi. Ya olağanüstü askerî mahkemeler, tutuklamalar, hapis ve infazlarla sağın yapmak isteyeceği tek yanlı bir iç savaş, ya da barışsever bir tutumla Yunan Komünist Partisi'nin legalleştirilmesi, genel af, Demokratik Halk Cumhuriyetlerine sığınmak zorunda kalan göçmenlerle çocuklarının vatana dönmeleri... Yazık ki yine karar verme durumunda olan sağ ve onun yabancı danışmanlarıydı. Ve sonuçta Yunanistan tek yanlı savaşa sürüklendi, baskılar başladı, terör başladı, karanlık güçler ülkeye egemen olmaya başladı ve halk arasında düşmanlık körüklendi."

Başkan: "Fazla uzatma. Özetle ve sana yöneltilen suçlar üzerine konuş."

Beloyannis gülümsedi, alaycı ve aşağılayıcı bir biçimde şöyle bir süzdü Başkan'ı. Sonra konuşmasını sürdürdü:

"Şimdi de bunca sömürülen ve yüzlerce savaşçının kurşuna dizilmesine neden olan ünlü Makedonya sorununa değineceğim. Makedonya'nın nüfusu bir buçuk milyon kadardır. Bunun çoğunluğunu Yunanlar oluşturur. Ayrıca küçük bir Slav azınlığı da vardır. Bizden hiç kimse Makedonya'ya

bağımsızlık verilmesi isteğinde bulunmamıştır. Yunan Komünist Partisi Beşinci Genel Kurulu'nda Makedonya'nın bağımsızlığından söz edilmiyor. Ancak şuna değiniliyor: Yunanistan bir Halk Demokrasisi'ne dönüştüğünde, Makedonya'nın Slav halkı, kendi kaderini kendisi belirleyecektir. Budur Beşinci Genel Kurul toplantısında alınan kararın anlamı... Bu konunun üzerinde durmak gereksiz belki. Çünkü rakiplerimiz söyleyeceklerimizi nasılsa keyiflerince değiştirecekler, baskı ve terörü sürdürme olanağını yaratacaklardır. Şuna da işaret etmem gerekir; Yunan Komünist Partisi Altıncı Genel Kurul toplantısında bu konuda eskiden alınmış olan karara dönülmüş ve 'tüm halkların eşit haklarından' söz edilmiştir. Yunanistan'ın ulusal istekleri konusunda son derece ciddî olmamız gerekir. Bu konuda, çok garip şeyler olmaktadır. Ulusal isteklerimizi kimi zaman hatırımıza getiriyor, kimi zaman hatırımızdan çıkarıyoruz. Mussolini'nin iktidarı elinde tuttuğu sürece, Oniki Ada üzerindeki haklarımızdan hiç söz edilmedi. İngiltere'nin 'koruyuculuğunda' bulunduğumuz sürece, resmî devlet için Kıbrıs sorunu diye bir sorun yoktu. Arnavutluk, İtalya'nın 'koruyuculuğu' altında bulunduğu sürece de kuzey Epir'den söz edilmedi. Nedir bunun sebebi?.. Dışa bağlı Elen oligarşisi ulusal sorunlara karşı çok duyarlı olduğu kanısını vermek için elinden geleni yaptı, ama kana boyanmış bu topraklarla ve üzüntülü ama boyun eğmemekte kararlı halkla hiç ilgilenmedi, bu halkı hiç sevmedi.

"Şimdi de Yunan Komünist Partisi'nin dış güçlerce yönetildiği söylentilerine değinelim. Asılarak öldürülen kişinin evinde bulunan ipten söz etmek doğrusu çok garip... Amerikalılar'ın ülkemizdeki rollerini tüm dünya çok iyi bilmektedir. Burjuva partileriyle olan gizli ya da açık ilişkileri, iç sorunlarımıza açık müdahaleleri, ülkemizin egemenlik haklarını ve bağımsızlığını tehlikeli bir biçimde gözardı

etmeleri herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu salonda Amerikalılar'ın Yunan Emniyet Müdürlüğü'ndeki rolleri çok açık bir biçimde vurgulandı!"

"Komünistler hiçbir zaman yabancı güçlerin hizmetine girmezler. Komünizm, uluslararası bir insanlık hareketidir. İlkeleri tüm dünya ilericilerinin yüreklerini heyecanla dolduracak güçte. Marx'ın zamanında bir insanla başlayan bu hareket, bugün 800 milyon kişiyi etkiliyor. Yakın bir gelecekte tüm dünyayı etkileyecek. Böyle bir hareketin yabancı güçlerce yönetilmesi olası mı? Hangi yabancı, ilkeleri uğruna ölmekten bile çekinmeyen binlerce komünist gibi hayatını verebilir? Özverilerimiz ancak ilk Hıristiyanların özverileriyle kıyaslanabilir. Hıristiyanlar hayatlarını verirlerken cennette ödüllendirileceklerine inanırlardı. Komünistler hayatlarını verirlerken kendileri için hiçbir şey beklemiyorlar. Hayatlarını, kendilerinin belki göremeyecekleri bir mutlu gelecek uğruna veriyorlar. Hangi yabancı ajan bu denli büyük bir fikir uğruna hayatını verebilir?"

Başkan: "Bağla artık, yeter!"

Beloyannis: "Yunan Komünist Partisi'nin, basında çokça sözü edilen milyonları üzerinde de durmak istiyorum. Partimiz büyük bir partidir, diğer bütün partiler gibi bazı masrafları var. Diğer partilerin seçim kampanyalarında harcadıkları paraların ne denli çok olduğu, iyi biliniyor. Harcanan bu paraların kaynağını sormak hiç kimsenin aklına gelmiyor. Bizim kaynaklar, ne gizlidir ne de yasa dışı. Bizi halk destekliyor. Bodosakis, Dendrinelis gibi büyük para babaları değil... Hemen tüm partiler yurtdışında bağış kampanyaları açarlar. Biz neden yapmayalım? Halk Demokrasilerinde çalışan 30.000 göçmen var bizi destekleyen. Bunlar birer gündeliklerini bizim için ayırsalar, 4.000 altın lira toplanır. Bu kaynağın temiz bir kaynak, namuslu bir kaynak olduğunu kim inkâr edebilir?"

"İftiralar, entrikalar, tüm çirkin şekilleriyle baskılar, askerî mahkemeler, infaz mangaları, halkça benimsenen, amacı halka hizmet etmek olan bir partiyi yok edemez. Halkın bugün istediği nedir? Barış, salt barış... Sekiz yüz bin seçmen, barıştan yana çıktı, reyini o amaçla kullandı. Bizim yüzümüzde, bu barış politikası da yargılanıyor. Askerî Mahkemelerinizin belirli amaçları vardır, kararlarını önceden vermişlerdir. Şefaat dileğinde bulunmayacağım. Metanetle ve başımı eğmeden kabul edeceğim kararınızı. İnfaz mangasının önüne cesaretle çıkacağım. Ekleyecek başka bir şeyim yoktur."

Başkan: "Benim var. Benimle olan hesaplaşman burada bitmiyor. 'Belirli amaçları' olan mahkememizin vereceği karar, seni korumak isteyenlere -ne denli yükseklerde olurlarsa olsunlar- bir ders olacaktır."

Beloyanni mahkemede bulunanları o denli büyülemişti ki, yargıcın kin dolu sözlerine aldıran olmadı. Elli, elinde kırmızı bir karanfil tutuyordu. Niko yerine oturmaya giderken uzattı, ona verdi. Niko karanfili aldı, susamış dudaklarına değdirdi ve gülümsedi. Yüzünde artık biraz önceki o sert ifade yoktu. Oysa konuşurken tunca işlenmiş gibiydi yüzü. Bakışı yeniden yumuşak, düşünceli oldu. Anna'ya bakıp gülümsedi. Hayatını ve gençliğini verdiği insanlığın geleceğini, umutlarını düşünerek gülümsedi.

Ve flaşlar patladı. Bu güzel gülümseme, bu inanılmaz derecede etkileyici resim, ertesi gün tüm gazetelerde yayımlandı. Aynı resim, çok kısa bir süre içinde bütün dünyaya yayıldı. "Karanfilli adam" artık bütün dünyada milyonlarca insanı etkileyecekti bundan böyle. "Guernica"yı yaratan büyük sanatçı, onu da ölümsüzleştirecekti.

"Elinde karanfille gülümseyen yiğidi faşizmin pençesinden kurtarın..."

"Barış güvercinini katletmeyin..."

Bu davayı düzenleyenler, bekledikleri sonucun tam tersi bir sonucu elde ettiler. Tüm dünya yüreklenmişti, barış dünyası ayağa kalkmıştı. "Beloyanni ile savaşan, barışa karşı savaşıyor demektir..." Acaba Piurifoi ve çevresindeki baykuşların "planları" ne olacaktı şimdi? Avrupa'yı yola getirmesi beklenen "planlar" bozuluyor muydu? Böyle kolay mı teslim olacaklardı? Bu sorunun yanıtı çok kısa zamanda verildi. Daha dava sonuçlanmak üzereyken, yollarda gazetelerin ikinci baskıları satılmaya başladı. "Dramatik olaylar."

"Yunan Komünist Partisi'nce kullanılan telsizler bulundu Atina'da..."

"Glifada'daki 'Avra' villasında Kallithea'da telsiz cihazları bulundu."

Gazete satıcılarının bağrışmaları, pencereleri açık olan mahkeme salonlarına da yansıyordu. O sıralarda avukatlar daha savunmalarını yapmaktaydılar. Elli'ye dönüp gözlerimle sordum: "Bu ne demek?" Belirsiz bir yanıt yanıt verdi, yüzünü buruşturarak: "Ne bileyim?" Avukatların yanına gittim, gazetelerin ikinci baskılarını okurken yüz ifadeleri karanlıktı.

"Nedir amaçları?"

"Galiba başkaları da var sırada. Bizim dava bitti..."

Bu kez polis romanının konusu "casusluk"tu. Telsizler, gizli evler, polis aramaları, Genel Kurmaylar, "casuslukla mücadele" örgütleri ve özellikle Amerikan Altıncı Filosu'nun helikopterleri. Bu helikopterler bulmuştu telsizleri(!?) Telsizleri kullanan Nikolas Vavudis, Sovyetler Birliği ordusunda subaymış(!?) "Nikolas Vavudis, gizlendiği ev sarılır sarılmaz hemen İçişleri Bakanı Bay Rendis'le konuşmuş ve kendini öldürmek istemiş. Bundan önce de, kırk saatte tüm belgeleri yakmış(!?) Sonra da suçlu ağır yaralı olarak hastaneye kaldırılmış."

"Glifada telsizini kullanan İlia Argiriadis'in dostu olan kadın da kendini öldürmek istemiş. Ama kadın, soruşturma sırasında aklını yitirmiş ve serbest bırakılmış. Ancak..."

"Yakalananlardan Vuçinas, açıklamalarda bulunmamak için kendini öldürmüş."

Bu yeni gelişmelerin ardında kimbilir ne felâketler gizleniyordu!..

★
★ ★

Askerî Mahkeme kararını sabaha karşı saat dörtte açıkladı. Günlerden Perşembe, 16 Kasım. Tanrım! Donakaldi herkes... MAJESTE KRAL ADINA... On iki ölüm kararı! Yedi erkek, beş kız. Ülkemizin umudu yedi genç insan!.. Niko Beloyanni'ye ölüm cezası. Elli İoannidu'ya ölüm cezası. Sarsılmaz savaşçı, gazeteci Stati Dromazo'ya ölüm cezası. Tatlı yüzlü Afroditi Maniati (hayatı acılarla dolu Fotini)'ye ölüm cezası. Gökyüzünün hafif, tehlikesiz, küçücük bir bulutu gibi temiz Liza Kottu'ya ölüm cezası. Cesur ve namuslu savaşçılarımızdan Kalliopi Papadopulu'ya, Todora Georgiadu'ya, Grammenos'a, Papanikolau'ya ölüm cezası. Ölüm... Ölüm... Ağlıyor musun Katerina? Ağlama. İnsanların ihanete uğramış bu umutları uğruna birşeyler yapmaya çalış...

Sotiri beraat etti. Hüzün ve hayretle bakıyordu bana.

"Bu ağızlardan suçsuz olduğumu duymak utanç verici..."

Niko'nun annesini elinden tutuyordum. Donmuş gibiydi eli. Yaralı bir kuş gibi de titriyordu. Cesaret Vasiliki nine, Niko'nun gereksinmesi var daha sana...

İki gün sürekli sağa sola koştuk. Kapılar çalıyor, kalplere sesleniyorduk. Sizin de, çocuklarınızın çok yakın bir ge-

lecekte faşizmin pençesi altına düşmesini istemiyorsanız davranın. Öfkelenin, ayaklanın!.. İnsanlık tehlikededir, barış tehlikededir!..

Hemşerim Koordinasyon Bakanı dostça sesleniyordu bana:

"Cesaretini yitirme. Dediğimi de unutma. Bak doğal olarak ölecekler. Başbakan güvence verdi bana..."

Kırk sekiz saat süren heyecanlı bir bekleyişten sonra, sokaklarda yine gazetecilerin sesleri duyuldu:

"Başbakan Plastiras'ın açıklaması. İnfazlar yapılmayacak! Beloyanni ve arkadaşları kurşuna dizilmeyecek. Hükümetin yemin tarihi olan 1 Kasım 1951'den önce işlenen suçlar için alınan ölüm kararları infaz edilmeyecektir. Bu bir Hükümet kararıdır."

Cümleleri sürekli okuyorum, yüksek sesle okuyorum, şarkı söyleyerekten okuyorum. "İnfazlar yapılmayacaktır." Güneş gülümsüyor, her şey gülümsüyor, insanlar, binalar, hattâ jandarmalar gülümsüyor. "İnfazlar yapılmayacak!" Tüm insanları kucaklamak, hattâ bize acı verenleri bile kucaklamak istiyorum.

Elli'yi Averof Hapishanesi'ne götürmüşler. Hemen bir kucak dolusu karanfil ve yeni yaşamlarının ilk günü için bir pasta götürüyorum. Niko ve sekiz arkadaşını da Korfu Hapishanesi'ne götürmüşler.

"Atina'dan uzaklaştırmaları daha iyi", diyorum Elli'ye. "Koparılan gürültü yatışır, unutulur."

Beloyanni'yi unutmak olası mı?

"Plastira'nın açıklamaları göz boyamak amacım mı güdüyor dersin?" diyorum Nina'ya.

"Tamamen değil. Elen sorunu Birleşmiş Milletler'de görüşülecek, bunu yabana atamazlar" diyor Nina.

Ben de umudumu yitirmek istemiyordum.

"Plastiras'a baskı yapılıyor olabilir. Ama barışı sağlaması için oy verenleri hiçe sayabileceğini düşünmeyi pek mantıklı bulmuyorum", dedim bu yüzden. "Ayrıca tüm dünya ayaklanmış durumda. Yalnız Fransa'dan dakikada bir protesto telgrafı gönderiliyormuş Elen Hükümeti'ne. Bunu düşünebiliyor musun?"

"Dün Paris'te, Fransız hukukçusu Claude Deneri'nin düzenlediği basın toplantısını duydun mu?" dedi Nina da.

"Deneri mi? Çok yazık, duymadım. Davayı izlemek üzere Atina'ya geldiğinde görmüştüm onu."

"Çok açık konuştu. Hükümeti suçladı. 'Plastiras Hükümeti, fikir suçlularını yargılamayı fanatik bir Askerî Mahkemeye bıraktı' dedi. 'Oysa halkın çoğunluğu, Askerî Mahkemeleri kaldırmak, genel af ilân etmek ve barışı getirmek üzere verdi oyunu bu hükümete' diye ekledi. 'Suçlu olarak mahkemeye sevkedilen ve sonradan polisle işbirliği yaparak arkadaşlarına karşı suçlamalarda bulunanları çok sert bir biçimde eleştirdi. Önemli düşünürlerin, polisin dilediği biçimde ifade vermeleri, saygınlıklarını yitirmeleri, bağışlanamaz' dedi. Mahkemeye karşı gelenleri, bu arada Elli İoanidu'nun tutumunu övdü. 'Soğukkanlılığı ve açık konuşmalarıyla suçlanan kişi değil, suçlayan kişi durumuna geçti' dedi. 'Yargıçları açık açık suçlamaktan çekinmedi' dedi."

Beloyannis ve arkadaşlarının kurtulabileceği umudu, Başbakanın kesin açıklaması ve tüm dünyada başlatılan girişimlere dayanıyordu. Hemen bütün dünya radyoları, tüm ülkeler, tanınmış bilim adamları, sanatçılar, yazarlar, politikacılar, güçlü sendikalar, patrikler, din adamları, solcular, sağcılar, sosyalistler, komünistler, Tibet ve Çin'den Balkan ülkelerine kadar, her yönden, infazların yapılmaması için mesajlar geliyordu. Sovyetler Birliği de konuyu Birleşmiş Milletler'in gündemine getirmişti.

İşte bu, bütün dünyadan yükselen protesto sesleri umutlarımızı güçlendiriyordu.

"Bebeğimiz artık süt içmeye başlamalı, zehir değil", dedim Elli'ye.

Onu elimden geldiğince avutmaya çalışıyordum. İnsancıl kimi şeylerle ilgilenmesine çalışıyordum. Bebeğin gülüşü, elbiseleri, hattâ kakaları, Niko ile yazışmaları, yaklaşmakta olan yortular, ona göndereceği armağanlar...

"Niko, Çağdaş Elen edebiyatının kökleri üzerine bir araştırma yazmaya başlamış ama gerekli bibliyografyayı bulamıyormuş" dedi Elli de. Kendisi hiçbir zaman bir şey istemez, onu iyi bilirsin. Buradan göndermek istiyorum. Arkadaşlarımızdan birinin annesi, oğlunu görmek üzere Korfu'ya gidecekmiş. Onunla gönderebilirim..."

"Kitap listesini bana da ver..." dedim.

"Getirdiğin torbayı boş olarak geri verirken, üzerine bir not iğneledim..." dedi.

"Sen bir sanat tanrıçasısın! Ne ki Plastiras'ın 'marifetlerini' örnek almaya başladın!" dedim.

Gülüştük, şakalaştık, umutlandık...

18

Çökmekte olan karabasanı sezmemem, bilmemem için keşke okumam yazmam olmasaydı.

"Yunanistan'ın Atlantik Anlaşması'na girmesi, askerî alanda önemli çabalar göstermesini gerektirecektir. Ama bu çabaları ancak güçlü bir hükümet gösterebilir..."

Bunları düşündükçe içime bir korku düşüyordu.

"Balkan Komisyonu'ndan alınan bilgiye göre çetecilerin Yunanistan üzerindeki girişimleri sürmektedir."

"Bay Truman, komünizme karşı uyanık olunmasını öneriyor."

"Amerikan yardımı, Elen Askerî Gücünün sayıca artması koşuluyla verilmiştir."

"Elen askerleriyle dolu sekizinci nakliye gemisi de Kore'ye hareket etmiştir. Pire'ye yeni yaralılar getirildi."

"Yunanistan, gelirinin yüzde 45'ini savunmaya ayırmaktadır. Ülke, İngiltere ile aynı sırada."

"Amerikalı dostlarımız, özgür dünyanın kurtuluşunu gözönünde bulundurarak, ülke kalkınmasının savunma koşullarına uygun olarak yapılması gereği üzerinde duruyorlar."

"Vergilerde artış... İşsizlik hızla büyüyor... Dış ticaretimizde kısıtlamalar..."

"Bay Piurifoi işçi taleplerini endişe ile karşılıyor. Devlet memurlarının grevine izin verilmeyecek."

"Elen armatörleri gemilerini yabancı bandrollarla çalıştırıyorlar."

"Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi konusunda bir Türk

gazetesi şunları yazıyor: Ege de Elen adalarıyla çevrilmiş durumda. Bu çembere Kıbrıs'ı da eklemek sakıncalıdır..."

Nasıl düştük böyle emperyalizmin ağına? Nereden yola çıktık, nereye vardık?

"Estia" gazetesinin bir yorumunu okuyorum. Artık açıktan açığa gözdağı verilmektedir: "Senelerden beri Birleşmiş Milletler'deki Elen temsilcileri, Elen hükümetlerine, bu ajanların, Genel Kurul'un toplantı halinde olmadığı on ay içinde yargılanmalarını önerdi durdu. Ayrıca temsilcilerimiz, yargılamaların casusluk suçuyla yapılmasını istemişlerdi. Sorgulamayı yürüten askerî savcının ileri süreceği değişik belgeler, gözönünde bulundurulmamalıdır."

"Niyetlerini açıkça ortaya koyuyorlar", dedim Nikita'ya.

"Evet, Anti-Amerikan Davranışlar Komitesi'nin yeni projesini uyguluyorlar. Her komünist bir casustur! Bilemiyorum ama bunlar bazı hazırlıklarda bulunuyorlar galiba..."

6 Ocak'ta Elli'yi görmek için hapishaneye gittim.

"Elli mi?" dedi kapıcı hayretle. "Bizde değil artık, götürdüler..."

"Nereye götürdüler? Ne zaman?"

Yüzümü ve ellerimi yarı açık pencereye dayıyorum, kapanmasına engel olmaya çalışıyorum.

"Nereye götürdüler" diyorum. "Nereye götürdüklerini biliyor musunuz?"

Bir kadın polisin tanıdık sesi geliyor hapishanenin derinliklerinden.

"Ne bu be sabah sabah?.. Rahat bıraksana bizi..."

"Hapishane müdiresini görebilir miyim?" diyorum.

"Hayır, göremezsin", diyor aynı ses. "Yardımlaşma ve dostluklara paydos...", diyor alay edercesine.

Sönmek üzere olan önemsiz bir alev olmuşum sanki. A, yoo... yoo... Şimdi cesaret gerek. Sen de, cavavar, sırtlan,

tilki olmalısın... Tüm olanakları denemelisin. Ufacık olsun, bir bilgi koparmadan gidemezsin ama.

"Alınacağından haberim vardı. Bunu bana Adalet Bakanı söyledi. Ancak, yarın götürülecekti..."

Bakanla olan ilişkilerim, muhasebedeki bir kızcağızı etkiliyor.

"Polis dün götürdüğüne göre, demek gerekliydi" diyor.

Kadın polis azarlıyor muhasebeci kızı:

"O pis ağzını sıkı tutmayı bir türlü öğrenemedin", diyor. "Öf be, ne halt ederseniz edin, umurumda değil...", diyor ve gidiyor.

Yüreğim ağzımda, ayrılıyorum hapishaneden. Sağa sola koşmaya başlıyorum yine. Ama eskisi gibi ilgi göremiyorum kimseden. Herkes davranışlarında ölçülü. Hiç kimse "iyimser" değil.

"Tutuklu Aileleri Birliği"ne gidiyorum. Oradan belki bir şeyler öğrenirim diye düşünüyorum.

"Ah kızım" diyor Garufaliça teyze, "Allahtan bulasıcalar kızımı yine Emniyet'e götürdüler! Kadınlar infazdan korkuyor. Hapishanede büyük gürültü kopardılar. Ama avukatımız, hayır, dedi. Tanrı korusun, infaz yok, dedi, soruşturma için götürdüler dedi."

Hapishane müdiresiyle görüşmeyi deniyorum, olanaksız. Özel telefonundan arıyorum onu, ama adımı duyar duymaz donakalıyor sanki. "Beni zor duruma düşürmemenizi rica edeceğim" diyor ve hemen kapatıyor telefonu korku ile. Doğru avukatımız Mina Galeo'ya gidiyorum. Dürüst adam, art düşünceleri yok. Dost olduk artık. Elli ile yakın zamanda görüşebileceğini umuyor. Sonra da Baçi'nın tutuklandığını söylüyor. Pire'de tutuklanan Baçi'nın işkenceye dayanamayıp çözülmesinden korktuğunu da ekliyor sözlerine.

"Beloyanni'yi şu ana kadar getirmediler. Ama nerde ise getirirler" diyor. "Öğrendiğimize göre, bizimkileri de telsiz

olayına karıştıracaklar. Bu arada Başçı'dan yararlanmak istiyorlar galiba. Anlamıyor musun? Hükümetin Askerî Mahkemeleri kaldırma kararını duydular ve kudurdular... Ama meraklanma, bu fırtınayı da atlatacağız. Başbakan Plastiras da zor durumda bulunuyor. Yaptığı açıklamaya göre, 1 Kasım 1951'den önce işlenen suçlar için kimse ölüme mahkûm edilmeyecek. Oysa bizimkiler 1950 Aralık'ında tutuklandılar" diyor.

Koordinasyon Bakanı'nın karısı, arkadaşım Elsa'ya gidiyorum koşarak. O da çok neşeli.

"Yorgo yurtdışında" diyor. "Ama bulunduğu yerde de elinden geleni yapıyor. Yakında dönecek. Gelir gelmez sana telefon ederim."

Akşam, geç vakit yemek yediğimiz tavernaya geldi Nikita. Dışarıya gitmek zorunda kalan bir arkadaşının yerine Parlamento'daki görüşmeleri izliyordu. Çok korkuyordu, adeta yılmıştı.

"Ne var? Kötü bir şey mi duydun?" diye sordum.

Önceleri yanıt vermek istemedi. Ama daha sonra, sanki önemsemiyormuş, şaka yapıyormuşcasına, fakat beceriksizce, altında ezildiğim şu ağır sözleri söyledi:

"Boş ver... Parlamentoda söylenenler boş lâf... Akıllarına ne gelirse söyleyiveriyorlar... Yarın gazetelerde okursun..."

"Neler söylüyorlar?" dedim.

"Ciddiye almamak gerekir bu adamları... O sinsi İçişleri Bakanı Rendis, Beloyanni davasının Askerî Mahkemeye götürülmesi yanlıştı dedi. Sivil mahkemeye götürülseymiş, casusluk suçundan yargılanır ölüme mahkûm edilirmiş..."

"Ciddî mi söylüyorsun? Böyle mi düşünüyormuş?"

"Bir askerî danışmanın görüşüymüş gibi söyledi. Daha sonra da sözü Amiral Sakellariu aldı. (Demokrat hükümetimiz Metaksas diktatoryasından arta kalmış bir adama Milli Savunma Bakanlığını vermek için çok çaba harcamıştı

uzun süreden beri. Gerçi bu adamı Kral öne sürmüş ve kabul ettirmiş ya, neyse...) İşte bir gözünde monokl'la gezen bu saray mensubu, geç kalınmadığını ileri sürdü. Kendisi bu işi yoluna sokabilirmiş... 'Bakan olduğum dönemde, yirmi kişiyi kurşuna dizdirdim' dedi kıvançla! Milli Savunma Bakanlığı ona bırakılsaymış herşey düzelebilirmiş. 'Bizi de destekleyen Amerikalı cellatlar var' demekten çekinmedi."

Yine yüreğim ağzımda, politikacıların bürolarına, bakanlıklara, aracıların işyerlerine koşmaya başladım. Niko'nun annesi ve öteki bazı akrabalarıyla telgraflar, muhtıralar, başvurular, protestolar kaleme almaya başladık. Bebeği de çok düşünüyorum. Anasından uzak kaldığı için durmadan ağlıyor, hapishaneyi ayağa kaldırıyormuş.

"Çocuğu dışarıya almalıyız" diyor babaannesi. "Orada hastalanabilir."

Yüreğim sızlıyor ama onun "protestoları" bizimkilerden daha etkili olabilir diye düşünüyorum. Gerçekten de hapishanedekiler o denli endişelenmişler ki, Emniyet'e başvurarak Elli'nin akşamları çocuğunun yanına getirilmesini ve sabah erkenden alınıp götürülmesini sağlamışlar. Şimdi çocuğa karşı olan sorumluluğum daha büyük. Birçok önemli işlerimi bırakıp, hapishaneye koşuyor, bebeği alıp gezdiriyorum. Buna alışmaya başladı. Artık sürekli beni arıyormuş. Elini uzatıp dudaklarımı okşamaya başladı.

Avukat, daha çok Baçı'nın çözülmesi üzerinde duruyor. Ben bunu kabul etmekte güçlük çekiyorum. Mimi'yi (BAÇI) uzun zamandan beri tanırım. Sotiri'nin yeğenleriyle çok sık görüşürdü. Ünlü bir iktisatçıydı. Kafası işliyordu. Yunanistan'ın gelişebileceğine inanırdı. Ama bunun için önce yabancı sermayeden kurtulmamız gerekiyormuş. Ağır endüstri üzerine bir de kitap yazmıştı. Bu kitap tüm iş adamlarını etkilemişti. Ayrıca bir bilimsel dergi çıkarmıştı: "Andeos". Elli, bu dergi ile çok ilgilenirdi. Ama ikisi arasında

herhangi bir örgütsel bağın olup olmadığını bilmiyordum. Mimi marksistti. Yunan düşünürlerinin büyük çoğunluğu gibi o da Elen ulusunun ilerleyebileceğine, gelişebileceğine inanıyordu. Partizanlara olan sempatisi de çoktu, elinden gelse, pratik olarak da yararlı olmak isterdi onlara. Ama bilim alanındaki başarılı çalışmalarını bırakıp yasadışı parti yöneticisi olmayı düşünecek adamlardan değildi. (Babası amiraldi).

Mimi, marksizm üzerine çok önemli çalışmalar yapmıştı. O sıralarda özel hayatında da bazı güçlüklerle karşılaşmıştı. Genç, çok ateşli ama sorumsuz bir kadını sevmiş, onunla evlenebilmek için de kişiliği, iyi karakteri ve güzelliği olan karısından boşanmak zorunda kalmıştı. Oysa ilk karısı Bakan kızıydı, kocasının inançlarına saygısı vardı, ona destek olabilecek durumdaydı.

Roza Egerman da bir ara, polisin Baçı'yı izlediğini söyler gibi olmuştu bana. Bu konuda şunları söylemişti: "Yeğenlerinizin bulundukları çevrelerde kimi şüpheli kişilerin de bulunduğu düşünülebilir..." Yakalanışından iki gün önce Baçı'ya Avukat Loizos'un bürosunda rastladım. Huzursuzdu, izlendiğini, dikkatli olması gerektiğini söylediğimde şunu söyledi: "Evet biliyorum, beni izliyorlar..."

17 Ocak'ta Beloyanni'yi Korfu adasından getirip Emniyet'teki bir hücreye kapattılar. Çok sıkı bir koruma altındaydı, polisler bile hücresine yaklaştırılmıyordu. Elli de onu görememişti. Sorgusu tamamlanmış, hemen hapishaneye götürülmüştü. Endişe içindeydi, yeni suçlamalardan habersizdi. Gece gündüz buz gibi betonun üzerinde yatmaktan da, romatizmaya yakalandı. Elleri şişmişti. Doktora götürmek istedim, kabul etmedi. Şunları söylemekle yetindi:

"Averof Hapishanesi'ndeki bir ölüm mahkûmunu hatırlattın bana. Mikroplardan korkardı. Kurşuna dizilmek üze-

re götürülürken, öteki tutuklular sırayla onu öptüler. O da, yanaklarını ispirto ile sildi. Bre Katerina, biz burada cellatlarla, genel kurmayla, yüksek rütbelilerle, uluslararası casuslarla, olmadık kötülüklerle uğraşıyoruz. Doktorlara ne gerek var ki..."

Avukatın söylediklerini tekrarladım, suç unsuru bulunamadığım, Başbakan'ın verdiği güvenceyi söyledim.

"Suç unsurlarına, hukuk ve Başbakan'ın verdiği güvenceye kimse aldırıyor mu sanıyorsun?.."

★
★ ★

9 Şubat'ta tutuklulara mahkemenin çağrı belgeleri dağıtıldı. Dava 15 Şubat'ta başlayacaktı. Bu kadar kısa sürede avukatların bile sahifeler dolusu o "casusluk öyküsünü" okumaları olanaksızdı.

Cuma sabahı, Arsakio binasındaki Atina Askerî Mahkemesi'nde "Ülkenin güvenliğine karşı casusluk suçundan 29 komünistin davası" başladı. Durum kritikti. Sahneye koyucular bu kez kararlıydı. Amaçlarına ulaşacaklardı, bundan kuşku yoktu.

"... Devlet yetkililerince yapılan araştırma ve soruşturmalar sonucunda, elde edilen belgelerden ve iddianamede yer alan ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Yunan Komünist Partisi, Kominform'un uzantısı olarak halen yargılanmakta olan kişilerle Yunanistan'ın ve müttefiklerin askerî savunmasıyla ilgili belgeleri elde etmek amacıyla casusluk eylemlerinde bulunmuştur."

"... Emniyet, uzun süreden beri gizli bir telsiz cihazının kullanıldığını saptamış bulunmaktadır. Bu telsiz cihazıyla Yunanistan'daki komünistler, yurtdışındaki partileriyle temas halindeydiler. Emniyet, gerekli tüm belgeleri elde ede-

bilmek için uzun süre bekledi, suçluları yakından izledi... Geçen Kasım ayında açıklandığı gibi Glifada ve Kallithea'da ustalıkla gizlenmiş ve uzun süreden beri kullanılmakta olan gizli telsizler ortaya çıkarıldı..."

"... Yapılan soruşturmalar sonucunda, Pire avukatlarından Dimitri Baçis'in rolü saptanmış ve dağıttığı büyük paralar üzerine bilgi edinilmiştir..."

"... Elde edilen belgelere göre, EDA Partisi, bilinen Lenin taktiğine uygun olarak kurulmuştur. Buna göre yasadışı komünistler, burjuva sistemiyle yönetilen ülkelerde yasal çalışma olanağı bulmaktadırlar..."

Ne diyorlar? Yahu ne diyor bunlar? Hangi yüzyılda yaşıyoruz? Kaç yıl geri gittik?.. Telsiz cihazları ve Kominform'la bağlantı öyküleriyle Metaksas diktatoryasının ünlü 375 sayılı kanununu canlandırıyorlar. "Devletin dış güvenliği"yle ilgili kanun. Sofi'nin nişanlısı telsizlerle ilgilenmişti. Nedeni şimdi anlaşılıyor. "Gizli telsiz bulunduruyorsanız, söyle onu yok edeyim. Acaba Katerina'nın evinde telsiz cihazı var mı, dersin? Onu yok etmek, sizi kurtarmak isterim", demişti. Bir süre sonra da kapımın kilidi zorlanmıştı...

Bu davada Askerî Mahkeme çevresindeki yollar bomboş. Herkes terörden yılmıştı. Çünkü o civardan geçen ilgisiz vatandaşların bile kimliklerine bakılıyor, bazıları "sorguya" çekilmek üzere Emniyet'e götürülüyordu. Tutukluları getiren hapishane arabalarını da kalabalık birlikler koruyordu. Tutuklular kimseyi görmemeli, hiç kimse de onların gelişlerini bilmemeli. Yeniden işgal dönemindeki kara günleri yaşıyordu Atina.

"Ah yavrularım. Kimlerin günahlarını ödüyorsunuz acaba?" diyor yanımda duran eski bir savaşçının annesi.

Geçen davada herkes Beloyanni'yi yakından görmek için koşuşmuştu. Yeni düzenleyiciler ise, herşeyin acı verecek biçimde yapılmasına özen gösteriyorlar. Sanıkların

oturdukları banklar bile dar. Ve aralıksız. 29 sanık yanyana, adeta birbirlerine yapışık gibi oturuyor. Çevrelerinde de sayısız polis. Avukatlar ve gazeteciler de sıkı bir kontrol altında. Salon sivil polis dolu. Amaçları dinleyicilerin girmesini önlemek. Sanıkların yakınlarının hepsine bile davayı izleme izni verilmiyor. Her celse için özel izin gerekiyor üstelik. Bu yüzden çoğu zaman dışarda kalıyoruz.

İçişleri Bakanı Rendis demagojiyle dolu bir basın toplantısı yaptı. Tito ile diğer komünist partiler arasındaki anlaşmazlıklar üzerinde durdu özellikle. Askerî Mahkeme'ye verilen suçluların Kominform mensubu olduklarını, yani yabancı çıkarlar uğruna çalışan ülke düşmanları olduğunu söyledi. "Bunlardır ulusumuzun fakirleşmesine neden olanlar. Sevgili ülkemizi onların yüzünden kalkındıramıyoruz" dedi.

"Vima" gazetesi Rendis'in kimi eski açıklamalarını da yayımladı. Strasburg'da Ağustos 1950'de toplanan, "İnsan Hakları" konferansında yaptığı konuşmasının metnini yeniden yayımlamak gereğini duymuşlardı. O konuşmasında Rendis, Atlantik'in ötesindeki efendilerinin görüşlerini savunmuştu yine. "Komünist partiler, politik birer parti olarak ortaya çıkıyorlarsa da gerçekte bunlar, Kominform'a bağlı askerî örgütlerdir. Amaçları, casusluktur", demişti ayrıca.

Strasburg'daki konuşmasını şöyle bitirmişti Bay Rendis:

"Diyeceğim, düşman ordusuna bağlı kişilere anayasal haklar tanımak, devletin güvenliği açısından zararlı olacaktır. Bunlar, Devletler Hukuku'na göre, düşman bir devlet hesabına çalışan casuslar olarak nitelendirilmelidirler."

Demek, Avrupa'nın bütün ülkelerinde, Fransa'da, İtalya'da yaşayan tüm komünistler Kominform'a bağlı casuslardır, bir tanık polisin dediği gibi bunlar, "Stalin'in askerleridir" ve idama mahkûm edilmelidirler. Ayrıca şuna da

işaret etmek gerekir ki, Rendis bu konuşmasını, Beloyanni davasından aylarca önce yapmıştı...

Bir Amerikalı gazeteci de şunları yazmıştı;

"Yunanistan, diğer ülkelerde uygulanacak politika üzerine bir deney laboratuvarıdır..."

New York Times gazetesi de 29'ların Davası konusunda şunları yazdı:

"Bu dava bir kişi ya da bir grupla ilgili değil. Dava, bir uluslararası komplo ile ilgilidir. Özgürlük düşmanlarının kullandıkları metodları gün ışığına çıkaran Yunanistan, hepimize büyük hizmette bulunuyor. Yunanistan şunu ispatlamıştır: Özgürlük için verilecek savaşta çok güçlü olmak gerekir."

Ve bizimkiler, bu korkunç komplo karşısında, alabildiğine açık yüreklilikle, tek silâh olarak yiğitliklerini, vatana ve sosyalizme olan inançlarını ve saf gençliklerini kullanarak savunuyorlardı kendilerini.

"Bizim Yunanistan'a olan sevgimiz salt lâfta kalmıyor. Biz ülkemizi yüreklerimizdeki kanla seviyoruz. Ve bunu, bağımsızlığımızın, özgürlüğümüzün ve bütünlüğümüzün tehlikeye girdiği bir dönemde de ispatladık."

Bu erkekçe sözler, Beloyanni'nin yaptığı ikinci savunmadandır. Savunması bu kez, yaşadığımız tarihî anlara uygun olarak son derece dramatikti.

"Ben, Yunanistan'a partimin isteklerini uygulamak üzere geldim, bunu inkâr edemem. Kaldı ki yurtdışında sadece üç veya dört ay kaldım. Her zaman buradaydım. Sorun, uygulamayı amaçladığım ilkelerin niteliğindedir... Geçmiş zamanlara dönmeyeceğim. Ama karşımızdakiler bizi suçlayacak kadar günahsız değillerdir. Aralık'taki iç savaşı kimin başlattığı herkesçe bilinen bir şey... Ama şu gerçek ki, savaşı biz bıraktık, ya da bırakmak zorunda kaldık ve bütün gücümüzle barış, ekmek ve bağımsızlık ilkelerinin gerçekleş-

mesi uğrunda çalışacağımızı belirttik... Ne ki yurtdışında göçmenler var ve bunlar Yunanistan için bir 'tehdit'tir. Ama ne yapılabilir? Göçmenler zorunlu olarak yurtdışında bulunmaktadırlar. Bunların asker olarak talim gördükleri, bir masaldan başka bir şey değildir. O kadar ileri gidildi ki, Çekoslovakya'da, kömür ocaklarında çalışan bir işçiyi, işçi üniformasıyla göstermişler ve Kominform okulunda öğrenci olduğunu söylemişlerdir. Kaldı ki Genel Kurmay'ca yayınlanan 'Askerî Haberler' dergisinde, yurtdışındaki Yunanlar'ın Kolhoz'larda, fabrikalarda çalıştıkları yazılmıştır. Ancak bunların, işçi gibi değil, köle gibi çalıştırıldıklarını söylemekten de hoşnut olmuşlardır. Son zamanlarda da askerî eğitim sorunu atıldı ortaya...

"Gurbet çok acı bir şey. Küçükler, büyükler yurda dönmenin özlemini yaşarlar. Ama bunun için uygun koşullar yaratılmalı, düşmanlık ve kötü duygular yok edilmeli, o denli pahalıya ödenen düşmanlık ticareti ortadan kalkmalı..."

Beloyanni, bağlı olduğu partinin politik ilkelerini açıklarken, soğukkanlıydı. Parlamentoda konuşma yapıyor duygusunu veriyordu sanki. Son zamanlarda sömürülen dış politika üzerinde duruyordu.

"Her parti gibi, bizim partinin de bir dış politikası vardır" diyordu. "Biz buna inanıyoruz; Yunanistan yeni bir savaşa sürüklenirse, bu savaş ülke için yıkım olacaktır. Bu bakımdan her türlü serüvenin dışında kalmalıyız. Şuna da inanıyoruz. Amerika'ya bağımlılık salt zarar vermiyor, Yunanistan'ın genel olarak bağımsızlığına da dokunuyor (...) Bir süper güce köle gibi bağlanmak hiçbir yarar sağlamaz (...) Yeni bir savaş Yunanistan'ı Sovyetler Birliği'nin karşısında bulmamalıdır. Bizi hiç bir şey ayırmıyor bu ülkeden. Kaldı ki özgürlüğümüzü bu ülkeye borçluyuz. Son savaşta on beş milyon Sovyet işçisi kendini feda etmeseydi, Avrupa,

bugün Hitler'in çizmesi altında inleyecekti. Yunanistan'ın dış politikası bu olmalıdır. Biz buna inanıyoruz. Bu politikanın haince bir politika olduğunu kim ileri sürebilir."

Casusluk savlarıyla ilgili olarak da Beloyanni şunlara değindi:

"Ülkenin politik yaşamına hizmet eden çevrelerin bütün alanlarda yapılagelen çalışmaları izlemeleri, sanıyorum çok doğal birşey. Politik alanda, sosyal alanda ve hattâ doğal ki askerî hazırlıklarla ilgili alanlarda. Serbestçe dolaşma özgürlüğüne sahip her politikacı Zaharatos'un kahvesine gider, Parlamento'ya gider, gazetelerin yönetim yerlerine gider ve bütün bu konularda bilgi alır, tartışmalar yapar. Ama biz, yasadışı olmamız nedeniyle, sözkonusu bilgileri dolaylı yoldan elde etmek zorundayız. İşte bu noktadan, casus diye suçlanmamıza kadar gelen nokta arasındaki mesafe, çok büyük!"

"... Partimiz, ülkenin diğer partilerinden farksızdır. Bu partilerle işbirliği durumundayız. Bütün bu partiler bizi birer casus olarak görmezler. Örnek verebilirim. Papagos'un önderliğindeki Ulusal Kalkınma Partisi'ne bağlı çok tanınmış bir Atinalı, Partimizin ülkedeki liderleriyle işbirliği durumundadır. Hattâ bu işbirliği ekonomik alanda da sürdürülmektedir. Ayrıca ülke ekonomisinde çok önemli bir yeri olan ve 'koyu milliyetçi' diye bilinen bir kişi, bize defalarca başvurmuş ve birlikte çalışmamızı önermiştir (...) Buna benzer sayısız örnek verebilirim. Ama bunu yapmak istemiyorum, isim vermeyi doğru bulmuyorum."

Beloyanni'yi heyecanla dinliyordum. Konuyu büyük bir politik ustalıkla açıyordu. Yaptığı savunma, ülkenin demokratik güçlerini Yunan Komünist Partisi casuslarıyla işbirliği yapmakla suçlayan Papagos yandaşlarına da büyük bir "şamar"dı. Bu çevreler, ayrıca Başbakan Plastira'nın komünistlerin işbirlikçisi olduğunu da ileri sürerek, böylece

EPEK partisini, infazları bir an önce gerçekleştirmesi için de zorluyorlardı.

"Bunu sadece Papagos'un yandaşları yapmıyor", demişti bir gün bana Nikita. "Zahariadis de bunu yapmaları için yol gösteriyor onlara..."

Nikita bu ağır suçlamayı, Zahariadis'in 18 Şubat 1952'de Özgür Yunanistan Radyosu'ndaki bir konuşmasına dayanarak yapmıştı. Zahariadis bu konuşmasında şöyle demişti: "...Şunu açıklamakta yarar görüyoruz. Plastiras, Yunan Komünist Partisi'ne işbirliği önermiş, bununla da kalmayarak kimi Parti temsilcileriyle ilişkiler kurmuştur."

Beloyanni, Papagos tehlikesiyle Plastiras tehlikesinin aynı derecede olmadığına da işaret etti. Üstelik Başbakan Plastiras'ın kendi celladı da olacağını bilmesine karşın. Bu dava bir tuzaktı, bu bakımdan Beloyanni zorlu bir savaşım vermekteydi. O garip telsiz işaretlerini anlamakta da güçlük çekiyordu. "Telsiz haberleşmesi, bir buçuk yıldan beri de dinlenmekteymiş. Vavutis tutuklanıp kendini öldürdükten sonra şifre kodu bulunmuş ve konuşmalar çözülmüşmüş. Ama Vavutis, yapılan açıklamaya göre, yakalanmadan önce gizlendiği yerde tam kırkbeş dakikada durmadan belgeleri yakmış. İyi ama bu arada şifre kodunu neden imha etmemiş de polisin eline vermiş? Yakalandığı söylenen bu işaretlerin doğruluk derecesi ne olabilirdi?"

Bu konuyla ilgili olarak Beloyanni'nin savunma avukatıyla tanıklardan Rakıcı arasında geçen diyalog da çok ilginçti.

Çukalas: "Yunan Komünist Partisi'nin dışarıya aktardığı bilgilerin casuslukla ilgili olduğunu ne zaman fark ettiniz?"

Tanık: "14 Kasım 1951'de. Yani, gizli telsiz cihazının ve askerî bilgilerin şifreli olarak bulunduğu tarihte."

Çukalas: "Bize verilen belgelerden anlaşıldığına göre, Aralık 1950 tarihine kadar askerî bilgiler ve diğer 'gizli' bil-

giler dışarıya aktarılmamış. Bu bilgilerin Ocak 1951'den itibaren dışarıya verilmeye başlanmasının nedeni ne olabilir?"

Tanık: "Dışarıya gizli bilgi aktaran gruplar henüz daha örgütlenmemiş olabilir..."

Çukalas: "Telsizler Ocak 1950'den önce kurulmuş. Oysa Beloyanni, Haziran ayında gelmiş Yunanistan'a. Tutuklandığı Aralık ayına kadar da casusluk yaptığına dair herhangi bir kanıt bulunmamakta. Sonradan meydana gelen olaylardan sorumlu olabilir mi?"

Tanık: "Bildiğim kadarıyla, hayır."

Ama Rakıcı'nın "içtenlikli" açıklamaları da pek yararlı olmamıştı. Ne ki, öteki tanıkların açıklamaları da Beloyanni'nin casuslukla suçlanması konusunda ne olumlu ne de olumsuz herhangi bir etki yapmamıştı.

Beloyanni savunmasını sürdürüyor:

"Askerî bilgilerin dışarıya verilmesiyle ilgili öykü, ben ve Elli İoanidu, Emniyet bodrumlarında bulunduğumuz sırada yaratılmıştır. Ancak benim serbest olduğum sürede verildiği söylenen iki askerî bilgi üzerinde durmakta yarar görüyorum. Nedir bu bilgiler?

"Bu bilgilerden birine göre, Yunanistan'la Türkiye arasında varılan anlaşma gereğince, ülkemiz Kıbrıs üzerindeki taleplerinden vazgeçecek ve Rodos ile Türk sahilleri arasında bulunan bir ıssız adada Amerikalılar'ın gözetimi altında Türk işçileri tarafından çok geniş yeraltı ve denizaltı yolları yapılacak. Şimdi bu haberler Yunanistan'ı tedirgin edebilecek nitelikte casusluk haberleri mi? Buna benzer haberler tüm dünya basınında yer aldı. Yunan gazetelerinin yazdıklarına da değinelim dilerseniz.

(Etnos gazetesinin bir haberini okuyor): "Times gazetesinin Lefkoşe'den aldığı bir habere göre, adada büyük bir Amerikan hava üssü yaptırılacakmış. Bu üs, Amerikan

bombardıman uçaklarıyla altı pervaneli 'B 36' uçakları için kullanılacakmış."

"Elen-Türk ilişkilerine gelince, geçen gün bir Türk gazetesi, Türkiye'nin Kıbrıs ve Oniki Ada ile yakından ilgilendiğini yazmıştı.

"Şimdi ikinci casusluk olayını görelim: Verilen bir gizli haberde, Ahladokambos'taki 'istihkâm işleri'nden söz ediliyormuş. O bölgede ne gibi 'istihkâm işleri' yapılmış? Kastedilen jandarmanın barınması için yapılan binalar mı yoksa? Ciddî şeyler mi bunlar? Bulunan gizli telsiz cihazlarını ve yerlerini açıklarken bütün dünyayı ayağa kaldırdınız. Hem yasadışı, hem de 509 sayılı yasanın başının üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallandığı bir parti haberleşmelerini nasıl yapsın istersiniz? Ki, casusluk olarak nitelediğiniz bu haberler işte burjuva basınında sürekli olarak yayımlanmaktadır. Bu haberlerle ilgili telgraflar çekilmekte, telefonlar edilmektedir..."

Beloyanni, savaşımcılığı, alaycılığı ve de sükûnetiyle, bu dayanaktan yoksun suçlamaları ve entrikaları teker teker çürütmüştür. Muhalif basın, hükümeti eleştirmek için yeni bir koz geçirmişti eline: Dava aceleye getirilmiş ve gereken ciddiyet gösterilememiştir, diyorlardı. Papagos yanlısı basın da, "Hükümet, Amerikalılara yaranmak için anti-komünist bir tavır takınmıştır" diye yazmıştır.

Bu arada bir kısım muhalifler de elde olan kimi belgelerin, iktidardaki EPEK partisinden bazı politikacıların casuslarla olan ilişkilerinin açığa çıkarılmasından çekinildiği için gizlendiğini ileri sürmeye başlamışlardı. İçişleri Bakanı Rendis ise, söylenenlerin gerçek dışı olduğunu, Papagos yanlılarının, mahkemenin "otoritesini sarsmak" amacını güttüklerini söylemekten çekinmedi. Tabiî muhalifler hemen karşılık verdiler: "Mahkemenin otoritesini sarsan sizlersiniz. Mahkemenin otoritesini sarstığımızı söylerken bile

amacınız, bu otoritenin sarsılmasına yardımcı olmaktan başka bir şey değildir" dediler.

Acı dolu yüzlerimizde de artık gülümseme gücü kalmamıştı.

Terör kahramanlarını, özellikle "üst kademeler"de bulunan kişileri de tanık olarak getirmeye başlamışlardı artık. Beloyanni'nin dediği gibi, "Otuz yıldan beri komünist avı düzenleyenler, şimdi intikam alma peşindeler. Ve bunu çok kötü niyetlerle yapmaktadırlar". Tek ortak bir savları vardı: "Komünist partiler Kominform'a bağlıdırlar, bu yüzden bu partiler birer casusluk merkezidir."

Elli, tanıklardan birine şu soruyu yöneltiyordu: "Uluslararası Komisko'ya bağlı olan sosyalist partiler de birer casusluk yuvası olarak nitelenebilirler mi?"

Tanık: "Hayır, çünkü sosyalist partiler Sovyetler Birliği ile işbirliği durumunda değildirler."

Bir savunma avukatı: "Sovyetler Birliği düşman ülke mi?"

Tanık: "Bilemem. Ama dost ülke değildir."

Avukat: "Yakın bir gelecekte politikamızı değiştirir ve Sovyetler Birliği ile işbirliği yapar duruma girersek, casusluk suçuyla kurşuna dizilecekleri yeniden diriltebilecek miyiz?"

İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Panopulos da tanıklar arasındaydı. Beloyanni, Emniyet'in "beyni" olarak bilinen bu küçük ve kibirli adamı, fena bozuyor, boyunun ölçüsünü almakta hiç güçlük çekmiyordu.

"Bir ay önce beni odanıza çağırdınız" diyordu Beloyanni, "ve ideolojimle Partimi bırakıp sizin saflarınıza geçmemi önerdiniz? Hattâ, kimseyi ele vermem gerekmediğini, bunun, sizin için de benim için de 'onur kırıcı' olacağını söylediniz. Şimdi size şunu soruyorum; Önerinizi kabul ederek

saf değiştirseydim değerli bir kişi olacaktım, oysa kabul etmediğim için bir kaç gün içinde casus oluverdim, öyle mi?"

Beloyanni de insandı. Gururlu bir savaşçıydı. Suçluyor, uyarıyor ve ülkesini, partisini, kısacası gerçeği savunuyordu. Unvanlar ilgilendirmiyordu onu. Sonunun ne olacağını da biliyordu, ama yine de gülümsüyordu.

"Ah, oğlum!" diyordu annesi ağlayaraktan. "Çok yüksek-lere çıktın yavrum, gerçekleri açıkladın. Seni yaşatmazlar."

Vasiliki nine ağlıyordu. Ama Beloyanni sakindi, lirik bir ozandı sanki. Ve hayata veda ediyordu. "Beklemen gerekecek hayat. Önce güzel olmanı dilerim." Elli'ye ise, "bekle beni" demesi gerekmiyordu. Çünkü o da, çıkmaya başladığı dik yokuşta izliyordu onu. Aşkta da beraberlerdi, savaşımda da... "Şu anda istediğim tek şey, beraber, el ele yürümek. Ama önemi yok, başkaları yürüyecek yerimize", diye yazmıştı bir gün, kaldığı hücreden Elli'ye.

Doğu'da, Batı'da, radyoların yayınladıkları mesajlar arasında bir mesaj daha var ki Elen ulusu çok duygulandı ondan:

"... her şafak vakti kalbim
Yunanistan'da kurşuna diziliyor" diyen Türk ozanı Nazım Hikmet'in mesajı:

"Sana sesleniyorum Yunan ulusu! Sizlere sesleniyorum Yunanlı kardeşlerim. Pırıl pırıl bir çocuğunuz, Beloyannis'in hayatı tehlikede. Bu insan, sadece sizin onurunuzun sembolü değil, bütün ilerici dünyanın sembolüdür. Şu anda mesajımı dinleyen Yunanlılar arasında, Niko Beloyannis'in politik ve sosyal inançlarına inanmayanlar bulunabilir. Ama şuna inanıyorum ki, Yunanistanlı her vatandaşın, cesaretin, namusun, inancın, sevginin değerini bilen herkesin, bu yiğidin ölümle yargılanması sırasındaki ilkelerini savunma biçimine hayranlık duymaması olanaksızdır.

Bağımsızlık mücadeleleri sırasında Yunan halkı birçok yiğit yetiştirmiştir. Bu yiğitler kimseye boyun eğmemiş ve davranışlarıyla, açık yüreklilikleriyle, eylemleriyle, Sokrates'in uyguladığı protesto biçiminden daha başka protesto biçimleri de olabileceğini ispatlamışlardır. Bu ulusal yiğitler arasında Beloyannis de yerini almıştır.

Şayet Beloyannis'i katlederlerse, sadece Yunanistan gerçek bir yiğidini, mükemmel bir insanını yitirmekle kalmayacak, bütün insanlık, cesaretin, namusun sembolü olan bir savaşçısını yitirecektir. Beloyannis, cellatlarından bağışlanmasını asla istememiştir. Ama bir gün gelecek, onu katledenler, Yunan ulusunca bağışlanmaları için yalvarıp yakaracaklardır.

Yunanlı kardeşlerim, halkımın duygularını, bir Türk ve halkının bir ozanı olarak Türkiye'nin bugünkü Başbakanlarından çok daha iyi bir biçimde ancak ben dile getirebilirim. Siz gerçek Yunanlılara sesleniyorum! Gelin Niko Beloyannis'i kurtaralım. Yunanistan için kurtaralım, Türkiye için kurtaralım, bütün dünya için kurtaralım!"

★★
★

Çözülenlere indirilen darbeler gerçekten çok ağır. Baçis'i, kendi avukatları da ayıplıyordu. Asıl dayanılamayacak acıyı ise karısı veriyordu ona. İçişleri Bakanı Randis ile dost olacak kadar alçalan karısı... Dostunun da isteğiyle onur kırıcı öneriler geliyordu karısından. Bir gün, salondaki cansızlar bile titremeye başlamıştı Baçis'in Askerî Mahkeme'ye sunduğu dilekçeden. Pişmanlığını ispatlaması için, savaşmak üzere Kore cephesine gönderilmesini istiyordu.

İşkenceciler ise, tabiî çok hoşlanıyorlardı bu adamın yokuş aşağı yuvarlanıp gitmesinden. Daha da alçalması, kendi adamları durumuna gelmesi, ilerdeki projelerine de yarayacak her türlü "açıklamayı" yapması için ona olmayacak sorumluluklar yüklüyorlardı. Önemli tanıklardan biri, Genel Kurmay'da görevli Albay Papatanasiu da şunları söylemekten çekinmedi: "Baçi gibi adamlar, Beloyanni'den daha tehlikelidir. Çünkü Beloyanni, hiçbir zaman nelere inandığını, neyi amaçladığını gizlemedi."

Celse arasında da, Avukat Mina şöyle demişti:

"Bu albay, bir gün Emniyet'teki bir soruşturmada bulunmuş. Niko'yu görünce, karşı cephelerde bulundukları bir savaşı anımsamış ve şöyle demiş ona: 'Bu savaşı, meslekten olmayan bir subayın hazırlayabileceğini hiç düşünemezdim!' İşte bu kadar. Yiğitliğini, düşmanı bile kabul etmek zorunda kalıyor."

Mina, hem Baçi'yi ağır suçluyordu hem yine de onu anlamak için çaba gösteriyordu. Aslında benim de kafamı aynı düşünceler zorlamıyor değildi doğrusu...

"Bu adam çok alçaldı. Hayatını bağışlamaları için kişiliğini yitirdi, çamura yuvarlandı. Ama bak, dikkat ettin mi? Polise yardımcı olmasına karşın onların da nefretini kazandı. Bundan şu sonuç çıkarılabilir: Tüm bildiklerini söylememiş onlara."

"Ve istedikleri gibi kullanamadılar onu", diye ekledim ben de.

"Evet doğrudur" dedi Galeos biraz rahatlayarak. "Kendi Akdeniz politikalarının ağına düşüremeselerdi onu, şimdi ülkenin en önemli düşünürlerinden biri olacaktı. 'Ağır Endüstri' adlı kitabı bence çok değerlidir. Ülkenin yeraltı zenginlikleri nelerdir, bu zenginliklerden yararlanma yolları nelerdir? Bu konuyu inceliyor bilimsel olarak..."

"Kimbilir nasıl bir eziklik, bir yalnızlık duyuyor şu anda. İyice düşünürsek, Baçis'in büyük bir trajedi yaşadığını

anlarız..." dedim.

Sonra Askerî Mahkeme salonuna bir er alındı. Adı Taki Lazaridis. Savunmasını yapacak. Sevecen, ama acı dolu gözleriyle çevresine bakıyor. Hayatı daha doğru dürüst yaşayamadan ölümle burun buruna gelmiş. Tanıkları nefretle süzüyor. Daha dün, vatanı satanlar onlardı. Oysa, bugün sanık sandalyesinde bile oturmuyorlar.

"Lazaridi, söylemek istediğin bir şey var mı?" diye soruyor Başkan.

Söylemek istedikleri mi? Şimdi söyleyeceklerinden işkencecilerin yüreğine korku girmeli asıl. Artık o eski utangaç ve saf çocuk değildi ki... Gözleri şimşek şimşekti, gök gürültüsü gibiydi sesi. Düşecek olan yıldırımın asıl kendisini yakacağını iyi bildiği belliydi ve sesi gümbür gümbür ötüyordu salonun içinde:

"Dokuz yıl önce, vatanın özgürlüğü ve bağımsızlığı için savaşmak yürekliliğini gösteren bir kişi, bu salonda, aynı yerde, Alman Askerî Mahkemesi tarafından yargılanmış ve ölüme mahkûm edilmişti! Bu kişi, babamdı. Aynı dönemde, Trakya'nın Bulgar faşistlerinin eline geçtiği sıralarda, Bulgar Askerî Mahkemesi'nde ülkesinin kurtuluşu için savaştığı gerekçesiyle bir kadın ömür boyu hapse mahkûm edildi. Bu kadın da benim annemdi.

"Kurtuluştan sonra, direnişçilerin verdikleri savaşım değerlendirilecek, tanınacak diye bekledim. Ama tam tersi oldu. Annem hâlâ hapishaneden hapishaneye, sürgünden sürgüne sürükleniyor. Oysa hiçbir somut suç yöneltilememişti ona.

"Bugün, tam dokuz yıl sonra, demek sıra bana gelmiş. Büyük bir suçtan yargılanıyorum şimdi. Vatana ihanet suçundan... Tezgâhlanmış bir oyun olan bu casusluk suçunu reddediyorum çünkü. Çok iyi biliyorum, Yunan Komünist Partisi, casuslar ve hainler partisi değildir. Babam hain ol-

saydı, Almanlar tarafından kurşuna dizilmeyecekti. Anam hain olsaydı, Bulgarlar tarafından ömür boyu hapse mahkûm edilmeyecekti. Ve sadece onlar da değil. Binlerce Elen komünist hayatını vermiştir bu uğurda.

"Telsizlerin varlığını inkâr etmeyeceğim. Çünkü orada çalışan insana karşı borçlu hissediyorum kendimi. O benim ikinci babamdı. Ayrıca ben de aynı partinin ilkelerine inanıyorum. Şuna da inanıyorum. O telsiz, gerekliydi. Yasadışı koşullarda barış ve genel affın gerçekleşmesini sağlayabilmek için gerekliydi. Diyeceğim, telsizin varlığını haber vermemeyi bir borç bildim. Haber verseydim gerçek bir hain olacaktım."

Ey, kendilerini tek başlarına savunan yiğitler! Sizleri nasıl alkışlamalı!...

★
★ ★

Bir kenarda duruyorum, kalbim küt küt atıyor. Elli savunmasını yapmak üzere. Annemizin gölgesi sanki bir hayalet gibi dolaşıyor salonda. Sanki onu görüyor gibi oluyorum. Metaksas diktatoryası sırasında da, Elli, Pire'de dikta rejimine karşı ilk öğrenci direnişini düzenlemiş ve polisçe aranmıştı. İşte annemizin o zamanki çırpınışını, yürek parçalayan haykırışını yeniden duyuyor gibiyim salonda. "Nereye gidiyorsun kızım?" diyor. "O küçücük burnunla ateşe gittiğinin farkında mısın? Kurt, ninenin kılığına bürünmüş seni gözlüyor!.." Ama anneciğim, edep'in sesi her zaman namus'un da sesi olmuyor ki...

Elli'yi izliyorum. Mikrofona yaklaşıyor. Kara gözleri öfke dolu. İnatçıdır ve güçlüdür, bilirim. Savunmasına başlıyor:

"Yapılan suçlama salt benimle ilgili olsaydı, kişi olarak yargılansaydım, tüm Yunanlar'ın yapacağı gibi, suçlama-

nın mesnetsiz, kabul edilemez olduğunu söyler, bir iftira sonucu yapıldığını ileri sürerdim. Ama sorun o denli basit değil. Çünkü sorun, tümüyle karanlık noktalar içeriyor. Bu karanlık noktalar bundan önceki davada da kendini göstermeye başlamıştı. O davada polis Krondiris'in tanıklığına başvuruldu. Krondiris bir casusluk olayından söz etti. Ayrıca savcı, casusluk suçuyla yargılanmamız gerektiğini söyledi. Bunların dışında Parlamento'da iki bakanın yaptığı konuşma üzerinde de durmamız gerekir. Bunlardan biri, o davanın hemen kesilmesi ve casusluk suçuyla yargılanmamız gerektiğini önermişti. Bu durumda şimdiye dek ölüme mahkûm edilmemiz, hattâ kurşuna bile dizilmiş olmamız gerekirmiş. Bütün bunlar kafamızda bazı soru işaretleri yaratıyor. Ya mahkûmiyet kararımızın Olağan Askerî Mahkeme tarafından alınması gerekiyordu, çünkü dağıtılan Olağanüstü Askerî Mahkeme'nin kararı geçersiz olabilirdi, ya da Olağanüstü Askerî Mahkemelerin kapanmasıyla komünizme karşı verilecek savaşımın, Olağan Askerî Mahkemelerce sürdürülebileceği düşüncesi egemendi.

"Suçlama ile ilgili olarak üç nokta üzerinde durmak isterim. En önemli tanık olarak Panopulos gösteriliyor. Buna göre ben, Plumbidis ile Beloyanni arasında aracılık rolünü oynamışım. Ama bilindiği gibi, geçen davada da suçlanmamın ve mahkûm edilmemin nedeni buydu.

"Diğer tanıklar arasında benim için en önemli tanık Baçis'dir. Baçis'in yaptığı tanıklığın ne denli ciddî olduğu şundan da anlaşılabilir. Baçis, ilk olarak beni 1949 yılında Plumbidis'in evinde gördüğünü söyledi. İfade verirken, 1945 yılında Trikala'da tanıdım onu, dedi. Daha sonra da, 1943'de Alman işgali sırasında ilk olarak tanıdığını, hem de 1947 yılında kendisinin yayınladığı 'Andeos' dergisi yönetim yerinde tanıştığımızı söyledi. Bunların hangisi doğru acaba? Bu tanığın samimiyeti üzerine duracak değilim, ge-

reksizdir. Yargılama biçiminden de anlaşılacağı gibi sorun kişisel bir sorun değildir. Çünkü suçlanan, kişiler değil, Yunan Komünist Partisi'dir. Bu parti bir casusluk şebekesi ise, bu durumda tüm komünistlerin birer casus olmaları gerekir. Böylece, davalar tamamen gereksizdir, suçlamalar da gereksizdir demek. Bu durumda istediğimiz kişiyi rahatlıkla suçlayabiliriz. Bu ilk bakışta kolay gibi gözüküyor ama gerçekte kimi sorumlular çıkmaza girebilirler. Yunanistan için yeni bir kan dönemi başlayabilir. Fakat Yunan Komünist Partisi'ne darbe vurmak sözkonusu oldu mu, bütün bu tehlikeler göze alınabiliyor gibi geliyor bana. Ama bu, partimiz için gurur vericidir. Çünkü tüm yapılanlardan şu sonuç çıkıyor: Partimizi suçlamanızın temel nedeni, Yunan ulusunun çıkarları doğrultusunda yaptığı çalışmalardır.

"Burada bir şey daha görüyoruz. Bu suçlamayla dünya komünist partileri de casuslukla suçlanmış oluyor. Yunanistan, komünist avında bir örnek durumundadır. Bu salonda, tüm dünya komünist partilerinin Komintern'e bağlılıkları nedeniyle birer casusluk yuvası oldukları ileri sürüldü. Ama sosyalist partiler de uluslararası bir örgüte bağlı. Bu örgütün adı Komisko'dur. Oysa hiç kimse bu partileri suçlamayı aklından geçirmedi.

"Buna benzer tahrikler, uluslararası ilişkilerin yararına değil, zararınadır. Barışa takılacak çelme de savaşa yol açar. Ama tüm dünya görüyor ve biliyor ki Komünist Partiler, Halk Demokrasileri ve Sovyetler Birliği, dünya barışının kalıcı olması için ellerinden geleni yapıyorlar. Bu çabaların samimi olmadığını ileri sürenler yok değil. Ama şu gerçek ki, Atlantik Antlaşması'nın savaş kışkırtıcılığına karşın, barışı sağlama çalışmalarını sözünü ettiğim bu güçler içtenlikle sürdürüyorlar.

"Bu davanın sonucu beni hiç ilgilendirmiyor. Çünkü biz ajan değiliz. Hiç kimse hayatını başkaları uğruna vermez. Salt vatanı için verir. Biz kendimizi, ulusumuzun özgürlüğüne, bağımsızlığına adadık. Bizim kuşak son yıllarda zor günler geçirdi, yabancıların buyruğu altına girme tehlikesiyle de karşı karşıya kaldı.

"Kendimi savunmayı düşünmüyorum. Ben kendimi suçlu görmüyorum çünkü. Buradan Yunan ulusuna ve tüm dünya uluslarına seslenmek istiyorum? Biz ilkelerimize bağlıyız. Yunanistan'ı ve de tüm dünya ülkelerini iyi bir geleceğin beklediğine inanıyoruz. Ancak bunu, gerçek bir dünya barışı gerçekleştirebilir."

Savcı: "Baçi'den para alıyor muydun?"

Elli: "Kendisi öyle diyor."

Savcı: "Triandafillidi'nin evine gidiyor muydun?"

Elli: "Bay Triandafillidi öyle diyor."

Savcı: "Barışı silâh gücüyle sağlamak olası mı?"

Elli: "Ben de size bunu soracaktım. Barış infaz mangalarıyla sağlanır mı?"

Başkan: "Yunanistan'da ilk olarak kimler silâhlandı?"

Elli: "Büyük, çok büyük bir öykü, çok büyük bir sorun bu Sayın Başkan. Size Niko Beloyanni'nin söylediklerini anımsatmak isterim."

19

Dava bitmek üzereyken ve herkesin heyecan içinde kararın açıklanmasını beklediği sırada sarsıcı bir haber yayınlandı gazetelerde: "Başbakan Plastiras, casusluk suçuyla yargılanan kadınların idam edilmelerine karşı çıkacak."

Bu ne demektir? Erkekler öldürülecekler miydi yani?

"İdam kararları, yasal süre içerisinde infaz edilecektir. Bu konuda Plastiras ve Venizelos arasında anlaşma olmuştur." "Bundan dolayı hükümet krizi atlatılmıştır." "Başbakan, demek yalnız kadınların kurşuna dizilmelerine karşı çıkmış." "İnfaz, insan duyguları için utanç verici bir olaydır. Özellikle, küçük çocuk sahibi olan kadınlar sözkonusu oldu mu..." dediğini yazıyordu gazeteler.

Sotiri ile birbirimize bakakaldık. Haber bizi allak bullak etmişti. Elli'nin yüreği parçalanıyordur şimdi mutlaka. Çifte mahkûmiyet. Gazeteyi bırakıp acele ile giyiniyorum. Bugün dava sona erecek. Vasiliki nine ile birlikte Askerî Mahkeme'ye erkenden gitmemiz gerek.

Sotiri gazetedeki haberin devamını okuyor;

"En önemli bölümü okunamışız. Dinle. 'Başbakan Plastiras, şu açıklamayı yapmıştır: Seçim öncesi verdiğimiz sözlere bağlı kalmaktayız. 1 Kasım 1951 tarihine kadar işlenen suçlar bağışlanacaktır. Ancak bu tarihten sonra komünistlerce işlenecek suçlar için kanunlar çerçevesinde işlem yapılacaktır..."

"Beloyanni'yi kurtarmak isteğinde hâlâ, galiba, dedim. Ancak açıklamaları karışık, çok karışık. Açıklamalarında çelişki var..."

Düşüncelerimi tamamlayamadım. O anda, her zamankinden çok bir umut ışığı arıyordum. Arsakio'da nine ile buluşmak üzere yola çıktım. Tek istediğimiz, bir kenarda durup insanlarımıza bakmak ve onlara doymaktı. Acaba bir daha görebilecek miydik?

Salona girmemize izin vermiyorlar. Güya salon dolmuş. Ne zaman doldu? Kimlerle doldu? Sokakta, olduğumuz yerde çakılıp kaldık. Celse zamanı gelmedi diyor, binadan uzaklaştırıyorlar bizi. Arsakio binası çevresinde dolaşmaya başladık. Hapishane arabasından inerlerken onları belki görürüz umuduyla... Şimdi de salon "doldu" diyorlar...

"Girmek zorundayız. Anlıyor musunuz? Davanın son günü bugün", diyorum jandarmalara ve aralarından geçmeyi deniyorum. İletiyorlar beni. Nine, olay çıkarmaktan her zaman kaçınmasına karşın onları azarlarcasına konuşuyor:

"Analarınız yok mu sizin? Bir anneyi yakan ateşin ne olduğunu bilmez misiniz?"

Alt kata iniyoruz. Avukatlarla gazetecilerin oturdukları kahveye, belki bir tanıdık bulurüz da içeriye girmemize yardımcı olur umuduyla. Masalarda salt yargılananların yakınları oturuyor. Onlar da bizim gibi dışarda kalmışlar... Yüzleri soluk. Hüzünlü analar kahvelerini yudumluyorlar, sessizce. Evvelce bizleri birleştiren duygular da yok olmuş sanki. Şimdi bizden de çekiniyorlar. Belki korkudan, belki utançlarından. Çocukları doğru bildiğimiz yoldan sapmışlar... Nine gitmek istiyor, dayanamıyor. Ben kalıyorum. Sonra tekrar yukarı çıkıyorum. Salonun çevresinde dolanmaya başlıyorum? Birşeyler duymaya, birşeyler sezinlemeye çalışıyorum. Bir avukatın yolunu kesiyorum. Galeo'ya haber salıyorum, bir yolunu bulursa dışarı gelsin, diyorum.

Sonra kahveye gidip bekliyorum. Çok gecikiyor. Acaba bugün davaya ara vermeyecekler mi? Zaman durmuş sanki. Oksijen eksilmiş gibi. Öğleye doğru Mina'yı görüyorum.

Ağır adımlarla ilerliyor. Her zaman sola eğik olan kafası şimdi omuzuna değiyor. Doğru dürüst konuşmak için çok çaba gösteriyor ama beceremiyor. Sürekli burnunu çekiyor, gözlüklerini siliyor.

"Ne oldu Mina?" diyorum.

"Elli ikinci kez söz istedi ve konuştu. Kimse beklemedi bunu" diyor.

"Başbakana yanıt mı verdi?" diye soruyorum.

Kafasını sallıyor, evet dercesine.

"O hovardaca bağışlamalarını suratına fırlatıp attı."

"Bunu bekliyordum", dedim ellerimi ovarak.

"Öfkesini kontrol ederek konuştu. Soğukkanlıydı, gururluydu konuşurken. Oysa ikinci kez konuşacağından hiçbirimizin haberi yoktu. Niko'ya da söylememişti. O da ürktü, heyecanlandı."

Sonra da cebinden bir kâğıt çıkarıp verdi.

"Yardımcım ikinci konuşmasını not etti" dedi.

Kâğıdı aldım. Ellerim titriyordu. Parkinson olmuşum sanki. Ah, benim cici bebeğim... Ne yazık... Kurdun elinden kurtulamayacaksın...

"Sayın yargıçlar, beni ilgilendiren bir konuya açıklık getirmek üzere birkaç söz söylemek istiyorum. Gazetelerde Başbakanin açıklamalarını okudum. Küçük çocuk sahibi olan kadın mahkûmlar idam edilmeyeceklermiş. Ben hem kadınım, hem de küçük bir çocuğum var. Bu nedenle, bu can sıkıcı ayrıcalığı kabul edemeyeceğimi söylemek istiyorum.

"Başbakanın açıklamasından, bu davanın politik olduğu, casuslukla hiçbir ilgisi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bir annenin ölümünden halkın duygularının incineceğini düşünüyor olsa gerek Başbakan. Ama Beloyanni, Lazaridi ve diğer kurbanlardan duyacağı acıyı hiç hesaba katmamaktadır. Halka barışı getireceğini, eskinin unutulmasını

istediğini söylemişti. Oysa yine kana boyuyor ülkeyi, halkın gözyaşı dökmesine neden oluyor. Başbakanın bana tanıdığı bu hüzün verici ayrıcalığı kabul etmiyorum. Yaptığım iddia edilen suçumun bağışlanmasını istemiyorum, bana karşı iyilikseverlikle davranılmasını kimseden istemiyorum."

Minas heyecanlıydı, şunu mırıldandı.

"Elli dönüp yerine oturduğunda Niko'nun gururlu bakışlarını sözcüklerle ifade etmem olanaksızdır."

Salondaki ışıklar söndü. Askerî Mahkeme'nin kapıları kapandı. Onbeş gündür sürekli olarak, o salonda yaşamla ölüm, yiğitlikle ayıp savaşım halindeydi. "Rütbeliler" toplantıya çekilmişler. Tüm Yunanistan'ın nefesi kesilmiş, kararlarını bekliyor. Biz de bekliyoruz. Bir askerî aracın çiğnediği bir çocuğun korkusuyla bekliyoruz. Bir ameliyathanenin önünde, bir askerî aracın çiğnediği yakınının yaşayıp yaşayamayacağını öğrenmek için bekleşenler gibi tıpkı...

Çok açıktı... Beloyanni davası, gizli bir başka davanın uzantısıydı. Başka bir davaya bağlıydı yani. Bu dava uzun süre önce başlamıştı. Amaç, parlamenter sistemi yıkmaktı. Hattâ suçlu sandalyesinde oturanlar arasında görece de olsa, komünistlerle işbirliği suçundan Başbakan Plastiras'ın da bulunduğunu söyleyenler bile vardı.

"Suçlu" Başbakanla ilgili haberler karışıktı, çelişkiliydi. Kimileri onun hâlâ dimdik ayakta durduğunu söylüyor, kimileri ise "teslim bayrağı"nı çektiğine inanıyordu. Bu teslim bayrağının ilk belirtisi, İDEA örgütünün aklanmasıydı. Bu örgüt, Mayıs 1951'de, iktidarı ele geçirme girişiminde bulunmuştu. Orduya dokunmak olası mı? Darbeyi hazırlayan subayların Askerî Mahkemeye verilmeleri düşünülemezdi. Amerikalılar da direnmişlerdi. "Hükümet, ordunun çözülmesine yol açmaktadır. Böylece müttefik cephenin gerisine bir beşinci kolun oluşmasına olanak vermektedir" diyorlardı Amerikalılar. İşte bu suçlamanın ağırlık kazan-

ması için de 29 komünistin yargılanması sahnelendi. Demokrasinin boynuna sıkıca bağlanmış bir taştan başka neydi ki bu?

Korkulu rüyalar gören Başbakan, İDEA örgütünün aklanmasıyla kendisini kurtarabileceğini düşünmüş olsa gerek. Ama attığı imzanın mürekkebi kurumadan, ondan yeni bir kanıt istemişlerdi, pişmanlık duyduğunu gösterebilmesi için: Beloyanni ve arkadaşlarının kellelerini...

Oysa yakınları Başbakanı uyarmışlar; "Dikkatli olmalısın. Yasal bir başbakan olarak seni uzaklaştıramıyorlar. Bu nedenle kendi kendini öldürmeni sağlamak istiyorlar. İdamları onaylarsan gerçek desteğin olan, sana oyunu veren halkı yitireceksin. Kurşuna dizilecek mahkûmlarla birlikte başında bulunduğun EPEK Partisi'ni de toprağa gömeceksin" demişler.

Öte yandan sağ da sesini yükseltmekteydi:

"Söylenenlere kulak asma. Onaylayacağın idamlarla hem durumunu sağlamlaştıracak, hem de Amerikalılar'ın desteğini kazanacaksın. İdam kararlarını onaylamazsan, Papagos seni birkaç gün içinde iktidardan düşürür. Halkın desteğini yitirmen sözkonusu olamaz. Alacağın 'barışçıl' önlemlerle sana olan güveni sağlamlaştıracaksın. Demokrasiye dayanan politikayı uygulayabilmen için Beloyanni'nin kellesini uçurman gerekir."

Askerî Mahkeme salonunun ışıkları yeniden yanıyor. Saat, gece yarısını çoktan geçmiş. Herkes ayakta. Başkan kararı açıklıyor:

"Majeste Elen Kralı adına... Askerî Mahkeme toplanarak... Mahkemenin reddi istemi kabul edilmemiştir... Ceza kanununun... maddesine göre ... ler suçlu bulunmuştur. Aynı kanunun ... maddesine göre ... ler beraat etmişlerdir. (Beraat edilenler, çeşitli ihbarlar yapan eski suçlulardır.) Oy birliğiyle... karar verilmiştir. Oy birliğiyle... suçlu görül-

müşlerdir..." Sekiz idam kararı! Niko Beloyanni, iki kez idamla, İlia Argiriadi iki kez idama, Baçis (çözülmesine karşın), Lazaridis, Elli İoanidu, Kalumenos ve Bisbianos idama mahkûm edilmişlerdir. Analar ağlıyor, çocuklar gözyaşı döküyor. Ben de kendimi tutamıyor, ağlıyorum. Kendimi dik tutmaya çalışıyorum. Dayan Vasiliki nine, dayan... Sen de küçük bebek... Sadece salıncağında "umutsuzluk" sözcüğünü söyle, bu zor sözcüğü söylemeye çaba göster, çaba göster!..

Akdeniz, cenaze arabası denizidir sanki. Akdeniz insanları çok fazla "sıcakkanlı". Güneşi yakıcı, rüyaları sıcacık, şarkıları tehlikeli. Yeni şarkılar için bir deneme... Biraz Rock, bir serinletici Coca-Cola, bir buzdolabı, beyin yıkamak için olağanüstü bir "yıkama makinesi". Ey Elenler, kendinizi yenileyiniz, milliyetçiliği tümüyle benimseyiniz. Amerikan markalarını yeğleyin. Onlar Alman, İngiliz markalarından üstündür, inanın.

Temsil sona erdi. Salon kapanıyor. Nereye gitsem? Her taraf karanlık. Zifiri karanlık. Tüm yollar çıkmaz. Ağzımı açıp, "imdat" diye bağırmak geliyor içimden. Ama sesim çıkmıyor. Bugüne dek bütün varlığımıza inanıyorduk. Belirli bir rolümüz vardı. İyi, kötü, önemli, önemsiz. Bizim de belirli kişiliğimiz vardı, bize karşı olanların da... İsimlerimiz, sıfatlarımız vardı. Bize yiğit derlerdi, kötü derlerdi, ajan derlerdi, hain derlerdi. Korkudan gelen, çıkarların zorladığı profesyonel hainler... Gözlerinizi arayıp duruyorum. Yaşlı, korku dolu, nefret dolu gözlerinizi... Akdeniz'de ölü balıkların gözleri gibi olmuş gözlerinizi. Hükümet de muhalefet de göstermelik... Gerimizde, yirminci yüzyılın "ikinci yarı"sında, emperyalizmin korkunç ayıpları.

"Müttefiklerin Doğu Akdeniz'deki güç gösterileri..." "Güçlü Amerikan Altıncı Filosu, Yunan ve Türk limanlarını ziyaret edecek."

"Lizbon'daki Atlantik Antlaşması ile ilgili toplantı zaferle sonuçlandı. Atom bombardıman uçaklarıyla roket uçakları için 200 büyük hava üssü yaptırılacak. General Eisenhower'in emrine 50 tümenle 4.000 uçak veriliyor. Bu uçaklar bir senede iki katına çıkarılacak..."

"...Bay Açeson, EDA Partisi'nin varlığından tedirgin oluyor..."

"Büyük Britanya, Yunanistan'daki ve tüm Akdeniz ile Ortadoğu'daki nüfuzunu yeniden elde etmek amacında..."

"İngiltere ile Amerika arasında anlaşmazlık tehlikesi belirdi. Elen politikacılarının bu konuda duygulu ve dikkatli olmaları gerekiyor..."

"Kıbrıs adası Amerikalılar'a üs olarak veriliyor..."

"General Eisenhower yeni bir savaştan söz ediyor..."

"Stalin yeni bir savaşa inanmıyor. Kapitalizm ve komünizmin bir arada olması olasıdır..."

"Atlantik Antlaşması, Batı Almanya'nın silâhsızlanmasını olumlu karşılıyor..."

Ve insanlarımızın ölmeleri gerekiyor. Alman işgali sırasındaki direnmeyi yaratan kuşak yok olmalıdır. Bu konuda, doğal olarak, demokrasi de... Gerek bu kuşağın, gerekse demokrasinin, insanlarımızın belleğinden ateş ve demirle silinmesi zorunludur. Doğru yoldan sapmalar, kaos, umutsuzluk, bölünmeler... Kimdir kabahatli olan? Onlar mı? Bizler mi? Sen mi? Ben mi? Atın üzerlerinizden sorumlulukları, yok edin programları, ağır suç işlemekten çekinmeyin ve alçalın, durmadan alçalın, alçalın...

İnsanlarımız kişiliksiz, sözcüklerimiz içeriksiz, görüşlerimiz boş olmalı. Ülkemizdeki sirkler çoğalmalı, kerhaneler çoğalmalı, mezarlıklarımız çoğalmalı. Ama Kore'ye gönderebileceğimiz güçlü vücutlara da gereksinmemiz var.

Niko Beloyanni, niçin bağımsızlık bayrağını kaldırmak istedin? Niçin Rodos ve Kıbrıs arasındaki ıssız bir adada

Amerikalılar'ın üs inşa ettiklerini açıkladın? Ve sen "cici kız", Bob olarak bilinen mavi gözlü Driskal'a, o şişman, kısa boylu Amerikalı'ya neden hakaret ettin? Gülüyormuşsun, öyle yazdı gazeteler, idama mahkûm edildiğini duyduğunda alaylı alaylı gülüyormuşsun...

Ne gereği var yiğitliğin, temiz karakterin, vatanseverliğin, vatan için kendini vermenin? Ucuz vatanseverlik numaraları yapacak, bizi eğlendirecek sirklerle ülkeyi doldurmaktır amaçları onların... Ve bizler, gelecek mutlu günlerin yaratıcıları olma sevdasından vazgeçmek istemiyoruz... Açık denizlerde, korkunç dalgalarla boğuşuyor, bize mutluluk verecek sakin kıyılara varmak için savaşım veriyoruz.

Gözlerimi güçlükle açıyorum. Nasıl oldu da birdenbire yatağımda buldum kendimi. Yanımda Sotiri. Uyanık. Nabzıma bakıyor, başıma ıslak havlular koyuyor.

"Seninle beraber gelmemi istemedin", diyor. "İyi ki mahkeme binasının dışında beklemişim seni..."

★
★ ★

Elli'yi, geçen davadan sonra olduğu gibi, Averof Hapishanesi'ne, çocuğunun yanına götürmelerini bekledim. Götürmediklerini öğrenince de ne yapacağımı bilemedim, gücüm kesildi.

"Nereye tıktılar onu?" diye sordum hapishane bekçisine.

"Keşke bilsek de söylesek. Emniyet'te olabilir", dedi.

Avukat Mina'yı bulmaya çalıştım. Yoktu ortalıklarda. Bürodan büroya koştum, belki diğer avkuatlardan öğrenirim umuduyla. Öğleden sonra saat üçe doğru avukatlardan birinin yardımcısını buldum.

"Emniyet'te tutuyorlar onları", dedi. "Sürekli olarak orada tutmak istemişler ama girişimlerimiz sonucunda bunu

başaramadılar. Şu anda sanıyorum hapishaneye götürüyorlar."

"Hangi hapishaneye?" diye sordum.

"Bilemem. Önemli olan, onları polisin elinden almaktı. Bilirsiniz, bir uygunsuzluk başka uygunsuzlukları da getirebilir."

Ateşim sürüyordu, ama tüm benliğimdeki stresle nineye gidip ona bilgi vermeyi başardım.

"Ah, belirtiler çok kötü!" dedi büyük acıyla. "Bu kez yiyecekler onları."

Eve döndüm, yüzüstü yatağa yattım. Dermanım kalmamıştı, bitkindim. O denli ki, öldürmeye kalkışsalar, karşı gelebilecek durumda değildim. Ama büyük lâf söylememeli. Kapı çalındı. Ve o denli ısrarla çalındı ki, kalktım, kapıda hapishanenin bir kadın memurunu gördüm. Bizimkiler, bu kadına güvenebileceğimi söylemişlerdi. "Elli'yi Averof Hapishanesi'ne götürmüşlerdir", diye düşündüm ve gözlerimi kadının üzerine diktim.

"Ne oluyor?" diye sordum...

"Bugün çok korktuk. Öğleden sonra polis geldi ve çocuğu götürmek istedi..." dedi.

Duyduğum korkuyu anlatabilmem olası değildi.

"Telâş etme" dedi sonra. "Tehlike geçiştirildi. Tutuklular gizliyorlar çocuğu. Nerede gizlediklerini, hangi koğuşta bulunduğunu da kimse bilemiyor."

Elimle ağzımı kapatıyorum, ağlamamak için çaba gösteriyorum. Ve kadın konuşuyor, durmadan konuşuyor. Onu etkilemiş bir rüya anlatıyormuş gibi tıpkı.

"Polisin çocuğu almak üzere hapishaneye geldiği duyulur duyulmaz, bebeği gizlediler. Tutuklu kadınlar yedi yüz kadardı. Yanyana durdular bir duvar oluşturdular sanki. 'Çocuğu annesinden başka kimse alamaz' dediler. Başgardiyan durumu açıklamak istedi ama kimse onu dinlemedi.

Ve yürümeye başladılar. Yavaş yavaş yürüyorlardı, çevreye gözdağı verircesine. Gözlerinden kıvılcımlar fışkırıyordu. Kadın gardiyanlar da korktular, geri geri gitmeye başladılar. Demir kapıya varınca kaçmaya başladılar. Hapishane yöneticisi, konuyu görüşmek üzere bir heyetin oluşturulmasını istedi. Hapishanenin altını üstüne getirecekti tutuklular. Yönetici durumu idare etmek istedi. Ne konuştular bilemiyorum. Ama polis direnemedi, bırakıp gitti. Ben izinliydim, çıkmak üzereydim. Sizinkiler sana gelmem için rica ettiler. Hapishane müdiresini gidip görmeni istiyorlar. Durumu ondan öğrenebilirsin. Karanlık bassın diye bekledim. Beni kimse görmesin istedim. Sakın bunları benden öğrendiğini ağzından kaçırma. Hem ekmeğimden olurum, hem de gerektiğinde her yere koşan bir arkadaştan yoksun olur seninkiler."

Kadın daha evden çıkmadan, ben dışarı fırladım. Şimdi hapishane müdiresi beni kabul etmemezlik edemezdi. Çocuğun tehlikede olmadığını söyledi. Tutuklular çok heyecanlanmışlar ve durumu iyice anlamadan eyleme geçmişlermiş.

"Durum bu", dedi. "Öğleye doğru hapishanenin kapısına kapalı bir hapishane arabası geldi. Arabanın içinde kadınlar vardı. Buraya getirecekler sandık ama arabadan çıkarmadılar. Yetkililer Elli'nin çocuğunu yanına alması gerektiğini düşünmüşler, o kadar."

"Alıp da nereye götürecekti?" dedim.

"Bunu bilemem" dedi. Böyle durumlarda gizlilik sürer, bilirsin."

Elli'nin yakın arkadaşlarından Eleni ile görüşmek istedim. Müdire kararsızdı, duraksadı ama en sonunda isteğimi kabul etti. Eleni'yi getireceklerdi ama bir gardiyanın da hazır bulunacağı nöbetçi odasında benimle konuşturacaklardı.

"Kimseyi dinleme" dedi Eleni. "Çocuğu alıp götüreceklerdi. Ama bunlar bize sökmez. Müdirenin hapishane arabası için söyledikleri doğrudur. Gerçekten, hapishanenin önünde kapalı bir araba durdu. Bizimkiler pencereye çıktılar, Elli'ye seslendiler, çocuğu onun almasını istediler. Gelmedi, yanıt da vermedi. Belki de yanıt vermesini engellediler. Ama belki de arabanın içinde yoktu. Arabanın içinde olmuş olsa bile çocuğu başkasına teslim etmeyecektik."

"Çocuğu hemen alayım, ninesine götüreyim" dedim.

"Hayır! Senin derdin çok, yapman gereken işler var. Ne senin evinde ne de babaannesinin evinde buradaki gibi güven altında olamaz. Ayrıca çocuk tedirgin olacak. Bize alıştı gibi. Yemeğini veriyoruz, ona iyi bakıyoruz. Bunu hiç düşünme. Onlar için bir şeyler yapmaya çalış, durma, git. Deneyimlerimiz var bizim. Buna benzer durumlarda akrabaların harekete geçmeleri yararlı olabilir. Onları Azrailin elinden kurtarabilirsiniz belki. Biz yeniden açlık grevine başlayacağız."

O saatte nereye gidebilirdim ki? Doğru Elsa'nın evine koştum.

"Olmaz böyle şey" dedi. Çocuğu yok etmek kimin işine yarar? Sonra neden?" dedi.

"Babasının, annesinin kellelerini istedikleri gibi çocuğu da yok etmek isteyebilirler" dedim.

Elsa beni yatıştırmak istedi.

"Bak, otur, Yorgo'yu bekle. Nerede ise gelir" dedi.

Bu benim için en iyi teskin edici ilâçtı. Onu bir koruyucu gibi düşünmeye başladım. "Gelse, bir an evvel gelse!" diyordum içimden. Geldi, konuştuk ve büyük bir boşluğun içinde bulunduğumu anladım. O eski umut kalmamıştı onda. "Ölümleri doğal olacak..." demişti. Şimdi başını öne eğiyor ve evden ayrılırken bana ancak bir umut ışığı verebiliyordu.

"Hükümette kaldığım, istifa etmediğim sürece, onları kurtarmamızda hâlâ umut var demektir" diyordu.

Eve döndüm ve hemen telefona sarıldım. Avukat Mina'yı aradım. Götürülecekleri yeri öğrenebilirim belki.

"Kalithea'ya götürdüler. Yarın onları görebileceğimi sanıyorum" dedi.

"Biz görebilecek miyiz?" diye sordum.

"Buna çalışacağız. Siz de çalışın, kendi olanaklarınızı kullanın" dedi.

Yine kovalamaca başladı. Sabahın erken saatlerinden gece yarısına kadar, ziyaret izni koparabilmek umuduyla ilgililerin peşinden koşuyorum. Hava saatten saate gerginleşiyor. İnfazlar üzerine politik çatışmalar gittikçe sertleşiyor. Çok garip söylentiler yayılıyor çevreye. Hükümet her an düşebilir. Bunu Piurifoi sağlayacak, Yost isteyecek, Venizelos zorlayacak, ekonomik kaos yüzünden hükümet ayakta duramayacak, ordu darbe yapacak... Belki de Plastiras'ın kendisi, kendini düşürmek isteyecek. Çünkü barışı sağlama girişimlerini sürdürdüğüne inandıracak ve kendini kurban gibi gösterecek, böylece de komünistlerin desteğini sağlayacak. Belki de İngiltere Kralı'nın cenazesinden henüz dönen Kral Paul düşürecek hükümeti. Ülkenin politik yaşamında temel konu ise infazlar. Plastiras buna izin verecek mi vermeyecek mi? Acaba kendisi de ne yapacağını biliyor mu?

Parti kavgalarında da temel rolü, her zaman olduğu gibi Saray oynamaktaydı. Kralın sarayı ise faşizmin yuvası, yabancı çıkarların merkezi ve 'af dilekçelerini' geri çevirirken zevk duyan, 'ateş' sözcüğünü gökteki meleklerden gelen sesler kadar güzel bulan iğrenç bir yerdi... Ama bir gerçek de vardı. Kral Sarayı eski güçlü durumunu sürdüremiyordu. Buna neden, salt İngiliz-Amerikan rekabeti de değildi. Saray, eski geleneksel İngiliz dostluğunu bırakmış, Ameri-

kalılar'a yeltenmeye başlamıştı. Ama "Sarayın çocuğu" olarak bilinen Papagos'a Kraliçe Frederika ve Kral Paul'un antipatisi de, Pentagon ve NATO'nun projelerini bozuyordu. Papagos yabancı güçlerin güvendikleri kişiydi ve başbakanlık için o tek adaydı. Öte yandan Plastiras da Kral Sarayı ile Pentagon ve NATO arasındaki bu anlaşmazlıktan yararlanmayı deniyordu. Ne ki Amerikalılar cikletlerini serinkanlılıkla çiğniyor ve zaman zaman o safkan Gliksburg hanedanı mensuplarının üzerine şöyle bir tükürük atıyorlardı. "Biz şaka kaldırmayız!" Washington'dan zaman zaman tehditler savuruluyordu. Kral, krallığını bilmeli, ülkenin yönetimine karışmamalıdır, deniliyordu. Şimdi mi geldi bu akıllarına? New York Times'ta yayımlanan, Yunanistan'ın politik durumu ve Kral ile Kraliçenin oynadıkları rol ile ilgili bir yazı, Saray'ı allak bullak ediyordu. Şöyle bitiyordu yazı: "Kral Paul, tahtını partilerüstü bir duruma getirmek zorundadır, yoksa kalıcılığı üzerine birtakım kuşkular uyanabilir." Bu, açık bir tehditti. İngiltere acaba tepki gösterecek miydi? İngiltere Büyükelçisi'nin, infazların yapılmaması için girişimlerde bulunduğu söylentileri yayılmaya başladı. İngiliz kamuoyu da Beloyannis sorununu heyecanla izliyordu. Güçlü işçi sendikaları harekete geçmişlerdi. Düşünürler, milletvekilleri de harekete geçmişlerdi. Kandemburg piskoposunun yaptığı açıklamalar da geniş yankılar uyandırıyordu. (Papagos yanlısı basın, başpiskoposa da "kızıl" damgasını vurmaktan çekinmiyordu.) Başpiskopos özetle şunları söylemişti: "Beloyanni ve arkadaşlarının idam edilmesi insanlığa karşı işlenecek bir cinayet olacaktır. Bu cinayetin, Hitler'in işlediği cinayetlerden farklı olmayacağı kuşkusuzdur."

Geçen her saniye yeni bir heyecan getiriyordu. "İnfazların yapılması için verilecek emirle ilgili yasa, beş günlük bir süre tanıyor. Bu süre yarın tamamlanıyor." "İnfazlar

yapılmayacaktır." "Başbakan Plastiras, Milli Savunma Bakanı Sakellariu ile Adliye Bakanı Papaspiro'ya yazılı emir vererek, idama mahkûm edilen sekiz kişinin infazlarını durdurtmalarını istedi. Yazılı emirde belirtildiğine göre, 'Bağışlama Komisyonu' kararını açıklamadan hiçbir infaz yapılmayacaktır."

"Başbakan Plastiras, 'Bağışlama Komisyonu'ndan destek alabileceğini düşünüyor" diyordu Avukat Mina. "Ama bu komisyon hiçbir zaman, hiçbir komünist mahkûmun 'af dilekçesi'ni kabul etmemiştir. Anlıyor musun? Hiçbir 'af kararı' almamıştır. Ama şunu da eklemem gerekir, tüm işbirlikçilerin cezalarını indirmiştir. Bu komisyona halk 'Ölüm Komisyonu' adını takmıştır. Komisyonun üç yıl önce onayladığı ölüm kararını bugün basına veriyoruz. Daha sonra bu ölüm kararlarını temyiz bozmuş, üç ya da beş yıllık hapis cezalarına çevirmiş. Ama bu arada birçok mahkûm idam edildi."

Saatler ağır, çok ağır. Karanlık kara, kapkara... Eisenhower Ankara'ya, Atina'ya gelecek. İnsanlarımızın idam edilip edilmeyeceği kararını bu adam verecekmiş. Kore'de ölecek çocuklarımızı da bu adam belirleyecekmiş. Hükümeti kimlerin kuracağını, kimlere gem vurulacağını, fırınların her birimize günde kaç gram ekmek vereceğini, hep bu adam belirleyecekmiş. "Halkın ekmeği için piyasaya sürülecek devlet buğdayının miktarını da Amerikalı yetkililerden Lapam ve Cekins belirleyecekler."

Bu arada, izlenmesi gereken politika da pohpohlamalar ve kimi övgülerle vurgulanmaya başlamıştı. Sağcı "Elista" gazetesi şunları yazıyordu: "Bağımsızlık politikası, Moskova politikasından başka bir şey değildir." Papagos yanlısı basın da aynı doğrultuda yayın yapmaya başlamıştı: "Amerikalılar'ın isteklerini tartışmak değil, sezinlememiz ve tezelden yerine getirmemiz gerekir."

Kral Sarayı'nda verilen ziyafetler, on yedinci yüzyıl saray eğlencelerini andırıyordu. Bu ziyafetler sırasında kimi zaman gizli kimi zaman açık görüşmeler, tartışmalar yapılıyordu. "Kral, NATO Başkomutanı ile bir süre çalıştı." Hükümet çevreleri iyimserdi. Kendi amaçları doğrultusunda Amerikalılar'a yanaşmaya başladılar. "Hükümet sorunu diye bir şey yoktur." "Plastira-Piurifoi arasında samimi bir görüşme yapıldı." Giost sürekli olarak Venizelos, Rendis, Moaços ile görüşmeler yapıyor. Acaba bu Amerikalı, Yunanlı politikacılara neler vaat ediyordu, karşılık olarak neler istiyordu? Başbakan Plastiras da bir basın toplantısında şunları söylemekten çekinmemişti: "Dört yıllık iktidar süremizi tamamlamak kararındayız. Papagos'un partisi umutlanmasın." Ne acı... Bir mahkûmun kendi kendini aldatması...

★
★ ★

Elsa'yı ilk olarak bu denli sevinçli görüyordum. Bir gün, öğleden sonra evine gitmiştim.

"Çocukları kurtardık!" dedi. "Gazetecilerin flaşlarından korkmasaydım gel gidelim bunun şerefine içelim derdim sana..."

Gözlerim faltaşı gibi açılmış, ağzım bir karış, şaşkın şaşkın bakıyordum arkadaşıma. Ama bir an sonra hemen üzerine atılıp öptüm onu. Söylediklerini yinelemesini istedim. Kafama iyicene yerleştirmek için...

"Beloyanni de kurtuldu mu? Gerçek mi bu?", diye sordum sonra.

"Elbette, o da kurtuldu" dedi. "Sevincimi görmüyor musun?"

Bu büyük bir haber değil, gerçekten bir harikaydı... Bu harikanın nasıl gerçekleştiğini öğrenmek istedim. Ama hiçbir şey öğrenemedim, söylemiyordu. Sonucu öğrenmekle ye-

tinmem gerekiyordu galiba. Elsa da çok az konuşur, ölçülüdür. Söyleyeceklerini her zaman iyice düşünür, iyice ölçer. Bir sorunu iyice araştırmadan söylemez, açıklamaz. Kişiliği olan bir arkadaştır, politik görüşleri gerçekten olgundur. Söylediklerine inanıyordum, ispatlamasını istemem söz konusu olamazdı. İnce yapılıydı, namusluydu, davranışları insancıldı. İnfazlar konusunda benimle aynı görüşteydi. Bizimkilerin mahkûm edilmesi, onun da bağlı olduğu grubun yenilmesine yol açacaktı üstelik. Bu büyük habere inanmam gerekirdi. Ama bu değişikliği acaba neye borçluyduk?

Bir taksiye atlayıp hemen Beloyanni'nin annesine gidiyorum. Amaliada'daki evine dönmeden ona haberi ulaştırmam gerekiyor. Akşam treni ile dönecekti, bildiğim kadarıyla. Orada, sağ ve merkez partilere bağlı kimi yakınları ile konuşacak, onlardan yardım isteyecekti. Niko'ya olan sempati gün geçtikçe büyüyordu. Yardım etmek isteyenler vardı ve bundan yararlanmamız gerekiyordu. Nineye Amaliada'ya gitmesini ben önerdim. Önceleri kararsızdı. Kimseye yük olmak istemiyordu. Ama yapacak başka bir şey kalmamıştı. Birkaç gün önce şöyle bir öneride bulunmuştum. Parlamentoya gidelim ve ulusun temsilcilerinin gözleri önünde damarlarımızı keselim. Kabul etmedi. "Gereksiz kızım, gereksiz. Ve de gösterişten başka bir şey değil. Tiyatrocu diyecekler bizim için" dedi.

Evde Niko'nun kuzeni, ninenin gittiği haberini verdi bana.

"Arabası olan bir yakınımız geldi ve aldı götürdü" dedi gözleri yaşlı. "Çocuklar kurtulsun da ne olursa olsun. Çabalarımızın, zahmetlerimizin ne önemi var ki..."

Uyumayı, normal bir uykuyu, tüm insanlar gibi kahve içmeyi, odanın içinde tasasız dolaşmayı, ev işlerine bakınayı, kocamla ilgilenmeyi öyle istiyorum ki... Ama bu denli büyük bir sevincin sonu çoğu zaman insanın kaygılanması-

na, endişelenmesine yol açıyor. İçine büyük bir korku düşürüyor. Haber yalanlanabilir...

"Çocukları kurtardık!" "Beloyanni'yi de mi Elsa? Gerçek mi?" "Elbette onu da! Görmüyor musun, bunu kutluyorum..."

Utanmasam durmadan ikide bir ona telefon edip, şunu soracaktım: "Her şey yolunda mı? Herhangi bir değişiklik var mı?"

Dışarı çıkmak, kapının önünde sabahlamak geliyor içimden. Ama ayıp olur diye düşünüyorum.

Programlı olarak yaptığım tüm konuşmalara ara verdim, sonra da iç açıcı bir şey düşündüm. Pire'ye gittim ve bir gemicinin karısından yurtdışından getirip sattığı bebeklerden bir tane satın alacaktım. Hani küçük bir çocuk boyunda, kuruldu mu yürüyen ve konuşan bebeklerden. Gerçi çoğu zevksiz şeylerdir. En çok beğendiğimi aldım. Arkadaşımın küçük kızına götürecektim. "Böylece Elsa ile bir kez daha konuşabilirim" diye düşünüyordum.

Öğleye doğru telefon ettim. Küçük kızın öğretmeni soğuk bir cevap verdi. "Evde kimse yok" dedi. Birazdan eve gelip kapıcıya bir paket bırakacağımı söyledim. Yolda yürürken, bebeği kapıcıya bırakacağıma, eve götürüp kendi elimle vermem daha iyi olmaz mıydı? diye geçirdim içimden. Kuşku düşmüştü yüreğime. Acaba neden?

Akşam yaklaşıyordu ve Elsa'dan telefon gelmemişti. Heyecandan boğulacak gibiydim. Acaba benden kaçıyor muydu? Yoksa bunun da bir nedeni mi vardı? "Kendi dertleri olamaz mı sanki?" dedi bir ara Sotiri. Kocamın bu sözü beni biraz rahatlattı ve geceyi oldukça rahat geçirmemi sağladı.

Sabah dayanamadım, telefona sarıldım. Sesinin tonu o kadar değişikti ki, donakaldım. Aldığım o bebek için azarladı beni.

"Neden böyle masraf yapıyorsun? Neden" dedi.

Ne vardı acaba? Arkadaşım ağlıyordu.

"Bağışla beni Katerina", diyordu. "Biraz rahatsızım. Seni sonra ararım."

Telefonu kapatmadan, yaralı bir hayvan gibi çığlık attım.

"Bir dakika!" dedim. "Hele diğer konu... Dün söylediklerin geçerli mi?"

Karşılık vermedi. Sadece küçüğün sesini duyuyordum. Telefonu alıp, götürdüğüm bebeğe bir şeyler söylemek istiyordu galiba. Ve telefon sanki yanlışlıkla kapandı.

Beni hazırlaması, konuya girmemi sağlaması için daha ne yapması gerekirdi ki?.. Böyle anlarda umutsuzluk lüksten başka bir şey değildir. Yeniden yollara düştüm. Avukatlara gittim, milletvekili bürolarına koşmaya başladım, "Tutuklu Yakınları Birliği"ne başvurdum, telgraflar çektim. "Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Sayın Trik ve Li'ye..." "Başkomutan Stalin'e..." "Tüm dünya hükümetlerine..." "Sayın... 'ye", "Sayın...'ye."

Kötü haberleri Elsa'dan duymak gerekmiyordu. Başkalarından da duyuyordum. Herkesten... Her gün, her an... Vima gazetesinde şöyle bir yazı yayımlandı: "Hükümet mahkûm edilmiş komünistlerin idam edilmesinden yana. Ancak idam edileceklerin sayısı küçük olmalıdır. İktidardaki EPEK Partisi'ne bağlı olanların tepkisinden kaçınmayı yeğliyorlar. İdam edileceklerin sayısı ikiyi geçmezse, EPEK milletvekilleri hükümeti belki protesto ederler, Parlamento'da görüşlerini açıklarlar, Elen ulusuna da idamlara karşı olduklarını bildirirler ama hükümete olan güvenlerini sürdürürler."

Eisenhower'in gelişi gidişi, Plastira'nın düşmesini de çabuklaştırırdı. Plastiras kararsızdı, üstelik korkaktı. İkilemlerin içinde boğulmak üzereydi. Ve açıklıyordu; "İnfazları engellersem, yok olur giderim. Elimi kana bularsam da,

partimin ve halkın desteğinden olurum. 'Af Komisyonu' beni desteklemeyecek. Verdiğim sözü tutmak zorundayım. 1 Kasım 1951'den önce suç işleyenlerin idam edilmeyeceklerini açıklamış bulunuyorum. Beni zor durumdan ancak Kral kurtarabilir. 'Af konusunda son söz onun."

Ama Kral'a güvenmesi olası mı? Gerçi Papagos'a karşı ve İngiltere'den yana olan tutumundan vazgeçtiğini de açıklamaktan çekinmemişti Kral. Bu açıklamasıyla Kral'ı da desteklediğini söylemiş oldu. Büyük ve güçlü müttefikimizin gelecekteki başkanının Yunanistan'dan ayrılırken yayınladığı mesaj açıktı: "General Eisenhower, Kral'ın komünizme karşı olan kesin ve sarsılmaz tutumundan son derece memnundur." Bu tutum eskiden değişikti sanki. Gliksburg Hanedanı'ndan Elenler Kralı Paul, müttefiklerimizin hizmetinde, Elen-Hıristiyan faşizminin önderi durumundadır.

Ve bu arada Parlamento'da, ülkenin barışa kavuşması için alınacak önlemler görüşülüyordu. İnfazların yapılması gündeme alındıktan sonra tabiî ki... Kiminle alay ediliyordu, yarabbi!..

20

Her zamanki gibi bu yıl da ilkyaz geldi. Ama kim bildi ki ilkyaza girdiğimizi. Tarlalarda pıtrak gibi fışkıran papatyalar bile kan lekeleri gibi geliyor bize... 16 Mart Pazar günü de, her zamanki gibi güneşliydi, umut doluydu sanki. Gazeteyi açtım ve o umut saçan güneşi beş sütuna verilen bir haberde gördüm:

"Yasadışı Yunan Komünist Partisi önderlerinden Niko Plumbidis, Beloyanni'nin idam edilmemesi koşuluyla yetkililere teslim olacağını bildiriyor."

Sanık avukatlarından Çukala'ya, Mina Galeo'ya ve basına kendi el yazısıyla birer mektup göndermiş. 29 komünistin davası ile ilgili korkunç bir belge. O dramatik mektupta şunlar yazılıydı:

"Sayın Baylar,

Bilindiği gibi yoldaşım Niko Beloyanni'nin askerlerce düzenlenen davası, ülkemizin sömürücüleri Amerikalılar tarafından zorla yaptırılmıştır.

Ayrıca şu da gerçek ki, Beloyanni, belirli bir suçtan değil, halkımızın cesur ve kararlı bir savaşçısı, Yunan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin üyesi olduğu için mahkûm edilmiştir.

Ama, davayı düzenleyenler, Beloyanni'nin fikirleri için mahkûm edildiğini açıklamaya cesaret edememişlerdir. Kararlarını, sahte belgelere ve güvenlik mensuplarının açıklamalarına dayanarak vermişlerdir. Açıklamalarda da, Beloyanni'nin Yunan Komünist Partisi gizli mekanizmasının

önderi olduğu belirtilmiştir.

Beloyanni'nin mahkûmiyetinin Amerikalılar ve Hükümetçe önceden kararlaştırılıp kararlaştırılmadığının ispatı, Elen ulusunun büyük yiğidi Beloyanni'nin idam edilmemesi ve Hükümetle Af Komisyonu'nun onurlarını korumalarını sağlamak ve Beloyanni'nin mahkûmiyetine yol açan tüm gerekçeleri olmalı çürütmek için;

ŞU AÇIKLAMAYI YAPIYORUM

1. Yunan Komünist Partisi'nin yasadışı mekanizmasının önderi Beloyanni değil, benim. Bu sıfatımın ve yapılan tüm eylemlerin sorumluluğunu üstleniyorum. Bu açıklamamdan sonra Beloyanni'nin idam kararı hiçbir gerekçeye dayandırılamaz, kararın infazı bir haksızlık, bir cinayet olacaktır.

2. Kahramanlık taslamadığını ispatlamak için de şu açıklamada bulunuyorum: Dostum ve yoldaşım Beloyanni'nin ölüm kararı kaldırıldığı takdirde, resmî makamlara teslim olup yargılanmamı isteyeceğim.

Bu açıklamamı gerekli göreceğiniz her yerde kullanabilirsiniz. (Af Komisyonu, Basın vb.)

Saygılarımla
NİKO PLUMBİDİS
Yunan Komünist Partisi
Merkez Komitesi Üyesi

Atina, 12 Mart 1952

Not: Herkesçe bilinen imzamla ilgili herhangi bir kuşkunuzun kalmaması için, altına parmağımı da basıyorum.

(İmza)"

Hem ağlıyor ve hem de gülüyorum. Fidye ödemek zorunda olan birinin eline bir altın parçası gibi umut veriyor bana bu yazı. Göz kamaştırıcı bir cesaret. Ama ayrıntılar üzerinde düşünecek durumda da değilim.

Telefona koştum, sevincimi Nina ile paylaşmak istedim. Anlamsız sözcükler de kullanıyorum, heyecanımı frenlemem olanaksız.

"Yiğitler günden güne azalıyor. Oysa o denli gereksinmemiz var ki onlara..." diyorum.

"Ne diyorsun be böceğim?" diyor Nina, heyecanını frenlemeye çalışarak.

"Evet" diyorum, "bugünkü şiiri kutlamamız gerekir. Nasıl kutlayalım?" diyorum.

"Nasıl olacak" diyor, "Piknik yaparak. Öğleyin garajda buluşalım istersen. Olur mu?"

"Tamam..."

Rafina'ya doğru gittik. İkisinin de gözleri pırıl pırıldı sevinçten.

"Mektubu gazetelere biz postaladık", dedi Harialos.

"Demek, önceden biliyordunuz, öyle mi?"

"Elbette."

Nina bir açıklama yapma gereğini duydu.

"Mina Galeo ile Çukala'ya olan mektupları 'Amca' başkasıyla gönderdi."

Net konuşmasını severdi. Ancak "uslu uslu" yapılan işlerden pek hoşlanmazdı. Bizimle konuşurken tüm gerçekleri olduğu gibi söylerdi. Bu onu rahatlatırdı sanki.

"Kimi zaman 'uslu uslu' yapılan işler pek verimli olmuyor" dedi.

Heyecanımız, doğal olarak, yavaş yavaş yatıştı. Gerçekleri olduğu gibi görmeye başladık. "Amca"nın bu çıkışı pratikte bize ne kazandırabilirdi acaba?

"Mektup hukukî yönden kullanılabilir", dedi Harialos.

"Amca'nın mektubuyla Beloyanni'nin mahkûmiyeti havada kalıyor. Avukatlar bundan yararlanabilirler."

"İçişleri Bakanlığı yetkilileri durumu nasıl yorumluyorlar, dikkat ettiniz mi?" dedim.

"Sen boş ver İçişleri Bakanlığı yetkililerinin yorumlarına" dedi ikisi birden. "Plastira'nın elinde şimdi hukukî bir dayanak var, yeter ki kullansın."

"Ama bunu yapabilecek mi? Diyeceğim, kullanmasına olanak verecekler mi?"

"Kendi partisi için de bu bir ölüm kalım savaşıdır. Katerina hemen işe koyulmalısın. Milletvekillerini, bakanları bulacaksın, onlarla konuşacaksın."

"Başka ne yapıyorum ki? Sürekli Parlamento'nun çevresinde dolaşıyorum, evlerine gidiyorum, bürolarına gidiyorum. Gece gündüz yollarını bekliyorum... Ama ne fayda?.. Durum gün geçtikçe kötüye gidiyor."

"Aralarındaki çatışmaları unuttun mu?"

"Unutur olur muyum? Ne ki bunlar da beni endişelendiriyor."

"Ama bu çatışmalardan da yararlanabiliriz."

Mina'yı görmek istedim. Pazar günü, akşam onu aradım. Fakat bulamadım bir türlü. Ancak Pazartesi sabahı onu bürosunda yakalayabildim.

"Toplantımız vardı" dedi. "Avukatları bulmakta akla karayı seçtik. 'Af Komisyonu' başvurumuzu geri çevirirse ne yaparız, onu görüştük. Haberler çok tatsız. Kimileri Kral'a bağlamak istiyor umutlarını, Mahkûmları bağışlamak yararına olacak, diyorlar. İngiltere Büyükelçisi'nin de başvurusu varmış bu konuda. Ama tüm bu günaha güven duymak olası mı?"

"Mektup ne olacak?" dedim sabırsızlıkla.

"Mektubu en sona bıraktım. En son çare olarak görüyorum o mektubu. Ne büyüklük!.. Danıştay'a başvurup dava-

nın yeniden görülmesini isteyeceğiz. Yeni belgelerin ortaya çıkacağından söz edeceğiz. Bu karara vardık. Ama kendi kendimizi aldatmayalım. Önemli olan zaman kazanmaktır. Bu arada çok şey olabilir."

"Niko, Plumbidis'in kendini feda etmesini kabul edecek mi dersin?" dedim.

"Bu önemli değil. Biz mektubun hukukî yönü üzerinde duruyoruz. Hukuk bu mektubun önemini anlamazlıktan gelemez. Plumbidis'in mektubu, olaya başka bir yön verdi. Bugün üç müşterimle görüştüm. (Bunların hiçbiri solcu değil. Tutucu ama namuslu insanlar. Hayranlıklarını saklayamadılar. Önemli bir iş adamı şunları söylemekten kendini alamadı: 'Beloyanni ve Plumbidi gibi savaşçılar insanı battığı çamurdan kurtarıp göklere çıkarıyor' dedi. 'Parti yöneticilerinin günahlarını ve yanlışlarını da temizlediler' dedi merkez partilerine bağlı bir milletvekili de. Bir teoloji profesörü ise şöyle söyledi: 'Bunları hep Hıristiyanlığın ilk dönemindeki martir'lere benzetiyorum."

Gelişmeleri çok merak ediyorum. Akşam gazetelerini çıkar çıkmaz aldım. Gazeteleri açtım, bir de ne göreyim?.. "Yetkililerce verilen bilgiye göre, çetecilere bağlı radyo, bu sabahki yayınında şu haberi vermiştir: Plumbidis yurtdışında bulunuyor ve bir hastanede tedavi görüyor. Beloyanni ve basına gönderildiği iddia edilen mektup, polisin uydurduğu bir yalandır!"

Dünya başıma yıkıldı sandım. "Bağımsız Yunanistan" Radyosu nasıl olur da böyle bir yalanlama yayınlar? Oysa, bu mektup infazların durmasını sağlayabilecek tek hukukî destekti. Yapılan yayına bir anlam vermeye çalıştım. Bu yayını polisin, ya da "görünmeyen güçlerin" uydurabileceklerini düşündüm. Neden olmasın? Bugüne kadar buna benzer yalanlar uydurmadılar mı? Plumbidi'nin mektubuyla kamuoyunda oluşan olumlu etkiyi yok edebilirlerdi... Evet,

tamam, başka birşey olamazdı.

İçim nefret ve öfke doluydu. Harilaos'u aradım, buldum ve polisin "entrika"larını açığa vurmak için bir yalanlama yayımlamamız gerektiğini söyledim.

"Gerekirse ben yazabilirim..." dedim.

Sözümü kesti.

"Acele etme Katerina" dedi. "Bu açıklama yazık ki polisten gelmiyor. 'Bağımsız Yunanistan' Radyosu'nca yapıldı. Ben kendi kulaklarımla duydum. Hattâ iki kez tekrarladılar."

Gözlerim karardı. Konuşamıyordum. Harilaos heyecanımı anladı. Ama o da daha az heyecanlı değildi. Yorum yapmaktan kaçındı, hattâ buluşmamızı da istemekten çekindi.

"Sorun aydınlanıncaya kadar soğukkanlılığımızı yitirmemeliyiz..." dedi.

Düşüncelerimi düzene sokmam gerekiyordu. Bu, polisin komplosu değil de, Parti'nin bir taktiği olduğuna göre endişelenmemeliydim. Benim anlayamayacağım bir neden vardı kuşkusuz, düşünemeyeceğim bir gerekçe... Ama ne olabilir? Acaba güvensizlik mi? Plumbidis'e güvensizlik mi? Nasıl olur?..

"Zahariadis'den herşey beklenir" dedi Nikita o akşam yemek yerken.

"Sence Parti Plumbidi'nin yaptığını onaylamıyor mu?" dedim.

"Sana düşüncelerimi söylersem birbirimize gireriz. Konuşmak istemeyişimin nedeni de bu..." dedi.

İlk defa olarak bütün düşüncelerini açık olarak söylemesini istedim.

"Acele etme. Yalanlamayı başka şeyler izleyecek. Bekleyelim, sonra konuşuruz" dedi.

"Şu anda kötü olan ne, biliyor musunuz? Davanın yeniden bakılması umutları yok oluyor" dedim.

"Avukatlarınız davanın yeniden bakılmasını istemelidirler. Bunda direnmelidirler."

"Parti mektup sahtedir derse, kim ne yapabilir ki..." dedim.

"Bağımsız Yunanistan" Radyosu'nun yayınlarını artık sürekli izlemeye başladım. Mektupla ilgili bildiri de sürekli olarak yayımlanıyordu, hiçbir yoruma girişilmeden. Harilaos'la yine buluştuk. Konuyu yeniden konuştuk, ama yorum yapmıyorduk.

"Teorileriniz güzeldir, gerçektir" dedi. "Ama uyurgezer gibisiniz. Karşınıza çıkan ilk engele çarparak suratlarınızı darmadağın ediyorsunuz. Yaşama koşullarımız elbette ki normal değil. Parti yasadışıdır. Üyeleri sürekli olarak polisçe izlenmekte. Gerçekten çok güçlü kişiler sizin partiye bağlı olanlarınız. Ama ne ki yalnızlığa itilmişler. Katı teorilere dayanarak gerçeği görmeye, sorunlarını çözmeye çalışıyorlar. Oysa tam tersi olmalıydı..."

Sabrım tükendi.

"Yahu Harilaos" dedim, "bunları sonra konuşuruz. 'Amca' Partinin yayınladığı bildiriyi nasıl yorumluyor? Ne diyor bu konuda?"

"Adam ne diyebilir? Ne demesini istersin? Partiyi eleştirmeye kalkışmasını mı istersin? 'Beni uyarıyorlar, bu işe karışma, kendini koru, polisin izlerini yitirmesi gerekir. Seni yurtdışında bilmeliler' diyor. Bunları söylüyor ve gece gündüz sürekli düşünüyor. Nina da bu konuya değinmekten kaçınıyor. Bir ara sert bir yorum yaptım, ne dedi biliyor musun? 'Ben Partiyi herşeyin üstünde tutarım.' İyi ama bu adam ne olacak? Gidebileceği, gizlenebileceği doğru dürüst bir evi olsa... Tüm solcular Plumbidis'i yurtdışında biliyorlar. Bu haberi 'Bağımsız Yunanistan' Radyosu vermiş. İşte o kadar... Ama buradaki Plumbidis ne olacak? Sorunun ne denli karışık olduğunu anlıyor musun? Durumu çok trajik..."

Plumbidis'in trajik durumunu üç gün önce anlamıştım. Beklenmedik bir zamanda bana telefon etti ve evimde kalıp kalamayacağını sordu. İlk anda onur duydum, "memnuniyetle" diyecek oldum ama şöyle düşündüm: Plumbidis nasıl olur da benim evime gelmek ister? Evim sürekli gözaltında, ayrıca kapı kilidimi birkaç kez zorladılar. Bunu polis yapmıştır kuşkusuz. Kaldı ki sesini de tanımıyordum. Bilinmedik bir sese güvenmek olası mı?.. Plumbidis bana gelmek istese bunu Nina ya da Harilaos'a söylemez miydi? Çok kuşkulu... Kararsızlığım ancak bir kaç saniye sürdü. Hemen karşılık verdim. "Ne dediğinizi anlamıyorum bayım. Yanlış numara çevirmişsiniz" dedim.

Polisin oyununa gelmemiştim, memnundum. Ama telefonu kapatır kapatmaz içime de bir kuşku düştü. Kalbim duracak gibi oldu. Acaba Nina ile Harilaos tutuklanmıştı da Plumbidis sokakta mı kalmıştı?..

Hemen sokağa fırladım. En yakın telefon kulübesine koştum. Nina'yı aradım. Cevap vermiyordu. Bürosunu aradım, öğleden sonraları çalışmadığını bilmeme karşın. Sesini alınca, sevinmem mi yoksa düşüp bayılmam mı gerekti, bilemedim.

"Şu anda geldim büroya. Gerçi büromuz kapalı ama benim bazı özel işlerim var" dedi. "İki gün buraya hiç uğramadım."

İki gün uğramamış. Bu ne demekti? Bürosuna giderken aklımı yitirecek gibi oldum.

"Ne oldu böyle sana?" dedi ve şaşkın şaşkın yüzüme baktı.

Ben konuştukça yüzü renk değiştiriyordu. Dudaklarını ısırıyor, gözleri heyecandan sürekli oynuyordu.

"Çok doğru yapmışsın" dedi. "Yaşadığın bunca serüvenden sonra!.. Ama sanırım telefondaki ses 'Amca'nındı. Polisin olamazdı."

"Nasıl bildin?", dedim.

"Evet, biliyorum...", dedi.

Konuşmaktan kaçındı. Ayak diredim, konuşmasını istedim.

"Olaylar öyle bir gelişti ki konuşmamamız daha doğru olur", dedi. "Plumbidis tecrit edilmiş durumda... Hiçbir bağlantısı yok, evi yok, parası yok... Bu konuda hiç konuşmuyor. Ama biz durumu görüyoruz. Yapılan toplu tutuklamalarda Baçi ile Triandafillidis de yakalanınca Plumbidis tek başına kaldı, hiçbir yerden yardım görmedi. Eskiden beri onu konuk eden bir ailenin yanında kalıyordu. Ama artık evde daha fazla kalamazdı. Ailenin çocuğu vardı, evin gireni çıkanı çoktu. Ayrıca adam veremdi, sürekli öksürüyordu. Harilaos, onu bir süre bir yakınının evine götürdü. Ama onlar da kuşkulanmaya başladılar. Bizim eve almak zorunda kaldık. Başka olanak yoktu. Bunu anlamış olman gerekir. 'Bağımsız Yunanistan' Radyosu'nun sözü edilen bildiriyi yayınlamasından sonra dışarıya çıkıp birileriyle görüşmek istedi. Harilaos onu araba ile istediği yere götürdü. Karanlık basar basmaz yürüyerek döneceğini söylemiş. Onu bekledik, gelmedi, telefon etti. Çevrede bazı kuşkulu kişiler gördüğünü, bu yüzden eve girmekten çekindiğini söyledi. Çevreyi araştırmamızı, tekrar telefon edeceğini söyledi. Dışarı çıktım, fırından ekmek alacak gibi yaptım. Gerçekten evimizin yakınında garip birtakım kişiler gördüm. Canım sıkıldı, eve döndüm. Harilaos sinirlendi. 'Siz sürekli hayal görüyorsunuz, kendi kendinizi aldatıyorsunuz' dedi ve çevreyi araştırmak üzere dışarı çıktı. Sütçü dükkânına gitti. Sütçü bizim adamımız. 'Bay Harilaos', demiş sütçü, 'mahallede konuklar var. Ne isterler de giderler gelirler?"

"Plumbidis tekrar telefon ettiğinde durumu söyledik. Çok umutsuzlandı. Harilaos dışarıda buluşmamızı önerdi. Adamı yollarda bırakamazdık. 'Hayır Harilaos, boş ver, ben

çareme bakarım' demiş. 'Bu arada birşeyler ayarlamaya çalış...' Ertesi gün Harilaos görevle Petras'a gitmek zorunda kaldı. Beni Atina'da yalnız bırakmak istemedi. Hafiyeler evimizin çevresinde sürekli dolaşıyorlardı. Şimdi anlıyor musun sana telefon edenin kim olabileceğini? Gidecek yeri yoktu. Sana yine telefon ederse de ki ona... Ama telefon etmez. Yani gerçekten o idiyse... Senin kuşkuların da doğru olabilir. Fakat Plumbidis'i kabul edebilecek bir ev bulduk. Ne olacak bu adam, bilemiyorum. O denli direşken ki..."

"Partice kınanmasının, bir kenara itilmesinin nedeni polisin elinden kurtulabilmesi için mi dersin?" dedim.

Omuz silkti.

"Ne diyeceğimi bilemiyorum" dedi. "O mektupla o denli mutlu olmuştu ki!.. Mektuba parmağını basması için tamponu getirdiğimde gözleri sevinçten parlıyordu. 'Beloyanni'yi kurtarabilirsek bu Parti için büyük kazanç olacaktır' diyordu. Sonra da şunları eklemişti; 'Beloyanni gençtir, güçlüdür, benim yapabileceğimin çok fazlasını yapabilecek durumdadır. Benim sonum geldi gibi, fazla yaşayamam..."

Nina ile uzun süre konuştuk. Anlattıklarından "Amca"nın çok yönlü bir insan, duygusal, sabırlı, çok namuslu biri olduğu anlaşılıyordu. Gerçek bir kişiliği vardı ve kendini tümüyle Parti'nin hizmetine vermişti.

"Yalanlamanın yayınlandığı gün garip bir konuşma yaptı" dedi Nina. "Böyle kritik zamanlarda yersiz kuşkular bile kimi zaman gerekli olabiliyor. Böyle durumlarda, Partinin büyüklüğü ve disiplinidir önemli olan. Parti birilerine karşı haksızlık yapabilir. Ama Parti, cesaret ve sağgörü ile bu haksızlığı ortadan kaldırabilecek durumdadır' dedi. Bu konuşmasından ürkmüştüm..."

Bütün bu sözler çok ağırdı, etkilenmemek olası değildi. Ama yorum yapmak da çok zordu. Nina'nın söylediklerini dikkatle dinliyordum. Özellikle ayrıntılar üzerinde önemle

duruyordum. İlerde bu ayrıntılar daha büyük önem kazanacaktı...

"Baçi'nin tutuklanmasından sonra Plumbidis bize geldi. Çok tedirgindi. Polisin kaldığı evi bulabileceğinden korkuyordu. 'Yine açıkta kaldım' dedi. Evimiz oldukça, açıkta kalmasının sözkonusu olamayacağını söyledik. Evimizde rahat etmesini sağlamaya çalıştık. Çevresindeki çemberin gittikçe daraldığına inanıyordu. Sahte kimliği için de endişe etmeye başladı. (IOANNIS LADOPULOS, tüccar) kimliğini taşıyordu. 'Bu kimliği de değiştirmemiz gerekir' dedi. 'Polis bu kimliğimi öğrenmiştir.' Çözümü hemen buldum. Soyadının iki harfini değiştirecektik, ilk L harfini P, D harfini de N olarak değiştirecektik. Böylece Ladopulos yerine adı Panopulos olacaktı."

"İçişleri Bakanlığı Genel Müdürü Panopulos'u düşünmüş olamazdınız herhalde" dedim.

"Hayır, bunu hiç düşünmemiştim. Ama Plumbidis üzerinde durdu. 'Bundan daha güzel şey olur mu' dedim ona. 'Sakın aldanma' dedi. 'Bir gün yakalanırsam bu kimlik kurtaramaz beni. Ama yine de bu bir çözümdür.' Mürekkebi silen bir ilâç satın aldım. Başaramam diye ödüm kopuyordu. Ama çok iyi başardım. Kimlik basit bir kartondandı."

Ayrıldığımızda ikimiz de çok heyecanlıydık. Akşama doğru Harilaos telefon etti.

"Katerina, kaygılanma" dedi. "Amca 'haklıydı' dedi senin için. Seni çok iyi anlıyor. Güzel bir uyku, yarın da gezmeye gider, aile dertlerimizi konuşuruz."

Tekrar buluştuğumuzda Harilaos şöyle dedi:

"Birkaç gün önce neymiş o kuşkulandığımız gözaltı biliyor musun? Plumbidis de, biz de, sen de korkulu anlar geçirdik. Oysa mahallemizde kaçak İngiliz sigarası satan bir şebeke varmış. Polis ise sigaraların bulunduğu binada gizli silâh var kuşkusu ile baskın yapmış. Sonuçta gizli silâh yerine kaçak İngiliz sigaralarını bulmuşlar."

★
★ ★

İçişleri Bakanlığı Genel Müdürü Panopulos, Plumbidis olayı üzerinde önemle duruyordu. Bir yandan Plumbidis'in yaptığı işin güvenirliliğe dayandığını, kendisinin içten pazarlıklı olduğunu, mektubun hiçbir önem taşımadığını söylüyordu, bir yandan da övüyordu onu. Kendisini çok iyi tanıdığını, hemşerisi olduğunu, ailesini de yakından tanıdığını söylüyordu. Bütün bunları, hiç kuşku yok, Plumbidis'e karşı birtakım kuşkuların uyanması amacıyla uyduruyordu. Aynı zamanda da Beloyanni'yi kötülüyordu, onun beceriksiz ve korkak olduğundan söz ediyor ve Plumbidis gibi bir adamı kurtarmak için kendisini feda edemeyeceğini savunuyordu. Hattâ Plumbidis, Zahariadis'e güya şunları söylemişmiş: "Beceriksizliği ile bize zarar veren ve korkaklığı ile utandıran Beloyanni gibi bir adamı bize ne diye gönderirsin? Parti mensupları bizim birer Beloyanni olduğumuz kuşkusuna kapılmamalı. Gerçek bir öndere gereksinmemiz var. Bu rolü, geç de olsa ben üstlenebilecek durumdayım!"

Panopulos'un bu açıklamaları soğukkanlılığımı yitirmeme neden olmuştu.

"Ne yapmasını isterdin Katerina?" dedi Nikita. "Zahariadis'in verdiği açıktan polis yararlanmayacak mıydı? Yapılan bu yalanlama büyük felâketlere yol açacak. Sen, sorunun salt bir yanı üzerinde duruyorsun. Gerçi bu da çok önemli ama diğer yönler de var. State Department ve de Pentagon'da kimi çevreler, Beloyanni sorununun çok acemi ellere bırakıldığını ileri sürüyorlar. Beklenilenin tam tersi olmuşmuş. Dava ve mahkûmiyet kararları, Beloyanni'yi tüm dünya uluslarının gözünde bir 'kahraman' yapmışmış. Bunun sonucunda dünyada Amerika'ya karşı bir tepki baş-

lamışmış. Bu gibi görüşler, bildiğin gibi, çok etkileyici olur. Gizli servisler, genel kurmaylar, bunların üzerinde önemle dururlar. Beloyanni'yi kahraman yaptık, şimdi de onun 'şehitler' listesine girmesine olanak vermeyelim. Yalanlama, bu olumlu havayı bozdu. Ama bildiğin gibi, biz biribirimizin gözlerini oyarken, düşmanlara ne gerek var?.."

Nikita'nın görüşlerinde aşırılık vardı, tabiî bu görüşler onun kişisel görüşleriydi. Dün akşam da arkadaşlarla yaptığımız bir toplantıda, dava ve sonuçları üzerine uzun uzun konuşmuştuk, tartışmalar yapmıştık. Arkadaşlardan biri, "Beloyanni sorununun dünyaca benimsenmesini Sovyetler Birliği sağladı" dedi. Diğer arkadaşlar da onu tamamladılar. Öteki uluslarla birlikte tabiî. Özellikle de ulusumuzdur Beloyanni'yi emperyalizme karşı savaşımın bir sembolü olarak kabul ettiren. Özellikle Batılılar, Fransızlar, İtalyanlar... Amerikalılar'ın ülkemizde uyguladıkları metodların kendileri için de ilerde bir tehlike oluşturabileceğini düşünen tüm uluslar yani. Gösterdikleri tepki, Beloyanni'yi kurtarma girişimleri, temelde bundan kaynaklanmaktaydı. Ayrıca Beloyanni'nin kişiliği, dava sırasındaki tutumu, anti-komünist propagandayı bir yere kadar etkilemiş, bu propagandayı yürütenleri zor duruma da düşürmüştür. Genel olarak, davadaki tutumuyla milyonlarca insanı etkilemiş, kötümserliğe kapılan ve bu yüzden savaşımın dışında kalan birçok solcunun yeniden saflarına dönmelerini sağlamıştır.

Bunlar arasında Sokrati ile Avgi de vardı. Bu arkadaşlar, aramızdan tamamen ayrılmışlardı. Oysa şimdi yeniden eski savaşımcı tutumlarını sürdürmeye başlamışlardı.

"Bugün" dedi Avgi, "binlerce genç -salt tutuklular ve sürgünde bulunanlar değil- Beloyanni'nin yolunda yürümekte kararlıdırlar. Üstelik bedelini hayatlarıyla ödeyebileceklerini bilmelerine karşın... Sanıyorum Beloyanni'nin salt yiğitliği değildir bunu yapan..."

Nikita heyecanla sözünü kesti.

"Ben de aynı kanıdayım" dedi. "Saflarımızdan yiğitlik hiçbir zaman eksilmedi... Bilimsel düşünceden, marksist düşünceden, realist olma yeteneğinden yoksundu gerçi..."

Bu kez Sokrati söze karıştı. Nikita'nın iğneli konuşmasını sürdürmesine olanak vermedi. Özellikle de Plumbidis'in mektubu üzerinde durdu. Kamuoyunun bu mektuptan ne denli etkilendiğini anlattı.

"Halkımızın, solculara olan inancını arttırmış, yüksek savaşım gücünü açık bir biçimde görmesini sağlamıştır Plumbidis'in tutumu..." dedi.

Nikita sinir içindeydi, sandalyesinde rahat oturamıyordu. Neredeyse yerinden fırlayıp yalanlamayı yapanlara karşı çıkacak diye bekledim. Ama diğer konuşmacıların heyecanı karşısında durakladı, davanın oluşturduğu koşullar ve merkez partilerinin kişiliksiz tutumu sonucunda yeni müttefikler sağladığımızı ve ilkelerimizin yeniden canlandığını söylemekle yetindi. Ama yabancılar gittikten sonra, aramızdaki kavga her zamanki gibi sürdü.

"Sokrati ve diğerlerine gerçekleri söylerim diye o denli endişe etmene ve gözlerini faltaşı gibi açmana gerek yoktu" dedi. "Bağışlanamaz hatalarımızı görmek zorundayız, yokuş aşağı yuvarlanmamız durmalıdır artık..."

Karşı gelmedim. Beni ilgilendiren salt yalanlama konusuydu.

"Bu yalanlama beni çok endişelendiriyor" dedim. "Ortalığı karıştıracak gibi görünüyor."

"Sadece ortalığı karıştırmak mı? Herşey değişecek, geri geri gideceğiz. Güvensizlikler, umutsuzluklar, suçlamalar, suların bulandırılması, hararetin süratle düşmesi... Ve bir şey daha söylememe izin verir misiniz? Bir gün 'Bağımsız Yunanistan' Radyosu'ndan Plumbidis'in polis olduğunu da söylerlerse hiç şaşma. Evet, evet. Neden suratını buruştu-

ruyorsun? 'Aziz' gibi ermiş bir savaşım adamı olan Karvuni için de böyle dememişler miydi? Bir süre sonra da herkesi aklandırırlar, olur biter..."

Söylediklerini uzun süredir düşünüyor, tedirgin oluyordum. Tüm bunlar benim de içimde birer soruydu. Ama şuna da inanmak istiyordum. Bu düşünceler, kafamızdaki bu sorular tartışılmaya başlanırsa, bu sadece ortalığın karışmasına, büyük umutsuzlukların doğmasına yol açar. Bu nedenle, isterik muhalefetine katılamayacağımı söyledim.

"Bu söylediklerine hiç şaşmadım. Sizler dogmatizmin kolayca yeşerdiği bitek bir toprak durumundasınız" dedi.

Kavga her zamanki gibi sürüyordu. Lela ve Sotiri kavganın yatışmasını sağlamaya çalıştılar. Bu ara Nikita, Sotiri'ye şunları söyledi:

"Hele karına Vavudi'nin telgrafını ver de okusun, kafasının içi aydınlanır" dedi.

Sotiri'ye şaşkın şaşkın baktım.

"Sende de mi gizlilik sevdası başladı? Neymiş şu telgraf, öğrenebilir miyim?" dedim sinirli sinirli.

"Aptalca bir şey. Değmez..." dedi.

"Nasıl oldu da benim haberim olmadı?" dedim.

"O günlerde koşuşmaktan başka birşey yapmıyordun. Dikkatinden kaçmış..." dedi Sotiri.

"Polisin marifetleri beni hiç ilgilendirmiyor..." dedim.

"Bütün telgraflar polis komplosu değildir" dedi Nikita. "Bazısı çocuksu ve değersiz 'haberler'. Ama bu 'haberler' tümüyle de gerçek dışı değil. Ucuz politika oyunları. (Sesini yeniden yükseltti, sinirliydi.) Ve Vavudi'nin salaklıkları yüzünden (davranışı, doğrusunu istersen bana kuşkulu gibi geliyor), Beloyanni gibi savaşçılar idam edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyorlar. İşte!.."

"Yahu, neymiş ünlü telgraf, söyler misiniz?" dedim.

"Telgrafta şunlar yazılı: Beloyanni güya kendi kendine

iş yapma, kimseye danışmadan karar verme konumuna geçmek istemiş. Dendiğine göre, 'dışardan' gelen bir buyruğa uymamış. 'Bre kardeşim, hep bunlarla mı uğraşacağız' demiş. Bunları da yoldaş Vavudi, telgrafla haber vermiş. Ve yalnız bunları haber vermekle de kalmamış, yorum da yapmış. '21'in (Beloyanni) bağımsız çalışma eğilimini çok zararlı buluyorum' demiş."

Nikita'nın yüzünde alaylı bir gülümseme belirdi. Bakışı nefret doluydu.

Ona hak verdim.

"Zaten böyleydi bu adam" dedim. "Kötü, kompleksli, hastalıklı. Bütün savaşçılara ve bizden yana olan herkese karşıydı. Gönderdiği telgraflarla zehir saçtı, herkes için 'şüpheli' ya da 'polis' dedi. Kendi kendime her zaman şunu sormuşumdur: Acaba bu adam gerçekten neydi?.."

Beloyanni için gönderdiği telgrafı okudum. Gramer, sentaks hatalarıyla doluydu. Anlamakta güçlük çektim. (Vavudis'in okuması yazması yok gibiydi.)

"15.10.50 tarih ve 90 numaralı telgraf. Kendisi ile bir süre tartıştık ve sonra seçim öncesi tutumu üzerinde durduk. Aldığı telgrafları hatırlattım ona. 'Verilen bu buyruklar, Theo'nun tartışmasız uygulanmak üzere Moskova'dan getirdiği fermanları anımsatıyor' dedi. 21 (Beloyanni), size gönderdiği telgraflar üzerinde de durdu ve öfke ile dedi ki: 'Bre kardeşim, yapacak başka iş kalmadı mı?' Diyeceğim, sorularınızı yanıtlamaya gerek görmüyor. Bu tutumunu çok zararlı görüyorum. 21 (Beloyanni), benimle ilgili bazı bilgiler de vermiş size. Bu bana zarar vermedi ama size zarar verebilir (14K)."

"Bağımsız çalışma eğilimi" konusunu Beloyanni, Elli'ye tüm ayrıntılarıyla açıklamıştı. "Sorun son derece basitti. Bazı arkadaşlarla ilgili haber istemişlerdi. O koşullarda arkadaşların ailelerini bulmam olanaksızdı ama. 'Bu görevi

yerine getirmem olanaksızdır', diye telgraf çektim. Ve sorun saptırıldı, suçlanmama yol açtı."

Vavudis, gönderdiği telgraflarla Plumbidis'i de kötüledi bir ara. Elli buna çok içerlemişti. 1950 seçimlerinde ve seçimlerin en kritik bir anında, Vavudis "Amca"yı "tecrit" etmiş, kimseyi, hattâ Elli'yi bile yanına sokmamış. Faliro'daki evi güya polisçe izleniyormuş. Bu, büyük zarar vermişti hepimize. Seçim listeleri düzenlenememiş, işbirliği yaptığımız partilerle olan ilişkilerimiz dondurulmuştu. Elli o denli umutsuzdu ki, Harilaos ona "amca"yı kaçırmamızı önerdi. Tam eyleme geçileceği sırada karşımıza Vavudi çıkmaz mı? Acele ile şu açıklamayı yaptı: "Seçim listeleri konusunda neler yapılıyor? Politbüro sonuçları bekliyor!" Elli dayanamadı, çıkıştı: "Sen mi soruyorsun bunu?" dedi. "Plumbidis'in 'tecrit edildiğini unuttun mu? Onsuz nasıl yapılırdı listeler?.."

Vavudis hiç istifini bozmadan şunları söyledi:

"A, evi söylüyorsun değil mi? Önemli bir şey değil. Polis deniz kıyısında kaçakları gözlüyormuş..."

"İyi ama neden haber vermedin? Şimdi de sıkılmadan sorumlu arıyorsun..."

Haydi, o korkunç günlerde buna benzer olaylar olabilirdi diyelim. Ama yanlışların sürmesi bağışlanamaz. Seçimle ilgili olarak gönderdiği telgraflar gerçekleri yansıtmıyordu. Tüm yanlışların, hataların sorumluluğunu Plumbidis'e yıktı. Ona karşı bir güvensizlik havası yaratmaktı amacı. Aynı şeyi Beloyanni için de yaptı.

Plumbidis iyi huyluydu, temiz karakterliydi. Vavudis'i kötülemekten kaçınır, sadece şunları söylemekle yetinirdi: "Kalın kafalıdır, kültürsüzdür, kendini beğenmiştir. Kötüdür ama eski ve sadık bir savaşçıdır..." Gerçekten de yurtdışında çok önemli görevler üstlenmişti. Örneğin, Aralık ayında Dimitrov'un silâhlı çatışmadan kaçınmamızı öneren

telgrafını Vavudis göndermişti. Ne ki telgraf deşifre edilemediğinden geri gönderilmiş, bu yüzden de yirmi beş günlük bir süre boşu boşuna beklenti ile geçirilmişti.

Tüm bunlar acaba rastlantı mıydı? Artık başkaları versin bu sorunun yanıtını. Biz, hastalıklı, yalnız kalmış, kötü huylu, kompleksli, sürekli olarak gizlenen ve liderlik taslayan, yırtıcı bir hayvana benzetilen bu adamın davranışlarını anlayışla karşılamak isterdik. Ne ki, bu adam sanıyorum bir psikiyatristin ilgilenebileceği bir klinik olaydı. Önemli olan bu değil. Vavudis saplantıların sembolü olmuştu...

Şuna da inanıyorum ki, o dönemde, karşılaşılan güçlükleri daha da zorlaştıran tehlikeli bir hastalık salgın halindeydi. Bu hastalık, gizli polis korkusuydu. Düşmanlarımızın en büyük başarıları, bence içimize bu korkuyu sokmalarıydı. Güvenlik güçlerinden bile, gerçek ajanların gizlenmesi için ideal bir yer olarak yarattığımız bu "fasit daire" kadar zarar görmemiştik. Zarar çok büyüktü. İçerden vurmuşlardı bizi. O duruma düşmüştük ki, İngilizce'yi iyi bilenlere, İngiliz Gizli Polis Örgütü'nün adamı gözüyle bakarlardı. Hattâ daha da ileri gidilmişti. Örneğin, önderlik görevini üstlenen birine herhangi bir savaşçıyı sorar da aldığımız yanıt pek olumlu olmazsa, o savaşçı, en azından "şüpheli kişi", hattâ ajan oluveriyordu hemen aramızda.

Öyle ki, Nina'nın iki harf değiştirerek Plumbidis'in sahte kimliğini "Ladopulas'tan Panopulos'a çevirmesi bile, bu gerçek devrimcinin, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Panopulos'la "işbirliği halinde" olduğunu "ispatlamaya" yetmişti.

Acılarımız çok büyüktü, yokuş aşağı yuvarlanıyorduk, sürekli açık veriyorduk. Bunlardan kaçınmamız, kurtulmamız gerekti. Evet. Ama, bütün bunlar savaşımımızı, direnmemizi yaratan büyük kuşağın kusurları değildi. Tam karşıtı, işte bu kuşağın ezilmesi amacını güdüyordu düşmanlarımız ve de "dostlarımız"...

Tabiî bütün bu kötülüklere yol açanlar da bir iki kişi değildi. Bu bir iki kişinin sırtına yükleyemezdik yani bütün günahlarımızı. Kurbanlar vererek, kanımızı akıtarak kurduğumuz temeller, ikide birde havaya uçuruluyordu. İyiler de kötüler de, ikide bir kötü yollara sapıyordu. Neydi zayıf noktalarımız? Düşmanın sık sık içlerimize kadar dalarak çözülmemize yol açan bu açıklarımız nelerdi? Acaba tüm bunlar liderlerimizin yetersizliğinden mi kaynaklanıyordu?

21

Korkunç dakikalar yaşanıyor. Beloyanni'nin hayatı üzerine pazarlıklar hâlâ sürüyordu.

"Bay Venizelos Başbakan'la bir görüşme yapmış, görüşmede, İçişleri Bakanı Bay Rendis de bulunmuştur. Bay Venizelos, Bay Piurifoi ile de görüştükten sonra Saray'a gitmiştir." "Adalet Bakanı Bay Papaspiro ise idam mahkûmları konusunda yaptığı açıklamada, söz konusu soruna, sanki son derece önemli politik bir sorun değil de, önemsiz bir olaymış gibi bir tavır takınmıştır."

Plastiras her türlü ödünü vermek durumundaydı, yeter ki başbakanlığına dokunulmasın. Ama Washington ona "komünist dostu" damgasını vurmuştu bir kez. Amerikalılar Yunanistan'daki herkesi, Beloyanni davasının o sorumsuz polisi gibi düşünüyor ve öyle davranıyorlardı. Bütün partiler, bütün örgütler, Yunan Komünist Partisi'nin birer uzantısıydı onlara göre. Ve doğal olarak da, yasadışı çalışmalar yapmaktaydılar. Mahkemede polise "yasal olan nedir?" diye sorulduğunda da, "Jandarma ve polis" yanıtını vermişti.

İşte Plastiras ne denli komünist yanlısı ise Beloyanni de o denli casustu. Ama, bütün bunlar, Amerikan Gizli Servisleri için "yüksek diplomasi"den başka bir şey değildir. CIA'ya verilen buyruğa uygun olarak, Yunanistan'da, "askıda kalan" tüm sorunlar bir an önce çözülmeli, Papagos başbakanlığa getirilmeli ve devlet mekanizmasının kilit noktalarına İDEA örgütü mensuplarının yerleştirilmesi gerçekleştirilmeliydi.

Plastiras'ın başkanı olduğu EPEK Partisi'ne bağlı bazı ileri görüşlü politikacılar bile bu gerçekleri fark ediyor ve endişe duyuyorlardı artık. Hükümetin tepki göstermesini öneriyorlardı ısrarla. Sahnelenen telsiz davasından sonra endişeleri daha da artmıştı. Hattâ Hükümet bile, o davadan tedirgin olduğunu gösterir gibi olmuştu. Bu nedenle, orduya bağlı Gizli Haber Alma Örgütü Başkanı ve telsiz davasının yaratıcısı Tuğgeneral Nikolopulos'u da görevden almaktan çekinmemişti. Ancak yeni bir atama yapmaya vakit bulamadan, Genel Kurmay Başkanı'nı, Hart adında bir Amerikalı general ziyaret etmiş ve bir patron edasıyla Nikolopulos'un görevde kalması gerektiğini söylemişti. Hükümet ve özellikle Venizelos, bağımsızlığımızın koruyucusu durumunda olan güçlerin bu isteğine karşı gelemezdi tabiî. Panopulos'un da değiştirilmesi söz konusu edildiğinde, yine Amerikalılar'ın tepkisiyle karşılaşılmıştı. Bu arada Papagos yanlısı basın, Hükümet'e karşı yaptığı yayında "komünist yanlılarının", orduyu temelinden yıkmak amacını güttüklerini ileri sürmüştü.

Plastiras-Venizelos ikilisi geri çark ettikçe, Amerikan tepkisi de artıyordu. Bir gün, Piurifoi, Moaço'yu elçiliğe davet ederek şunları söylemiş: "Yunanistan nispi seçim sistemini kabul ederse, bu Amerikan yardımının boşa gitmesine yol açacaktır. Bu, hükümetin görüşüdür."

Plastiras bu isteği de kabul etti. Çoğunluk sistemini uygulamaya karar verdi ama yine de kurtulamadı. EPEK Partisi'nin sol kesimi tepki gösterdi, görüşlerini açıklamak için de basını kullandı.

"State Department'in diplomatik açıklamaları, Piurifoi'nin içişlerimize yaptığı 'müdahaleyi' haklı çıkaramamıştır. Bu müdahalenin faşist çevrelerin yararına olduğu gerçeği gizlenemez."

"... Bay Piurifoi'nin son olarak yaptığı bağışlanamaz ha-

ta, tüm dünyada, Birleşik Amerika'nın Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi gereğini ortaya koymuştur... Elen ulusu, fakir olduğu için uysal olması gerektiği görüşüne katılamaz..."

Ama Amerikalılar hiç oralı bile değildi. Sorunu temelinden çözmek için bu kez ekonomik savaşı başlattılar. "Kalkınma çalışmaları konusunda Amerikalılar'ın ilgisizlik göstermeye başlamaları, alınan tüm kararların temelden değiştirilmesine yol açmıştır. Amerikan yardımında yüzde 25 oranında bir kesinti yapılmıştır. Gümrük vergilerine, temel maddelere zam gelmiştir. Ticaret felce uğramak üzeredir. Ekmek dağıtımında kısıntı yapılmaktadır. Savaş harcamalarından dolayı çökme durumunda olan Yunanistan'a, yabancı üsler konusunda baskı politikası uygulanmaktadır. Devlet memurlarıyla emeklilerin Paskalya yardımının da kesilmesi sözkonusu..."

Gerçekten aylardan beri ekmek sıkıntısı çekilmekteydi. Bunun da, kimi danışmanların görüş ayrılıklarından ileri geldiği söylenmekteydi. Askerî Komuta'nın yetkilerinde de kısıtlama sözkonusu olduğu bildirilmekteydi. Nereden geldiği bilinmeyen direktiflerle de, kimi subayların atama ve nakillerinde kaydırmalar yapılıyordu. Bir başka "danışman"ın buyruğuyla da dondurulmuş et ithali yasaklanmıştı. Oysa ulusun bu etlere gereksinmesi vardı. Ama buna karşılık lüks eşya ithali serbest bırakılmıştı. Bazı başka çevreler de, OULEN kuruluşunun çalışmalarını sürdürmesi için 32 yıllık bir anlaşma yapmışlardı. Oysa bu kuruluş Atina halkını acımasızca sömürmüş ve en kötüsü Elen OULEN yetkililerinin yargıçlarınca yargılanmasına bile karşı çıkmış ve bunu elde etmeyi başarmıştı. Ama yine de şükredelim, Elen şarabı reçina'yı coca-cola ile değiştirmek şimdilik kimsenin aklına gelmemiş!..

EPEK Partisi milletvekillerinin kötümserliğe kapılarak

konulara açıklık getirme telâşları da, partilerini kurtaramamıştı. Çünkü çok geç kalmışlardı artık. Ama yeni deneyimlere girişme gereğini de duymadan, tüm deneyimlerimizi halkımızın döktüğü kan ve gözyaşlarından edinmiş bizler için ise hiç de geç kalınmamıştı.

Demokrat cephe, halka dayanarak, durumunu güçlendirebilir, haklarını savunabilir ve elde edebilirdi. Hemen her gün kasabalardan, civar köylerden, her yerden politikacıların bürolarına çeşitli komisyoncular akın etmeye başlamıştı zaten. Vay Plastiras vay!.. Bir zamanların "kara süvari"si. Özgürlük ve bağımsızlığa susamış ulus tüm umutlarını sana bağlamıştı. Ama hayalleri gerçekleşmedin, bunu sağlayamadın. Çok kez seni denemek istedi bu ulus, ne ki ona hiçbir şey veremedin. Ve şimdi, yine sana umut bağlıyor, ülkeye barışı getirmeni bekliyor. Ülkeye barışı getirebilirdin. Büyük bir lider olanakları vardı elinde. Yazık ki sen ve arkadaşların, şimdi namusunuzu, politik geleceğinizi ve de demokrasiyi lekeleme yoluna girdiniz.

Bu ve buna benzer şeyler söylemeye başlamıştı Plastiras'a da seçmenleri. Ne ki, gerek demokrat cephe, gerekse hükümet kokuşmaya başlamıştı. Ve bu cephenin içinde bulunan, sağın teröründen yılmamış, satılmamış birkaç namuslu politikacının ise sesi duyulamayacak denli cılızdı.

★
★ ★

Tam çıkmaya hazırlanıyordum, Nikita telefon etti.

"Çevrede dolaşan söylentilere sakın inanma" dedi. "Baştan sona yalandır, kuşkuludur."

"Ne söylentisi? Haberim yok" dedim.

"Değişim gazetesini al, görürsün" dedi.

Sotiri gidip "Değişim" gazetesini aldı, getirdi ve okuma-

ya başladı: "Bay Plastiras ile Bay Venizelos arasında bugün yapılacak görüşmede, idamlar konusu konuşulacaktır. Başbakan Plastiras, 1 Kasım 1951'den önce işlenen suçlarla ilgili hiçbir idam kararının infaz edilmemesinden yana olduğunu bir kez daha vurgulayacaktır."

Bu haber çok güzeldi. Gerçekse, nefes alabilirdik. "Oldu bittiler yaratılmak istenmiştir. Pazartesi sabahı Gudi'de idamların yapıldığı haberinin kasıtlı olarak yayılması politikacılarımızca tepki ile karşılanmıştır. Bu haberi yayanların belirli amaçları olduğu kuşkusuzdur ve Papagos yanlısı basının bu konudaki yayınları, gerçekten böyle bir olayın tasarlandığı kuşkusunu yaratmaktadır...

"Politik çevrelerin tahminlerine göre devlet mekanizmasının bazı kilit noktalarında bulunan kişiler, partilerinin çıkarlarını düşünerek, yasal olmayan kimi girişimlerde bulunmaktan çekinmeyeceklerdir.

"Bu arada idam cezalarıyla ilgili gelişmeler üzerinede şu bilgi verilmektedir: 'Af Komisyonu'nun kararı Adalet Bakanı'na bildirilecek, Bakan kendi görüşünü de içeren dosyayı Kral'a sunacaktır. Kral şayet ölüm kararını kaldırırsa, dosya yeniden Adalet Bakanlığı'na gönderilir. Bakan da bu durumda dosyayı yeniden Milli Savunma Bakanı'na verir. Milli Savunma Bakanı ise dosyayı ilgili yargı makamlarına gönderir ve gereken son işlem yapılır. Yasada, tüm bu işlemlerle ilgili bir zaman sınırlanması öngörülmemektedir."

Bu bir bildiri miydi, yoksa sorumluluklardan kaçınmak amacıyla yapılmış bir açıklama mıydı? "Af'la ilgili işlem, aylarca sürdürülebilirdi yani. Bu acele neden? Adalet Bakanlığı Genel Müdürü de, mahkeme kararlarıyla ilgili işlemlerin çok yavaş yürüdüğü görüşünü ileri süren basın mensuplarına şu yanıtı vermiştir: "Askerî Mahkeme yargı dosyasını bize 7 Mart 1952'de vermiştir. Dosya aynı gün, 'Af Komisyonu' raportörüne gönderilmiştir." Şunu da ekle-

memiz gerekir, "Af Komisyonu", Yargıtay'a yapılan başvuru ile ilgili kararını bildirmeden konu ile ilgilenmeye başladı ki, bu da yasal değildi. Ayrıca, mahkeme tutanaklarının tümünü incelemeden karar verme yoluna gidilmişti. Meğer ne korkunçmuş bu "Amerikan" denilen canavar!.. Politikacıları, bilim adamlarını ne durumlara düşürmüş!.. Halkımızın ve tarihin bir gün onları nasıl yargılayacağı umurlarında bile değil!..

Kafam çatlayacak gibiydi. Ellerimle çemberledim, sıktım. Sotiri tepkisini, dış basının konu ile ilgili yaptığı yayını okuyarak gösteriyordu.

"Sekiz idam kararının dünya kamuoyundaki yankıları çok geniş olmuştur. Bu denli sert bir tepki tarihte görülmemiştir. Beloyanni ve arkadaşlarımn kurtulması için bütün dünyada adeta bir 'haçlı seferi' düzenlenmiştir. Hindistan'dan, Çin'den, Mısır'dan Almanya, Danimarka, Norveç ve Hollanda'ya kadar herkes duyarlılık göstermiş, heyecanlanmıştır. Bu konuda gönderilen telgrafların sayısı da korkunçtur."

"En önemli tepkiler de, 56 İngiliz milletvekilinden, 290 İtalyan senatörü ve milletvekilinden, Sosyalist önder Nenni'den, Fransa'nın eski Başbakanlarından Paul Boncour'dan, eski bakanlardan Pierre Caute'dan, UNESCO'ya bağlı bütün bilgin, yazar ve sanatçılardan, Fransa Yargıtay Başkanı'ndan, Fransa Merkez Bankası Genel Müdürü'nden gelmiştir. Ayrıca şu yazar, bilim adamı ve sanatçılar çok sert tepki göstermişlerdir. Dünyaca ünlü Fransız hukukçusu Moreau Tzaffery, Gilbert Dreyfus, yazar, akademisyen ve sanatçılardan da Jean Paul Sartre, Cocteau, Pierre Benoit, Coulette, Claude Avlin, Samson, Leon Moussinac, Eluard, Vildrac, Dorzeles, Prevert, Salacrou, Aragon, Triolet, Vercors, Jean Villard, Gerard Philippe, büyük ressamlardan Picasso ve Henri Matisse, Sorbonne Üniversite-

si'nden profesörler, Goncour Akademisi üyeleri, Frederic ve İrene Jolio-Curi, yayıncılardan Galimmard, Romain Rolland'ın eşi ve Emile Zola'nın yeğeni, Anatol France'ın torunu Henriette Psihari vb.

"Şu nokta üzerinde önemle durmamız gerekir ki, tepki gösterenler arasında, Birleşik Amerikalı, İngiliz, Fransız, Çekoslovakyalı, Macar din adamları da vardır."

"Doğu Bloku'ndan milyonlarca kişi, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Demokrasilerinde çeşitli girişimler yapılmaktadır. Batı'daki işçi sendikaları da geri kalmamıştır. Fransız, İngiliz, İtalyan, Alman, Belçika, Hollanda sendikacıları, Dünya Sendikalar Konfederasyonu, dünya kadın birlikleri, gençlik birlikleri, hukukçu birlikleri, basın birlikleri, barış birlikleri seferber olmuş durumdadır."

"Tüm özgür dünya insanlarının sekiz idam mahkûmuna olan sempatileri ve dünya tarihinde ilk olarak görülen büyük protesto gösterilerini görmezlikten gelmek olası değildir. Bu olağanüstü olayı görmezlikten gelenler, ülkeyi bilerek utandırmak amacını güdenler olabilir ancak..."

Sotiri'nin okuduğu gazeteye şöyle bir göz attım, altı sütunluk bir isim listesi vardı. Okumayı kesmesini istedim.

"Ben gitmeliyim, acelem var" dedim.

"Bak, Plastiras dünya kamuoyunun bu tepkisini görmezlikten gelemez..." dedi.

"Plastiras mı dedin? Hangi Plastiras? Bizi yönetenler, başkaları, görmüyor musun?"

Aynı günün akşamı da "Ta Nea" gazetesinde sabahki habere hiç uymayan bir haber okudum. Liberal Parti'ye bağlı kimi çevreler, "idamların yapılmaması" görüşüne katılmıyorlarmış. "Ancak EPEK milletvekillerini gücendirmemek için de, barışın sağlanması ile ilgili önlemlerin daha geniş çapta yapılması söz konusu olabilir"miş. Röportaj şöyle bağlanıyordu: "Bay Plastiras'ın bu akşamki toplantıda

yapacağı konuşma, EPEK bakanlarını hayrete düşürecektir!.."

Ne idüğü belirsiz bakanlardan oluşan bir hükümetten ne beklenirdi ki... Başlarında da "suçlanan" bir başbakan. Bu yetmiyormuş gibi "hastalıklı"... (Son günlerde felç geçirmiş.) Ve onun yerine hükümetin başında bulunan başbakan yardımcısı Venizelos! O Venizelos ki Amerikalılar'ın sempatisini kazanmak için herşeyi yapabilecek karakterde bir kişi...

Kara bulutlar gökte birikmeye başladı mı, bu bir boranın habercisi olur. Habersiz Elsa'nın evine gittim. Evin hizmetçisi açtı kapıyı. Bu kadın, sorunumuzla yakından ilgileniyor, bana her zaman yardımcı oluyordu.

"Bayan Volos'a gitti" dedi. "Doktor gitmesini salık vermiş. Çok yorgun düşmüş. Son zamanlarda, olaylar yüzünden yedi kilo kaybetti. İyice zayıfladı, endişe etmeye başladık. İçeri gelin diyemiyorum, bay da yok..."

"Ne zaman gelecek, biliyor musunuz?" dedim.

"İki gündür yok ortalıkta. Eve gelmiyor."

Mina'ya telefon ettim. Galiba o da kaçıyor benden.

"Seni başka zaman görürüm" diyor. "Şimdi çok işimiz var. 'Af Komisyonu' kararını açıklamış. Ama içeriğini öğrenemedik. Bir haber alırsam sana telefon ederim" diyor.

Niko'nun annesini ise görmeye gidemiyorum. Daha doğrusu gitmeye cesaret edemiyorum. Yarı baygın ve birşeyler öğrenmek istercesine beni süzen bakışına dayanamıyorum.

Dün bir ara şöyle dedi: "Boşuna konuşuyorsun kızım, boşuna! Onları gidip görebilmemiz için bir izin koparmaya bak, bu yeter."

İzin en sonunda çıktı. Yarın, 28 Mart Cuma, sabah saat 10'da.

"Bu iyiye işaret mi dersin?" diye soruyorum bana telefon eden Avukat Mina'ya.

Yanıt vermekten çekiniyor. Ama öte yandan da yüreklendirici haberler vermeye çalışıyor.

"Kartali'nin istifa haberi yalanlandı. Kendisini görebildin mi?" diye soruyor.

"Sanıyorum, gerek kendisi, gerekse ailesi benden kaçıyor."

"Akşam gazetelerini gözden geçirdim. Başbakan Plastiras, Liberal Parti Başkanı'na rağmen, eski görüşlerinde direniyor. Ancak öğrenildiğine göre Bay Venizelos ile Amerikan Büyükelçisi Bay Piurifoi dün onu ikna etmeyi başarmışlar."

Çocuğu görmek için hapishaneye gidiyorum. Ben gidemediğim günlerde Sotiri gidiyor, ya da hapishane müdiresine telefon ederek durumunu soruyor, öğreniyoruz. Ama bugün gitmem gerekiyor. Daha sonra annesini göreceğim. Ona birşeyler söylemek zorundayım. Çocuk biraz zayıflamış gibi. Solgun da. Onu kucağıma alıp sıkıyorum, gözlerim yaşarıyor. "Bebeğim benim, seni öksüz bırakmak istiyorlar." Gülümsüyor. Evet, evet, gerçekten gülümsüyor. Oysa ben bu çocuk hiçbir zaman gülümsemeyecek diye korkmuştum...

Eve yüklü dönüyorum; Tasalar ve çeşitli yiyecekler. Mutfağa giriyorum. Yemek hazırlamam gerek. Bir zamanlar elimde torbalarla hapishaneye gitmek ağrıma gidiyordu. Oysa şimdi torbaları yüklenip oralara gitmek geliyor içimden. Tam soğan soymaya başladığım sırada, Sotiri girdi mutfağa koşarak.

"Zoi Aleksandru telefonda. Seni soruyor" dedi.

Önlüğümü yere atıp, ellerimi de yıkamadan telefona koşuyorum. Ne olabilirdi acaba?

"Zoi sen misin?" dedim.

"Londra'dan yeni döndüm" dedi. "Seni görmem gerekiyor."

"Ne zaman?"

"Hemen şimdi, seni bekliyorum."

Panopulos'un yeni bir girişiminden söz etmeyecek herhalde, diyorum kendi kendime ve hemen sokağa fırlıyorum. Evine girer girmez sevinçle bağırmaya başladı.

"Saray'da çok güçlü bir adamım var. Vandiris. Kralın danışmanı. Yarın öğleden sonrası için randevu aldım. Yorgo Vendiris, Panopulos'tan çok çok farklı. Ciddiyeti ve dürüst karakteri ile tanınıyor. Eskiden çok sık görüşürdük. Elefterios Venizelos'u bile güçlükle kabul ettiği zamanlarda, kapısı bana hep açıktı."

Yaralarıma merhem gibiydi söyledikleri. Beloyannis ve Elli'nin dış ülkelerdeki ünlerinden çok duygulanmış olacak.

"Londra'da herkes onlardan söz ediyor. Sevişiyorlarmış, sen bana bundan hiç söz etmedin. Paris'te, sanatçı ve yazarların düzenledikleri bir toplantıda bulundum. Büyük heyecan duydum. Fransa'da herkes biliyor onları, taşlara varıncaya kadar..."

"Senden şunu rica edeceğim Zoi" dedim. "Girişimlerin her ikisi için olmalı. Elli bunu benden özellikle istedi. Yoksa yaşamın onun için hiçbir anlamı kalmayacak. Beni anlıyorsun herhalde..." dedim.

Ne denli kolay kanıyor insan!.. İyiye doğru bir gidiş sezinler gibi oldum. Niko'nun annesine gidip, iyimserliğimi ona da söylemek geldi içimden. Hapishanenin yarın ziyaretçilere açık olacağını söylemişler ona. Yataktan kalkıp dışarı çıkmış. Süt kuzusu et ve enginar almış.

"Oğlum bu yemeğe bayılır" dedi. "Yazık ki cevizli çörek yapmaya vaktim yok."

"Bir dahaki sefere ben yaparım" dedim.

"Meryem ana, yap mucizeni! Kurtar şu çocukları..."

Bir yandan ağlıyor, bir yandan gülüyordu. O eski ağırbaşlılığını bir kenara bırakmıştı. Evinin o ıssız bahçesi torunlarla dolmuştu sanki.

Kalithea Hapishanesi'ne ilk olarak gidiyorum. Kirli sarıya boyanmış bir bina. Çevresinde yüksek duvarlar ve çevreyi düşmanca gözetleyen nöbetçiler. Kapıda, iki lâf edebileceğim hiçbir ziyaretçi yok. Normal ziyaret günü değil. İçimde bir kuşku, bir kuşku... Niko'nun annesi, benden iki saat sonra gelecekti. Öyle haber vermişler. Neden acaba?

Kimliğimi ve yiyecek torbamı verdim ve beklemeye koyuldum. Ayakta duruyorum, buz kesilmişim. Kuzey Kutbunun tüm soğuk dalgaları üzerimden geçiyor sanki. Oysa Mart ayındayız ve ülkemiz ılıman iklim bölgesinde. Ülkemiz... Sahip çıkmak için savaşım verdiğimiz ülkemiz... Ve şimdi bu yüzden kan kusturuyorlar bizlere... Almanlar'ı, İngilizler'i, Amerikalılar'ı buyur etseydik bu ülkeye, şimdi "mutlu yaşam" sürenlerin arasında olacaktık.

Bir süre böyle bekledikten sonra beni içeriye aldılar. Avluda da beklettiler öyle ayakta. İki üç sivil giysili "goril" gidip geliyor ve beni yukardan aşağıya süzüyorlar. Sivil polise benzetiyorum onları. Ama burada işleri ne? Bir ara üniformalı bir gardiyan geldi:

"Beni izleyin" dedi sertçe. Onun da içinde bir korku var sanki.

Ziyaret yerine götürüyor beni ve bir sözcük daha söylüyor:

"Bekle!"

Bir lambanın ölgün ışığı ile aydınlanan o ahır gibi yerde yüreğim burkuluyor. Demir parmaklığa bakıyorum. Ziyaretçilerin hemen bir metre kadar uzağına konmuş. Tutuklunun fazla yakınına gidemememiz için. Ama ne önemi var tüm bunların? Elli'ye neler söylemem, neler söylememem gerekir? O korkunç olayların hangilerini açıklayabilirim,

hangilerini gizlemek zorundayım? Gözlerime perde inmiş gibi. Ayaklarım titremeye başladı. Hayır, beni bu durumda görmemeli. Her zamanki halimle görmeli beni. Kendimi toparlamalıyım. Onu birdenbire karşımda görünce affalladım. Her zamanki gibi ateşli, güleryüzlüydü.

"Elliciğim, geldim..." dedim şaşkınlıkla.

"Nihayet!.. Nasıl oldu da bu kadar zamanda bir izin koparıp gelemedin?"

Ağlamamak için kendisini zorluyor ve bunu da benden gizlemeye çalışıyordu.

"Ne diyeyim bilmem ki. Biraz zor oldu. Ama bak, geldim işte... İyiye işaret bu, değil mi? Ne dersin? Niko'nun annesi de gelecek. Oğlunu görmek için. Seni öpmemi istedi. Birbirimize nasıl bağlandık bilemezsin. Her gün beraberiz. Bir aile gibi olduk sanki..."

Daha başka ne söyleyebilirdim ki. Ne söyleyebilirdim? Çocuğu sormuyor. Neden acaba? Ne yapacağımı, ne diyeceğimi bilemiyorum...

"Söyle bakayım, ne yapıyorsunuz? Niko ile görüşebiliyor musun?.. Avukat Mina avluda görüşebildiğini söylüyor... Bu çok güzel... Uzun süre beraber olabiliyor musunuz?" diyorum şaşkın şaşkın.

Acele konuşuyorum. Sözlerimi karıştırırım diye ödüm kopuyor. Onun da davranışları yapmacık gibi geliyor bana. Doğal olmayan bir duygusuzluk görür gibi oluyorum onda. Önceleri avluda birlikte gezmelerine, hattâ top oynamalarına bile izin veriliyormuş. Ama son günlerde bir takım sınırlar konmuş.

"İyiye işaret..." diyorum biraz düşüncesizce.

"Nerede görüyorsun bu işareti?" diyor kuşku ile.

Bu aptalca "iyiye işaret" sözüne son vermeliyim, diye düşünüyorum.

"Nerede mi görüyorum? Ama... Normale doğru bir gidiş var..." diyorum.

"Sanmıyorum. Polis buralara da burnunu sokmuş. Hafiyelerle doldurmuşlar hapishaneyi. Sürekli olarak aramalar yapılıyor. Hapishane personeline güvenleri yok galiba. Ve anlayacağın gibi, tüm bunlar 'iyice işaret' değildir. Hapishane müdürünü de değiştirdiler. Bundan önceki yumuşak bir insandı."

"Yurtdışına gizlice gönderdiğiniz o mektuplar neden olmuştur belki bu önlemlere. Sahiden, nasıl başardınız bunu? Mektuplarınız Fransa'da, Sovyetler Birliği'nde yayımlandı. Yabancı radyolar da yayın yaptı. Nasıl korktuk bilemezsin..."

"Neden korktunuz? Durumumuz daha da kötüye gider diye mi endişe ettiniz? Bana bakan nöbetçi kadını da değiştirdiler. Onun yerine suratsız bir polis getirdiler. Hayatımı zehir etmek için elinden geleni yapıyor. Konuştuğumuzu, güldüğümüzü gördükçe kuduruyorlar. Hücrelerimiz yanyana. İşgal yıllarında İtalyanlar tarafından yapılmış. Birbirimizi göremiyoruz. Ama o ufacık pencereleri açıp konuşuyoruz. Şakalaşıyor, hicivler söylüyor, 'hava bulmacası' oynuyoruz. 'Hava bulmacası' nedir biliyor musun? Ne kadar eğlenceli bilemezsin..."

İçindeki üzüntüyü gizleyebilmek için gösterdiği büyük çabayı anlamakta hiç güçlük çekmiyorum. Şöyle bağırmak geliyor içimden: "Sıkma kendini, ağla, içini boşalt! Ben kamuoyu değilim, parti değilim, gözlemci değilim. Cesaretini ölçmek için gelmedim buralara... Ne denli cesur olduğunu herkes biliyor, herkes gördü..."

"Senin maskara oğlundan hiç söz etmedik. Kocaman oğlan oldu! Nasıl büyüdü bilemezsin. Her gün gidip görüyorum..."

İki gözü iki çeşme oldu birdenbire.

"Neden çocuğu buraya aldırmam için haber gönderdin bana? Çocuk emziren ana olarak mı beni 'kurtarmak' ama-

cın! Bu konuyu konuştuk ve anlaştık Katerina. Anlaşmamızı bozmayı düşünmezsin elbette...'

Bu konuyu unutmuştum. Benim değil, Avukat Mina'nın girişimiydi bu. Kalithea Hapishanesi'ne nakil yapılır yapılmaz şöyle demişti Mina: "Çocuğu annesinin yanına götürmemiz daha doğru olur." Bunu duyar duymaz irkildim. Amacının ne olduğunu biliyordum, ama anlamazlıktan geldim. "Karanlık bir hücrede nasıl yaşar çocuk? Hastalanabilir. Çocuğu nasıl yıkar? Sütü zehir gibidir şimdi. Kaldı ki kesilmiş olabilir", demekle yetindim. "Bak", dedi avukat. "Çocuk için endişe etme. Bir çözüm buluruz. Bunu istememin nedeni, Elli'yi Averof Hapishanesi'ne götürmeleridir." "Ama o bunu istemiyor ki!" dedim. "Ne ki Niko istiyor. Başımın etini yedi. Bir şeyler yap, Elli'yi Averof Hapishanesi'ıie, çocuğun yanına götürmelerini sağla, diyor durmadan."

Mina bunu Elli'ye önerince, büyük bir tepki ile karşılaşmış. Ve söylediğine pişman olmuş. Başbakan Plastira'nın çocuk sahibi tutuklularla ilgili açıklamasından sonra, benim kendisini kurtarmak için bir takım girişimlerde bulunabileceğimi düşünmüş. "Her neyse, bu konu kapandı artık" demişti Avukat Mina.

Elli'nin düşüncelerini değiştirebilmesi için çaba göstermem gerekiyordu. Vendiri'ye, Zoi Aleksandru'ya söyledim. "Koordinasyon Bakanı istifa etmediğine göre..." diyorum. Tüm Avrupa ülkelerinin kendileriyle ilgilendiğini, ünlü Batılı sanatçı ve bilim adamlarınca yayınlanan bildirileri, manifestoları, protestoları, sendikaların çalışmalarını, Sovyetler Birliği'nin konuyu Birleşmiş Milletler'e götürmesini, İngiltere Büyükelçisi'nin Başbakan'a olan başvurusunu, hattâ Kanterburi piskoposunun açıklamalarını söylüyorum.

Söylenenleri, yazılanları açıklıyorum, onu umutlandırmak için elimden geleni yapıyorum. Böyle durumlarda, sa-

myorum, umutla umutsuzluk arasında pek sınır yok gibi. "Nefes aldığım sürece umudumu yitirmem..." Konuşuyorum, durmadan konuşuyorum. Ama... Beni dinlemiyor. Bunun farkına varıyor ve ağlamaklı oluyorum. Gerçeği söylemek, bağırmak istiyorum. Ama hangi gerçeği? Kim inanır bu gerçeğe? Bir damlacık umut için yalanla anlaşmaktan, bağlaşmaktan çekinmiyoruz. Ve, verilen her türlü aldatıcı söze inanmak geliyor içimizden...

Ziyaret süresinin tamamlandığını haber veriyorlar. Bu ziyaret yüreklerimizi hafifletmiyor. Bir ağırlık çöküyor içimize. Onu öpmeme izin verseler... Belki heyecanımın etkisiyle... Gardiyandan izin istiyorum, rica ediyorum.

"Bir saniyecik, izin verin..." diyorum.

"Buna engel olmak istemezdim. Ama verilen emirler kesin. Üstelemeyin lütfen, elimde değil..." diyor gardiyan acı acı.

"Bırak onları boşver!" diye bağırıyor Elli. Böyle durumlarda öfke ve gurur, huzur verici oluyor.

"Niko'ya de ki... De ki... Heyecandan tümceyi tamamlayamıyorum) Elliciğim, gidiyor musun? Averof Hapishanesi'nde görüşmek üzere..." diyebiliyorum ancak.

"Bu yalnız benim için olacaksa, bunu kabul edemem, beddua gibi gelir bana..." diyor ve gözyaşlarını görmemem için koşarak uzaklaşıyor. Yer, ayaklarımın altında kayıyor gibi geliyor bana. Duvara yaslanıyor, gözlerimi kapıyorum... Gözyaşı dökemiyorum. Gözyaşlarım kurumuş. Gitmeliyim, hemen gitmeliyim. Paltomu koltuğumun altına alıyor ve bütün gücümle dik yürümeye çaba göstererek hafiyelerin önünden geçiyorum.

Ezikliğimizi görmek için bütün hafiyeler avluda dizilmiş. Ama onlara bu zevki tattırmıyorum...

★

★ ★

Sabahki ziyaretten sonra hemen yatağa girmek ve Vendiri konusunu konuşmak üzere Zoi Aleksandru'ya gideceğim ertesi güne dek de yataktan çıkmamak geliyor içimden. Bunu yapmak istedim ama yapamadım. Heyecandan yüreğimin parçalandığı bir zamanda nasıl yapardım? Yetersiziz, onları kurtaracak denli güçlü örgütlerden yoksunuz. Yaralarımızın acısını ancak bağırarak dindirmek durumundayız. Telefon çaldı, "burada" diye bağıran asker gibi yerimden fırladım. Dina çıktı karşıma.

"Biraz bize gelir misin Katerina?" diyor. "Bilirim, yorgunsun. Ama sabahki ziyareti konuşuruz. Niko'nun annesi yatakta, iğne yaptırıyorum devamlı. Seninle konuşurken diriliyor sanki. Umutlanıyor..."

"Gelirim..." dedim. Ama yaşlı kadına ne diyebilirdim? Ona nasıl umut veririm diye düşünmeye başladım.

Hemen gittim. Onu çok yorgun gördüm. Yüzü buruşmuş bir kese kâğıdı gibiydi. Üzeri leke doluydu. "Kan dolaşımı" diye mırıldandı Dina. Ama kadının bakışı parlaklığını yitirmemişti, sakindi.

"Bir de baktım", dedi yaşlı kadın, "oğlum dik yürüyüşüyle, o güzel gülüşüyle ve şakalarıyla karşımda. 'Ana', dedi 'hüzünlü olmanı istemiyorum. Bana iyice bak. Hiç bir zaman bu denli mutlu gördün mü beni. Sana bir de torun verdim ki sorma. Ne torun!.. Ailen olmayacak diyor, dırdırlanıyordun. Buyur işte, ailem de var... Yakınamazsın artık.' 'Yakınmıyorum oğlum, dedim, yakınmıyorum. Karın da sana çok uygun. Bu belâdan kurtulursanız, dilerim, gönlünüzce yaşarsınız. Ve ben, seni o çıktığın yüksek yerlere dek izleme yeteneğini gösteren karına gereken sevgiyi göstermekte kusur etmeyeceğim."

Hüzünle sürdürdü konuşmasını:

"İki kızım vardı, şimdi iki mezarım var! Acı bana Tanrım, üçüncü bir mezar görmek istemiyorum."

İki saat kadar beraber olduk. Bir yaralarımızı deşiyor, bir üzerlerine merhem sürüyorduk, radyo şunu söyledi, biri bunu dedi, biri şunu söyledi, diyerekten... Yazık ki tüm haberler, tüm belgeler uydurma. Giderken şunu istedi benden.

"Bak kızım" dedi, "Seni yarın bekleyeceğim. Haberler iyi de olsa, kötü de olsa, bilmek isterim. Hasta kalbimi düşünme... İnsan canavardır, her şeye dayanır!.."

Eve döndüğümde, Sotiri ile Avukat Mina salonda sessizce oturuyorlardı.

"Hayrola Mina? Nasıl oldu da bize geldin?" dedim.

Mina kararlıydı, konuşacaktı. Kaldı ki, susmanın da hiçbir anlamı yoktu artık.

"Af Komisyonu kararını vermiş. Ama nasıl bir karar... Bilirsin... Uzun zamandır konuşuyoruz... Hatırladın mı?"

Sürdüremiyor konuşmasını. Daha doğrusu, sürdürmeye cesaret edemiyor. Susuyor. Gözlükleri, kronik nezlesi engel oluyor konuşmasına... Ben durumu seziyor, kendimi tutmaya çalışıyordum. Alçak sesle sordum:

"Söyle, ne imiş karar?" dedim.

Bakışım, ölü bakışı gibi üzerinde dikiliyor. Ah Mina, sandığın gibi güçlü değiliz. Eziyet etme bize. Konuş. Öldürecekler mi, evet mi, hayır mı?

"Niko'nun dilekçesi oy birliğiyle reddedildi. Argiriadis ve Kalumenos da öyle. Elli'nin dilekçesi iki fazla oy, Baçi'nin dilekçesi de bir fazla oyla reddedildi. Diğerlerinin dilekçeleri kabul edildi.

Ağzım kupkuru, gözlerim kupkuru. Nefes almakta güçlük çekmeye başladım. Mina sürdürdü konuşmasını:

"Bak Katerina, savaşım bitmedi daha" dedi. "Yeni başlıyor. Kartali, Papapoliti, Akrita, Peço, İnce ile görüştüm. Plastira'yı sürekli zorluyorlar. Sözünde durmasını istiyorlar. Umutlu görünüyorlar. Kadınların idam edilmesine izin

vermeyecek, diyorlar. Beloyanni ve Baçi'nin idam kararlarının kaldırılmasını sağlayacak. Öyle diyorlar. Ancak koşuşmalarımız yeniden başlamalı."

Mina bunları söyledi ve kalktı gitti. Sotiri ile biz de çıktık. İşlerimiz çok. Tüm Yunanistan ayaklanmalı. Dış ülkeler ayaklanmalı. (Ah, nerede o bizim eski örgütler!) Tüm olanaklarımızı kullanıyoruz. yeni savaşımın öncüleri, her zamanki gibi, hapishanelerdeki tutuklular. Averof, Patra, İzettin, Korfu, Aigina, Vurla hapishanelerinde tutuklu bulunanlar, ellerinde borularla pencerelerden halkı yeniden savaşıma çağırıyorlar. "Kurtarın savaşçıları!" "Demokrasiyi kurtarın. Acele edin! Yarın geç kalmış olursunuz!"

Kasabalardan, sendikalardan, EDA Partisi'nden, EPEK Partisi'nden yüzlerce komite harekete geçti. Yüzlerce, binlerce telgraf çekiliyor. Dış ülkelere gönderiliyor. Birleşmiş Milletler'e, Stalin'e, Batılı liderlere. Mesajlar gönderiliyor. Her taraf sloganlarla dolduruluyor. Barış güvercini kurtarılmalıdır. Karanfilli adam kurtarılmalıdır... Onu kurtaramazsak, Atlantik faşizmi boğazımızı sıkacak, kalplerimizi ezecek, rüyalarımızı yok edecek. Tüm bunları kendi toprağını daha verimli kılmak için kül ve gübre olarak kullanacak...

Gece yarısından sonra, saat ikiye doğru, bir iki arkadaşla "Değişim" gazetesinin basımevine gittik. Son haberleri ve yorumları okumaya koyulduk.

"Af Komitesi" Başkanı Agrafioti, komite kararını Adalet Bakanı Papaspiru'ya teslim etmiş. Adalet Bakanı, Hükümetin bu konudaki görüşünü yazılı olarak Kral'a sunmuş.

Acele! Acele! Neden bu kadar acele?

"Hükümetin görüşü, Plastiras ile Venizelos arasında yapılan bir görüşmeden sonra kaleme alınmıştır. Görüşmeden sonra Adalet Bakanı, Plastiras'ın evine davet edilmiş ve kendisine Başbakan'ın görüşü açıklanmıştır. Bundan

sonra Papaspiro, Saray'a gitmiş ve 'Af Komisyonu'nun kararıyla Hükümetin görüşünü içeren dosyayı Kral'a sunmuştur. Sözkonusu dosyanm içeriği üzerine hiçbir açıklama yapılmamıştır. Dosyanın gizli tutulmasına karşın, şu haberlerin sızdırıldığı söylenmektedir; Hükümet, evvelce Başbakan Plastiras'ın, 1 Kasım 1951'den önce işlenen suçlar üzerine açıklamasına uygun olarak Beloyannis ile Baçis'in idam edilmemesinden yana çıkmaktadır. 'Af Komisyonu'nun dilekçelerini kabul etmediği diğer iki mahkûmla ilgili olarak Hükümetin görüşü üzerine şu ana kadar hiçbir bilgi edinilememiştir.

"Venizelos yaptığı açıklamada, idamlarla ilgili olarak Başbakan'la görüşbirliğinde olduğunu söylemiştir.

"Dosyanın Saray'a verilmesiyle, dünya kamuoyunu sarsan sekizler sorunu, yeni bir safhaya girmektedir. Kralın alacağı yürekli bir kararla, infaz mangasından çıkacak kurşunların ödeneceği umudu güç kazanmaktadır."

Gliksburg hanedanından Kral Paul'un demokrasiyi kurtarması bekleniyor!

"Alınan haberlere göre, idam kararları onaylanırsa, infazlar, her zamanki gibi 'Sotiria'nın arkasındaki alanda değil, Atina'nın dışında, gizli bir yerde yapılacaktır. Bu önlem, komünistlerce yapılabileceği düşünülen toplantıların gerçekleşmemesi için alınmaktadır."

"Tüm dünyadan insancıl mesajların gönderildiği şu anda, adaletin ve sorumlu politik yönetimin bu dramatik konu üzerindeki son sözünü duymak için nefesini tutmaktadır halkımız. Ve biz, sesimizi yeniden yükseltmek gerekliliğini duyuyoruz. Bu ses, Elen ulusunun sesidir, isteğidir, dileğidir."

"... Son zamanlarda politik suçluların idam edildikleri başka ülke var mı? Evet, var. Çan Kai Şek'in Formoza'sı ve Franko'nun İspanya'sı. Demokrasinin beşiği olan Yunanistan'ın yeri, Formoza ve İspanya'nın yanında olmamalıdır."

★
★ ★

O gece ve ertesi gün durmadan konuştuk. Görmeye gittiğim sorumlu ve sorumsuz kişilerin sayısını söyleyebilmem olanaksız. Ve yalnız değildik. Desteğimizi ulustan alıyorduk. Ulusun öfkesiydi tek umudumuz. Tek bir Yunan bile casusluk savına inanmamıştır. İpnotize olmuş Başbakan'la hükümeti, panik içindeydi. Sorumluluğu başkalarına yüklemeye çalışıyorlardı. Oysa tüm sorumluluğu, Başbakan ve Hükümet omuzlarında taşıyordu. "Görünmeyen güçler"e ve insan eti yemeye hazırlanan bu canavarlara yüklüyorlardı sorumluluğu...

Birkaç gün önce "Değişim" gazetesinde şöyle bir haber yayımlanmıştı: "Bir faşist grubun, infazları gizlice ve komplo kurarak gerçekleştirmek üzere hazırlık yaptığı söylenmektedir."

Hükümet gerçekten katilleri engellemekte kararlı mıydı? O halde ne gibi önlemler almıştı?

Dillerimizde tüy bitti, ayaklarımız koşuşmaktan kan içinde kaldı. Ve heyecanın son haddine vardığı bir anda, bir Cumartesi akşamı, saat sekiz civarında Zoi Aleksandru'nun kapısını çaldım. O sakin, çekingen, duygusal küçük insan benim için yoktu, ölmüştü artık. Kuşkulu bir savaşta yaralanan bir asker gibi vahşileşmiştim. Beklenmedik ziyaretimin Zoi'yi tedirgin edebileceği umurumda bile değildi. Beni iyice karamsarlığa iten de, gösterdiği olağanüstü ilgi, yaptığı ikramlar, konuşkanlığı, sıhhatimle özellikle ilgilenmesi, öğütleri, karakterine yakışmayan sıradan felsefesi oldu.

"Beni iyi dinle Zoi" dedim öfke ile. "Açık konuş. Vendiri ne dedi sana? Ne yapabilir? Elinden ne gelebilir? Sözünü kabul ettirebilecek durumda mı?"

Şaşkın şaşkın baktı ve sonra serinkanlılıkla şunları söyledi;

"Sakinleş Katerina! Heyecan, uykusuzluk, yorgunluk, haklı olarak seni sarstı."

"Zoi, Tanrı aşkına, boş ver sakinleşmemi ve konuş. Vendiri'yi gördün mü?" dedim yine heyecanla.

"Elbette gördüm" dedi. "Yatakta, hasta yatıyordu. Beni kimse rahatsız etmesin diye emir vermişti. Sanıyorum hemen bütün sorumluların idamlar hakkındaki korku dolu ve dürüst olmayan tutumlarına sinirlenmiş, tiksinti duymaya başlamıştı. Telefon çaldı durmadan ve almacı kaldırmak istemedi. 'Telefonu yanına getireyim mi' dedim ona bir ara. 'Hayır, hayır, Kral arıyordur' dedi tiksinti ile. Ziyaretimin nedenini açıkladığımda ve Elli'yi konuşmaya başladığımda, sözümü kesti ve şöyle dedi: 'Gerek yok. Onları bilirim. Davalarını dikkatle izledim. Keşke bizim saflarda da böyle insanlar bulunsa..."

"Niko'yu konuşmadınız mı? Ne yapacaklar? Ne düşünüyor?"

Bu soru karşısında Zoi başını önüne eğdi bir an. Kaldırdıktan sonra da bana değil, başka yere baktı.

"Niko'ya duyduğu hayranlığa bakılırsa, elinden geleni yapacağa benzer. Ama doğrusunu istersen fazla iyimser görmedim onu. Ve olumlu hiçbir yanıt vermedi, hiçbir şey söylemedi."

Bunları söyledikten sonra da elini omuzuma koydu.

"Çok yorgunsun, Katerina" dedi. "Koşuşmaları kes artık. Bir taksiye atla ve hemen evine dön. Sıcak bir duş yap, bir de sakinleştirici al. Evinde var mı? Ben vereyim sana. Uyku getirir, dinlendirir, hem de hiç zararlı değil. Benim Dimitri de alıyor."

Odasına girdi, çıkarken elinde küçük bir hap kutusu vardı.

"İki üç tane alabilirsin. Benim de gereksinmem var bu haplara. Bu gün de Cumartesi, nöbetçi eczane bulmak çok güç."

Öylece ayakta kalakaldım. Konuşamıyordum, hareket edemiyordum, kafam, yüreğim bomboştu.

Nasıl oldu da kendimi sokakta yürürken buldum, bilemiyorum. Niko'nun annesine gitmem gerekiyordu. Bunu düşünüyordum sürekli. Ama nasıl? Ona ne diyecektim?

İçim fena bulanmaya başladı. Midem sürekli kasılıyor, ağzım safra ile doluyordu. Bir duvarın dibine gittim ve rahatladım. Bir elimde sakinleştirici ilâç kutusu vardı. Öbür elimle yüzümü kapattım ve ağlamaya başladım. Ağladım, ağladım, ağladım...

Hangi ağız söyler ve hangi el yazabilir bunu? NİKO BELOYANNİ'Yİ ÖLDÜRDÜLER. Öldürdüler yiğidi, yok ettiler. Onunla birlikte Baçi, Kalumenos ve Argiriadis'i de idam ettiler... Cinayet "alışılagelen" bir yerde yapılmış. 30 Mart sabahı. Alman işgalcilerinin bile saygı gösterdikleri bir gün ve saatte. Pazar günü saat dördü on geçe. Karanlıkta. Projektörlerin ışığı altında. Gün ışığında yapılmadı. Cinayetleri dehşet verir düşüncesiyle...

Hiçbir yetkili, emrin kendisi tarafından verildiğini söylemeye cesaret edemedi. Sorumlu bulunamadı. Herkes suçsuzdu bu işte.

Halk olayı duyar duymaz, ellerinde karanfil ve kutsal yağlarla yollara döküldü. Umudun sembolü haline gelen yiğidin yere akıtılan kanını temizleyeceklerdi.

"Beloyanni'yi öldürdüler! Beloyanni'yi öldürdüler!" "Güneşi öldürmek olası mı ki?"

Gözyaşları, hıçkırıklar, sarsıntılar, yeminler. "Rahat uyu Niko, bizler uyanık duruyoruz..."

Tüm dünyada, milyonlarca insan yumruklarını havaya kaldırıyor. Milyonlarca insan saygı ile haç çıkarıyor. Ve insanlığı temelden yıkma amacını güden teröre karşı yum-

rukla haç birlik oluveriyor. Bir insanı öldürdüler ama aynı zamanda bir ilkeyi canlandırdılar. Kişinin ölümü, insanın yücelmesi uğrunda savaşan milyonlarca insanla birlik olunca, ölüm, ölüm sayılmaz.

Ölüm havaları ve ağıtları duyuluyor Moskova'dan, Pekin'den, Piong-Yang'dan, Roma'dan, Paris'ten... Doğu'dan, Asya'dan, Avrupa'dan...

...İnsanlar yollara dökülmüş
omuzlarında Beloyannis'in yüce tabutunu
taşıyaraktan.

Hançerlerinin arkasına gizlenmeye
çalışıyor caniler
Çekilin caniler, çekilin, kaçın!

Dünya sarsıldı. Gök sarsıldı.
Evin temeli sarsıldı.

Tavanda asılı lamba sarsıldı.

Saat kaç dersin? Saat kaç?
...Anımsa bunu çocuğum, anımsa...

Yani Riços'un dizeleri göklerde, dünyanın bütün büyük ozanlarının dizeleriyle yanyana... Ve öfke ile, heyecanla gözyaşı döken milyonlarca Fransız ozan Eluard şöyle sesleniyor:

"Beloyanni öldü. Aydınlık bir gelecek uğruna namusumuzu ve umudumuzu korumasını bildi. Gülümsedi sürekli... Sayısızdır Beloyanni gibi, Peri gibi, Zoya gibi hayatlarını verenler. Sayısızdır bunlar. Çünkü ölüyor ve yeniden diriliyorlar... Bulaşıcıdır onların güçleri... Geleceğe doğru yü-

rüyor onlar... Herşey unutulabilir ama onların hayata olan inançları asla!..

Ve yanık kalpli iki kadın; anası ve çocuğunun anası. Biri mezarı başında, diğeri Kalithea Hapishanesi'nin demir parmaklıkları ardında...

Benim de kalbimi yaraladı
İnfaz mangasının kurşunları...

Elli, onun bıraktığı kalemi alıyor ve birer birer açıklıyor suçluları. İki mektup aldı kaleme ve sessizliğe gömüldü. Yaşamak ağır geliyordu ona. Niko'nun anası ağıdını sürdürdü: "Oğlum benim, oğlum! Güneşim, ciğerim benim. Sana doyamadım. Canlılığın kara toprağın altına sığar mı ki..."

Ama yiğide ağıt yakmıyordu onlar. Biri oğlu, diğeri erkeği için gözyaşı döküyordu. O yürekli, kara yüzlü erkeğin gençliği, yüreğiydi onlara gözyaşı döktüren... Bu ülke artık çocuklarını yemekten vazgeçsin istediler. Ülke bundan böyle ne yiğit ne de hain yetiştirsin istediler. Salt insan, yürekli, sevinç dolu gençler yetiştirsin. Tıpkı onun gibi...

O tatlı gülümsemesini elimizden kimse alamay acak, Beloyanni! Sen salt bir insan olarak değil, bir kuşağın yenilgisini yenen bir savaşçısı olarak kalacaksın belleklerimizde...

POETİKA / ŞİİR DİZİSİ

Anarkaos *Sinan Oza*
Ardından *İbrahim Karaca*
Belirsizlikler Mevsimi *Alaattin Badır*
Bir Avuç Şiir *Ersin Ergün*
Bir Sevda Yolcusuydunuz *Ayten Uyan*
Biri Yitik İki Ülke *Soysal Ekinci*
Çağrı *Soysal Ekinci*
Dağlar Tanıktır *Hüseyin Erdem*
Döğüşenler Konuşacak *Ayşe Hülya.*
Düşdökümü *Yücel Sivri*
Enver Gökçe Yaşamı ve Bütün Şiirleri.
Evina Dilê Min *Mehdi Zana*
Firari Düşler *Mustafa Doğan.*
Halil İbrahim *D. Ali Akınet*
Hoyrat Sazın Türküsü *Ahmet Güneştekin*
İnce Yazılar *Ender Öndeş.*
Kanrevan Maraş *Nuh Ömer Çetinay*
Kendini Anlatırsa Bir Kız *İnönü Alpat*
Mavi Bir Leke *Hüseyin Şahin*
Madencinin Türküsü *Yaşar Erkoç.*
Orkestra Yeni Ezgiler Çalacak *Sedat Yurttaş*
Phoeniks *İbrahim Karaca.*
Prometheus *Hikmet Selim*
Requiem *Mecit Ünal*
Seni Bir Güle Armağan Ettim *Safa Fersal*
Sizinle Kaldı Sevdam *Kenan Özcan*
Suyu Uyandırın Sesim Olsun *Fadıl Öztürk*
Şakayık *Süleyman Okay*
Talan Bir Ömrün Ortasında *Namık Kuyumcu*
Ufka Verdim Gözlerimi *Özgür Ovacık*
Yurduna Dönen Gılgamış *Halil Güçlü*
Yürü Direncim *Nur Bulum*

Marenostrum Latince bir deyim: Romalılar Akdeniz'i Sahiplenmiş ve onu bizim deniz olarak anmışlardı. Biz de şimdi *"evet, bizimdeniz"* diyoruz, *"ama hepimizin, tüm Akdenizlilerin ortak denizi!"* Bölüştüğümüz, kavga ettiğimiz, aşık olduğumuz. Öldüğümüz deniz. Bizi birbirimize sımsıkı bağlayan, ortak anılarla yüklü, tüm duygusal coşkunluk ve aşırılıkları barındıran deniz. Adriyatik Ege, Marmara ve Karadeniz'i bu kocadenizin bir parçası sayıyoruz. Bu dizimizde tam bir halklar cümbüşü yeralacak. ***Yordanidu*** ile İstanbul'dan başlayan yolculuğumuz, diğer yazarlarla öteki liman kentlerine, adalara, denizi kovalayan sıradağlara, bazen Balkanlar'a, bazen de Kafkaslar'a sıçrayacak. Mısır'lı ***Taha Hüseyin, Tevfik el-Hakim*** ve ***Neval el-Saadavi*** ile tanıştıktan sonra, ***Durrell***'in Kıbrıs ve Korfu'suna, ***Kazancakis***'in Girit'ine, ***Henry Miller***'in Yunanistan'ına, ***Sciascia***'nın Sicilya'sına, ***Pasolini***'nin İtalya'sına sıçrayacağız. ***Babel***'le Odesa'da dolaştıktan sonra yine ülkemize, ***Istrati***'yle İstanbul'a dönecek, İstanbullu Rum ve Ermeni öykücülerle birlikte olacağız. ***Hüseyin Erdem***'in Kürt aşk öyküsünü, ***Seher Khalifa***'nın Kudüs'ü izleyecek. Barselona'dan Fas'ın hüzün dolu kıyılarına vuracak, Yugoslav ***Danilo Kiş*** ile tanışacak, ***Tevfik Avvad***'ın Tamima'sı ile Lübnan'ın karmaşık dünyasını anlamaya çalışırken, Ermeni masalları ile bambaşka bir dünyaya açılacağız. Bu dizi özel bir dizi olacak. Okurlarımızla tarihin karanlıklarına gömülmek istenen kardeşlik atmosferinin, yitik günlerimizin izlerini arayacak, ortak bir gelecek için ruhsal bir köprü oluşturacağız, bizim denizimizi kurmak için...

DİZİNİN DİĞER KİTAPLARI

Ağrı Dağına Yolculuk / *Mustafa Bilgili*
Andonia-Küçük Asya'dan Göç / *Ertuğrul Aladağ*
Arnavut Vasil-Midilli'den / *Mirivilis*
Aşkım Rodna / Bir Pomak Öyküsü / *Ertuğrul Aladağ*
Baykuşun Günü-Sicilyadan / *Leonardo Sciascia*
Bir Dil Yaratmak/*Mehmed Uzun*
Bizim Avlu/*Maria Yordanidu*
Bomba Nurettin-Nil Vadisinden/*Stratis Çirkas*
Bir Taşra Savcısının Günlüğü-Mısırdan / *Tevfik El Hakim*
Çerkes Öyküleri/Beyaz Dağdan Bakınca *Derleme*
Çılgın Kuşlar Gibi -İskenderiye'den Atina'ya/ *M. Yordanidu*
Çoğunluk Aydınlarında Irkçılık/*Yelda*
Eski Kürt Öyküleri / *Derleyen İlhami Yazgan*
Eski Tüfekler/*Menis Kumandareas*
Ezop'un Öyküsü/*Themas Rodantis-Fibas Asteris*
Dengbejlerim/Denemeler/Mehmed Uzun
Girit'te Bir Şehrin Hikayesi / *Prevalakis*
Gizli Din Taşıyanlar/*Yorgo Andreadis*
Günlerin Kitabı-Kahire'den / *Taha Hüseyin*
Hacı Manuil / Beykoz'da Neler Oldu/*T. Kastanakis*
Hayduk'lar-Balkanlardan / *Panait İstrati*
Hegnar Çeşmesi-Gümrü'den / *Mıgırdıç Armen*
Hemşin Gizemi-Karadenizden / *Levon Haçikyan*
İstanbul'da ve Diyarbakır'da Azalırken/*Yelda*
İzak / *Panait İstrati*
Kader Kuyusu / *Mehmed Uzun*
Kullar ve Efendiler/*Theodor Kallifatides*
Emanet Çeyiz-Mübadele İnsanları/*Kemal Yalçın*
Loksandra-İstanbul Düşü/ *Maria Yordanidu*
Moskof Selim / *G. Vizyinos*
Musa Dağ'da 40 Gün-Nazi küllerinden / *Franz Werfel*
Nar Çiçekleri-Çokkültürlülük Üstüne Denemeler/*M. Uzun*
Neden Kardeşim Hüsnü / *Yorgo Andreadis*
Savaşın Çocukları-Giritten Sonra Ayvalık/*Ahmet Yorulmaz*
Sekene-Türkleşmiş Rumlar-Dönmeler / *Ertuğrul Aladağ*
Siyabend ile Xece-Bir Doğu Masalı / *Hüseyin Erdem*
Şeker Kaynana / Girit Masalları / *Maria Amariotu*
Tamama/Pontus'un Yitik Kızı/*Y. Andreadis*

Tanr Nil Kıyısında Öldü / *Naval El Saadavi*
Temel Garip/Todoron/Yorgo Andreadis
Yitik Bir Aşkın Gölgesinde / *Mehmed Uzun*
Yitik Kentin Kırk Yılı-İzmir'den / *Kozmas Politis*

Yakında Yayınlanacaklar

Ağanın Çocukları/*Yannis Manglis*
Geleneksel Pontos Halk Tiyatrosu / *H. Samuilidis*
İslam Dünyasında Yahudiler / *Eva Groepler*
Antisemitizmin Tarihi / *Eva Groepler*
Maria / Göç Acısı / *Ertuğrul Aladağ*
Tolika / Al Beni Bacıkam / *Yorgo Andreadis*
Kani-Veran / *Pertev Raşid*

"İşgal sırasında direniş, ülkemiz için büyük mücadele olmanın ötesinde, tüm halkımızı kapsayan büyük bir harekete dönüştü... Derken toplu göçler, mahpusluklar, sürgünler, kurşuna dizilmeler başladı yeniden.. Kurban edimiş Yunanistan'ın bede nindeki kan, kanserleşmeye yüz tutmuştu. İnsanlar, olaylar, sözcükler, ilişkiler, allak bullak olmuştu. Güven, yiğitlik, yurtseverlik, vicdan gibi kavramlar darbe yemiş, boyun eğmiyenlerin peşine ateş ve demirle düşülmüştü... Tam bir asimilasyon...Yine de yiğitlik büyüdükçe büyüdü, yüceldi. Binlerce erkek ve kadın korkusuzca infaz mangalarının karşısına dikildi. Boyun eğmemek, halkın mücadelesini, hayallerini boşa çıkarmamak için gençliklerini feda etmekten çekinmediler"...

Dido Sotiriyu

"Karanfilli Adam"

MARENOSTRUM

THG 0586910 LCP

LÂL KİTABEVİ
0 326 216 50 09
@lalkitabevi
zerdustsahaf@hotmail.com
lalkitabevi@hotmail.com

ISBN 975-344-204-1